

www.e-rara.ch

**Ioannis Cantacuzeni Constantinopolitani regis contra Mahometicam
fidem Christiana & orthodoxa assertio**

Johannes

Basileae, [1543]

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-95092>

[Band 2]

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

gehört zu No 1.

IOANNIS CAN
TACVZENI' CONSTANTINOPO-
LITANI REGIS CONTRA MAHOMETICAM
fidem Christiana & orthodoxa assertio, Græcè conscri-
pta ante annos ferè ducentos, nunc uero Lati-
nitate donata,
RODOLPHO GVALTHERO TIGVRINO
INTERPRETE.

Adiecta est eadem Græcè scripta, in eius linguæ ac pietatis
studiosorum gratiam.

*Sum Jacobi Rytari
Basilienfis*

Cum Cæsareæ Maiestatis gratia & priuilegio
ad quinquennium.

B A S I L E A E,

TO ANNI 2 CAN

CONSTITUTIONE

RECTORIS

UNIVERSITATIS

PARISIENSIS

IN

INTER

RECTORIS

UNIVERSITATIS

PARISIENSIS

IN

INTER

RECTORIS

UNIVERSITATIS

PARISIENSIS

IN

INTER

RECTORIS

UNIVERSITATIS

PARISIENSIS

IN

INTER

RECTORIS

UNIVERSITATIS

PARISIENSIS

IN

INTER

RECTORIS

UNIVERSITATIS

finan
nem
uelit
tis co
utiles
pare
fecer
teneb
bene
nox
& iud
pes, ali
hoc m
pinis
ge ali
uirib
quã
rum h
cet. V
tigille
conar
dum
colle
princ
nimir
moru
quã
Pfaln

CLARISS. VIRO D. IOANNI DRA-
CONITI SACRAE THEOLOGIAE APVD

*nobile Marpurgum fidelissimo doctori, Rodol-
phus Gualtherus Tigurinus S. P. D.*

VLTVM hodie quæri solet, uir clarissime,
quo modo, quibus consilijs, qua arte, qui-
bus deniq; armis Turcica illa barbaries pro-
pulsari possit, quæ nobilissimis Europæ par-
tibus, Græcia nimirum, Macedonia, Thra-
cia, & ipsa nuper, proh dolor, Pannonia de-
uictis, nunc etiam ipsi Germaniæ manus ad-
moliri uidetur: & inferet haud dubie grauif-
simam cladem, nisi nos ijs quibus par est, armis restiterimus. A qui

nemo est interim, qui non huic resisti cupiat, qui non hanc debellari
uelit, qui non etiam hoc metu liberari exoptet. Hoc enim uel cū bru-
tis commune habemus, ut noxias res deuītare, salutiferas autem &
utiles amplecti soleamus. Cum uero tenebrarum princeps primum
parentem Adam totumq; humanum genus, non modo peccati reū
fecerit, uerum etiam diuinæ illi nature, quam Deus homini dederat,
tenebras offuderit, fieri uidemus ut inter res ipsas ferè omnes non
bene discernētes, noxias pro utilibus amplectamur, utiles uero pro
noxijs auersetur. Et quemadmodum in summi boni inquisitione
& iudicio maximam hominum partem falli uidemus, dum alius o-
pes, alius honores, alius uoluptates summi boni loco æstimat, & ad
hoc medijs contendit illicitis, ambitione nimirum, dolis, fraude, ra-
pinis, furtis, cæde, alijsq; huiusmodi: ita in malis propulsandis lon-
ge aliam, quàm Deus præceperit, uiam ingredimur. Nostreis enim
uiribus propulsare conamur, quæ diuina potētia immissa sunt. Sed
quàm misere succedant huiusmodi conatus, ex quotidianis priuato-
rum hominum exemplis & nobilium rerum pub. ruinis cōiungere li-
cet. Videmus hoc idem nobis, hoc anno nimium infœlici fato con-
tigisse, dum alijs alijsq; modis Scythicū illud flagellum confringere
conamur. Hic enim mira hominum huius sæculi cōsilia audire licet,
dum alius Germanum, Hispanum alius, alius Romanum & aliunde
collectum militem crepat. Alij interim confœderationes Regum,
principum, nationum & urbium magno studio ambire solent: tunc
nimirum rebus suis consuluisse putantes, si innumerabilem blasphe-
morum simul & ebriorum militum multitudinē et apparatus plus
quàm Persicum in castra detulerint. Atqui utinam hic omnes illud
Psalmistæ animo suo uoluerent, sub persona Dei dicentis: Utinam

» populus meus audisset me, & Izraël in uis meis ambulasset. Quia
 » breui inimicos illorum humiliassem, & super aduersarios eorum
 » uertissem manum meam. En benignissimam Dei in nos beneuolen-
 tiam, & fauorem plus quam paternum. Vt enim pater non læto, sed
 afflicto animo filium inobedientem corrigit, hoc unum, ut resipiscat,
 desiderans: talem se nobis Deus proponit, qui inuitus flagellum im-
 mittat: retrahat autem cupidissime, si nos in ordinem redactos esse
 uiderit. Videre hoc licet multorum exemplorum testimonio, si mo-
 do in reipso sole clariore exemplis opus est. Quoties enim duræ cer-
 uicis populus Izraël per desertum duce Mose oberrans, Deo ob-
 murmurauit, omnium beneficiorum immemor: Quoties hac in-
 gratitudine Dei iram in se concitauit: Sed quoties idem per pœni-
 tentiam & religionem saluatus est: Quod idem, cum terram pro-
 missam iam possiderent, factum uidemus. Nunc enim propter pec-
 cata sua Chananæorum, nunc Ammonitarum, nunc Madianita-
 rum, nunc Palæstinorum, aliarumque gentium iugo pressæ, repenti-
 num semper & insperatum senserunt auxiliū, si animo ad Deum ele-
 uato illius misericordiam inuocarent. Deus enim, qui in Aegypto
 inuocantes se audiuerat, idem etiam in terra sua ad se solum confugi-
 entes non negligebat: quin pace secura illis concessa, Iudaici impe-
 rij terminos longe lateque extendit. Verissimum enim est idem illud
 Dei oraculum, quod apud Esaïam superiori ferè simile legimus: V-
 » tinam aduertisses mandata mea, tunc fuisset quasi fluuius pax tua, &
 » iusticia tua sicut fluctus maris. Hæc inquam, Draconites charissi-
 me, utinam tota Germania consideraret: & haud dubie breui, isto
 atrocissimo flagello liberaremur. Quis enim non intelligit, peccata
 nostra pœnam hanc meruisse: Conferamus enim ea quæ Babyloni-
 cam captiuitatem præcesserunt Izraëlitarum tempora, cum hisce no-
 stris: utraque hæc tam similia inter se esse apparebunt, ut ouum ab
 ouo citius quam hæc ab illis distinxeris. Vt enim tunc temporis e-
 rant, qui ex professo idololatriæ studebant, qui Ieremiæ & alijs pro-
 phetis obloquebantur, qui siderum cultum pleno ore iactabant:
 sic nostris temporibus inuenire licet ubique templa pontificia abo-
 minatione conspurcata, religionem quæstuosam, cultū à Deo crea-
 tore ad creaturas translatum, Verbi contemptum: talesque in sin-
 gulis locis homines, qui scripturarum nulla religione tenentur, &
 penes quos tutius fuerit atrocissimis calumnijs insontes circumue-
 nire, blasphemias impijssimas effundere, spurcissima cum scortis &
 lenonibus colloquia miscere, quam Sacre scripturæ locum aliquem
 exponere, uitæ emendationem postulare, & pacem promouere
 publicam. Vt Ieremiæ temporibus hi qui pij uidebantur, fucatam
 magis

magis quàm ueram religionem præ se ferebant: ita hodie inter illos euenire uidemus, qui Euangelio inflati potius quàm emendati, Christianissimorum nomen sibi uendicant. Multa enim illi de Euangelio disserunt, Christum crepant, quæstuosam pontificis nundinationem proscindunt, gratuitam quæ peccatorum remissionem per sanguinem Iesu Christi partam iactant: obliti interim, hanc alteram tantummodo Euangelij partem esse, quàm prior illa, poenitentia nimirum, præcedat necesse est. Vtraque enim hæc Christus docuit, & idem hic Euangelium in has partes diuisum, iam coelos ascensurus apostolis docendum commendauit. Si igitur Christiani uideri uolumus, ubi Christiana fides per charitatem, ut Paulus ait, efficax: ubi Christiana religio: ubi Christianæ uitæ sinceritas & innocentia: ubi ante omnia hæc humillima illa & luctuosa peccatorum nostrorum poenitentia, & ardens sacrarum literarum studium: Hæc sanè si hodie quæras, unà cum Astrea illa poëtica relictis terris in coelum auolauisse dices. Quamuis interim non ignorem esse quosdam, imò multos in principum aulis, in populorum magistratibus, in ciuitatum conuentibus homines uerè pios, qui hæc agnoscunt, deplorant, & ardentissimis uotis sublata cupiunt, qui uiam docent ueram, & modum ostendunt per quem Dei iram efugere liceat. Sed quid pauci inter plures alios diuersum longe sentientes: Quamuis enim hi multum de mutuo pacis studio, de ecclesiæ reformatione, de priuata & communi omnium poenitentia differant, & hæc arma longe fortissima contra Turcicam ferocitatem in medium deponant, derisores citius quàm obsecutores inueniunt. Cæterum alia ad hunc propellendum arma non esse, & nos, nisi ipsi utamur, perituros, ueterum exempla docent, & nos nostro malo quotidie experimur.

Accedit autem his aliud malum longe grauius, quod paucos inuenire liceat in uera religione bene institutos. Licet enim nomine tenus omnes Christiani sint, & periculosissimum sit hunc illis titulum auferre: paucissimos tamen in hominum uulgo inuenias, qui Christianæ religionis fundamenta & penetralia: ut sic dicam, penitus inspiciant. Hi deinde consuetudine potius quàm fide aut religione ducti, Verbum audiunt, sacris participant, & omnibus Christianorum ceremonijs utuntur: sed animum habent affectu procellis turbidum, qui fructiferum aliàs Euangelij semen opprimere solent: uel si idem enatum sit, leui momento rursus amittunt. Quemadmodum enim semine in petricosa loca deiectum exoritur quidem, sed cum radices altius agere non possit, nec etiam tempestatum & caloris uires sustinet: Sic homo qui uerbis quidem fidem iactat, ani-

mum uero à fide alienum habet, secundis quidē rebus Christianus
 esse uidetur, at persecutione orta afflictionum æstu cōsumitur. His
 enim ferè contingere solet, ut fidem ueram ex successu cultorum æ-
 stiment: quem si lætum conspiciant, fidem illorum probare: sin ad-
 uersum, improbare consueuerunt. Hi igitur cum exactissimam rei
 militaris disciplinam, instructissimas copias, arma scelicissima, & ui-
 ctorias exoptatissimas Turcicæ potentiaē contra Christiani nomi-
 nis professores cernunt, de sua religione, quæ Christo innitur, inci-
 piunt dubitare, existimantes fieri non posse ut religionem Deo ad-
 uersam sequantur, qui tam scelici fruuntur rerum successu. Hinc fit
 igitur ut multæ gentes spontaneæ quodammodo se illi dedant: mul-
 ti etiam frigidis animis sese opponētes, leuissima incurfione uincan-
 tur: qui si rem omnem penitus intelligerent, fortissimo animo decer-
 tarent, non tam armorum fiducia quàm fide in Deum confirmati.

» Dicerent enim cū fortissimo illo Izraëliticæ militiæ duce Ioab: Con-
 » fortamini, et firmi stemus pro populo nostro, et pro ciuitatibus Dei
 » nostri. Dominus autem faciat, quod bonum est in oculis suis. Si in-
 quam, hoc animo instructi hostes infideles aggredieremur, sciremus
 utique non nostrum, sed Dei negocium hīc agi: & tanto duce ani-
 mati, & uulnera & mortem contemneremus. Huiusmodi autem ani-
 mus sine uera ueræ religionis cognitione esse non potest. Illa autem
 firma nunquam fuerit, nisi falsam etiam religionem cognitam ha-
 buerimus. Vtrarumq; enim collatione piorum animi incenduntur
 ardentissimo fidei & pietatis amore, odium uero acerrimum impie-
 tatis concipiunt. Adde, quod nunquam ueram religionem contra
 infideles defendere poterit, qui illorum perfidiam, impietatem, et im-
 pietatis argumenta ignorat. Prudenter itaque mihi facere uidentur,
 qui hoc periculoso rerum statu in id incumbunt, ut Mahometicæ
 legis abominatio in medium protracta, ueritatis mucrone penetran-
 tiori quouis gladio ancipiti confodiatur. Vident enim hi quantum
 boni in ueteri ecclesia hinc emerferit, quod hæreticorum impia fig-
 menta toti orbi proponerentur. Ea enim est impietatis & supersti-
 tionis deformitas, ut si laruam illam fucatam illi detraxeris, etiam ip-
 sos suos discipulos terreat. Quare orthodoxi ueteris ecclesiæ scrip-
 tores, non in hoc erant, ut hæreticorum dogmata & argumenta in
 tenebris abscondita delitescerent: sed in ueritatis lucem uel inuitis
 hæreticis protracta, uerbo Domini iugulabant. Nec enim est ut hic
 aliquis ueritatis damnum metuat, qui illam penitus cognouerit. Ipse
 enim Christus cum pharisæorum hypocrisim suæ doctrinæ pluri-
 mum incommodare uideret, eandem non contextit, sed uahementis-
 simo animi ardore detexit, Væ illud horrendum illis intonando.

Atqui

Atqui idem nostris temporibus factum uidemus, magno cum animarum commodo & salute. Quamdiu enim Romani pontificis lex fuit incognita, nec superstitioni illi abominandæ hypocrisis larua detracta est, uiribus quotidie aucta, ueritatem & pietatem oppressit, ita ut nullis armis unquam uinci potuerit. Quis enim ignorat Imperatorum aliquot contra Pontificem conatus, magnanimos quidem illos, nec improbandos, sed successus semper infeliciores? Postquā uero Euangelij lux in mundo affulsit, & Romanæ impietatis abominatio in medium prolata hominum oculis exposita est, quis non uidet, quantum damni sceda illa superstitio acceperit, ut iam non principibus modo, doctis & eruditis, sed etiam idiotis & agricolis, imò pueris adhuc teneris ludibrio sit? Omnino enim sic comparatum esse uidemus, ut is qui Euangelium non armis, sed uerbi prædicatione in orbem uniuersum propagari uoluit, idem etiam impietatis sectatores non gladio & igne, sed ueritatis fortitudine uelit debellari.

Ipse igitur cum aliquos multis ab hinc annis uiros bonos, pios & eruditos, hunc etiam lapidem contra Sarracenorum hæresim mouisse uiderem, & hoc nostro sæculo idem multos tentare, non similiter tamen successu, semper cupiebam quamplurimos tam egregij operis adiutores esse, non dubitans eodem ariete istam hæresim quatendam & deiciendam fore, quo hisce diebus papistica illa arx excelsissima deiecta est, adeò ut quorum ortus eodem tempore emerfit, eodem etiam gladio & tempore conciderent. Ecce autem ut subito non sine numine, ut spero, commodissima sese occasio obtulit, qua etiam nostri (si modo aliquod datum est) ingenij uires in tam sancto opere exercerem. Cum enim fidelissimus in Christi ecclesia minister, sagacissimus diuinorum mysteriorum indagator, & præceptor noster unice colendus, THEODORVS BIBLIANDER (cui ut multum Tigurina debet ecclesia, ita omnes etiam exteræ eundem suspiciunt) noctes diesq; in hoc negotio uersa retur, ut Christianus orbis Mahometicæ legis impietatem & agnoscere & refutare posset, obtulit nobis hunc Ioannis Cantacuzeni Constantinopolitani regis librum contra legem, cuius modò meminimus, conscriptum magna pietate, magna religione, summo etiam in sacris tractandis iudicio. Obtulit autem exemplaria duo Græca, manu scripta, quæ ab amicis acceperat: è quibus quod uetustius erat, & correctius, Constantinopoli erat conscriptum, testante hoc subscriptione, quæ & locum & librarij Emanuelis Zycandylæ nomen præferebat. Petijt autem à me, ut in Christianæ religionis gratiam, commodum publicum, & multorum salutem, eundem Latio donarem. Quid autem facerem, mi Draconites? Erat opus nouum,

& graue, & meis fortasse humeris impar. Petebat autem is, cui me plurimum debere nunquam fateri desinam. Postulabat totius ecclesiae utilitas, in cuius gremio quotquot sunt, Christi spiritu & protectione fouentur. Num igitur meam hinc operam denegarem? Num laboris tædio ducerer? Num pudore rustico tot bonos & Christianos uiros hoc tam sancto munere spoliarem? Ingratus certe, imò impius mihi uisus essem, si hic meos denegauissem labores, quos in alijs nonnunquam minus utilibus impenderam. Subij igitur pondus hoc satis graue, exemplaria utraque contuli, in quibus tamen non multum discrepantiæ inuenire licebat, & tandem omnia collata Latino sermone loqui docui. Neque hic mouebant me scrupuli aliquot, quos in nonnullis locis, in tertia autem Apologia imprimis animaduertebam. Illic enim, prout temporum suorum ratio postulauit, sanctorum imagines, intercessionem Diuorum, crucis religiosum cultum, & nescio quæ alia, satis constanter quidem, sed minus firmis argumentis defendit. Hæc tamen temporis (ut dictum est) condonanda esse putabam. Et iniquum mihi uidebatur, tantum thesaurum propter carbones aliquot iniectos abijcere. Si enim hoc facere uoluerimus, uix aliquem etiam receptum doctorem in ecclesia retinere licebit. Vt enim uix inuenire licet corpus aliquod omni carens macula: ita uix opus aliquod, à pijs etiam compositum inuenias, in quo non humanæ, id est labilis & lubricæ naturæ uestigia depræhendas. Vt autem rem aliquam multis accommodam usibus, non propter aliquod leue incommodum repudiamus: ita etiam hunc librum Christianis hominibus recipere licebit, & singula iuxta Pauli doctrinam probare, & quæ bona fuerint retinere. Damascenum enim secutus esse uidetur: qui cum & ipse imagines defenderet, non tamen imaginibus honorem tribui docebat, sed ijs quibus imagines essent positæ: imò non his, sed Deo, quem illi docuissent. Quid tamen de horum sententia sentiendum sit, ipse Dominus ubiq; in scripturis per legem & prophetas exponit. Vt enim in lege se solum coli uult, ita etiam imaginibus se coli non uult: longa & sufficienti enumeratione omnes imagines, quales sint, e cœtu sacro eiiciens. Apud Esaïam enim clarijs uerbis testatur, dicens: Ego Dominus, & hoc est nomen meum: & gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus. Et ne illas tantum imagines prohiberi putaremus, quæ in aliorum, nō Dei honorem institutæ sunt, alibi apud eundem prophetā clarissime dicit: Cui assimilabitis Deum, aut qua similitudine exprimetis eum? Quasi dicat: uel hinc constat uanissimam esse omnem, quæ idolis constat, religionem, quod qui hanc habent, mutis simulachris eum

eum referre conantur, quem nulla similitudo exprimit. Si enim ipsa hominis mens & ratio (quæ coelestium quoque orbium motus, & æreas impressiones sua inquisitione penetrauit) Dei naturam nullo modo inquirere potest, nec illius infinitam æternitatem & potentiâ percipere, quâ sit ut ligno & lapidi tribuamus, quod nec rationi tam diuinæ tribuimus? Cum & ipse Dominus in lege testetur: Non uidiſtis ullam similitudinē, in illo die quo locutus est uobiscū Dominus in Horeb, de medio ignis. Ne forte perditē agatis, faciētes uobis sculptile & simulachrum cuiuscūque figuræ, similitudinē maculi aut sceminae. Neque enim hic prætexere licet illiteratorum imperitiâ, quibus multi imagines ceu scripturam laicorum proponendas esse asserunt. Constanter enim huic opinioni Habakuk reſclamat, dicens: Væ qui dicit ligno, euigila: & lapidi insensibili, excitare. Ipse ne docebit te? Et Paulus ad Romanos scribens, docet, quod Dominus ὁ θεὸς, id est omne illud quod de Deo sciri oportet, potest uel, de clarauerit nobis per creaturas, uisibilibus nimirum contemplatione in inuisibilis creatoris considerationē inducendo. Qua de causa factū uidemus, ut in ueteri ecclesia usque ad Hieronymi tēpora, summo studio hoc cauerint episcopi, ut nulla in tēplis imago proſtaret, nec picta, nec sculpta, nec texta: & ne Christi quidē, propter Anthropomorphitas. Patefacta autem errori & superstitioni ianua est, dum ceremonijs potius quàm religioni mentis pare intēti, circa Dei culturam ex suo pte ingenio, licet non malo zelo, homines multa innouare coeperunt. Et de Crucis ueneratione quid hic dicere opus est? Magna quidē eius religio, & magna sermonis crucis apud Paulū auctoritas. Sed de quā nam cruce illum loqui putabimus, cū Galatis scribens, inquit: Ego uero absit ut glorier, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo? Num ligneam crucem intelligemus? Et quā conueniens hoc fuerit, si illum in ligno gloriari dicas, qui fidem puram tanta constantia docuit: qui Corinthijs fatetur, se nō scire quicquā quā Iesum Christum, & hunc crucifixum: id est, qui cruce & morte sua nos à morte æterna redemptos patri Deo reconciliarit? Atqui in eodem & nos gloriamur, contra mundum & mundi principem. Crucem, id est passionem Domini nobis salutarē esse credimus, hanc ueneramur, colimus & suspicimus. Cruces uero materiales, si ad cultū proſtent, eiusdem auctoritatis esse iudicamus, cuius crucis typus, æneus nimirum serpens erat: quem cum Ezechias ille pijsſſimus Izraelis rex coluideret, contriuit, & Nehuſtan, id est rem æneam uitæ, uirtutis & salutis expertem nominauit. Porro quod diuorū inuocationem attinet, & intercessionem, multis disputare non est opus. Christus enim

ut nusquam diuorum intercessionem docuit, ita ad se uenire iubet omnes qui laborant, & onerati sunt. Et apud Ioannem alta uoce clamar: Si quis sitit, ueniat ad me, & bibat. Et apostolus Ioannes, qui in mystica illa coena super pectus Iesu recumbens, diuinorum mysteriorum cognitionem percepit: Filioli mei, inquit, hæc scribo uobis, ne peccetis: si quis autem peccauerit, aduocatū habemus apud patrem, Iesum Christum, iustum. Vt autem nemo hominū per se apud Deū absolute iustus est, ita etiam nemo pro alijs, ut iusti reddantur, intercedere potest. Quare etiam fortissimus ille Dei præco, & apostolus Christi Paulus inquit: Unus Deus est, unus etiam cōciliator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum precium redemptionis pro omnibus, &c. E quibus omnino patet, quis nam colendus, & quo ritu colendus sit: unus scilicet Deus pater, per filiū suum Christum, in spiritu sancto, cum fide indubitata, per charitatem efficaci, & pura sancta q̃ uitæ innocentia. In lege enim dicit: Sancti estote, quia et ego sanctus sum. Cum uero hæc eadem hic author noster uerissime tradat, interim uero hos ueluti næuos faciei suæ asperserit, non tamen propter reliqua uere orthodoxa dogmata fuerit reiiciendus. Si enim Maro ille ex Ennii stercore gemmas legere non dedignabatur, quanto magis nos paucissimis istis reiectis, hunc tantum thesaurum decet amplecti: Neq̃ hic mihi uitio uerti uelim, quod hæc scribens, ipsa authoris uerba, cum minus pia iudicarem, in lucem ediderim. Malui enim bona fide quicquid inueni transferre, sensu, quantum potui, absoluto & uero, quàm hoc admittere, ut fraudis & doli mali meritò accusari possem.

Omnem uero hunc laborem nostrum tibi dedicatum esse uolumus, Draconites præstantissime, tum propter immensa illa tua in me collata beneficia, tum propter principem tuum Philippum Illustrissimum Hessorum Landgrauium, cui totius Hessiæ nomine me plurimum debere fateor. Quando enim satis prædicare potero, insignem illam humanitatem nobis à Marpurgensis scholæ professoribus exhibitam: qui me, cum istic uersarer, non in discipulorum, sed amicorum numerum ascripsisse uideri poterant: Quando etiam satis laudabo familiaritatem illam (cuius uel memoria hodie dulcissima est) quæ mihi Ratisponæ in Illustris. tui Principis aula fuit, tecū nempe, & cum Ant. Coruino, Ioanne Pistorio, Dionysio Melandro, & Ioan. Megabacchio, alijsq̃ uiris bonis, pijs & eruditis: Quibus omnibus cum me multum debere fatear, tibi tamen quàm plurimum debeo imprimis, quod te duce in horum familiaritatem peruenerim: qui cum omnes summum in nos amorem testarentur, tu tamen, nescio quo modo, omnes singularibus beneficijs superare cōtendeas:

N V N C V P A T O R I A .

tendebas : parumq̃ tibi facere uidebaris, nisi & amici & fratris, imò filij loco me complectereris. Si tantæ igitur beneficentiæ obliuiscer, haud dubie ē tygride natus, & in asperis Caucaſi montis rupibus enutritus eſſe uideri poteram. Vt interim alias uirtutes taceam, quas apertisſimis ſignis nō ſemel oſtendiſti, imò oſtendis quotidie. Nota enim, imò commendata eſt omnibus tua illa in Marpurgenſi ſchola eruditio, religio, pietas, fides & candor, quo ſacras literas magno cum ſcœnore doces. Nota eſt tua in Chriſtum fides, qua comite etiam patriam, nobile illud Francorum Carloſtadium, deſerere maluſti, quàm ſine hac domi præclarus uiuere. Nota eſt animi tui fortitudo, qua non ſemel fidem tuam & dogmata ſancta coram ſerociſſimis hoſtibus defendere auſus es. Merito igitur hunc ſcœtum meum in illius ſinum depono, quem hunc non minùs ac uerum patrem ſcio deſenſurum. Oro autem, ut hunc beneuolus ſuſcipias, præſertim cum non in beneficij retributionem, ſed in ſempiternum amoris noſtri ſymbolum hunc tibi nuncupem. Faxit modo Deus opt. max. ut hoſce labores noſtros in ſacroſancti nominis ſui gloriam & Eccleſiæ utilitatem ceſſiſſe uideamus. Salutabis autem nomine meo, eruditione & pietate præſtantes uiros, D. Ioannem Megabacchium, Lonicerum, Gaſparem Rodolphi, Matthæum Capellam, & alios amicos fratresq̃ in Chriſto ſemper obſeruandos, Saluum uero te cupiunt, unà cum omnibus tuis, D. Henrychus Bullingerus, Gaſpar Megander, Eraſ. Fabricius, Pellicanus, & Theodorus Bibliander, præceptores noſtri & ſymmyſtæ chariſſimi. Vale, & in uinea Domini laborantes precibus continuis iuuare pergito.

Tiguri, x. Calend. Ianuarij. Anno à Chriſto

nato M. D. XLII.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

IN LIBRVM IOANNIS CANTACV-
ZENI REGIS CONSTANTINOPOLITA-
ni contra sectam Mahometicam,

ARGVMENTVM.

CHAE MEMIDES quidam uirilem aetatem iam ingres-
sus, homo non ignobilis, & fortunae splendidae, docendi
munus administrabat. Nam & ipse cum patriae legis, &
omnium quae ad hanc pertinent æmulus esset, Mahome-
tem & legem illius magnæ omnino æstimationis esse per-
suadere uidebatur. Hic ueræ pietatis iubare excepto, cū
patriam superstitionem condemnauisset, Deum uerum
agnoscit. Ob hoc uero omnibus bonis suis spoliatus, ad piissimum Roma-
norum regem, qui tunc IOANNES CANTACVZENVS erat, confu-
git: quo etiam amice usus est. Cum uero Deus regem ad uitam philosophiæ
Christianæ studiosiorem uocaret, ipse etiam inter regis comites assumptus,
unâ cum eo uitæ Monasticæ inauguratus, mutato nomine Meletius dicitur.
Familiari regis colloquio cum non parum adiutus est, cum hic nimirum il-
lius informaret animū, & in religione Christiana institueret. Caterum hæc
humani generis hostem æquo animo ferre, non erat facile. Persam itaq; quē-
dam armat contra Meletium, cui persuadet ut literis dolosis & uersutis illum
aggrediatur, & impellat ut ueritatē mendacio permutans, ad pristinam reli-
gionem redeat. Meletius autē quamuis cupidissimus esset huiusmodi semet
ipsum scriptis opponere, dicendi tamen facultate destitutus, ad Regem con-
fugit, cui literas offert, & auxilium in imminente concertatione ab illo postu-
lat. Rex itaq; cum uiri institutum approbauisset, certamen suscipiens, Mele-
tio simul & ueritati linguam ceu mutuo dat. Oratio autem, cuius argumentū
erat, epistolam cuius supra meminimus reuincere, contra Sarracenorum hæ-
resim progreditur, defendens quidē Christianorū dogmata, obiter uero sin-
gulas Sarracenæ hæresis partes percurrens: tū quatuor sermonibus ostendit,
hanc nec ueritati nec sibi ipsi esse consentaneam, utpote quæ ipsa sibi multis
in locis non satis conueniat. Quod autem Moysis simul, prophetarū & Euan-
gelij testimonijs Christianæ religionis mysterium demonstrat, nemini mirū
uideatur, cum & ipsis Sarracenis pro sacrosanctis habeatur, quæ à Mose, pro-
phetis, & Euangelij scriptoribus dicta sunt. Veruntamen eadem hæc contra
Iudeos induci possunt, idq; nō sine ratione. Sarracenis enim non pauca sunt
cum Iudæis communia. Eadem enim apud utrosq; monarchiæ politia, idem
polygamiae studium, eadem suillæ carnis abstinentia, idemq; circumcisio-
nis signum. Eodem etiam iure apud utrosq; repudiij libellū proprijs licet da-
re uxoribus: & aliquo uel horum uel illorum defuncto, cōiugem illius frater
ducere solet. Sed ut summatim dicam, non errauisse mihi quispiā uidebitur,
si Mahometis legem confusum corruptumq; Iudaismū dixerit. Quapropter
& Diuus Ioannes in Apocalypsi de lege & gēte hac differens, ubi quasi per
ænigmata perstringit quæ utrisq; communia sunt, inquit: Dicunt se Iudæos
esse, & non sunt. Adeo ut absurdi nihil fuerit, si communis & eadem
cum illis concertatio sit, qui quàm plurima inter se com-
munia obseruant.

Apo. 2.

IOANNIS CANTACVZENI
MVSVLMANVS SAMPDATES ISPHA-
chanes Perfa, Monacho Meletio.

IN nomine Dei misericordis & cōmiserantis. Frater dile-
cte, Salutē & laudē et intercessionē à nobis fratrib. tuis hu-
millimis suscipio: at animi nostri beneuolentiā, qua in te
affecti sumus, etiā sine scriptis deprāhēdes. Scire tamē te
uelim, quod ego frater tuus humilis & exilis, opportuno
tēpore in regionē magni Amura (cuius iustitiam ut Deus
augeat imprecor) delatus sum, quē et ipse nosti nimirū ni-
hil perire atq; laudes tuas respicere. Vitā uero tuā rationē & sententiā ab a-
micis & fratrib. quos hic habes, cognoui, qui tanto tui amore tenentur, ut nū-
quā nos uiderint, quin hoc à me cōtendant tuo nomine, ut Amuram, quo
te restituat, precari uelim. Illos igitur sic affectos uidēs, etiā ipse, licet mihi ig-
notus sis, condoleo, Deūq; ceu peccator oro, ut te à tenebris & perditione, in
quā incidisti, cōuertat. Quin etiā te obsecro, resipisce, plora, geme: Deuse-
nim misericors est. Intelliges etiā te nō solū hoc malo laborauisse: uerū & san-
cti & prophetae alijq; uiri magni & insignes Deū fefellerūt, quib. tamen pec-
cata ab illo remissa sunt, quemadmodū ipse ore suo sancto testatur, dicēs, Pa-
ratus & prōptus sum ut resipiscētē suscipiā. Quin & propheta cum Deo in
hac uerba consentit: Si quis resipuerit ab ijs quibus Deū fefellit, pro infonte
& immuni à peccato habebitur. Quod si igit & tu ceu homo lapsus es, noui
nihil accidit: resipisce tantū, & laua cor tuū, ut Deus ille misericors te recipiat.
Si enim nō peccaret homo, quō nā argumēto Deū misericordē esse & nobis
condolere deprāhenderes: Literae certe, quas scripsisti, huc trāsmisissae, nequā
quā eruditioni & honori tuo pristino respondebāt. uerū tamen affectu im-
pulsus hoc fecisti, & prophetā accusando illū, ut nosti, calumniatus es. Nōne
scripturā nosti quē à Deo per prophetā dicta est, Omnia propter te feci, & te
propter me: Sed Deū oro, ne te mors apprehēdat in perditionē. Dic tamen,
per Deū obtestor, quid nā boni tibi apud Christianos uidere licuit? Imaginā-
tur enim sibi specie falsa, quod Christū gloria extollant, cū in eundē sint iniu-
rii, dicentes hunc & Deū esse, & Dei filiū. Confuderūt uiam uerā, & hac ne-
glecā ceciderūt in morbum incurabilē. Non tamen decet, ut Musulmanus
orthodoxus eos deuoueat, sed ut potius oret pro illis, iuxta Dei & prophetae
sententiā. Rursus uero abs te interrogo: Quid quāso uidisti quod seductus
es, & in illorū fidem consensisti? Dicūt se tres personas adorare, Patrē, Matrē
& Filiū. Quis hoc unquā uidit? quis audiuit? qualis propheta hoc docuit?
aut cui unquā sanctorū per uisionē reuelatū est? † ut audiuius, in plures
partes diuisi sunt, dicūtq; alij quidem deos esse multos, alij uerò pauciores: &
de hoc quotidie disceptare solent, & cōtendere. An uel ex his eos nunquā
cōdemnare potuisti? Vae horū impudentiae, uae horū stultitiae. Deserto enim
& relicto Deo cōditore omnium, deos plures colunt, Christūq; cum sit Ser-
mo Dei falsō traducunt, quod dixerit se filium Dei esse. Nonne hunc Iudaei
interrogauerūt dicentes, Tu ne es filius Dei? & negauit, dixitq;, Vos dicitis.
* Veruntamen ab Adeth usq; in hoc tempus quid nam tibi scribā? quid re-
darguam? quid doceā? Quod scilicet unus sit Deus, creator cœli & terrae: quē
admodum & ipse dixit, Ego sum Deus, et consortem diuinitatis non habeo.
Bene tamen hoc deprāhendimus: non enim, quantum audio, rudis & indo-
ctus

† Qui
* Locus obscu-
rus, libroriorū,
ut uidetur, incu-
ria depraua-
tus. Videtur au-
tem per Adā,
Adeth intelligē-
dus, Ismaelita-
rum propheta.
uel Huth, qui
primus Ismaeli-
tarū literas di-
dicit.

ctus es, nisi quod corporis tui te uicit cupiditas. Nosti nimirum, an mundus principio & substantia careat? & sufficiant hæc. Prudentem uel unica seruabit oratio. Et hæc quidem per literas, illa autē absq; literis nunciata sunt. Qua ratione fieri potest, ut Deus filium habeat sine muliere? Quod si Deus filium habuerit, dissidium sanè aliquod inter ipsos oriri poterit. Quomodo item possibile est, ut Deus homo fiat? Quo deniq; modo homo factus est? Insuper, si Christus deus erat, et dei filius, cur non hominem nudo uerbo seruauit, sed quasi impotentia impeditus homo factus est, & mortuus est, ut hominem saluaret, iuxta Christianorum sententiam? Quod si deus erat, quo modo passus est? deus enim pati non potest. Cumq; Christiani Mosaicā legem transgrediantur, et propter hoc merito accusandi sint, ipsi tamen Musulmanos, qui potius laudē merebantur, incusant. Sed & ipsius Mahometi nomen & in ueteri testamēto, & in Euangelio, etiam Christo hoc commendante, descriptum erat: Christiani uero illud eiecerūt. Imò non in his tantum, sed etiam ab æterno in dextra diuini throni parte scriptum inuenitur. Postremo Musulmanorum fidem ab ipso Abrahamo originem traxisse, certis argumētis deprehenditur.

QVOD CHRISTVS FILIVS DEI SIT,

ET DEVS VERVVS ET PERFECTVS, QVOD
que Deus existens homo factus sit, iuxta theologo-
rum & prophetarum testi-
monia.

APOLOGIA PRIMĀ.

MAGNVS est Deus Christianorum. Meletius Monachus humilis & exilis prudentissimo & sapientissimo Sampfati Isphachani. Cū literas tuas, quas ad me misisti, accepiſsem, intellexi quā multis mecū colloqui cupias, si mutua cōuerſatione frui liceret. Temporis uero opportunitate hoc non admittente, necesse fuit scriptis hoc, quod cupiebas, exequi. Verum & ipse iam antè rescripsi, et de omnibus, quibus accusas nos, pro uirili defendi, et Apologiam abs te scriptam expectaui hæcenus: sed frustra. Nō multo autem trāſacto tempore, mea, quam tibi scripserā, Apologia ad me reuerſa est sine omni indicio & respōſione. Miratus sum hoc uehemēter, multa et diuerſa de hac re mecum considerans. Quidam uero à uobis huc peruenientes retulerunt mihi, quod cupias respōſionem hanc uel apologiam huc non remiſſam eſſe. pœnituiſſe enim te facti. Præterea & hoc addiderunt, quod dicas, Quomodo possibile est Deo eſſe filium sine muliere? Si enim filium habet, en dissidium & factio inter ipsos est. Quomodo etiā possibile est, ex Deo hominem fieri? item, Qua ratione cum Deus fuerit, homo factus est? Præterea, quod si Christus Deus erat & Dei filius, cur nō hominem uel nudo aut solo uerbo seruauit, sed quasi impotentia impeditus, homo factus est, mortēq; subiit ut hominem saluaret? Insuper, si Deus erat, quomodo passus est? Deus enim

enim nō patitur. Deniq; quod nos qui Christū profitemur, transgrediamur & soluamus legem Mosaicam, incusemus uero & damnemus uos, ut qui impiē & falso eandem obseruetis. Fieri itaq; ut nos qui accusationem merueramus, uos ipsos qui laudem meruistis, condemnemus. Item, quod & Christus de Mahomet uaticinatus sit, ipsumq; commendauerit: quodq; nomen eius & in ueteri Mosis lege & in Euangelio descriptum Christiani cum multis alijs eiecerint. Sed & hoc hi iidem addiderunt, quod cupias Apologiam nostram copiosiore & puriore haberi. His itaque cognitis, institutum tuum comprobauī. Quicumq; enim ueritatem inquisiuerit, eandem inuenit. Musulmani enim interdicerē solent, ne quidam illorum cum Christianis disputent: nimirum in hoc, quantum uidere est, ne mutuis disceptationibus exercitati, puram ueritatem agnoscant. Christiani contrā cum animi fiducia innitentes purae suae fidei, & rectis, probatis uerisq; quae obseruant, dogmatis, nullos omnino suorum impediunt, sed singuli illorum confidenter & libere cum omnibus, quibuscunque libuerit, disputare solent. En igitur iuxta animi tui sententiā, defensionem meam quoad potero instituam, ea scilicet edisserens, de quibus ad nos scribens dubitauisti & interrogasti. At qui haec tua sunt, o bone Sampates, uerba. Ego uero quid dicere aut loqui uelim, & unde orationis sumere initium, non uideo: ueritus, ne tibi simile quiddam, quod his qui oculis laborant, contigerit. Hi enim cum uisus sint imbecillioris, solis radios lumen quae auersantur, & in tenebris potius desiderare gaudent. Ita etiam tibi ueritatis & iustitiae uerba audienti contingit. Veritatem enim auersaberis, odioq; habebis, multo potius cupiens in uanis his, quibus nunc immerusus es, tenebris desiderare, sicut et illi de quibus modo diximus. Quod tamen ne fiat, deprecor. Veruntamen innata illa tibi, quam Deus concessit, iudicandi cognitione, disciplinis quoque & institutione honesta, qua institutus es, in super honesta & integra, quam tibi multi tribuunt, conscientia (quae omnia te in ueritatis uiam inducere possunt) freti, hunc laborem suscepimus. Nec enim multorum & uariorum haec est cognitio. Nunc autem, ut ipse uides, ad te scribo, & quasi oblitus ingenij mei, tenuitatis & inscitiae, rusticitatisq; qua premor, rationem Apologiae nostrae reddere institui, & ostendere ea tibi, de quibus dubitando interrogauisti, quorum cognitionem ipse auribus percepi, & animo edoctus sum, Dei auxilio nimirum oculis meis apertis, meq; a uana, peruersa, a patribus tradita superstitione ad sinceram & inculpatam Christi fidem & ueritatis uiam conuerso. Hortor itaq; ut attētus audias. Nihil enim ex me dicturus sum, neq; ex his quae a uobis non recipiuntur: sed eorum utar librorum testimonijs, quos omnes Musulmani pro ueris & sacrosanctis scripturis a Deo datis agnoscunt & fatentur. Fac igitur, ne tibi idem contingat, quod ijs qui thesauris in terrā defossis insistentes, cui nam rei insistant, & quid nam ipsis proximum sit, nō intelligunt. Hi enim ingentes diuitias tantum non manibus habentes, propter ignorantiam harum uacuis discedunt manibus. Vel ne his similis fias, qui dulcissimae potatu & limpidissimae assistentes scaturigini, sitibundi tamen discedunt. Quin potius laboriosos illos & sudantes imitare, qui in hoc sunt, ut defossum illum & absconditum thesaurum effodiant, & lucro ditentur. Tūc etenim, quae impijs & indoctis ignota sunt, Dei oracula in praesentiarum tibi reuelata, ceu in manus tradentur. Attende igitur, ut scopo & proposito diligenter considerato, & diligenti simul inuestigatione haec nostra legas, ut diu

na sciētia simul & ueritate implearis. Magna est enim Christianorum fides, & magnum mysterium est Christi filij Dei incarnationis negotium.

Quomodo, inquis, possibile est Deo esse filium sine muliere? Quomodo item Deus homo fieri potest? Quis deniq; sanctorum hāc docuit tantam impietatem, aut quis nam prophetarum hoc per uisionem cōspexit? Et hec quidem tu dicis: quibus nos sic respondemus. Quod Deus creator sit omnium uisibilium & inuisibiliū, didicimus etiam nos, cognoscimus, credimus et fate mur: quid uero Deus sit, neq; edocti sumus, neq; intelligimus, imò ne in ani- num quidem incidit huius impietatis inquisitio. Similiter Christum et filium & uerbum Dei esse, Deumq; ipsum, didicimus, cognoscimus, credi- mus, & confitemur: qualis uero illius sit generatio, nos nec scimus, nec edocti sumus, neq; etiam in eternum hoc inquirere uolumus, ceu impium, & à Chri- stiana fide & religione quā maxime alienum. Quin equanimiter sentimus & ab angelis & ab hominibus illud omnem naturam excedens mysterium ignorari. Atq; eadē nobis de incarnatione illius est sententia. Quod enim ho- mo factus sit, & edocti sumus, & cognoscimus & credimus. Quo modo au- tem homo factus sit, ignoramus. Sed quemadmodum ignoramus illius ex Deo & patre generationem, sic etiam eam qua ex matre sua sancta Maria uir- gine natus est, nobis incompertam esse fatemur. Vos uero, qui quid Deo im- possibile sit, intelligitis (dicitis enim, quomodo possibile est ut Deus habeat filium?) eadem certe ratione qua hoc dicitis, quid etiam Deo possibile sit, in- telligitis. Vos igitur multarum rerum scientia præditi, docete nos indoctos & rudes, quā nam Dei natura sit, & quā nam sit illa possibilitas simul & im- possibilitas, ut nos iuxta uestram sententiā in perditione uiuētes ab interitū eripiat. Ediffere igitur nobis, quid Deus sit & Dei natura: tunc & ego, quē nam filij & uerbi Dei sit generatio, exponam. Et licet fortasse audaculi quidam & perfrictæ frontis homines de hac re dixerint, quicquid ipsis in mē tem uenerit, fatebor tamen ipse nostram in hoc negotio ignorantiam. Verū- tamen hac me, qua ipse teneor, dubitatione libera. Vos enim, qui dicere sole- tis, qua ratione possibile est ut Deus filium habeat absq; muliere? intelligere uideamini aut tales esse, qui intellecturi sint exactissime, quo modo Christus ex muliere natus sit sine uirili opera: & quod illo est manifestius, quomodo Adam homo factus sit sine uiro et foemina: uerū ut et Eua ex uiro quidem, sed absq; muliere creata sit, idq; non iuxta naturæ legem constitutam, quam post transgressionem à Domino acceperunt, uerū diuersa quadam ab hac ratione, nobis qui Christum fatemur prorsus incognita, sed soli Deo nota. Quod si autem hoc deprehendere nulla humana ratio potest, quid quæso in- cassum laborantes Musulmani nos de iisdem accusant, quæ nec ipsi intelli- gunt nec nouerūt, sed tantum à ueritate aberrare uidētur, quantū cœlū à terra distat. Verū scripturarū ignorantia in huiusmodi errores inciderūt. Moſis e- nim libros & Davidis psalterium, insuper & prophetarum scripta, sed & ip- sum Christi Euangelium, omnia inquam hæc sancta, iusta, uera et bona es- se dicunt & confitentur (ut & reuera sunt) fatentur autem solis uerbis: quæ au- tem in his dicuntur, non intelligunt. Et quemadmodum fieri solet, cum audi- tis angelos egregie & suauissimis sonis Deum celebrare, ea quidem quæ di- cuntur ab his amore & laudibus prosequimini, quis uero dictorū sensus sit nō intelligitis. Sic in omnibus hisce libris facere soletis, ut ea quidē quæ in his scripta cōtinentur: laudibus uehatis, quid uero dicatur, ignoretis. Quam ob

rem? Quia nunquam de his solide edocti estis. Christiani uero partim in ecclesijs congregati, partim singuli domi suae quotidie sacros libros perlegunt: & sicut tandem temporis diuturnitas, assidua lectio, & diligens inuestigatio exposuit docuitque illos omnem ueritatem. Quum igitur ignores ea quae Christi sunt, putas etiam, quod nemo sanctorum de illo locutus sit, & nullus prophetarum de hoc uaticinatus: eaque a nobis, quos omni patrocinio destitutos arbitraris, audire desideras. Audi igitur quod quaeris, & attente quae dicuntur considera.

Gen. 18 Magnus ille Moses in libro Geneseos uerbotenius sit dixit. Dixit Dominus, Clamor Sodomarum & Gomorrhae multiplicatus est coram me. Descendens igitur uidebo. Abrahā uero stabat coram Domino. Et appropinquans Abraham dixit, Num simul iustū perdes cum impio? Et erit iustus sicut impius? Si fuerint quinquaginta iusti in urbe, nonne remittes illi propter quinquaginta iustos? Nequaquam hoc facies, qui iudicas omnē terram. Dixit uero Dominus: Si inuenero quinquaginta iustos in Sodomis, remittam omnino locum istum propter hos. Et respondens Abrahā dixit: Nūc incēpi loqui ad Dominū meū, ego uero terra sum & cinis. Quid si inueniantur quadraginta quinque? Et dixit Dominus: Si inuenero quadraginta quinque, remittam ciuitatē. Et hoc modo colloquens cum Domino Abraham, descendit usque ad decē. Et tunc Moses subiungit: Et abiit Dominus, postquam cessauit loqui cū Abraham. Vides ne unde coeperint paulatim manifestari, quae ad Christū pertinent? Oculi enim hominis iusti poterāt agnoscere Deū, licet in seruili forma existeret. Attende igitur, quod Deus pater nunquam apparuit in prophetarum uisionibus humana specie, eo quod ipse non est homo factus: sed nunc quidem alia, nunc rursus alia specie apparuit. Angeli uero nonnunquam humana specie apparent. Inquirendum igitur in hac uisione fuerit, quis nam is sit qui tunc uisus est. Ecce uero, Deus pater non erat: quia humana forma uisus est. Sed angelum ne fuisse dices? Sed quā quāso decorū hoc erit, si Moses aut alius quispiam sanctorum angeli mentione facta ipsum appellauerit dominum uel iudicem? Quis est alius qui iudicat omnē terram, quā Deus? Cū igitur cōstet, quod is qui humana specie apparuit, nec Deus pater fuerit, nec angelus, propter eas causas quas modō recēsuimus, elucet omnino, idque necessariō, quod ille ipse uerbū & filius Dei fuerit, qui & deus & homo est. Eo enim facto, quo ipsi Abraham humana specie apparuit, ostendit futurā suam incarnationem. Quod uero dominus nominatur ab ipso Abraham & Mose, & uniuersae terrae iudex, qui misereatur cuius uoluerit, et corrigat quē corrigere fuerit uisum, suam in hoc diuinitatem demonstrauit. ludicare enim, misereri, & irasci, Dei solius est: angeli uero uel hominis nequaquam, neque enim hoc illorum uirtutis est, & potētiae. Cum enim dicit, Si inuenero quinquaginta uel pauciores his, urbi remittam, potētiae suae magnificentiam indicauit. Tu uero caueas interim, ne cum audieris dicentem Dominū, Descendens uidebo: de Deo humile quidpiam, & illius diuinitate indignum imagineris. nam propter humanę naturae imbecillitatem sepe numero talia de Deo dicuntur. Præterea hoc dictum est, propter futuram illius cum hominibus conuersationem.

συνηγορία

Gen. 13. & 22.

Præterea cum Dominus Abraham quatuor totius orbis cardines ostendisset, inquit: Tibi dabo terram, & semini tuo, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut astra cœli, & sicut arenam iacentem in littore maris: quoniam

nam patrem multarum gentium constitui te, & benedicentur in te omnes gentes. Hæc sunt Dei ad ipsum Abraham uerba. Nunc quis horum sensus sit, inquirendum est. Considera igitur ut Moses dicat, quod Deus ipsi Abraham & semini ipsius promiserit & pollicitus sit omnem terram, & quod semen ipsius sit multiplicaturus sicut astra cœli, & arenam in littore maris: & in semine tuo, inquit, benedicentur omnes gentes. Et quandoquidem Dei uerba uera sunt, nec unquam fallunt, inspiciamus agendum, quando & quoniam modo impleta sint hæc Dei oracula. Abraham enim binos habuit filios, alterum quidem ex ancilla Agar, Izmaëlem scilicet: alterum ex libera uxore Sara, nempe Isaac. Num itaque propter Izmaëlem ex ancilla genitum, ceu Abrahamæ semen, dixit Dominus, quod in illo benedicendæ sint omnes gentes? Sed cum Dominus diceret ipsi Abraham, Eijce ancillam cum filio ipsius, nequaquam enim hæres erit ex ancilla genitus cum filio liberæ: secundum Dei præceptum Abraham Izmaëlem cum Agar matre sua eiecit, domoq; sua expulit. Insuper Abraham iustus, cum ex Deo audiret, Patrem multarum gentium te constituam, & tibi dabo terram, & semini tuo, & in semine tuo benedicentur omnes gentes: respondit sic dicens, Quid mihi dabis Domine, cum ipse sine liberis moriar? Vnde uides, quod priusquam admoneretur Abraham ut Izmaëlem domo eijceret, hunc nequaquam filij loco duxit. Si enim hunc filium uerum esse aestimauisset, nunquam certe postulauisset filium alterum. Eo enim quod dicit, Ego uero orbis morior: filium postulat, quem & filium & semen suum esse aestimet. Isaac enim tum demum cum hæc antea peracta essent, natus est. Post hæc autem omnia uerbum Domini dicens, Eijce ancillam cum filio suo, manifeste ostendit, quod nec Deus Izmaëlem filium & semen ipsius Abrahamæ esse reputauerit. Et ecce, quantum apparet, Izmael iuxta Dei præceptum hæreditate paternâ Abrahamæ excidit. Num igitur hunc Isaacum esse dicemus? Quod quidem hic filius sit uxoris liberæ, manifestum est: & Hebræorum gentem ab hoc descendisse constat: gentium autem benedictio ad hunc minime referri potest. Soli enim Hebræi sunt ex illius semine, ceu posterij Iacobi, & duodecim filiorum eius. Quin in fœlicitate adhuc: & flore regni sui constituti, pauci admodum & numeratu faciles reperiuntur, si cum totius orbis habitatoribus conferantur. Vix enim uel unius tantum gentis quantitatem sibi conseruauerunt: diuino autem auxilio adiuti, insignes & terribiles habebantur. Populum enim sibi hunc peculiarem uocabat Dominus, & illos hæreditatem & peculium suum nominabat: & illius uirtute deuicerunt simul, & aduersariorum oppidis potiti sunt, perque Dei potentiam in Aegypto Moses miracula edere cœpit, & post hunc filius Nun Iosue alijq; plures usque ad Christi generationem. Sed post generationem illius in perniciem ruere Iudæi cœperunt, & Iacobi prophetia impleta est dicens, Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux de femore illius, donec ueniant quæ reposita ei sunt, & ipse expectatio gentium. Verum & Isaia oraculū dicens: Exurget radix Iessæ, & qui exurget ad imperandum gentibus, in illum gentes sperabunt. Nam usque ad Christi natiuitatem Iudæi & reges & pontifices de sua gente habuerunt: hoc autem nato, & reges & pontifices defecerunt. Interea uero temporis nunc quidem Deus illis irascebatur propter peccata ipsorum, idololatriâ in primis, cuius studiosissimi erant: nunc uero eorundem miserabatur denuo: postquam uerò facinus illud magnum &

Gen. 21

Gen. 49

Esa. 11

horrendum patrare sunt ausi, tūc à Deo deserti in iram irreconciliabilem inciderunt, & in gētes dispersi sunt. Et sanè sustinuit illos Deus ad tempus, huiusmodi manum quasi mitemq; se illis exhibens, cum nimirum resipiscētiā illorum & poenitentiam expectaret: sed incurabili morbo laborantes abscidit, quem admodum prophetae de ipsis uaticinati fuerant. Cum enim idolis seruirent, & Deum irritarent, ipsos quidem in captiuitatem & poenas propter scelera illorum tradidit, non tamen omnino dereliquit: sed in tempus aliquod non adeo immensum, nec infinitū, diuina in illos ira extendebatur. quo transacto, ut dictum est, & illius misericordiam & pristinam foelicitatem recuperabāt. Veruntamen nec in tempore captiuitatis illorum unquam defuerūt illis prophetae, ad consolationem illorum & animae salutem à Deo dati. Prædicebant enim & uenturam Dei in illos iram, & tempus iræ definitum, tum etiam Dei post hoc secuturam commiserationem, & futurum in Hierosolymam reditū. In Aegypto enim transegerunt annos quadringētos, uerum ibidem et multiplicati & enutriti sunt. Postquā uero ascenderunt Hierosolymam, & templum extruxerunt, in captiuitatem redegit eos Babyloniorum rex Nabuchodonozor annis 70. Post hæc annis duobus & semis Antiochus ille cognomēto illustris. nec ultra longius diuina in illos ira porrecta est. Imò cum tempore Moysi in deserto existentes uitulo sacrificarent, & post hæc idolis offerret uictimas, nec tantummodo animalium sacrificia, sed proprios liberos quoq; daemonibus immolarent, & prophetarum cædibus contaminarentur, nequaquam tamen adhuc Dei iram irreconciliabilem experti sunt. A Domini uero passione anni iam mille trecenti & sexaginta elapsi sunt, & tamen (ut nimirum ipsi affirmant) legem custodiunt, & ab omni idololatria abstinent: sed propter unum hoc, quod in Christum exercuerūt impiissimum facinus, deserti, & totius mūdi exemplum facti sunt. Quod enim hac de causa dispersi sint, ut totius mundi ludibrio & risui exponerentur, clarissime uel ex hoc patet, quod à nullo prophetarum interea temporis consolationem acceperunt, nec aliquis prophetarum inter illos locutus est post Ioannem Zachariæ filiū. Cum enim iam aduenisset is qui per prophetas prædictus erat (Christus nimirum) necesse erat prophetiam aboleri, partim quidem quod Christus, ut modò dictū est, uenisset, partim quod Iudæi hac indigni essent, & omnino deserendi, eo quod Christum contempsissent, & in eum omnia quæ facta sunt ab ipsis patrauissent: propterea inquam, malis obiecti sunt incurabilibus. Non enim nudum hominem crucifixerūt, sed Deum & hominem: nec tamen diuinitas passa est, sed homo. En igitur & illa, quæ ex Saræ liberæ filio, Isaac nempe, progenita est posteritas derelicta est, & Isaaci semen, quantum Iudæos attinet, in perditione desertum. Qua igitur ratione Deus Hebræorum gentem pro Isaaci semine erat habiturus, cum iam de illis constitutum esset, ut in Dei iram implacabilem inciderent? Quomodo item pro Abrahamæ filiis erant reputandi, quos Dauid antè præuidens, de iisdem uaticinatus Dominum alloquitur: Obscurentur oculi ipsorum, & dorsum illorum semper incurua: id est, nō recedat ab illis seruitutis iugum perpetuæ. Hoc enim sibi uult, quod eos incuruandos esse à Deo præcipit. Neq; enim hæc est execrandi formula, sed prophetiæ enunciatio. Qua deniq; ratione eos Isaaci semen & Abrahamæ filios Deus iudicaturus erat, quorum subuersionem & excidium prædixit propheta Daniel: nusquam uero reditus illorum & reuocationis (ut in alijs solet) meminit, sed diuersum longè indicat. Postquā enim tragico

Tēpus, quo liber hic conscriptus est.

Psalm. 68.

& magnifico dicendi genere euentura ipsis mala exposuisset, tandem subiungit, Vsq; in consummationem seculorum hæc eos detinebit seruitus. Verum in Euangelij quoq; sic scriptum est, quod Iudæis magnifice sese erga Christum extollentibus, dicendo, Patrem habemus Abraham, dixit Ioannes: Ne dicatis intra uos ipsos, patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, possibile est Deo, etiam ex lapidibus hæc Abrahamo filios suscitare. Quid autem hæc sibi aliud uoluerunt quam si dixisset, Quoniam in uobis ipsis boni nihil est, uerum in hoc solo cõfili splendidis uerbis extollimini, quod uos Abrahamæ filios dicere potestis, dico uobis, quod possit Deus etiam ex lapidibus istis ipsi Abrahamo filios excitare. Quod autem ex lapidibus inanimatorum possit Deus homines formare, manifestum est: qui enim de nullo creauit hominem, eundem ex inanimata materia creare potest. Veruntamen hæc non de lapidibus, sed gentibus dixit, quæ corda habebant ipsis lapidibus magis excæcata: quæ postea Christum adorauerunt, in eundem crediderunt, & iuxta promissionem pro Abrahamæ filijs reputati sunt. Iudæos enim non modo hac gloria priuauit Christus, & à genere Abrahamæ exclusit, uerum etiam diaboli filios nominauit, dicens: Vos facitis opera patris uestri, diaboli. Ille homicida est ab initio, & in ueritate non stetit, quoniam mendax est. Quos autem Christus diaboli filios nominauit, num Deus Abrahamæ filios & Isaac seminem iudicare potest? Quæ enim est communio diaboli cum Dei seruis Abraham, Isaac & Iacobo? Imò quod est Dei cum diabolo commercium? En igitur, iuxta Iudæorum & Musulmanorum sententiam & fidem, Dei uerbum irritum falsum, que esse deprehenderetur (ab Izmaële enim gentes nequaquam Deo accesserunt, similiter nec ab Isaaco) sed nequaquam hoc est, minime inquam. Nullo modo enim Dei uerbum intercidit: uerum in Christo, qui ex Abrahamæ semine natus est secundum carnem, manifestata, reuelata & impleta sunt omnes uisiones, omnes prophetiæ, omnes que reuelationes, quæ ipsum & Deum esse & hominem ostendunt, quemadmodum noster hic sermo iam demonstrauit & exposuit, & manifestius adhuc multo exponet. Insuper & omnes gentes in Christo acceperunt benedictionem per fidem, qua in illum crediderunt. Gentes enim uniuersæ prius idolorum cultui deditæ, nunc fideles & orthodoxæ sunt, exceptis paucissimis, Musulmanis scilicet, Hebræis, & alijs: qui simul omnes, nulli uidentur, cum Christianorum multitudine collati: non magis quam si tantillum aquæ, quantum uola manus capit, cum pelago comparetur. Veruntamen quid hoc ad ueritatem, si nonnulli hanc contemnentes, incorrigibiles & infideles permanferunt? Sol enim totum illuminat aërem, & orbem uniuersum, cæcis interim in cæcitate & tenebris permanentibus: nec tamen propterea sol reprehendendus est, sed ipsi cæci. Talis mea quoque de Christo fertur sententia. Christi nempe Euangelium & doctrina, imò Christus ipse, infinitos soles splendore & lumine excellit. In omnem enim terram Euangelij prædicatio diuulgata est, et credentes salutem consequuntur: qui uero non credunt, pereunt. Non tamen hæc culpa in Christum, sed in infideles incidit, qui suam ipsorum salutem produnt. Nec tamē omnibus simpliciter & nude credentibus salus contingit, sed ijs qui per fidem opera faciunt salute digna. Reuertatur autem ad Christi testimonia & demonstrationes nostra oratio, non tamen ut omnes recēseat. Si enim omnes, quæ de Christo sunt, reuelationes, uisiones & uaticinia discutere aggredieremur, etiam multi

Dan. 9

Matth. 3

“

“

Ioan. 3

“

multi

- multi scribæ multum laborando, uix paruam aliquam ex his partem absolue-
rēt: nihilominus tamē pauca ex multis proferamus ad ueritatis illustrationē.
- Deut. 18** Dixit Moses ad populum Hebreorū: Prophetam ex fratribus uestris su-
scitabit Dominus Deus, sicut me: & omnis anima quæ non audierit prophe-
tam illum, eradicabitur. Atqui considera hic prophetæ diligentiam. Dicen-
do enim, prophetam suscitabit Dominus Deus, ostendit, quod homo futu-
rus sit de quo uaticinatur, & quod à Deo sit, nec de pseudoprophetarum nu-
mero. Dicendo autem, Ex fratribus tuis, ostendit quod ex Hebreis, & nō ali-
unde oriundus sit: ne si forte quis alienigena se prophetam hunc esse diceret,
& Dei spiritu uaticinari, ab ipsis reciperetur, sed ut hunc ceu erronem & im-
postorem negligenter. Porro & magnus ille Moses prius à Deo accepit
testimonia, partim quidem ex miraculis in Aegypto editis, & maris rubri trā-
situ: partim uero ex Dei in monte Synai congressu, & uisione per ignem ex-
hibita coram uniuersis populi Iudaici castris. Et tunc demū legem à Deo ac-
ptam promulgauit: quapropter superius diximus Mosē illum magnū hoc
de Christo dixisse, Suscitabit Dominus Deus prophetā ex fratribus uestris.
Illud uero, **SICVT ME**, hac de causa adiecit, quod sicuti ego uos in liberta-
tem asserui ex acerba Pharaonis seruitute, luto & laterum coctione, & legem
uobis salutiferam tuli: sicutiam is à me modò prædictus propheta, ex tyrāni-
de & potestate diaboli & idololatria uniuersum mundum libertaturus est, &
libertatis leges laturus. His auditis Iudæi hunc colim prænunciatum expecta-
bant, & uidentes Ioannem Zachariæ filium ex deserto uenientem & bap-
tizantem populum, cum hunc eundem esse quem Moses prædixerat, existi-
ma-
Ioan. 1 rent, interrogauerunt eum, Tu ne es propheta ille? Quid uero idem respon-
dit? Non sum ego, sed ipse ante illum missus sum. Venit autem post me, cu-
ius ego calciamēta portare indignus sum. Propheta certe erat Ioannes, & præ-
clarus quidem: sed quia Iudæi de illo propheta interrogabant, quem Moses
prædixerat uenturum, Ioannes se illum non esse respondit. Sed ecce Iudæo-
rū ingratitudinē & stultitiā, qui priusquā Christus uel Messias adueniret,
illum expectauerunt, illumquē inquisuerunt, uenientem uero contēpserunt.
- Psal. 97** Post hæc uero rursum dicit Moses ille magnus: Latētur unā cum illo cœ-
li, & adorent illum omnes angeli Dei. Age igitur & mihi dicito, quem nam a-
lium angeli Dei adorant præterquā Deum ipsum? Hic igitur, quem Moses
hominem, prophetam & legislatorem esse demonstrauit, quem item ab an-
gelis adorandum esse dixit, & Deus & homo est, filius scilicet & uerbū Dei, à
nobis simul & angelis adorandus & honorandus. Et hæc quidem ex Mose.
- Psal. 71** Dauid uero propheta sic dixit: Deus iudicium tuum Regi da, et iustitiam
tuam filio regis. Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios inopū, & ca-
lumniatorem humiliabit. Commorabitur cum sole, & ante lunam, in gene-
ratione generationum. Descendet ueluti pluuia super uellus, & ueluti stilla
stillans super terram. Oriri faciet in diebus suis iustitiam, et multitudinem pa-
cis, donec auferatur luna. Et adorabunt eū omnes reges terræ. Omnes gen-
tes seruient ei, & erit nomen eius benedictum in secula. Ante solem perma-
net nomen eius, & benedicentur in eo omnes tribus terræ: omnes gentes bea-
tificabunt illum. Beatus Dominus Deus Izraēlis, solus faciens mirabilia, &
benedictum nomen eius in seculum & in æternum. Duas hic in uniuersum
personas propheta inducens, Deum scilicet, et filium regis, nihil aliud in-
nuuit quā Deum uel regem, & illius filium Christū, qui iudicat pauperes po-
puli,

pulsi, & saluos facit inopes, & humiliat calumniatorem. Neq; hic hominem quendam fortem, & iustum principem uel regem intelligas. de eodem enim dicit, quod commoraturus sit cum sole: item de eodem, quod sit ante lunam & generationes generationum. In quem uerò hominum hoc competere potest, ut ante lunam in generationes generationum esse dici possit: & ut cum sole commoretur. In nullum certe alium, sed reuera in solum ipsumq; Christum prophetia quadrat. Cum enim dicit, quod iudicet pauperes populi, & saluet filios inopum, & calumniatores humiliet, illius ostendit iustitiam, fortitudinem, & curam qua erga homines utitur. Cum uerò dicit, quod ante solem permaneat nomē eius, & ante lunam in generationes generationū, illius aternitatem principio carētem indicat. Et eo quod dixit, Commorabitur cū sole, illius aternitatem fine carentem denotauit. Item, Descendet ueluti pluuia super lanam, & sicut gutta stillans super terram. Exoriri faciet in diebus suis iustitiam, & multitudinē pacis, donec auferatur luna. Denuò (responde) quis descendit ut pluuia super lanam, id est quietē, & sine strepitu, & citra propriam maiestatem magnificentiamq; suam, præter Christum: qui descendit cœlitus in sanctam uirginem, quæ conceptum eum peperit in uili præsepio, & humili casa. Non enim uenerat iudicaturus mundum, sed ut mundū saluaret. Cum uerò ueniet iudicaturus orbem, apparebit in gloria patris sui cum omnibus angelis: quemadmodum ipse Christus in Euangelio testatur, Non ueni iudicaturus mundum, sed ut mūdum saluem. Item, Exoriri faciet in diebus suis iustitiam & multitudinē pacis, donec auferatur luna. Quis nam horum sensus, Producet in diebus suis iustitiam & multitudinē pacis: Non alius, quā quod impietatis summā notat perniciem: quod scilicet homines derelicturi sint Deum, procreatorem & factorem suū, qui eos nunquam existentes in hanc substantiam redegit: & adoraturi sint diabolū, creaturas, & opera manuum suarum. Et quemadmodū aliquis ebrietate uictus, aut in densis profundisq; tenebris oberrans, neglecto proprio parente, quā commodum & utilitatem salutemq; suā in primis & unice desiderat, promtamq; cupit, hostem sequitur, cædis & pernicipi suæ cupidū, ligatus scilicet & uinctus ab eo manusq; pedesq;, deductus tandem in carcerē munitissimū, & obscurum, non agnoscit nec discernere potest patrem & amicum ab inimico & hoste propter ebrietatem & crapulam, nec etiam uult: & postea licet tandem ad sensus uestigia reuertatur, illud non potest, in uinculis nimirum detētus. Sic homo etiā in initio errabundus, & à recta plana q; seductus uia, incidit in manus diaboli. Et quis nam locus est hoc obscurior, & deformior: Hic uero hominem uoluptatum copia inebriatum, omnis sensus expertem fecit: tunc ueluti inebriati, aut inordinato & superfluo humore & insaniam, aut à dæmone agitati, audientes non audiunt, & uidentes non sentiunt, propter mētem scilicet & rationem, quæ ducis officio fungitur, seductam: uerum ea quæ solida stant, tanquā mobilia imaginātur: & quæ mouētur, immota consistere putāt: & quæ illis utilia sunt auersantur, noxia uero amplectūtur, nec honestum bonū uel à malo diiudicare possunt, nec ab inimico amicū. Hoc ipsum, ut diximus, hominī contigit. Respuit enim Deum, & ligatus à dæmone in densissimis ignorantiae tenebris tyrannidem illius sustinuit. Dauid uero diuina gratia repletus intellexit, in quantum pernicipi barathrum, procellam & tempestatem homo inciderit, & quanta Deum affecerit iniuria, ipsum repudiando (duplex enim hic iniuria deprehenditur, hominem enim iniuria

Ioan. 12

ria

ria affecit diabolus, quod hūc tam procul à Deo seduxerit: & si dicere fas est, in ipsum quoque Deum facit iniurias, illius nimirum creaturam seducendo. Similiter & homo Deum affecit iniuria, quod hoc repudiato, diaboli imperium secutus sit) quis denique ipsum à densissimis tenebris & iniquitate esset redēpturus. Cum itaque propheta dicat, Oriri faciet iustitiam, hoc innuit, quod quemadmodum aegroti in tenebris decumbentes, ipsi quidem non in lucem prodeunt, sed lux ad illos penetrat: sic etiam homini in diabolicis tenebris decumbenti exoritur is, qui misericordie viscera erat assumpturus: quo exorto & totū orbē illuminante, omnes tenebrae discedētes disparuerūt. Homo uero illuminatus, ubi cognouit iam quali uinculo constrictus decumbat, & seipsum nullo modo adiuuare ualens, ad eum qui hoc potest, respicit. Hic uero, cum nollet hominem ulterius diaboli tyrannide premi, liberauit eum, sanauitque. Liberatus uero, sanatusque, non amplius diabolo adhæsit, uerum hac redemptione facta, per fidem hominis ea qua Deus affectus fuerat iniuria euauuit, & huius apparuit iustitia, exorto iam rationali sole iustitie, Christo nimirum. Homo itaque fide percepta, tempestate & fluctibus carētem fidei portum ingressus, multitudinem pacis nunquam iactandæ procellis aut conturbandæ accepit. Tunc impletum est Dauidis oraculum, dicentis, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum peccata obrecta sunt: Beatus uir, cui Dominus peccatum non imputat. Sed quod in loco supra citato dicit, In diebus illius: innuit hominem fore, qui hæc miracula editurus sit. In Deo enim dies curiosius inquirere, uel mensurare, nefas est. Christus autem, quatenus homo est, initium habuit, & huius dies mensurantur. Illud uero, Donec auferatur luna, nullo alio sensu propheta dixit, quam hoc, quod ueluti luna seruanda est, nec peritura, ita nec ille homo. Quoniā uero absolute sine carere, soli Deo proprium est, indicauit hisce, quod hic & Deus & homo sit. Illis uero uerbis, Adorabunt eum omnes reges terræ, & omnes gentes seruiēti illi: indicauit gentium conuersionem ad Christum, & regum adorationem. Ne uero hi qui ueritatem destruere & inuertere cupiunt, hæc de rege aliquo potenti & inuicto intelligerent, utpote Iulio, Augusto, Tiberio, uel alijs, qui & ipsi à regibus terræ & gentibus adorati sunt, & ab his celebrati, quamuis homines essent, ut et nos omnes, Dauid cum dicit Nomē eius esse benedictum, etiam hoc addit, In sæcula. Vniuscuiusque enim hominis laus in uita hac unā cum illa deponitur: sed post mundi huius consummationem nec laus ipsius permanet, nec infamia. Sola enim opera illius unā cum ipso discedunt, quorum etiam retaliationem ab eo expectat qui mundū iudicaturus est, siue bona fuerint, siue minus. Illud uero, In sæcula benedictum erit nomē ipsius, nequaquam hominis est, sed Dei. Item, Ante solem permanet nomen illius. Quis rogo hominum ante solem conditum inuenitur? Nullus omnino, & nec ipse Christus, quatenus homo est, sed quatenus Deus est. secundum humanitatem uero & esse coepit, & dies habet mensuratos, & adorauerunt eum omnes gentes, & omnes reges terræ, ut Deum & hominem, & in eo omnes gentes sunt benedictæ.

Porro hæc Dauidis prophetia, cum Esaia & Iacobo conuenit, qui de Christo dicunt, quod sit expectatio gentium: quemadmodum in superioribus demonstratum est. Tandem uero omnia cōprehendens propheta, & respiciēs Verbi Dei conuersionem pro hominum salute factam, & quod Deus exstans hominē assumpturus esset: uidens denique illum modo ferocem & immi-

tem tyrannum diabolum ab homine, quem modo antè tyrannide prefferat, iam tantum non illufum effe & conculcari, uoluptate quali abreptus, beatam illā uocem exclamans profert, Benedictus Dominus Deus Izraelis, qui folus facit mirabilia, & benedictum nomen eius in aeternum & in faeculum faeculi. Indiget fanè & praefens locus expositione aliqua, licet reuera quolibet fo-
le & omni humana ueritate purior fit & dilucidior. Quem enim Dauid paulo antè hominem nominauerat, quemq; ante solem & lunam conditam extitiffe dixerat, huncipsum nunc pure & simpliciter Deum appellauit. Quis uero tam infaelix, ut de illo dubitet et inquirat curiosius, quem Dauid deum nominauit? nec eum adoret, quem Dauid Deum effe praedicat?

Veruntamen & alibi, magnus ille Dauid fic dicit: Dixit Dominus Domino meo, fede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorū. Virgā potentiae tuae emittet tibi Dominus ex Siō, & dominare in medio inimicorum tuorum. Penes te est principatus in die potentiae tuae, & in splendore sanctorum tuorum: ex utero aurorae genui te. En nunc aliam illius prophetiam considera. Dixit dominus domino meo, fede à dextris meis. Quis nam est ille propheta & regis dominus? Num rex aliquis ex praclaris istis, & in hac terra multa potentia praeditis? Minime. Quam ob rem? Propter libertatem, quam à Deo tunc temporis Iudaei habebant, à quo solo regabantur. Principem uero & ductorem habuerunt olim quidem Moſem, poſt hunc uero filium Nun Iosue, deinde Iudices. Iſtis uero propria animi ſui uoluntate et affectu regem à Deo petentibus, dedit iſtis regem e gente propria filium Cis, nempe Saulem, deinde Dauidem filium Ieſſae. de quo & Deus teſtatus Samueli dixerat, Inueni Dauidem filium Ieſſae, uirum ſecundum cor meum, qui faciet iuxta omnes uoluntates meas. Et Iudaei quidem urgebantur à ſuae gentis regibus, illorum uero reges uſq; ad Chriſti nati tempora liberi, nulliq; hominum aut regum terrenorum ſubditi fuiſſe inueniuntur. Et reuera ſic eſt, quoniam nullus alius prophetarum, utpote nec Iſaias, nec Ieremias, nec Daniel, calūniari conatus hoc prophetae oraculū dicere potuit, quod ab aliquo rege mortali & perituro ad alium prophetae ſimilem dicta ſint haec uerba, Dixit dominus domino meo. Cui uero dixit Deus, fede à dextris meis? Ad hominem nimirum, quem Verbum & filius illius aſſumpſit. Filius enim ante omnia ſecula principatus fuerat particeps cū Deo: dixit autem hoc Deus pater ad hominem, quem Verbum & filius ſuus aſſumpſit, ſanctificauit, glorificauit, & temporalem cepit principatum, ex quo hunc aſſumpſerat. Volens itaq; propheticus ſermo oſtendere, Deum patrem quidem, qui ab aeterno exiſtit, principio carere: hominem uero, quem uerbum & filius illius aſſumpſit, initium cepiſſe, dixit Sede, &c. Tum etiam ſtabilitatem & perpetuitatem, honorisq; magnificentiā ipſa ſedes denotat. Et quē admodum ignis in ferro, ferri quidem frigidityatem non recipit, ferrum autē in ignis naturam tranſit: rurſum uero nec ferri nigredine ignis inficitur, ſed ferrum huius ſplendore & claritate aſſumpta omnino pellucidum fit: talis etiā mea de unigenito Dei filio & homine, quē aſſumpſit, fertur ſententia. Filius ſiquidem Dei, quoniam Deus erat, mutationem, pollutionem, aut alternationem nequaquam paſſus eſt, ſed Deus, ut & antea, impermutabilis permanſit: hominem uero quem aſſumpſit, eum inquam ſanctificauit, glorificauit, clarificauit, & ut à dextris Dei patris ſederet dignatus eſt, non quod Deus uel dextram habeat, uel ſiniſtram ſui partem (haec enim corporalia ſunt) ſed quemad-

quemadmodum per sedem honoris magnificentiam designauit, eodem sensu etiam de dextris dixit. Deus enim neque stat, neque sedet, neque dexteram habet, neque sinistram, sed maiestate sua implet omnia. Item, Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Qui nam huius inimici sunt? Idololatrae, qui Christum non adorant, & ipse diabolus. Haec uero, Donec posuero, pater non ita dixit, quasi filius ad hoc efficiendum sit impotentior, uerum ut his uerbis ostenderet unam & eandem esse patris & filii potentiam. Quemadmodum enim in Euangelij dicit filius, Nemo uenit ad patrem nisi per me: ita pater dicit, mea potentia cadent inimici tui sub pedes tuos. Præterea, Virgam fortitudinis emittet tibi Dominus ex Sion, & dominare in medio inimicorum tuorum. Quæ nam illa? Est à Deo ex Sion emissæ uirga, & ad quem missa est? Ad hominem nimirum, quem assumpsit filius & Verbum Dei, missa est. Virga autem est ipsa crux, quæ in Sion est fixa. Ut enim uirga propter pastorem potentiam habet pastorem, & eam qua feræ depelluntur uirtutem, talis & mea de cruce & Euangelij prædicatione fertur sententia. Ex Sion enim egredietur lex, secundum Esaiam, & uerbum Domini de Hierusalem. Omnes itaque qui audito Euangelij uerbo baptizati sunt, pastoralis illa uirga pascuntur, cruce nimirum, qui uero ceruicibus induratis Euangelij prædicationi non crediderunt, nec præceptis apostolicis, crucis potentia etiam inuiti succubuerunt. Per crucem enim & uictus & conculcatus est diabolus: per crucem & nomen Christi, miranda & stupenda miracula sunt edita. Et quid multis opus? per crucem & Euangelium totus terrarum orbis credidit, & facti sunt serui quidem Christi, filij uero Abrahamæ iuxta promissionem per Christum, Christo nimirum ex ipso Abrahamæ semine nato. Et tunc dominatus est in medio inimicorum suorum Christus. Attende quæso, quæ fuerit prophetæ diligentia. Non dixit, uince hostes tuos. Sæpius enim hostis ab aliquo uincitur, in quo tamen aliqua adhuc hostilis potentia portio remanet. Dixit autem, dominare: uel hinc docens inestimabilem illam crucis potentiam, & summam hostium ipsius impotentiam. Tum & illud, In medio inimicorum tuorum, infinitam crucis potentiam innuit. In medio enim totius mundi, & in medio idololatrarum apostoli & horum successores prædicauerunt, & in medio ipsorum ædificabant altaria. Et quod imprimis admiratione dignum est, quamuis summa cura & studio impij ecclesias destruerent, flagellis denique diris Christi nomen inuocantes punirent & affligerent, crucis tamen potentia & prædicatione instar solis, imò clarius ipso sole eluxit. Ne uero quis hominum aut ignorantia aut malitia existimaret diceret uel, filio & uerbo Dei propterea missam esse à Deo uirtutis & potentia uirgam, quod illi per se impossibile fuerit facere quodcumque uoluerit libueritque, subiungit Dauides, Penes te est principatus in die potentia tua, in splendore sanctorum tuorum. Quia propter non est humanarum uirium, ut penes aliquem sit principatus illius, sed Dei est. Omnes enim homines tantummodo extrinsecus ad ipsos delatum imperium possident: nam tam princeps quam rex aliquis sæpe priuatus sine imperio nascitur: & licet paternum administret imperium, nihilominus tamen in hoc, quod ante non habebat, ceu paternus hæres succedit, uel propria uirtute & egregijs factis regnum acquirit, uel iniustus in alios alterius regnum uiolenter arripit, & hoc modo etiam ille alterius regnum quo antè carebat, occupat. Sed alius ab his modis regnum acquirendi non est. Ingenitam uero sibi & inseparabilem à se potestatem homo non habet, præter hanc solam, qua

in affectus proprios & liberos ex se genitos utitur, quam solam in homine uidere licet. In Deum autem hoc, quod modò dictum est, non competit. Quapropter & Esaias de Christo uaticinatus, inquit, Cuius principatus super Esa. 9 humerum illius: id est, naturalis erit, & ab illo inseparabilis. Dauid etiam in alio Psalmo sic dicit, Regnum tuum regnum sæculorum omnium, & dominium tuum in omnes generationes generationum. Quod idem in præsentī loco dicit, Penes te est principatus in die potentiae tuæ. Sed qualis nā illa potentiae dies? Ea nimirum, qua crux libere euulgata est, per quam omnes gentes cognoscunt inenarrabilem illam tuam conuersationem & inedicibilem potentiam. In splendore sanctorum tuorum. Quorū? Apostolorum, doctorum, martyrum & sanctorum, qui quidem ab insipientibus pro mortuis & perditis habiti, in manu Dei uero sunt, & in pace quiescunt, iuxta Solomonis oraculum: quicquid secundū Euangelij promissionē, splendent magis quam sol. Deinde, quemadmodum in paulo antè præmissa prophetia, sic etiam in hac præsentī dicitur. de homine enim, quē filius Dei assumpsit, hæc omnia locutus, & demonstrare uolens quod idem & Deus & homo sit, hoc inducit, Penes te principatus: quod uel solum ad præsentem statum & demonstrationē sufficeret, nihilominus tamen planius apertiusque dicit in hunc modū, Ex utero auroræ generatio tua. Quis unquam hominum ante solem natus est? Nul-
lus omnino. Ne quis tamen hoc calumniari uolens, de angelis sermonem esse diceret, quasi illi ante solem creatum conditi sint, inquit, Ex utero auroræ. Quod enim uteri meminit, non eo sensu accipiendum est quod Deus uterū habeat: sed eo quo & Dauid alibi dicit, Manus tuæ fecerunt me & formauerunt me: operatricem uidelicet Dei potētiam ostendens. & Oculi Dei super iustos: quo omnia prouidentem Dei uirtutem innuit, & quod iusti opera faciant digna ut coram Deo ingrediantur. Sic etiam præsens locus intelligendus est. Dicendo enim, Ex utero, ostendit unam & eandem filij cū patre substantiam & naturam. Quemadmodum enim inanimatae arbores eadem & similes sibi ipsi generantur, ficus enim ficum et olea oleam gignit: similiter & bruta animalia singula iuxta genus suum naturæ suæ similia generant: & homo rationalis cum sit, rationalem gignit hominē, & mortalis mortalem, & filius eiusdem cum patre est naturæ & substantiæ. Multo magis igitur hæc & sine omni dubitatione de Deo sentiemus, quod filius & uerbum ipsius eiusdem cum patre sit naturæ & substantiæ, quemadmodum reuera est. Sed respice prophetiarum diligentiam. Propheta enim inquiens, Dixit dominus, ostēdit se de Deo dicere, ut iam antè demonstratū est. Addens autem, Domino meo, & Sede à dextris meis donec ponam inimicos tuos scabellum pedū tuorum: & Virgam potentiae emittet tibi ex Sion Dominus: & Dominare in medio inimicorum tuorum: hæc omnia, inquam, hominem omni natura præstantiorem & inenarrabilem designāt. Ut uero ostēdat eundē & Deū esse & hominem, dicit, Penes te est principatus in die potentiae tuæ, in splendore sanctorum tuorum. Præterea ut rursum euincat, quod Deus cum sit, naturalis etiam & uerus sit Dei filius, et eiusdem cum Deo patre naturæ & substantiæ, hoc subiungit, Ex utero auroræ genui te. Verum hic idem in alio loco dicit, Et tu Domine spes mea, altissimum posuisti suffugium tuum. Attende quæso, quid dicatur. Eo enim quod propheta dicit, Et tu Domine spes mea, filium Dei innuit. Per altissimum uero, eiusdem patrem Deum indicat. Rursum uero his uerbis, Posuisti suffugium tuum, denotat hominē, quem

filii Dei assumpsit, cui opus erat suffugio. Purus enim ille Dei filius, suffugio uel asylo non indigebat.

Quin & huius filius omni admiratione dignus Solomō: sic dicit, Et nūc
 5. Reg. 8 ō Domine Deus Izraēl ratum fiat uerbum tuum, quod locutus es seruo tuo
 Dauid patri meo. Quoniam num uerē habitabit Deus cum hominib. super

Baruch. 3 terram? Et, ut Ieremias dicit, Quoniam hic est Deus noster, non reputabitur
 alius coram eo. Quoniam super terram uisus est, & cum hominibus conuer-
 satus est. Sic & sapiens ille Solomon dicit, Domine Deus Izraēl ratū fiat uer-
 bum tuū, quod locutus es seruo tuo Dauid. Quid enim aliud significat, Con-
 firmetur, quā fiat, reueletur et exhibeatur, ut tu qui Deus es, manifeste cum
 hominib. conuerſeris: quod & factum est. Filius enim Dei super terrā ui-
 sus est, & cum hominibus habitauit. Quid igitur tibi uidetur? Sufficiūt ne he-
 sanctorum de Christo reuelationes, et prophetarum oracula, ipsiusq; Dei te-
 stimonia ad demonstrationē hāc, quod Christus filius Dei sit & Deus uerus:
 scilicet quod & idem hic & Deus & homo sit: uel num alijs adhuc demōstra-
 tionibus & testimonijs opus est? Quantum profectō mihi uidetur, hec etiam
 planē imperitis sufficerent. Veruntamē amplius tentabo tibi amico nostro,
 huius ueritatem declarare fusiꝯ, sicuti hactenus quoq; factum est.

Exod. 3. Magnus ille Moses, & celebris, cū esset iuxta montem Sinai, cōspicatus
 est rubum ardentem. quem cum multis diebus ardere conspexisset, nō tamē
 igne consumi animo suo meditari cepit quid nā hoc sibi uellet, quod rubus
 tot diebus arderet, nec tamē ab igne cōsumeretur. & profectus, inquit, uide-
 bo, quod nam illud stupendum sit prodigiū. Rubo autem propior factus,
 uocē cœlitus allatam, sibiq; dicentem audiuit: Moses Moses, solue calceamē-
 ta pedum tuorū, locus enim in quo stas, terra sancta est. Quid sanē aliud sig-
 nificat rubus ardens, & nō consumptus, tum etiam uox clamitans, Solue cal-
 ceamenta pedum tuorū, nisi quod rubus ardens adumbrauit typocq; prætu-
 lit diuam Mariam uirginem, quæ filium & uerbum Dei secundum carnē pe-
 perit: Quemadmodū enim rubus quidem ardebat, & non cōsumebatur: ta-
 etiā diua uirgo, ubi cōcepit Dei filium & uerbū, igne diuinitatis nō consum-
 pta est, sed à Deo custodita: quia humanarum uirium illud prorsus non erat.
 Verba autē hec, Solue calceamenta pedum tuorū, hoc innuūt, quod quicunq;
 de diuæ uirginis mysterio & Christi incarnatione erudiri uolunt, eos nequa-
 quā habere oportet partem aliquam in se mortuam, quæ illos à Deo separa-
 ret, nec mentem corruptam & à cognitione ueritatis mortuam, sed uiuentem
 & sanam, qualis ipsius Moſis erat. Huius autem calceamenta ex mortui ani-
 malis tergoſe erant confuta: & propterea dictum est, Solue illud.

Porro & Persarum rex Nabuchodonosor somnio admonitus uisionis,
 quam uiderat, oblitus est: & congregatis omnibus Chaldaeorum Magis incā-
 Dalt. 2 tatorib. & Gazarenis, interrogabat eos quale nam fuisset quod uiderat som-
 nium, & quæ nam illius interpretatio. Hī uerò & somnium & interpretatio-
 nē illius ignorantes hæsitabāt. Rex autē ira in illos uehemēti incendebatur.
 concessit tamen aliquot dierum terminū, quibus inquirerent simul, & expli-
 carēt uisum à se somnium, & eiusdem interpretationē: quod si iuxta manda-
 tum eius exequerētur, multis & splendidis muneribus honorati ditarentur à
 rege: sin minus, mortis supplicium subirent, quin ut & liberi, amici & cogna-
 ti illorum eiꝯdē pœnæ essent consortes. Cum uero illi hoc nō possent, quin
 potius uitā suā plangerent et deplorarent (quomodo enim possibile erat regi
 &

& somnium & interpretationē eius exponere, somnio nō antē auditor.) Daniel propheta in Babylonem captiuus deductus ex Hierusalem unā cū alijs, qui tunc temporis secum erant, iudeis, cum regis mandata cognouisset, conuenit Arioch Persarum principem, quem rex ad perdendum sapientes constituerat, quod somnium ipsius deprehendere non potuissent, dixitq; ad illum: Sapientes Babylonis ne perdas, quia potius me ad regem introducto, & uisionem unā cum interpretatione eius regi edisseram. Tunc Arioch festinanter prophetam ad regem induxit. cui ille ait, Poteris ne mihi Daniel explicare somnium quod dormiens uidi, & interpretationē eius? Respondit Daniel: Mysterium, o rex, de quo interrogas, homines sapientes, Magi & incantatores annunciare non possunt, sed hoc solius Dei cœlestis opus est, qui mysteria reuelat. Deus notum fecit regi Nabuchodonozori, quæ nam fieri oporteat in extremis diebus. Cogitationes tuæ super lectum tuū ascenderūt, quid futurū esset post hæc. Tu rex uidebas, & ecce imago quedā magna, & aspectus eius excellēs stabat coram facie tua, & uultus eius terribilis. Imago in quā, cuius caput erat ex auro puro: manus uero & pectus unā cū brachijs ipsius argentea: uenter uero & femora ex ære: tibiæ aut ferreae: & pedes partim quidē ferrei, partim uero testacei. Videbas, o rex, donec abscissus est à monte lapis absq; manuum opera, & percussit imaginem super pedes eius ferreos & testaceos, & omnino comminuit eos. Tunc quoq; comminuta sunt pariter, ferrum, testa, æs, argentū & aurū, & facta sunt tanquā puluis horrei aestiui, & abstulit ea uentus uehemens, nec locus aliquis in his inuentus est. Lapis autem qui imaginem comminuit, excreuit in montem magnum, & impleuit omnē terram. Hoc est somniū, & interpretationem illius corā rege dicemus. Et postquā propheta regna futura enumerauisset, quæ per aurum, argentum, æs, ferrum & testam adumbrabantur, sic dicit ad regem: Suscitabit Dominus cœli regnum, quod in sæcula non corrumpetur, & regnum ipsius alteri populo non relinquetur, quod cōminuet et uentilabit omnia regna, ipsum uero stabit in sæcula. Quemadmodū uidisti quod abscissus est à monte lapis absq; manibus, & cōminuit testam & ferrū, æs, argentū, & aurū. Deus magnus reuelauit regi, quæ nam oporteat fieri post hæc: & uerum est somnium, fidelis etiā interpretatio eius. Tūc rex prostratus in faciem, adorauit Danielem, & dixit: Reuera Deus uester Deus deorum est, & Dominus regū, & reuelans arcana, quoniam potuisti reuelare mihi arcanum hoc.

Qualē nam est regnū hominis, quod in sæcula nō corrūpetur? Nullū prorsus: neq; enim hoc humanæ naturę cōceditur. Quod igitur est? En dicā tibi. Mons hic diua uirgo est, quæ filium & uerbum Dei secundū carnē peperit. Lapis autem absq; manū opera abscissus, Christus est: qui quidē natus est ex ipsa, sed non ex uiro. quod per illud intelligitur, cum sine manibus dicitur abscissus. Lapis deniq; qui imaginē percussit, aurū & reliqua comminuit, & mons ingens factus impleuit terrā: ille idem Christus est, & illius regnū permanens in sæcula, quod diaboli uires contriuit, & idolorū cultum destruxit.

Propheta autem Esaias sic dixit: Ecce uirgo erit pregnās, & pariet filium, Esa. 7
& uocabunt nomē eius, Nobiscum Deus. Rursus idem dicit: Puer natus est 9.
nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus ipsius super hume-
rum eius, & uocatur nomen eius Magni consilij nuncius, admirabilis, con-
siliarius, Deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri sæculi. Inducam e-
nim pacem super principes, pacem & sanitatem ipsorum. Magnus est prin-
cipatus

cipatus ipsius, & pacis ipsius non est terminus. Videntur ut puerum nominauerit, & magni consilij nuncium, una cum alijs modo enumeratis, quæ omnia ad hominem pertinent, quem assumpsit filius Dei ex uirgine. Deinde eundem uocat Deum fortem, potentem, patrem futuri sæculi (creatorem nimirum intelligens) & quod pacis ipsius non sit terminus, id est finis. De pace ergo & alijs, quæ per partes in presenti Esaias enumerat satis exacte, diximus in Dauidis prophetia paulo ante exposita, qua dixit, Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis, &c. Veruntamen non pigeat nihilominus huius prophetie coherentiam inspicere. Cum enim propheta dicit, Ecce uirgo pariet filium, &c. denotat illum supernaturali modo natum ex diua uirgine hominem. Sed cum admiralis nomen uocat consiliarium, duas personas denotat, patrem scilicet, & huius filium, seu uerbum: & quod patris simul & filij unum sit consilium, una uoluntas, una potentia, una & eadem cognitio. Deus enim consilio non indiget. Illum uero eundem uirginis filium Deum fortem uocat, potentem, patrem futuri sæculi, cuius pax finem non habeat. Et quid nam aliud hæc ipsa prophetia significauit, quam quod ille idem Deus & homo eiusdem sit consilij & cognitionis cum Deo patre particeps?

Luc. 1

Quin & propheta Zacharias nato sibi filio Ioanne sic dixit: Et tu puer
 „ propheta altissimi uocaberis. præbis enim ante faciem Domini, ad paran-
 „ dum uias eius, ad dandum scientiam salutis populo ipsius per remissionem
 „ peccatorum eius, per uiscera misericordiae Dei nostri. Ioannem certe Zachariae filium magnum prophetam fuisse constat, omnium quoque Musulmanorum testimonio. Quid uero hic prophetauit? Nihil aliud quam Christum denotauit, quemadmodum supra exposuimus. Zacharias uero, quem nam altissimum nominat? Christum scilicet. De illo enim hoc dixerat, Pro-
 Bar. 3 pheta altissimi uocaberis.

„ Porro Ieremiam prophetam sic dicentem legimus: Hic est Deus noster,
 „ & alius iuxta hunc non reputabitur. Inuenit omnem uiam scientiae, & dedit eam
 „ Iacob seruo suo, & Izraeli dilecto suo. Post hæc autem super terram uisus est,
 „ & cum hominibus conuersatus est. Hic est liber mandatorum Dei. En tibi
 oracula sole splendidiore. Cum enim singuli prophetarum diuersis utantur dicendi formulis, omnes tamen in unum consentiunt, quandoquidem Deus est, qui hæc & similia per os ipsorum locutus est. Veruntamen ceu ex communi quadam contemplatione uaticinati sunt, & Esaias & Ieremias. Esaias quidem in hunc modum, Puer natus est nobis, & filius datus est nobis: quibus addit, Deus fortis, etc. Ieremias uero sic dicens, Hic est Deus noster, non reputabitur alius iuxta hunc. Super terram uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Non enim de solo Christo uaticinati sunt prophetae, uerumetiam de sacrosancta illius matre, uirgine Maria, quæ quidem nunc propter nimiam prolixitatem omitemus. Et hæc quidem de sanctorum revelationibus & prophetarum oraculis sufficienter diximus: nunc uero quis horum omnium finis sit, consideremus.

Quod sane archangelus Gabriel coelitus missus sit diuæ uirgini Mariae conceptionem nunciaturus, & quod hæc ipsa Dei uerbum cõceperit, uos ipsi affirmantes confitemini: quamuis de his minus recte sentiat, cum dicitis nimirum, quod uirgo hominem nudum pepererit, & non Deum (secuti haud dubie Nestorij dogma) et quod Christus homo tantum fuerit, homo autem magnus, sanctus & augustus, quo sanctior ante hunc natus non sit, neque nasciturus, & fa-

sed hunc omnium hominum esse sanctissimū. Nos uero credimus, sentimus & fatemur, quod ipse Christus, ille idē in quā filius sit Dei uiuentis, Deus uerus, qui natus est ex Maria uirgine sine uiri congressu, fōius inquam Dei sit & Deus ab æterno, qui carnem ex ipsa assumpserit, & homo factus sit, quem simul & Deum & hominem esse credimus. Hæc uero desumpsimus & didicimus à propheta Mose, Dauide, & omnibus alijs, qui post Mosē usq; ad Christi, qui ab illis prædictus fuit, aduentum floruerunt: imò ab ipsis etiam sanctis, qui ante Mosē tempora uisiones uiderunt: præterea ab ipso etiam Christo, & illius discipulis & doctoribus. miraculis & operibus ipso sole (ut suprà diximus) clarioribus. Quin et hæc dicemus: Postquā uirgo (ut modò dictum est) concepisset, appropinquauit tempus partus ipsius, cūq; in Bethlehem deuenisset, Christum peperit, & reclinauit eum in præsepe brutorū. Tunc impletum est quod prædictum erat ab Esaia propheta dicente, Hęc dicit Dominus, Bos agnouit possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui, Izraël autem me non cognouit. Tempore igitur natiuitatis Christi angelorum multitudo cœlitus delapsa est: laudantium Deum & dicentium, Gloria Deo in excelsis, ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Pastores autem, qui tunc gregem suum pascentes in agris erant, angelorum apparitionē conspicati, & auditis illorum hymnis, timore magno timuerunt: & dixit illis angelus, Ne timeatis. Ecce annuncio uobis gaudium magnum, quod futurum est toti populo, quia natus est nobis Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis in signum. Inuenietis infantem in uolutū fascijs, positum in præsepi. Et profecti in regionem suam, diuulgauerunt omnia quæcūq; audierant & uiderant de angelis. Considerato nunc quid sibi uelit ab angelis decantatus hymnus & oratio, dicens, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Non aliud certe, quā quod Adam postquam Dei mandatum transgressus esset, defecit ab illius tutela Dominus, & ob hanc causam ab illius amicitia omnis creatura excidit: siquidem & Adam posteritas, quæ diuinis legibus contraria erant facere & designare cepit. Nam huius filius Cain fratrem germanū Abel trucidauit. Procedente uero tempore non homicidæ solūmodo facti, & omni malitia petulantiæq; homines repleti sunt, quemadmodū Noë tēporibus immisum diluuiū, et uiuente Arahā Sodomarū subuersio, & cœlitus immissa conflagratio testatur, uerum etiam Deo creatore & formatore suo penitus neglecto diabolū & idola adorauerunt: quamobrē omnes creaturæ defecerūt ab homine, ut quæ hunc Dei hostem esse iudicaret. Et primo quidem ipsi angeli, deinde & ipsa bruta animalia, imò & ipsa inanimata rerum materia, quod manifesto colligi potest. Ante transgressionem enim omnia animalia tam uolatilia quā quadrupeda, & pisces ipsius Adam arbitrio & uoluntati parebāt: post transgressionē uero nō modo cœlos inhabitantes angeli ipsum ceu hostē auersati sunt, sed & ipsa animalia, quæ prius Adam arbitrio subiecta erāt: postea autem non modo ab illo & hominibus ex illo natis aufugerunt, sed feræ ipsum hominē hostis & inimici loco duxerūt: et quæ antea adorauerāt, illius uitæ ceperunt insidiari. Sed quid opus est multis de angelis, cœlo et terra, animalibus & feris differere, cum et ipsum hominis corpus aduersus animam illius insurrexerit: Et quemadmodum duo insensissimi hostes una domo coniuncti pugnas mouent inutuas, ē quibus quī uiribus præstantior est, uictoria potitur: sic etiam anima cum corporibus affectibus & appetitu pug-

nans cōgreditur: cum autem ipsius Dei auxilio destituta sit, corpori succūbit, rerumq; ordo inuertitur, ut quæ prius domina erat corporis, & imperium exercebat, in posterum serua et uoluptatum mancipium facta sit. Christi autem generatio & filij Dei incarnatio uniuert ea quæ in cœlo & in terra sunt. Angeli itaq; uidētes inenarrabilē illū Dei descensum, quod scilicet is qui Deus erat, propter innatam sibi bonitatem carnem assumeret, & inimicam aduersamq; sibi in homine habitantem naturam assumptam, sibi cum diuinitate uniret, sanctificaret et exaltaret: hoc inquam uidentes angeli, stupendo hoc miraculo & omnem naturam exuperante, in admirationem & stuporem rapti, exclamauerunt ad Dei laudes celebrandas, & dixerūt, Gloria in excelsis Deo. Videntes etiam hominum cum angelis concordiam iam confirmatam, & sublatam esse diuinam illam inimicitiam, dixerunt, In terra pax, & hominibus bona uoluntas. Vnde impletum est illud Dauidis oraculum, dicens: Latentur

Psal. 95. 96

C 97.

cœli, & exultet terra: annunciauerunt cœli iustitiam eius, & uiderunt omnes populi gloriam ipsius: adore eum omnes angeli eius. Montes tripudiēt a cōspectu Domini: quoniā uenit: quoniā uenit ad iudicandū terrā. ludicabit terrā in iustitia, et populos in equitate. Respice quæso prophetarū et angelorū cōsonantiā, carmini musico bene concordati similē. Propheta enim dicit, Latentur cœli: et angeli canunt, Gloria Deo in excelsis. Propheta dicit, Exultet terra: canunt angeli, Ac in terra pax, in hominibus bona uoluntas. Quibus etiam hoc non dissimile est, Annunciauerunt cœli iustitiam ipsius, et uiderūt omnes populi gloriā eius. Quin et Moses dixit: Exultate cum eo cœli, adorate eū omnes angeli eius. Dauid uero sic, Adorate eū omnes angeli eius: qui equidem adorantes dixerunt, Gloria Deo in excelsis. Qua de causa aut hanc repetitionem adiectam putas, Quoniam uenit: quoniā uenit ad iudicandū terram? Non quidem alia de causa, quā quod primum illud membrum, in quo simpliciter dicitur Quoniam uenit, primum Saluatoris aduentū in mundum denotat, quo non in propria sua maiestate uenit, sed humili quadā specie, et cōtempta. Consentit enim cum uerbis Domini dicentis: Non ueni ut iudicem mundum, sed ut mundum saluem. Quod uero idem repetens dicit, Quoniam uenit ad iudicandum terram, denotauit secundam Christi in mundo præsentiam. tunc enim uenit iudicaturus terram, quod idem cum Domini uerbis cōsentit: Cum uenerit filius hominis in gloria sua, & omnes sancti angeli cum eo, tunc sedebit super sedem gloriæ suæ, et congregabuntur corā eo omnes gentes, & separabit eos sicut segregat pastor oues ab hœdis: & statuet oues quidem a dextris suis, hœdos uerò a sinistris. & dabit singulis iuxta opera sua: his quidem qui Euangelij legibus immorigeri scelera cōmiserūt, poenam nunquā finendam: illis uero qui uitæ munus iuxta Euangelij regulam iuste administauerunt, uitam æternam, paradisum, & bona indefinita. En quanta sententiarum copia in paucis uerbis lateat: quæ instar aureæ catenæ inter se connexæ sunt, cuius connexio ad cœlum usq; pertingit, & anuli ex sese mutuo dependent. Talis enim mihi omnis sacra scriptura uidetur. Omnes nēpe prophætæ, qui ab Abraham & Moysis temporibus usq; ad Christū floruerunt, eadem spectant, eadem dicunt, eadem scribūt, omnesq; ceu uno ore de Christo eadem uaticinantur. Et hæc quidem hætenus.

Ioan. 12

Math. 25

Math. 2

In ipsa uero Christi generatiōe, Persicę regiōis Magi diuinarū rerū peritiā et reuelatiōe, Deū et hominē præter naturę leges natū esse cognouerūt. Magi uero nō uulgares erāt homines, sed dominatores et regionū præsides. hi itaq;

cum

eum huius rei notitiam percepissent, deliberare inter se cœperunt, quā nam
 uia ad regem modo natum peruenire, illiq; dona possent offerre. Hæc uero il
 lis meditantibus & dubitantibus simul, quo modo uoti sui compotes redde
 rentur (alienigenæ enim & peregrinæ regionis incolæ cū essent, nō habebāt
 etiā uiaē ducem) corā ipsis stella apparuit, quæ præeundo uiam desideratam
 cœpit indicare noctes simul & dies. Stellam itaq; à Persia in Palæstinā usq; se
 cuti, cū Hierosolymam peruenissent, stella sese occultuit. non aliud nimirum
 innuente Domino, quā ut itineris duce destituti, de Christo loqueretur, &
 sic omnibus illius natiuitas innotesceret. Cum enim stella à Magis (ut dictū
 est) disparuisset, interrogauerunt, Vbi est qui est natus rex Iudæorum? uidi
 mus enim stellam ipsius in oriente, & uenimus ut adoremus illum. His audi
 tis, qui tunc regnabat, Herodes perturbatus est, & tota Hierosolyma cū eo:
 Et congregatis pontificibus & scribis populi, percontatus est eos, ubi Chri
 stus nasceretur. At illi dixerūt ei, In Bethlehē ludeæ: sic enim scriptum est
 per prophetā Micheam, Et tu Bethlehē terra Iuda, nequaquā minima es in
 ter principes Iuda: ex te enim prodibit dux, qui pascet populū meum Izraēl,
 et exitus ipsius à diebus antiquis. Vides ne nunc quomodo in prophetis de
 scripta inueniantur, quæ ad Christum pertinent? Non enim ea tantum præ
 dixerunt, quæ in ipsum Christum competeiebāt, uerum etiā loci, in quo erat
 nasciturus, meminerunt. Illud enim significat quod dicitur, Et tu Bethlehē
 terra Iuda, nequaquā es minima. Tu enim, inquit, quæ modo minima eras,
 tenuis et contempta (talis enim erat locus iste) quoniam Christus in te nasci
 turus est, nō amplius, ut modo tenuis es & paruula, sed celebris, illustris & à
 multis honorata. Quod uero sequit, Ex te enim prodibit dux, qui pascet po
 pulum meum Izraēl: nō propter Hebræorum populum à propheta recense
 tur (iam antè enim demonstratum est, quod Hebræi, eo quod indigni fuerūt,
 à Deo reiecti et exclusi sint, et filij diaboli nominati) uerum gētes hoc loco po
 pulum Dei & Izraēl nominauit, de quib. omnino propheta hoc dixit, Quo
 niā prodibit ex Bethlehē dux, qui scilicet Christus est, qui pascet populum
 meum Izraēl, gentes nimirum. Quis enim dux alius de Bethlehē egressus est
 præter Christum? & quos nam pauit præter gentes omnesq; alios in se credē
 tes? Hæc autē uerba, Et exitus eius à diebus antiquis: ipsius diuinitatem signi
 ficiant. In quem enim hominū tempus illud competere inuenietur, quod est à
 diebus antiquis? In nullū certe aliū præter quā in unū Deum. Quapropter
 Dauid etiā uaticinatus dixit, Non dabo somnum oculis meis, donec inuene
 ro locū Domino, tabernaculū Deo Iacob. Ecce audiuius eum in Ephrata,
 inuenimus eam in cāpis syluæ. Intremus in tabernacula ipsius, adoremus in
 loco ubi steterunt pedes eius. Obserua nunc prophetam. Reuelatū illi erat di
 uinitus, filiū Dei nasciturū esse ē uirgine, q cū uerus Deus sit, hominē esset af
 sumpturus, quemadmodū ex multis oraculis illius per partes hætenus cōpro
 bauimus. Et quid nā alijs opus est? De ipsa autē uirgine sic cecinit, Audi filia
 et uide, & inclina aurē tuā, et obliuiscere populi tui et domus patris tui. Dauri
 dis enim filia erat diua Maria: et q hæc auditura erat archāgeli Gabrielis uo
 cē, dicit, Inclina aurē tuā: nimirū ad inenarrabile illud gaudiū, cuius particeps
 erat futura. Et q ab eo tēpore omnia antiquitus instituta pro uilib. et cōtēptis
 abroganda erant & cassanda, nouaq; Christi lex unā cum Testamento per to
 tū mūdū affulsura, inquit, Obluiscere populi tui et domus patris tui, et nouis
 illis iā futuris esto intenta, Et hæc quidē ad uirginē referēda sunt. Postq; uero,
 ut

Psal. 131

“

“

“

Psal. 49

“

“

ut dictum est, iam agnouisset quod Dei filius hominem esset assumpturus, & ex filia ipsius nasciturus, rogauit ut & locum in quo nasciturus erat Christus, sibi Deus ostenderet. Hoc autem tanto animi feruore & studio inuestigauit, ut nec cibum sumeret, nec somno nec quieti indulgeret, donec ipse quoque talis locus sibi à Deo reuelaretur. & tunc prophetico spiritu agitatus dixit, Ecce in Ephrata audiuius eam, id est in Bethlehem: inuenimus eam in campis syluæ, unum eundem locum bis denotans. Tunc subiungit, Intremus in tabernacula ipsius, adoremus in loco ubi steterunt pedes eius. Hæc uerba, Intremus in tabernacula ipsius, tanquam de contemptis & nullo precio habitis dixit. Scena enim uel tabernaculum dicitur, recenter extructum & quod statim refrangitur domicilium. Adoremus locum ubi steterunt pedes ipsius. Quid opus est me multa de his dicere? Quin potius te ipsum de his appello. Magnum enim illum prophetam & regem, qui Dei quoque testimonio commendari dignus fuit (sic enim de illo Deus loquitur, Inueni David, &c.) quem nam adorauisse dicemus? An illum tantummodo qui nasciturus erat: sed & locum in quo steterant pedes illius, tanquam hominem nobis omnibus tantummodo similem? Quis uero tam stupidus, imò tam desertus à Deo, ut hoc uel in animum admittat? Sed quemadmodum in superioribus. hunc eundem & Deum & hominem esse comprobauit, ita nunc quoque in loci contemplatione illum facere uideamus, in quo cum Ioanne propheta omnino cōsentit. cum quidem David dicit, Adoremus locum ubi steterunt pedes eius: ille uero, Non sum dignus ut portem calceamenta illius, qui post me uenturus est. Iam ne intelligis ut tam in magnis quam in paruis omnes prophetae consentiant, ipsum adorent & celebrent: nec quisquam prophetarum est, qui ubi de Christo uaticinari & uerba facere ceperit, seipsum non paruum, contemptum & nullius precij dignum esse confiteatur: quod etiam de Abraham legimus, qui seipsum terram appellauit & cinerem. Veruntamen non Micheas modo & David de Bethlehem locuti sunt, sed etiā plures alij, quos uolentes, ut in alijs multis, omittimus propter nimiam scripturæ copiam. Sed redeundum ad Magorum, unde supra digressi sumus, historiam. Tunc Herodes postquam cognouit, quod in Bethlehem nasceretur Christus (hoc enim ex prophetis pontifices & scribæ cognouerant) clam accersitis Magis præcepit, Profecti illuc accuratè inquirete de puer: ubi uero illum inueneritis, renunciate & mihi, ut ego ueniam & adorem illum. Hæc autem animo dixit mendaci & subdolo. Cum enim regem nasciturum audiret, qui gubernaturus esset Izraëlem, Christum talem regem fore putauit, quales multi sunt, cuius regnum temporale esset & terrenum. Et cum in Bethlehem quidem Christi natales fore intelligeret, locum uero illius certum & determinatum ignoraret, inuidia motus, & infantis cædem iam antè præmeditatus, hæc simulatè & fictè Magis dicit, Renunciate mihi, ut & ego ueniam & adorem illum. Hi uero audito rege profecti sunt. Et ecce stella, quam uiderant in oriente, præcedebat illos, donec progressa staret supra locum in quo erat puer. Tu uero, cum Magos dixisse audis, Vidimus stellam ipsius in oriente, nequaquam putes Christum propter hoc reliquis omnibus similem & nudum hominem esse. Qui enim circa stellarum motus uersantur Astrologi, talia docent, quod singuli homines stellas habeant singulas, & peculiare, futuræ uitæ omnes successus & euentus sibi de nunciantes: & quod imprimis quisque regum stellam sibi propriam uendicet. Hæc enim falsa esse, manifestissime constat. Sed quia nostri instituti non est, Astrologorum

rum uanitatē conuincere, omitemus hoc: nunc uero de stella, quæ tūc apparuit, qualis & quæ nam illa fuerit, uideamus. Quod autem una stellarum fuerit cœlestium, nō probabile uidetur. Primò quidem, quod omnes stellæ unā cum sole & luna ex oriente moventur in occasum: hæc uero ex septentrione in meridiem motum suum inclinauit. Persarum enim regio ad orientem sita est, Palæstina autem ad meridiem, in qua & Bethlehem est. Præterea si stella erat, non certe unā cum Magis proficiscentibus moueri, & iisdem dormitantibus consistere uisa fuisset. Tum si stellam dixerimus fuisse, fulgorem illius propter radios solares disparere & obscurari oportebat. Cum uero in meridie etiam unā cum sole splendorem suum retinuerit (non enim ab hoc potuit obscurari) manifestum est stellam non fuisse. Postremò, si stella fuit cœlestis, quā nam ratione illius indicio Magi paruum illud & uile tugurium, in quo Christus erat, per immensam illam cœlestium orbium ab hoc altitudinem cognoscere potuerunt? Ex prædictis igitur patet, stellam non fuisse. Virtus autem quædam diuina fuit, quam itineris ducem habuerunt, quæ etiam terræ propinquior apparebat. Et quemadmodum Hebræos per desertum columna ducebat ignea: ita etiam Persarum Magos hoc, quod ipsis sidus esse uidebatur, uiam præmonstrauit. Sed & ipsa, quæ tunc Deus Hebræorū gēti exhibuit miracula & prodigia, plura multo gentibus contigerunt. Primi enim ex gentibus Christi adoratores Magi fuerūt. Stella enim (ut modò dictum est) immota consistente supra locum in quo erat puer, Magi ingressi sunt, & inuentum Christum cum diua matre eius adorauerunt, offerentes munera, aurum, thus & myrrham. Considera nunc, quæ sit munerum inter sese cōmunio: quæ quidem, quod speciem externam attinet, nullā prorsus est: sed quod ad sensum, magna & arcia. Aurum enim tanquā regi obtulerunt. ceu mortali, quia homo erat, myrrham: hanc in sepultura mortuorum adhibere Hebræis in more erat. thus autem ceu Deo offerunt: Deo enim thure sacrificare statutum & solenne erat. Vnde uides quomodo Magi quoque Christum, & Deum & hominem esse confessi sint. Ceterum post Magorum adorationem missus ad eos Dei angelus præcepit, ne rursus ad Herodem redirent, quare per aliam uiam abierunt in regionem suam. Angelus autem ueniens, dixit ipsi Ioseph: Assume puerum & matrem eius, & abi in Aegyptum. Herodes enim quæsiturus est animam pueri, & secessit illuc. Tunc impletum est illud prophetæ uaticinium, Ex Aegypto uocaui filium meum. Herodes autem uidens sibi illusum esse à Magis, indignatus est ualde, & missis satellitibus interfecit omnes pueros in Bethlehem, quotquot erant bimuli & minores natu, & horum aliquot millia. Sed quis horum sensus? Primo quidem ut appareret illum qui natus erat Deū esse, quemadmodū prophetæ annunciauerunt. præterea autem & homo est uerus, non secundum imaginationem, ut nonnulli docuerunt. Secundo uero ut appareret hinc Ieremiæ prophetia, quæ dicit, Vox in Rama audita est, lamentatio, ploratus & fletus multus, Rachel plorans liberos suos, & noluit consolari, propterea quod non super sint. Tertio, quod non de Christi tantum generatione prophetæ prædixerint, uerum etiam de multis locis & demonstrationibus, partim quidem propter multorum infirmitatem, ut his ducibus in ueritatem perducerentur: partim uero, ut impiorum obturarent ora, ne illis ueritatem impugnandi esset occasio. Quæcunque enim de Christo aut dicta aut facta sunt, in aliquam hominū utilitatem cedunt, Obserua itaque, & comperies, quod omnia quæ

Of. 11

Ier. 31

quæ uel dicta uel facta sunt ab Adam usq; ad hodiernum tempus, in Christo demum declarata sunt & completa, quod in alio quoquam fieri non poterat, quare & hoc completur, Ex Aegypto uocaui filium meum. Puer autē Christus iam ad uirilem & iustam ætatem progressus, Ioannem Zachariæ filium accessit, qui Christum ad se uenientem conspiciatus dicit Iudæis, Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Io. 1.1 Cur autem Ioannes hunc agnū Dei esse dixerit, postea explicauimus. Quis uero alius mundi peccatum tollere poterit, quàm ipse Deus? Quare hūc, de quo prius dixerat, Non sum dignus ut portem calceamenta eius: nunc Deū esse confessus est. At Christus dicit illi, Propheta, ades, baptiza me. Ioannes autē, Ego opus habeo abs te baptizari, & tu uenis ad me? En etiā hoc cōsidera. Propheta ille magnus, qui, ut et uos ipsi fatemini, ex promissione natus est, qui à Deo ad baptizandū missus erat, num à nudo homine tā seruiliter baptismū posceret? Hoc certe nemo uere sapiēs affirmauerit. Sed ab eo, quem Deum esse confessus erat, baptismū petit. Sed dicet fortasse aliquis, quod & ipse Christus à Ioanne baptismū petierit. Verum non simili ratione hoc facit: quare medium, quod inter utrosq; est, considerandum erit. Ioannes quidem ipsum antea & Deum & hominē esse confessus erat. Cum enim dixisset se indignum, qui calceamenta illius portaret: & Ecce qui tollit peccatum mundi: ipsumq; his uerbis Deum esse ostēdisset, addit & hoc, Ego opus habeo abs te baptizari, et tu uenis ad me? Christus autem non sic, sed imperiose & cum authoritate illum compellat, dicēs: Propheta, ades, baptiza me. Ille autem humilitatem suam, qua indignus erat, simul ostēdit, & Domini mandato paruīt. Iordanem itaq; ingreditur. Sed Christo baptizato scissi sunt cœli, & uox cœlitus audita est, dicens: Tu es filius meus dilectus, in te mihi bene complacitū est. Animaduertis ne rē terribilē, & stupore plenā? Hactenus quidem sancti loquebantur, prædixerunt prophetæ, ministrauerunt angeli: nunc uero nec angeli, nec homines, sed ipse Deus est, qui dicit, Tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum est. Ex his sanē quæ scripsimus iudicare poteris et tu, & si quis alius Musulmanorum prudens fuerit, quod inueniantur sancti homines, qui uisiones de Christo uiderint: et quod prophetæ sint, qui de illo sint uaticinati: quamuis adhuc tot ac tantis argumentis citatis & demonstratis, arbitrentur & iudicent nos qui Christum profitemur errabundos esse, se uero orthodoxos. his uero auditis, discāt nos recte sentire: quamuis nos Musulmanorum intercessione opus habere iudicent, quemadmodum tu dicis, eo quod confitemur & credimus Christū Dei filium esse, & Deum, quemadmodū tu in epistola ad me missa scribis. Defecerunt autem ab hoc Græci, defecerunt ab hoc Hebræi, ab eodē etiam Musulmani, propterea quod hæc non ut fide digna per fidem receperunt, sed demonstrationibus cupierūt inquirere. Minus tamen Græci, qui libris simul & prophetis carēt, inculandi sunt, quàm Iudæi & Musulmani. Nō enim ridiculum est, quod ipsos libros uenerantur: ea uero quæ in ipsis continentur, contemnunt: & cum prophetas beatos esse prædicent, eum qui ab ipsis prædictus est, auersantur? Maxime tamē omnium Musulmani uituperandi, qui cum unā cum alijs libris Christi Euangelium ceu sacrosanctū, absolutum & diuinum recipiant, uerbis nudis illud uenerantur, factis uero tantum ab illo dissident, quantum cœlum à terra distat: & relicta ueritatis uia, uanas & errabundas Græcorum opiniones sequuntur: & quæ intellectu ipso capere nequit, omnino non recipiunt. sed dum suprā naturam singula inuesti-

inuestigātes ea apprehēdere nō possunt, à ueritate aberrāt, et cogitationū suarū figmenta proferunt, nēpe, Quomodo possibile est ut Deus habeat filiū sine muliere? Et hi sunt qui perscrutant penitus Dei generationem, & ignorant interim quot in coelo stellae luceant, quot aquae mensuras contineat pelagus, quantus sit arenae in litore maris numerus, & alia huiusmodi infinita. Et licet horum certam rationem ignorent, credunt tamen quod haec Dei opera sint, neque de his tumultuantur. filij uero Dei generationem argutius scrutari tentant, hi ipsi inquam, qui nec propriam suipsius generationem nouerunt. Agedum dicant illi nobis, quomodo patris ipsorum semen in matris utero corpus factum sit, & quando anima ipsorum in corpus deuenierit, uel nū adueniens cum ipso semine coniuncta uel unita fuerit, seu minus. Vel, si unita fuit, quod nam illud sit unionis uinculum. Vel, quod si unita cum semine non est, quando tandem cum corpore uniatur, unde etiam ueniat, & ubi ante aduentum, suum in corpus existat, & in quo loco comoretur. Quod si haec cognitu impossibilia sunt, qui sit ut Dei generationem perscrutetur, qui propriam uitam, qua uiuit, non cognoscunt, neque sciunt an in crastinum uicturi sint, inquirunt qua ratione Christus sit Dei filius. Quicquid ignorat cuiusnam patris ipsi filij sint, uerum singuli matrū suarū uerbis credunt, quibus fieri potest ut decepti alio nomine appellentur pro uero & paterno: credunt tamen, & falsa pro ueris recipiunt: prophetarum autem oracula damnāt, & Christi sermones contemnunt, illisque fidem negant. Quapropter nequaquam illorum capaces sunt, quae naturam omnē excedunt, quae nec ipsi angeli possunt intelligere, nedum ut hi suo intellectu percipiant: qui ignorant, quod Christus, quem ipsi uerbum Dei, animam Dei, & spiritum Dei appellant, millies sese filium Dei dixerit: & quod à uerbo Dei mendacium dici & annunciari sit impossibile, impraemeditate & sine dubitatione credunt (quis enim tam stultus & stupidus, tantae imò impudentiae esset, qui uerbum Dei mendacii coarguere auderet?) Musulmani tamen, cum manifeste obloqui non possint, ipsam ueritatē calumnijs inficiunt, dicēdo, quod Christus hoc non dixerit, sed Christiani, nec quicquam boni illud argumentum apud illos efficere potest. Nos uero Christiani dicimus, quod Christi uerba, quibus Euangelium continetur, agnoscamus. Musulmani autem dupliciter peccant: partim quidem quod non credunt Christum esse Dei filium, partim uero quod Christianos de rebus sibi quoque ignotis accusant. Dicunt autem, Quomodo est possibile Deū habere filium sine muliere? & quis tam stultus & stupidus, ut tantum crimē & impietate admitteret? Deceret uero, ut sine omni dubitatione haec pro ipsius Christi uerbis reciperent. Cum autem inquirunt, & diligentius curiosiusque rimantur, manifeste apparet, quod nec illum ueracem esse credūt, quē Dei uerbum esse confitentur: imò nec Abraham, nec David, nec prophetis fidem habēt. Incredulitatem enim sequitur ignorantia. Esaias enim dicit, Nisi credideritis, non intelligetis. Intelligis ne quomodo fides cognitionem, incredulitas uero ignorantiam pariat? Fides autem non est rerum uisibilibus. Quae enim uidentur, fide nulla indigent: clara enim per se sunt. Fides autem earum rerum est quae nec uidentur, nec intellectu percipiuntur. Nequaquam igitur uos haec curiosius inuestigare oportebat, nec aduersus ueritatem cōtendere, sed sequi & parēre Abraham & prophetis, & imprimis Christo: nec priuatae uoluntati & arbitrio consentientes dicere, Impossibile est Deo esse filiū, ut nō forte (ut tu inquis) dissidia inter utrosque existant. Errantes enim à uero &

& recto tramite, uana & inania loqui nunquam desinitis. Fides certè exauditur est, & quid quæso tam fide dignum est quàm uerbum Dei, quod uos animam Dei, & spiritum Dei appellatis? Quæ autem scriptura Euangelio est sanctior, & fide dignior? Illud enim & ipse Mahomet sacrosanctum & absolutum esse confitetur. Opus igitur fuerit (ut & antè dictum est) curiositate omni omiſſa, Dei & prophetarum credere miraculis. Quoniam uero in tantam absurditatem deuenistis, en necessitate compulsi aliquid apertius ceu exemplo oculis subiecto adumbrabimus, licet ueritas exemplis perfecte demonstrari non possit, eaq; imprimis quæ Deum spectant. Impossibile enim est humanam rationem rem aliquam inuenire, quæ exacte & absolute Dei generationem referre possit. Veruntamen necessitate coacti (ut modò diximus) fatemur filium Dei sic à Deo generari, ut ratio ex mente uel intellectu, et radij ex sole generari cōsueuerunt. Quid igitur uobis uidetur? Nū ex muliere intellectus rationem, aut sol radios gignit? uel num propterea aliquod inter hæc dissidium deprehenditur? Quod si igitur hæc generatio ab his (quod & uos fatemini) libera est, quomodo Dei simplicem & omni passione carentem generationem tot & tantis absurditatibus subiectam esse putabimus? Cæterum omnia hæc dicere postulauit necessitas, propter incredulitatem & infirmitatem uestram. Diuina enim omnem humanū & angelicū intellectum exuperant. Facilius enim est cælum & terram cum omnibus creaturis deuorare, quàm Dei naturam comprehendere. Si autem illud impossibile est, nec generationem ipsius cognoscere necesse fuerit. Nihilominus tamen & ipse Mahomet & omnes Musulmani confitentur, quod Christus ex diua uirgine Maria citra uirilem operā natus sit, & quod uirgo ipsum pepererit, & uirgo post partum permanſerit, semperq; uirgo esse deprehendatur. Cum igitur hæc uerè confiteantur, exponant nobis agendum huius generationis rationem. Si autem hoc impossibile est, quid quæso aërem flagellando frustra laborant, dicendo quod impossibile sit Deum habere filium sine muliere? Et hæc quidem dicūt, qui nec uilissima contemptissimaq; cognouerūt. Edisserant enim hi nobis, ubi nam culex uiscera sua habeat, uel quis uocis illius meatus sit: quale sit formicæ cerebrum, quale cor, qualis sit apum cōsideratio, & quæ his similia sunt. Quod si autem uilia hæc & contempta ignorāt, infirmitatem suam agnoscetes conticeant, nec curiositate sua illis fidem derogent, quæ angelorum hominumq; intellectum excedunt: quin credant potius Abrahæ & prophetarū oraculis, qui hæc per uisiones, reuelationes & oracula cognouerunt, quod Christus scilicet reuera filius Dei sit, & idem uerus Deus, & homo perfectus.

FILIVS ET VERBUM DEI CVM
DEVS ESSET, EXTREMIS TEMPORIBVS PRO-
pter hominum salutem homo factus est, crucifixus mortem subiit,
sepultus resurrexit, & in coelos est assumptus. Non tamen
diuinitas, sed homo passus est, qui idem iudicatu-
rus est orbem uniuersum.

APOLOGIA SECUNDA:

Qvandoquidem tibi sufficiēter per Abrahami, Isaac & Ia-
cobi, Moysi, Davidis & prophetarum, in primis autē, si
uerū fateri uolumus, per ipsius Dei patris testimonia de-
mōstrauimus de Christo, quod Deus sit uerē, & Dei fi-
lius, agendum nunc etiā reliqua, de quibus dubitas, in me-
diū proferentes, discutiamus & inspiciamus. Vehemen-
ter autem nos, qui Christi nomen agnoscimus, incusas.
Tua uerò hæc sunt. Quó nam modo fieri potest ut Deus homo fiat: itē, quo
modo homo factus est: Item, si Christus Deus erat, & Dei filius, cur non uel
nudo uerbo seruauit hominem, sed tanquā impotentia laborās hominem
assumpsit & mortuus est, ut hominem saluaret, iuxta Christianorum senten-
tiam. Præterea si Deus erat, quomodo passus est: Deus enim non patitur quic-
quam. Et tu quidem nos incusans, hæc loqueris: quibus nos sic respōdemus.

De Dei quidem possibilitate & impossibilitate, in superioribus diximus,
quæ & sufficiunt, nostram enim infirmitatem sumus confessi, quod Dei pos-
sibilitatem & impossibilitatem discernere non possimus. Sentimus autem &
credimus omnia apud Deū possibilía esse, & impossibile apud hūc esse pror-
sus nihil. Tum quod homo factus sit, cum Deus uerus esset, didicimus, credi-
mus, & hæc est horum ueritas. Quo autē modo hoc euenerit, nō noui. Quo-
modo enim humanæ rationi ea cognita essent, quæ angelis incognita sunt:
Qui uero Dominicæ incarnationis scopus sit, & quæ causa humanæ in Chri-
sto naturæ, nos quantum fieri potest modò explicabimus: tu uero attēte hæc
nostra audias.

Deus cū nulla re in uniuersum indigeret, sola bonitate sua permotus mū-
dum uniuersum extruxit & condidit, uisibilem simul & inuisibilem: creauit
angelos: creauit cælum & terram, & omnia quæ in his continētur. Sed & ho-
minem fecit, & formauit e puluere de terra sumpto: & cum illi animā rationa-
lem inspirasset, secundum imaginem Dei creauit eū, & ex costa ipsius forma-
uit foeminam: illisq; in paradysum collocatis, præcepit ut de omni ligno para-
dysi uescerentur, ex arbore autem scienciæ boni & mali non comederēt: quia
quacuncq; die de hac comederent, morte essent morituri, quemadmodū mag-
nus ille Moyses in ueteri Testamento descripsit. Quidam uero angelicorū or-
dinum princeps, cum seipsum splendidum & mire formosum conspexisset,
non intellexit se seruū & creaturā esse, & quod Dominus ipsum cum nullus
esset, condidisset, unde serui instar Dominum adorare deberet: sed stultus &
temerarius dixit, Ponam sedem meam supra nubes, & ero similis altissimo.
Hæc autem cum is in animo uolueret, huic commissa cohors illius impietate
imitata est, hic autem cælo depulsus cum omni sua militia excidit, & hi om-

nes in daemones mutati sunt. Cum itaq; diabolus hominē in paradiso uidisset, inuidia in illum motus, accedēs primò mulierem ceu faciliorem deceptu, aggressus est & dixit: Cur Deus præcepit uobis, ut ex omni arbore quę in paradiso est, comedatis, abstineatis autem ab arbore, quę in medio paradisi est, & quod quacunq; die comederitis ex illa, morte sitis morituri? Nequaquam enim morte moriemini, sed ne ex illa comedentes oculis uestris apertis similes ipsis dijs redderemini, cognoscendo nimirum bonū & malum, hæc prohibuit Dominus. His auditis, mulier decepta comedit ex arbore, & dedit marito suo Adam, qui & ipse comedit: diuinitatis maiestatem affectans. Et comedētes ex arbore Adam simul & Eua, à gratia exciderunt. Deus autē circa meridiem in horto obambulans dicit illi, Adam ubi es? Hic autem respōdit, Audiui uocē tuam ambulantis in Paradiso, & abscondi me, quia nudus sum. Dicit illi Deus, Et quis nam tibi ostendit, quod nudus sis? num ex arbore, de qua præcepī tibi ne comederes, comedisti? Et iratus illi Dominus, eiecit eum paradiso cum maledictione. Nunc autem hæc quę facta sunt, cōsidera. Diabolus animo elatus, & quasi ratione destitutus, cum deus fieri, & altissimo similis esse cōcupiscit, cœlo cum tota sua cohorte excidit, & ex luce in tenebras est permutatus, & diabolum: propter superbiam enim suam & animi fastum à Deo reiectus est: nec ut uos dicere soletis, in hoc creatum fuisse ut Adamum adoraret, aliorum angelorum more, qui illum adorantes seruati sunt, & in dignitate sua persistentes adhuc angeli dicuntur: hunc autem quia adorandi officium Adamo negauerit, Dei iram in sese concitauisse, & ex angelo factum esse diabolum. Quam enim authoritatem hæc uerba habere uidentur, præsertim cum nulla scriptura horum meminerit, nec Moses, nec propheta, nec Christus? Cum igitur omni horum testimonio careāt, falsa sunt, & reiicienda. tum etiā hac de causā, quod angelorum natura simplex, pura & incorporea est, & suprā cœlos cōstituta: Adamī uerò ex terra cōmixta. Quis igitur uel tantillum rationis habēs, rem tam absurdam crederet? Sed dicat aliquis, quod & Christus cum homo sit, iuxta Christianorum sententiam, ab angelis adoretur. Sed ad hoc sic respondendum. Filius & uerbū Dei cum ante sæcula Deus esset, ab angelis unā cum Deo patre suo adorabatur: & nunc homo factus rursus adoratur ab iisdem unā cum corpore, ita ut unā iam homo adoretur, quem filius & uerbū Dei assumpsit cum substantia sua, quemadmodū primus ab angelis adorabatur: quod in Adamo fieri non poterat. Respice enim quæ sit domini & serui differentia. In homine uero, quem filius & uerbum Dei adsumpsit, illud conueniens est, decorū, iustū ac sanctum, ut etiam nunc ceu exemplo declarabimus. Regis corpus à seruis illius unā cum anima adoratur, quamuis reuera rex tantummodo quod animam attinet, & non corpus, adoretur. Et quis tam stultus ut de hoc dubitaret? Sed quid hæc de regis anima & corpore opus est dicere? Si enim in nundinis uestimētum aliquod ematur, & illo rex indutus sit, ab ea ipsa hora illud uel manu contingere nemo audebit, sed omnes illud cum timore & reuerentia inspiciunt, quamuis, quod substantiam attinet, reliquis uestibus simile sit, propter regem tamen tantum honorem sortitum est. Idem mihi de Christo uidetur. Reuera enim hominem assumpsit, nec alterius naturæ hominē, sed ipsissimam hominum naturam, quæ ex Adam est, licet ex uirgine præter naturæ leges natus sit: per diuinitatem uero eundem hominem sanctificauit, exaltauit, honorauit, & ad dextram Dei patris sui constituit, quemadmodū su-

prædemonstrauimus. Et sic omnino factum est, ut etiam antè diximus, nimirum quod sicut ferrum licet natura sua frigidum nigrumque sit, igni tamen unitur, ut hic quidem ferri frigiditatem & nigredinem non assumat, ferrum autem propter ignis coniunctionem naturam propriam non abiicit, quin potius ipsum totum ignis fit, illius nimirum calorem & splendorem recipiens. Sic etiam de Christo sentimus. Cum Deus esset antè sæcula, post hæc homo factus est, & nō imminutus, quin potius diuinitate sua hominē quodque gloriificauit, & in eum locum subuexit, quem filius & uerbum Dei obtinebat: & propterea iam simul adoratur ab angelis pariter et hominibus, hic scilicet qui præter naturam homo & Deus est. Adam uerò in Dei ordinatione & mandato non persistens, sed ex arbore cum Eua uxore sua comedens, dum hoc modo uterque diuinitatem affectant, paradysum quoque quem habebant amiserunt, & maledictionem loco benedictionis acquisiuerunt, proque uita æternā mortem. Deus autem diabolum incorrigibilem, & nulla poenitentia ductum conspiciatus, tanquā uas inutile abiecit, nec ulla illius habitā est memoria uel ratio. Adamum uerò cum Eua longè alia ratione cecidisse uidens, nō scilicet tam uana ambitione & superbia, quā diaboli inuidia & fraude: & quod homo tādē emendationem esset recepturus, quamuis antea illis maledixisset Deus, idque causa correctionis: ueruntamen ambulans in paradiso circa meridiem (ut Moyses testatur) interrogauit eum dicens, Adam ubi es? Num quod ignoraret ubi nam is esset, interrogauit? Absit tāta blasphemia (quid enim apud Deum latere possit, cum omnia cognoscat, priusquā generetur?) Verum hoc sibi uolūt ista uerba, O Adam in qualem nā dignitatem subuectus es? ubi nunc agis? quale nam est, in quod incidisti, barathrum? Quid uerò Adam ad hæc? Vocem tuam audiui ambulantis in horto, et abscondi me. Po meridianum autem tempus hic non aliud innuit, quā quod sicut hora pomeridiana dicitur, quæ post maximam diēi partem iam exactam sequitur, sic etiam post plura tempora elapsa Deus super terrā esset ambulaturus. Paradysus enim, iuxta Moysis doctrinam, locus terrestris est. Perinde igitur idēque est, siue in paradiso siue super terram aliquem esse dixeris. Quæ uero plura illa sint, de quibus hic dicitur, tempora, iam tibi exponam.

A constitutione mundi usque ad consummationem præsentis sæculi, septem millia annorum fore dicunt, uel etiam plus, quibus annis elapsis mortuorum resurrectio futura est. Ab Adam uerò usque ad Christi generationē anni exierunt ter mille, noningenti, septuaginta quatuor. Reliqui igitur in absolutionē septē milliū restāt. Et hac de causa sancti simul & prophætæ dixerūt, quod in extremis tēporib. Christus esset carnē assumpturus. Vides ne igitur ut ab ipsius Adam tēporib. filij Dei mysteriū manifestari cœperit: imò ante huius tēpora. Ad quē enim dixit Deus, Faciamus hominē? Deus enim solus & unus personæ tantum existens, cui nam hoc dicere potuit, Faciamus hominem iuxta imaginem & similitudinē nostram? Manifestò constat, quod ad filium suum uerba fecerit. Pater enim & filius unū sunt, Christo hoc ipsum in Euāgelio dicēte, Pater & ego unum sumus: &, Qui me uidet, patrem uidet. Quin & nos Christiani fatemur, anathema hunc esse, qui duos deos fuerit confessus, unum enim Deum esse credimus, creatorem cœli & terræ. Et Deus, ut antè dictum est, eiecit eum paradiso, & ad terram colendum constituit, quo tēpore & seminauit, & alios fructus cœpit producere. Iam ne intelligis, hūc qui docuit frumenti aristā esse arborem hāc de qua Adā comederit, quid nā

docuerit, ignorauisse: sed iuxta animi sui arbitrium dixisse quaecumque libuerit, qualia multa adhuc illius esse deprehenduntur, quae conuincunt hunc secundum priuatas suas cogitationes & propria figmenta docuisse. Frumenti enim spica post exilium paradisi & maledictionem demum excreuit. Deus enim Adamo dixerat, In sudore uultus tui comedes panem tuum: unde cum labore & sudore multo frumentum & seminatum & excultum est. Adam uero arborem de qua comedit, bonam & malam esse nouerat. Quid uero paradisi fuerit, & quae nam arbor, nec Moses, nec alius quispiam prophetarum, imò nec Christus docuit, sed adhuc arcanum & incognitum est, ut & antea. Quare unde nam Mahomet haec, quae de frumenti spica dicit, desumpserit, non uideo: sed cogitationis suae figmenta sunt. Homines enim nati indotios rudesque, nihilque ferè à brutis animalibus differentes (Arabes enim pastores sunt) ea quae propria ratio pepererat figmenta docuit, de quibus silebimus. Non enim primarius nostri instituti scopus est, Musulmanorum iniquas & erraticas confutare opiniones, sed tantummodo augustam illam, sanctam, iustam & honestam Christianorum religionem exponere. Quare redeundum ad id, unde digressi sumus.

Cum Adam filios genuisset & filias, & iisdem similiter filios & filias pro-gignentibus, humanum genus super terram multiplicatum est. Sed Adam cum Eua sua, quam uis seducti à diabolo, dum diuinitatem affectat, paradisi quoque quae habebant amisissent, nihilominus tamen Deum adorauerunt, creatorem & factorem suum. Horum autem posterius cum à ueritate deflexissent, inciderunt in nefanda scelera, opera horrenda dicta, et peccata ipsas naturae leges excedentia, quae uirum bonum nec nominare quidem decet. Nec tantum in hisce prauis multisque, ut diximus, peccatis peccauerunt: sed religio etiam Deo coeli & terrae creatore, adorauerunt creaturas, & creaturam plus quam creatorem coluerunt. Hi enim solem adorauerunt, illi lunam, alij stellas, & haec omnia ipsius Dei nomine dignati sunt. Et quemadmodum in tenebris profundis ambulantes, ea quae ipsis propinqua sunt non uident, alia uero quae nusquam sunt, esse imaginantur, ita & illis contigit. Longius enim à uera luce digressi, & in tenebris ignorantiae ambulantes, Deum quidem uerum auersati sunt, & idola coluerunt, & in iisdem laetati sunt. Et Aegyptij quidem bouem adorabant, & aquam: Africani ouem, Indi uinum, alij fluuios & fontes, alij statuas erexerunt, & stulti manuum suarum opera pro dijs coluerunt. Desino enumerare singularum regionum errores, propter infinitam copiam. Ex his enim ceu particularibus, unusquisque reliqua quoque cognoscere poterit. Verumtamen non eò usque tantum illorum uacordia processit, sed & Scythijs mos erat Deo suo eos qui ex naufragijs saluati erant, immolare, quotquot saltem deprehendi possent: sicque quos propria seruauerat solertia, illorum trucidabat crudelitas. Alij rursus homines bello captos numerantes, è centenis singulis unum immolabant. En tibi caedes, & crudelitatem omnibus brutis & feris ferociorem. Nullum animal cum generis sui consorte pugnat, nec illud perdit: hi uero ipsis feris longe immaniores esse conuincuntur. Non enim peregrinos modo & alienigenas occiderunt, uerum etiam fratres & sanguine iunctos. Cretenses enim & Phoenices, cum corda haberent aere duriora, demonibus proprios filios & filias sacrificabant. Caterum priusquam haec fierent, diluuium Noë temporibus inundauit, & aquis submersa est omnis anima

anima uiuens, tam hominis quam omnium aliorum animalium, uolatilium & quadrupedū, propter peccata, quæ tunc temporis inter homines esse deprehendebantur: seruata aut sunt in arca nō plures quam octo anime, Noë scilicet & uxor illius, tres filij ipsius, & uxores eorū. Noë uero singulorū animalū genus in arcā induxerat. Deus aut optimus & benignus denuo precepit humano generi, Crescite, multiplicamini & implete terrā: similiter & animalibus. Sed rursus ad impietate delapsi sunt homines, quā modo per partes exposuimus. Melchisedek uero, Abraham, & Loth illius ex fratre nepos, Dei altissimi cultores se esse declarauerunt: totus aut mundus diabolo seruiuit, et idolis. Deus itaq; benignissimus cum uidisset nobilem illam creaturam suam, genus humanū scilicet diaboli tyrannide pressum, qui uiuentes quidem fascineret & deciperet ut ipsum ceu deum colerent, mortuorum uero animos in tristi & obscuro inferno detineret, misericordia ductus, salutem dare uoluit. Modum itaq; quo humanum genus ad salutem peruenit, diligenter percipe.

Ipse quidem homo seipsum iuuare non poterat, partim quidē quod non uellet, eō quod uoluptates summi boni loco duceret (in tantum enim erroris inciderant a malo excæcati) partim uero, quod uerum Deum ignoraret, seruiret autē idolis & dæmonibus, & in tenebris ignorantie desidens Deum non agnoscebat, sed in hostis permanebat captiuitate. Quin & hoc concedimus statui musq; quod animaduertunt quidem in quantum malorum barathrum incidissent: sed quomodo seipsos iuuarent, qui maiorum suorum Adam nempe maledictione tenebantur? & quo modo immortales redderentur, qui mortē ceu hereditario iure acceperant? Omnes enim ex Adam geniti, mortales facti sunt, propter Adam patris ipsorum transgressionem. Quoniam igitur homo aut ignorauit de quanta sublimitate & magnificentia excidisset, & in quantum delapsus esset ignominie barathrum: aut hoc forte cognito, sibi ipsi tamen subuenire non poterat, periculum iam erat, ne peccato semper nobis presenti, mors etiam omni homini dominaretur. Illud igitur David perspiciebat dixit, Homo cū in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & illis similis est factus. Deus uero humani fautor generis misericordia motus, imaginem suā ulterius diaboli imperio premi non permisit. Incepit igitur ab Abrahami temporibus reuocare & restituere hominem. Cum enim Abraham genuisset Isaac, & hic Iacobum, Iacob autem duodecim filios eius, undecim ex illis aduersus fratrem suum Ioseph inuidia moti, eum ligauerunt & demiserunt in cisternam, & tandem Aegyptios quosdam nacti, uendiderunt. Hi uero Iosephum in Aegyptum abductum dederunt Pharaoni, qui eum totius Aegypti dominū constituit. Exorta autem fame descenderunt Iosephi fratres in Aegyptum, ut inuenerent alimenta. Ioseph uero cognitis fratribus suis, eos aluit, oblitus commissi ab illis aduersum se facinoris, aduocato simul ad se patre suo Iacob. Sed hic typus erat Christi. Quemadmodum enim Ioseph a germanis suis fratribus damnum malumq; accepit, sed huius immemor bonum pro malo rependit fratribus in se iniurijs: sic & Christus inuidia uexatus a popularibus suis Iudeis, ligandus erat, & in sepulchrum ceu cisternam deponendus, & tradendus morti. Sed quemadmodum Ioseph Aegypti dominum consecutus, patrem & fratres suos a morte, per famem illis imminente, liberauit: sic & Christus cum portas mortis contriuisset, & dissoluisset diaboli imperium,

Psal. 46.

cc

cc

Gen. 37.

seruauit credentes in ipsum ex iudæis & gentibus, quin & ipsum primum parentem Adam. Et iacob, ut dictum est, Aegyptum ingressus cum animabus septuaginta quinque, mansit illic usque ad tempus mortis suæ. Retenti uero sunt illic posterius eius annis circiter quadringentis & triginta, seruitutes Pharaoni & Aegyptijs seruitute tristi & lucifica. Post hæc autem Deus misso Mose eduxit & liberauit eos ex seruitute Pharaonis & Aegyptiorum, cum ederetis miracula et prodigia magna in Aegypto, & educeret ipsos per mare rubrum diuisis & scissis fluctibus, Pharaonem autem cum omni suo exercitu demergeret. Iudæis autem longo tempore in deserto commorantibus, Deus manna dedit. hi uero murmurabant, & uerbis suam prodebant ingratiudinem. Moses autem illos admonere non desijt. Cum uero hic in montem Sinai ascendisset, legem à Deo accepturus, Hebræi, qui prius ingrati & murmuratores fuerant, etiam impij facti sunt. Dicunt enim Aaroni fratri Moysi, fac nobis Deos, qui præcedant nos. quid enim Mosi illi, qui nos eduxit Aegypto contigerit, nescimus. Et aurum quantum sufficiebat corrogantes, fecerunt imaginem uituli, & huic tanquam Deo ab illis recepto sacrificauerunt, & in tam absurdo lætati sunt facinore. Moses uero reuersus, tanto scelere uiso confregit acceptas à Deo legis tabulas. Et dixit Deus, Delebo genus ipsorum, & constituam te regem super gentem magnam & populosam. Ille uero noluit, sed Deum multa obsecrans hortansque intercessit pro illis: & non deleti sunt. Obserua igitur nunc, Deum non de his locutum esse ad Abraham, cum dicit, In semine tuo benedicentur omnes gentes: sed de Christo. Mose autem pro Hebræorum populo intercedente, lex illis denuò data est. & tunc Deus ad Hebræos per Mosem locutus est: Ego sum Deus prius, & Deus in futurum, et post me Deus alius non est. Hæc igitur ita se habent quemadmodum Deus locutus est, et præcepit. In literis uero tuis hoc ceu magna accusatione dignum contra nos, qui Christiani dicimur, continetur, quod Deo dicente, Ego sum Deus solus, & diuinitatis consortem non habeo, nos tamen dicamus Christum deum esse, & Dei filiū: unde etiā multos deos adoremus. Caterum anathema sit, quisquis uel duos uel tres plures uel deos adorauerit: nos uero unum Deum uerum adoramus, creatorem coeli & terre. Deus enim Hebræis præcipiens ne posthac idolorum cultui inservirent, dixit: Qui idolis credunt, multis dijs credunt. Christiani uero, quæ recta sunt sentientes, unum Deo credunt, & non multis. iuxta Christi doctrinā quam in Euangelio tradidit, dicens: Ego & pater unum sumus, & qui me uidet, uidet patrem meum. Vos autem cum scripturas ignoretis, à ueritate exciditis: & cum hoc factum fuerit, alijs auditis alia & diuersa intelligitis. Hebræi uero Deum misericordē experti, nequaquam perierunt: terram tamen promissionis non uiderunt, sed à Deo damnati, multis erroribus hinc inde per desertum circumducti sunt annis circiter quadraginta, donec omnes illi mortui sunt, ne scilicet terram uiderent, quam Deus se filijs Abraham daturum promiserat. Post obitum uero illorum, liberi horū terram promissam ingressi sunt, in qua simul bona quàm plurima sunt adepti. Et hanc incolentibus Deus prophetas misit, & doctores: sed alios quidē illorum occiderunt, alios uero lapidauerunt, & seipsos ingratos exhibuerunt, & beneficiorum Dei immemores. Verū nō ingrati modo fuerunt, sed etiā perpetuò ferē idolorū cultibus dediti, et propter hoc tradidit eos Deus in captiuitatē. Denuò autē illorū misertus, eos reuocauit: eadēque de causa ultimis iam tēporibus appropinquā

tibus

tibus cōplacitū illi est & decreuit, ut filius & uerbū suū in mundum ueniens saluaret hominē, quem diabolus deceptū à Deo abduxerat, ut creaturæ seruiret & diabolo. Filius itaq; et uerbū Dei cœlitus descendens, carne ex diua uirgine Maria assumpta homo factus est, quemadmodum suprā sanctorum & prophetarum testimonijs demonstrauius. Et homo factus cū annis uixisset triginta, cœpit docere populum, illisq; ueritatis & iustitię uiam ostendere, docensq; operatus est, & inter operādum docuit, ediditq; miracula magna & stupenda, non quemadmodum olim nonnunquā aliquot sanctorum in nomine Dei fecerūt ceu serui, sed cū imperio & auctoritate fecit & operatus est quæcunq; fecit. Dicebat enim illi leprosus: Domine si uolueris, potes me mū dare: et dixit illi Christus, Volo, mūdare. Sic dixit illi paralyticus, Domine an nis iam triginta & octo decubui, ne habeo quenquam, qui cum aqua turba ta fuerit, me in illam immittat. Angelus enim Domini descendebat certo tē pore, & turbabat aquā, in quā qui primus descēderat, sanus reddebāt, à quo cunq; morbo, quo laborauerat. Cum itaq; paralyticus infirmus hominumq; destitutus auxilio, illic iuxta piscinam per annos triginta & octo decubuisset, illum uidēs Christus, misertus illius dixit ad eum, Vis ne sanus fieri? Hoc uero Christum adorante, & credente, dicit ad eū Christus, Tolle lectū tuū, & abi in domum tuam. Similiter faciebat ubiq; quocunq; locorū incederet. Cæcos sanauit, uisumq; restituit, surdis auditum reddidit, claudos incedere fecit, paralyticos neruis firmis & uiuacibus confirmauit, mortuos resuscitauit, dæmoniacos auctoritate summa liberauit, & ut summatim comprehēdam, omnia fecit instar Dei, iuxta ipsius uoluntatem & arbitrium. Venit ad illum, qui cæcus fuerat à natiuitate sua, & orauit illum: cumq; alios cæcos nudo & solo uerbo sanauisset, hūc non itē: sed in terram expuens, lutū ex spūto fecit, oculosq; illius inunxit, dicens ad illum, Abi, ablue in piscina Siloē: & cū lauisset, uisum recepit. Quid nā hoc factū denotauisse putabimus, quod alios cæcos solo uerbo sanauit, ad hunc uerò sanādum, lutū fecit? Non aliud certe, quā cū alij cæci, à natiuitate sua oculos habuerint sanos, postea oculis capti sunt: hoc uero oculis omnino carente ab ipso matris utero, lutū fecit Dominus, in nūens se hunc eundem esse, qui ē luto hominē formauerit, & huius nunc in corpore defectū luto sumpto cōpleat. Deinde dixit cæco, Credis in filiū Dei? Respondit ille, Et quis est domine ut credam in illū? (cum enim cæcus fuisset, Christum non nouerat) & dixit illi Christus, Ego sum, qui loquor tibi. Tūc dixit cæcus, Credo Domine, & adorauit illū. Similiter & milia aliquot hominū quodam die Christū erant secuti, uerbum ipsius & doctrinā audientes: & cum esurirent, non inuenerunt in loco illo plures panibus quinq; & duos pisces. Et benedixit illis Christus, præcepitq; discipulis, qui omnib. istis panes apposuerūt, de quib; comederunt omnes, & saturati sunt, & reliqui fuerūt cophini duodecim pleni panum fragmentis & piscibus. Sed quis horū sensus? Partim quidem ut edant famelici, partim uerò ut intelligāt & animo suo meditentur, hunc illum esse qui in deserto patres ipsorum manna cibauerit. Porro, homo quidam mortuus est & sepultus, cumq; in sepulchro dies egisset quatuor, defuncti sorores accersuerunt Christum. hic autem dicit illi, Lazare exi foras. Et illico qui mortuus fuerat, sepulchrum egressus est, & ambulauit, ligatus manusque pedesq; (sic enim moris erat Iudæorum mortuos sepelire) & sic resuscitationis miraculo aliud illud incessus sui miraculum successit. Sed cur hæc facta? Ut cum homines uiderent hunc non

Matth. 8

Ioan. 5

Ioan. 9

Mar. 6

Ioan. 11

non tantūmodo mortuos excitare, sed etiam hunc quatrduanū, intelligerēt hunc esse uitæ & mortis dominum: & ut si Christū postea sepultum uiderēt, crederent hunc qui propria uirtute mortuos excitauisset, multo magis potestate sua suum ipsius corpus esse excitaturū. Dicebat enim discipulis suis apostolis, Nemo tollit animam meam à me. Potestatem habeo ponēdi eam, et potestatem habeo recipiēdi eam. Quòd tamen singulis diebus credentibus in Christum turbis hominum innumerabilibus, ipsumq; Deum & Dei filiū confitentibus, pontifices, scribæ, & horum principes cōtra Dei doctrinam instructi, huic essent contradicēdi, ex Esaia prophetia prædictum erat, qui dicit: *Esai. 6* Oculos habentes non uidebunt, & aures habentes non audient, in crassatum est enim cor eorum, & oculos ipsorum occluserūt, & auribus difficulter audiuerunt. Quæ prophetia omnis impleta est. Miracula enim edente Christo, tanquā cæci apparuerūt: & hoc docēte, surdis fuerunt similes, instar aspīdis surdæ & obturantis aures suas. Et tunc quidem dicebat ad illos Christus: Quod si cæci essetis, non haberetis peccatū: nunc uerò dicitis, uidemus, peccatum igitur uestrum in uobis manet. Tum etiam alibi dicit de illis Christus: *Ioan. 9* Si ex Deo essetis, utiq; diligeretis me. Nihilominus tamē hæc Christo faciente, haud quaquā ad cognitionem peruenerunt: quī potius occasione quærebant, qua eum interficerent. Sed quid attinet de miraculis ipsius, quæ in Hebræorum gēte fecit, dicere, cum infinita sint & innumerabilia: Sed nec illis editis ad cognitionem peruenerunt, uani & errabundi homines: uerum inuidia & improbitate uicti quærebant omni modo & conatu, quomodo in Christum accusationem aliquā mouere, ipsumq; benefactorem suū interficere possent. nec aliam inuenerūt, quā quod blasphemum dicerent, qui se dixisset Dei filium, & qui cum homo esset, se Deum esse iactitaret. Et cū audirent Christū dicentem credentibus in se, Remittuntur tibi peccata tua: dicebant, quem nam te ipsum facis? & quis nam potest remittere peccata præter solum Deum? Et sanē uere dixerunt Iudæi, quod solius Dei sit peccata remittere: nam ignorantes hī miseri, quod Christus Dei esset filius, ea quæ modò diximus, dixerūt: & obtenebratum est imprudens cor ipsorum, & obcæcati sunt oculi ipsorū, nec uiderūt quod cū autoritate hæc faceret, quæcūq; faciebat. Vnus enim discipulorū Christi Petrus, quū in naui esset, Christo uiso dixit, Iube me ad te uenire super aquas. Et dixit illi Christus, Veni. Hic autē nauim egressus, aquis inambulās ad ipsum uenit. Hoc cū contigisset, quid nā aliud illos cogitare oportebat, quā quod idem ille esset, qui mare rubrum dissecuerat, & patres illorum sicco traduxerat pede, qui etiam nunc humidā natura materiam aquarū instar aride solidam solo uerbo et mādato suo fecerat? Sed quo plura his similia miracula corā uidēt, eo magis ira & furore tumultuantur. Deinde tēpestas orta uehemēti simul et magna in mari, adeò ut nauis, in qua erāt Christi discipuli, obtegere fluctib. magna uoce ipsi exclamauerūt dicētes, Iesu serua nos, perimus. Christus autē ipsi mari imperiose simul et cū autoritate præcipit, Tace, obmutesce: et statim facta est trāquillitas magna. Iudæi itaq; uiso hoc inopinato miraculo attoniti, magna uoce clamauerūt: Quis est hic, quod & uēti & mare illi obediūt? Verū tamē miracula uiderunt infinita, et naturā rerū exuperatīa: ipsi uerò prorsus incorrigibiles pmanserūt: unde & Christus ad ipsos dicit, Ego sum ostiū. Et alibi, Ego sum uia. Rursus alibi, Ego sum ueritas. Quod si mihi nō creditis, uel operib. credite. Hæc uero Christus dixit, ut qui obcæcati erāt Iudæi, cognoscerent quod nullus prophetarum

tarum & sanctorum tanta cum auctoritate sermones suos, ut Dominus, protulerit, sed seipso seruos & ministros esse ostenderunt. Christus uero non sic: sed ceu dominus & princeps creaturæ cū auctoritate dixit & fecit omnia instar Dei. Et sanè ex populo & turbis magna hominum multitudo in illū credidit: ex scribis uero, Phariseis & principibus pauci, et faciles numerati. His igitur sic absolutis, & tantis infinitisque editis miraculis, atque doctrina uera per tres annos continuos singulis diebus per Christum annunciata, proferente etiam illo nonnunquam prophetarū testimonia (non quod testimonijs aliorū de se indigeret, sed propter incredulitatem, & Iudæorum animi duriciam, tū denique propter hominum infirmitatem) nonnunquam etiā hoc citante Abrahamū aut Moysen, imprimis uero Deum ipsum patrem suum, Iudæis autē nihilominus incurabili morbo circa hæc laborantibus, nec propriam illorū salutem uolentibus admittere, relictis his Christus ea quæ ad uniuersalē totius mundi salutem faciūt agere cœpit, & dicere discipulis suis, quæ nā illi essent euentura. Ecce, enim inquit, ascendimus Hierosolymā, & filius hominis tradetur principibus sacerdotū & scribis, tradentque cū gentibus, & flagellabūt eū, & illudēt illi, & despuēt in illū, occidēt illū, & tertia die resurget: & auditis his discipuli eius mœrore affecti sunt ualde. Tūc subduxit discipulos suos Christus, & ascendit in montem Thabor, & refulsit facies illius, Christi scilicet, plus quā sol, & uestimenta illius facta fuerunt uelut nix. Videntes uero discipuli splendore faciei illius, ceciderunt in terram: non enim poterant hūc ferre. Viderunt autem & Moysen & Heliam cum Christo colloquentes, forma seruili. Nunc itaque hoc factum considera. Primo quidem ut apostoli uiso splendore diuinitatis suæ certo intelligerent, quod sua sponte & propria uolūtate sua in mortem traderetur, non aliorum potentia coactus. Secundo, ut hinc consolationem & animi tranquillitatem acciperent, & à mœrore, quem ex narratione passionis Christi antè cōcœperant, sese reuocarent. Tertio, ut uiso Moysen et Heliam prophetis cum reuerētia Christo astantibus, certi redderent, hunc omnium prophetarum simul & omnis creaturæ esse dominū. Verū & hoc miraculum ingens, quod quēadmodū Christo in Iordane baptizato, sic etiā hic uox de cœlo discisso facta est, dicens, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitū est, ipsum audite. Hoc nimirum oratione hac innuente, ut partim quidem plenissime certi & securi redderentur, hunc filiū et uerbum Dei esse: partim uero, ut quia iam tēpus sepulture Christi instabat, & post sepulturam et resurrectionem apostoli ad prædicationē emittendi erant: hi uero licet pauci essent, indocti et infirmi, non tamē ad suā infirmitatē, sed ad Dei potentiā respicerēt, et ut Christi gloria et splendore uiso, Dei patris uoce et testimonio audito intelligerent unū Deū esse et patrem et filiū, quodque una sit diuinitas natura et potentia patris et filij, utque in Dei potentiam confisi cum alacritate prædicationis negotium aggredierentur. Et impletur hic Dauidis propheta dicens, Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt. Caterum Moyses ille propheta dixit, ut et antè annotatum est, Prophetam excitabit Dominus Deus ex fratribus uestris, sicut me. Omnis anima, quæ non audiuerit prophetam illum, extirpabitur. Quod uero hic dixerit, Omnem animā quæ non audiuerit prophetam illum, esse extirpandam, & quod omnia quæ à Moysen & prophetis dicuntur, uerba Dei sint, manifestū est, et uerum esse constat. Nihilominus tamē et in baptismo et in transformatione uox coelitus demissa est, & non per hominem, sed immediate per ipsum Deum patrem. Viden' igitur, quomodo

Matth. 16

Matth. 17

Deut. 18

quomodo primitus & ab initio paulatim ea quæ Christi sunt, apparuerint. Et quemadmodum post noctis tenebras non repente sol uidetur, sed primò splendor, deinde lumen, tandem uerò ipse sol: ita etiam de Christo factum esse uidemus. paulatim enim cœpit: deinde ipse Christus sol uerus & rationalis lucem in mundum intulit, & in animas illorū qui in eum credunt. Deinde Hierosolymam Christus ipse ascendit, ut ipsius impleretur passio, quemadmodum apostolis prædixerat. Et ingrediente ipso in urbem, cœpit populus exclamare & dicere (imprimis autem Hebræorū pueri) Benedictus, qui uenit in nomine Domini, Hosanna in altissimis, Rex Izraëlis, Pax in celo & gloria in altissimis. Furore autem repleti scribæ & pharisæi dixerunt Iesū, increpa illos ut taceant. At Christus respondit illis, An nūquā legistis prophetam dicentem: Ex ore infantium & lactentium cōcinnabo laudē. Quod si hi tacuerint, lapides clamabunt. En etiam nunc attende. Angeli in ipsius Christi generationis celebratione cecinerūt, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, in hominibus bona uoluntas: nunc uero dixerunt pueri, Hosanna in altissimis, Benedictus qui uenit in nomine domini rex Izraëlis, Pax in celo & gloria in altissimis. Quis uero Dominus super terram uocatur? Nullus alius certe præter Deum. Dicuntur equidem etiam multi hominum domini, sed cum appositione nominis sui: ut legimus de Iosue filio Nun dicente, Dominus meus Moses: & de alijs multis dicentibus, Dominus meus Dauid. Quam dicendi consuetudinem etiam hodie inter homines seruata uidemus. Domini uero nomen sic indefinite nemini alijs q̄ soli Deo tribuitur. Quapropter Christus cum Deus esset, non modo non increpauit dicentes, Hosanna in altissimis, &c. sed etiam Dauidis citauit testimoniū, dicens, An non legistis prophetam dicentem: Ex ore infantium & lactentium concinnaui laudem. Qui uero lapides sunt, quos Christus uociferaturos dixit: Gentes nimirum, qui tunc quidem cor habebant durum ad fidem suscipiendam, paulo post uerò clamauerūt ipsis tonitribus clarius & sublimius: quin & sepulchrorum lapides planè & aperte, qualiter uix unquam, Domini resurrectionem cum diuina uirtute & potestate factam exclamauerunt. Post hæc uerò dicit discipulis suis Christus: Ecce ascendimus Hierosolymam, & perficietur omnia quæ scripta sunt à prophetis de filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur illi, calumnias patietur, & despuetur, & flagellatum occidēt, tertiāq̄ die resurget. Et cū coena iam esset finita, dicit discipulis suis: Vnus uestrum prodet me. Et interrogauerunt eum singuli, Num ego sum? Et nulli horū respondit: Tūc & Iudas qui erat ex discipulorum numero, dicit, Num ego sum? Dicit illi Iesus, Tu dixisti. Et paulo post dicit illi, Quod facis fac cito. Non enim poterat quicquā nec Iudas nec alius contra Christum facere, nisi hoc cum illo consentiente. Mox autem postea rursum dicit discipulis suis Christus: Ex nunc appropinquauit tempus, quod prædixi uobis. Ceterum non turbetur cor uestrum, neq; formidet. Et postquam docuisset et animauisset eos sufficienter, dicit eis: Nunc quidem dolebitis, mox autem letabimini, & gaudium uestrum nemo auferet à uobis. Surgite, eamus hinc. Et abiit in locum consuetum. Pontifices autem congregati cum scribis & pharisæis & omni concilio eorum, dixerunt: Quid faciemus: quoniam homo hic multa signa edit. Si sic permiserimus eum, uenient certe Romani, et tollent nos & locū hunc & gentem. Conducit ut moriatur. Iudas autem Iscariotes profectus ad pontifices et scribas, dixit illis: Quid dabitis mihi ut ego prodam illum? Et dederunt illi tri-

ginta argenteos. Et paulo pōst Iudas turba multa assumpta, eō deuenit ubi Christus inueniebat. Quibus uenientibus, dicit discipulis suis Christus, Surgite eamus, ecce qui prodit me, appropinquat. Et accedente Iuda cū Iudaeorū turba, dicit illis Christus, Quem quæritis? Dicunt illi, Iesum Nazarenū. Dicit illis Christus, Ego sum. Et hoc audito, omnes prostrati sunt in terram. Num igitur qui tot ac tanta fecerat miracula, qui una uoce prostrauit quærentes se, non potuit nunc efficere ne illum comprehenderent? Haud dubie igitur sua sponte illis traditus est. Tunc dicit illis Iesus: Si igitur me quæritis, sinite hos abire. & dimissis discipulis ipsius, comprehenderunt Christum. Vides ne quomodo ante quidem unico uerbo prostrati ceciderint: deinde uerō cum diceret illis, Sinite hos abire si me quæritis, solus propria sua uoluntate cōsentiente his traditus sit? Demonstrauit itaque in se & potentiam suam, et uoluntatem. Quapropter & Dauid dixit, Traditus sum, & non declinaui. Si enim Christus cum euadere posset, traditus est, uolens seipsum tradidit. Abduxerunt itaque Christum ad pontifices. Discipuli autem timore correpti fugerunt. Sacerdotum autem principes propter Iesum comprehensum gauisi sunt. & aduocatis duobus falsis testibus contra illum, quacumque libebat dicebant mendacia. Iesus uero tacebat. Dicit igitur illi summus sacerdos: Adiuro te per Deum ut dicas nobis, num tu sis filius Benedicti, uel num tu sis Christus filius Dei uiuentis. Dicit illi Iesus, Ego sum. Verumtamen dico uobis, a nunc uidebitis filium hominis sedentē a dextris potentiae, & uenientem in nubibus cœli. Tunc princeps sacerdotum scidit uestimenta sua, dicens: Blasphemauit, quid ultra indigemus testibus? Ecce uos ipsi audiuiſtis blasphemiam ipsius. Quid uobis uideatur? At illi dixerunt, Reus mortis est. Quidam igitur astantium dedit illi alapam. Et cum illuſissent illi, abduxerunt illum, & tradiderunt Pilato. Iudas uero abiens dicit principibus sacerdotum: Peccaui, prodens sanguinem innoxium, & argenteis in templum proiectis, abiit, & suspendit se. Pontifices uerō pecunijs acceptis dixerunt, Non licet eam ponere in corbonam, quoniam precium sanguinis est. emerunt igitur hac agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Milites autē præsidis acceptum Iesum exuerunt uestibus suis, & induerunt illum chlamyde probrosa, et abudxerunt eum ad regem Herodem. Et cum uidisset illū Herodes, remisit illum Pilato. Hic uerō interrogauit eos dicens, Quid dicitis de homine isto? At illi dixerūt, Crucifige illum. Pilatus uerō inquit, Et quid nā mali fecit? At illi dicunt, Obloquitur Cæsari, & seipsum dicit Dei filium. Et sic conturbabant Pilatum. Hic uerō uoluntati illorum satisfactorius, accepta aqua coram omnibus, manus abluīt dicens, Innoxius ego sum a sanguine iusti huius. uos uideritis. Illi uerō dixerunt, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Et tunc tradidit Iesum militibus, ut crucifigeretur. Illi uerō cū accepissent, illi illuserunt, & expuerunt in faciem eius, & flagellauerūt eum: quin & uestimenta illius diuiserunt. Gestabat uerō tunicam inconsutilem, super quam iecerunt sortem, quis nam illam acciperet. Et cum hæc fecissent, abduxerunt Iesum ad crucifigendum illum. Dederunt etiā illi potum, felle mixtum acetum, & crucifixerunt eum. Et obtenebratus est sol ab hora tertia usq; ad horam nonam: & hora nona emisit spiritum, astantibus simul cruci sancta matre ipsius, & uno discipulorum Ioanne. Reliqui uerō discipuli omnes aufugerunt, & latuerunt absconsi præ timore suo. Et accedens quidam militum, lancea perfodit latus ipsius. Postea ueniens quidam optimatum lo-

seph nomine, à Pilato corpus Christi petijt: & deponens illud, adiuuante sē mul alio quodā, Nicodemo scilicet, inuoluit sindone & myrrhæ ferè libris cētum, prout mos est Iudæis sepelire. Nactus uerò sepulchrum excisum in petra, sepeliuit corpus Iesu, & imposuit illi lapidē ualde magnum. Crastina autem die scribæ & pharisei uenientes ad Pilatum dixerunt illi, Domine, recordati sumus, quod impostor hic uiuens adhuc dixerit, se post dies tres resurrecturum. Iube igitur muniri sepulchrum usq; ad diem tertium: ne forte discipuli illius uenientes furentur illum, & dicant populo quod surrexerit à mortuis, et sic error postremus deterior sit priori. Dixit Pilatus: Habetis custodiā, abite & custodite quantum potestis. Hi autem profecti munierunt sepulchrū, obsignantes lapidem unā cum custodiā, (custodiā autem hoc loco turmam militum intelligas.) Et tertio die factus est terræmotus magnus, & deuolutus est lapis de sepulchro, & milites præ timore mortuis sunt similes facti. Christus autem surrexit à sepulchro. Milites uerò profecti annunciauerūt principibus sacerdotum & scribis, omnia quæ facta fuerant: & dederunt illis pontifices pecuniā copiosā, dicentes illis, Dicite quod uobis dormientibus uenerint discipuli illius, & furati sint illum. Quod si hoc coram præside auditum fuerit, nos persuadebimus eum, uosq; omni cura exoluemus. Hi uero pecunia accepta, fecerunt ut edocti fuerant. Iesus autem abiens inuenit discipulos suos, & dixit illis, Pax uobis. Hi uerò uidentes illum gauisi sunt. Et cum mansisset apud illos dies quadraginta, docens & confirmās illos, die quadagesima illis dixit: Abeuntes ite in mundum uniuersum, prædicate in omnes gentes. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, hic saluabitur. Qui uerò non crediderit, condemnabitur. Credentes autem signa hæc cōsequentur: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis nouis loquentur, serpentes tollent, & si quid letiferi biberint, nō nocebit illis: super infirmos manus ponent, & sanabuntur. Vos autem sedete Hierosolymis, donec uirtute ex alto induamini. Et benedixit illis, interq; benedicendum secessit ab illis, & sublatus est in coelos, & sedet ad dextram Dei. Apostoli autem reuersi sunt Hierosolymam cū gaudio magno, expectantes uirtutem ex alto promissā. Quis autem horum omnium sensus? Quod si singula secundum omnem diligētiā discutere uellemus, omniaq; quæ facta sunt describere, multo sanè opus haberemus otio. Quoniam autem uaria est horum ratio, & explicatu difficilis propter uestram ignorantiam, agendum quod reliquum est breuissimis uerbis, quantum fieri potest, absoluemus. Inspiciamus itaque prophetias, quæ de Christi passione copiosissimæ, ceu torrens aquis auctus niualibus, habentur.

Psal. 2. Congregati sunt pontifices, scribæ, pharisei, tum etiā rex Herodes & Pilatus aduersus Christum. Dauid autem dicit, Quare fremuerūt gentes, et populi meditati sunt inania? Adstiterunt reges terræ, & principes conuenerūt in unum, contra Dominum, et contra Christum eius.

Psal. 41 Prodidit Christū Iudæis in mortē Iudas discipulus eius. Et rursum de eodē idem Dauid loquitur: Inimici mei dixerūt mihi mala, quando moritur, et perit nomen eius? Et ingrediebatur ut uideret, uana loquebatur cor illius, cōgregauit iniquitatem. Egrediebatur forās, & loquebat in idipsum. Etenim homo pacis mee, qui comedit panes meos, magnificauit aduersus me supplantationē. Constitue super eum peccatorem, & calumniator stet à dextris eius. *Psal. 109* Et cum iudicatur exeat condemnatus, & preces eius fiant in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. In generatione una deletur

tur nomen eius. In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini: & peccatum matris eius non deleatur. Dispereat de terra memoria eius. Dilexit maledictionem, & ueniet ei: & non uoluit benedictionem, & elongabitur ab eo.

Apprehenderunt Iudaei Christum, & abduxerunt eum ad principes sacerdotum. Et de hoc Ieremias dicit, Ego uero tanquam agnus innocens ducebar, ut mactetur.

Accepit Iudas triginta argenteos, & abiicit eos, emeruntque pro illis agrum figuli. Et Ieremias dicit: Statuerunt triginta argenteos, precium apreciati, quem aestimatum emerunt a filiis Israel, & dederunt ea in agrum figuli, quem admodum constituit mihi Dominus.

Venerunt falsi testes, & mendacia aduersus Christum locuti sunt. & rursum dicit Dauid, Surgentes in me testes iniqui, quae ignorabam interrogaue-
uerunt me, & reddiderunt mihi mala pro bonis.

Congregati sunt apud principes sacerdotum, Annam & Caiapham, illudentes Christo. de hoc Dauid: Circumdederunt me canes multi, tauri pingues circumsteterunt me: Opprobria opprobrantium tibi ceciderunt super me. Multiplicati sunt supra pilos capitis mei, qui me odio habent sine causa. Corroborati sunt inimici mei, & qui me persequuntur iniuste. Quae non rapui de illis, mulctatus sum. Hoc est, Adam quidem ex arbore prohibita comedens, iuste mortuus est: Christus uero peccati ignarus, iniuste mortem subiit.

Tradiderunt Christum Pilato, Pilatus rursus militibus: hi uero exuerunt eum, & diuiserunt uestimenta illius, super tunicam uero inconsutilem miserunt sortem, ne eam discinderent. & de hoc Dauid loquitur: Diuiserunt uestimenta mea sibi ipsis, & super uestitum meum miserunt sortem.

Induerunt eum tunica probrosa, de qua etiam Dauid: Ego uero cum tumultuantur in me, saccum induebam.

Flagellauerunt Christum, & alapas illi inflixerunt, inspuerunt in faciem illius. Et de hoc Esaias: Ego uero non inobediens sum, nec obloquor, tergum meum dedi ad plagas, & maxillas meas ad alapas. Faciem autem meam non auerti a pudore inspuentium. Et Dominus mihi auxiliator factus est, eo quod non auersus sim, sed posui faciem meam ceu petram stabilem, et cognoui quod non confundar.

Dederunt illi fel aceto mixtum. & Dauid dixit: Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea potauerunt me aceto.

Abduxerunt Christum ut illum crucifigerent. & Isaias dicit: Tanquam ouis ductus est ad macerationem, & tanquam agnus coram tondente ipsum mutus, sic non aperit os suum in humilitate sua. Iudicium illius sublatum est: generationem uero eius quis explicabit? quoniam aufertur de terra uita ipsius.

Interrogauit eum Pilatus, Tu ne es filius Dei? & dixit illi Christus, Tu dixisti. Pilatus uero tradidit eum ut crucifigeretur. & Dauid dicit: Clauis perforauerunt manus meas, & pedes meos.

Confoderunt latus ipsius lancea. & de hoc Zacharias: Respicient in me, quem pupugerunt.

Obtenebratus est sol Christo in crucem suspenso, ab hora sexta usque ad horam nonam, & sic dicit Zacharias: Et dies haec cognoscibilis Domino, & non dies, & non nox. & sub uespera erit lux, & Dominus erit in regem super uniuersam

terram. In die illa erit Dominus unus, & nomen eius unum. Attende igitur, A creatione ipsa mundi nox diem excipit, & similiter dies noctem: in passione uero Domini non sic, sed sol obtenebratus est. Quod si uerò iuxta communem, quæ sæpius contingere solet, obtenebrationem solis eclipsis contigisset, nequaquam de hac, ut nec alibi, propheta dixisset: cum naturaliter solis eclipsis eo tempore contingere soleat, quo luna cum sole coniuncta est, quod in decima quarta illius die nunquam fit, nec unquam erit. Propterea ceu stupendam, admirandam, & naturæ leges excedentem rem propheticus sermo denotat, ut & imprudentes intelligant, & qui sensu carent sensum recipiant, quod in Christi passione sol obtenebratus est, & uanissimi homines non crediderunt. Petre dissilierunt, templi uelum in duas partes scissum est à summo usque ad imum, monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui obdormierant, surrexerunt (quemadmodum sanctum Euangelium testatur) & ingressi sunt Hierosolymam, & apparuerunt multis: sed uanissimi homines non crediderunt, uerum obtenebratum est insciens cor illorum, & in tenebris conuersantur.

Esa. 53 Christus expirauit. & Esaias dicit: Non est illi species, neque decor: & uidimus eum, nec habebat speciem, neque decorem. Sed forma eius inhonorata, & deficiens præ filiis hominum. De cruce uerò sermo noster iam sileat. de hac enim suo loco et tempore dicemus.

Assiterunt autem cruci mater Iesu, & unus discipulorum illius Ioannes. Quid autem de hoc dicatur, audi. Erat homo Hierosolymis cui nomen Simeon, & homo iste iustus & pius: & responsum acceperat à Deo, non uisurum se mortem nisi prius Christum uideret. Et cum ipsum puerum adhuc in templum attulissent, ad implendum ea quæ in lege descripta sunt, idem ille Christum in ulnas suas suscepit (sacerdos enim erat) & dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum uerbum tuum in pace. quoniam uiderunt oculi mei salutare tuum, quod parauisti ante faciem omnium populorum. Lumen in reuelationem gentium, & gloriam populi tui Izrael. Et conuersus ad uirginem Mariam dixit: Ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum in Izrael, & in signum cui contradicitur. Et tuam ipsius animam penetrabit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Nunc autem quid hæc sibi uelint, perpendito. A Deo definitum erat, ne mortem uideret Simeon, nisi prius uidisset Christum. et iam ad senium extremum deuenerat. Christum uerò uidens, dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum uerbum tuum. Hoc uerbo planè denotans, hunc ipsum Deum esse, qui illi responsum dederat de non uidenda morte, & quasi à domino uitæ & mortis postulat ut ab hac uita terrestri liberetur. Quod autem dicit, Hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Izrael: manifestum est, quod scilicet animabus suis ceciderunt, quotquot in illum non crediderunt. qui uerò crediderunt, à peccati lapsu surrexerunt. Item hoc, In signum cui contradicitur, propterea dixit, quod omnes de Christo disceptauerunt, hi quidem dicendo hunc bonum esse, alij uero, malum. Quin & in ipsa cruce duo latrones inter se contendebant (unus enim cum illo duos latrones crucifixerunt, unum à dextris ipsius, alterum à sinistris) & alter quidem, Christum in cruce suspensum conspicatus, conuicia in illum iecit. alter uerò, hunc increpauit dicens: Non times tu Deum, cum in eodem sis iudicio? & nos quidem iuste, operibus enim nostris digna patimur: hic uerò ini-

Ioan. 7.

Luc. 23

qui

qui nihil designauit. Et dicit ipsi Iesu, Domine memento mei, cum ueneris in regnum tuum: & saluatus est, alter uero periit. Item, Tuam uero ipsius animam pertransibit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Hæc ita intelligenda sunt. Quidam hæreticorum putauerunt Christum esse quidem Dei filium, deumque uerum, hominem autem uerum esse negauerunt, sed hominem factum esse modo quodam imaginatorio. Et hoc quidem multis uidetur, quod homo quidem sit citra controuersiam, non tamē homo uerus. Hoc igitur instar prophetæ præuidens Simeō matri dixit Deiparæ, Et tuam ipsius animam transibit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes: hoc innuens his uerbis, Cum homines te matrem illius dolentem uiderint, flentem & plorantem, cum hunc in cruce pendere conspexeris, certi reddentur et confirmabuntur, qui cogitationes de illo habent dubias, quod citra omnem controuersiam & homo sit, & tuus filius. Sācta enim mater illius doluit quidem hunc in cruce conspicata, expectauit autem simul resurrectionē illius tertio die secuturam, & letata est, quod & contigit. Nūc igitur intelligis, quomodo omnia quæ de Christo facta sunt, prophetæ & sancti prædixerint, quemadmodum etiam in hoc nostro argumento factum est. Et uos quidem, sicut illi, imaginatorio modo hominem factum esse non dicitis, sed Christum uerum hominem esse fatemini: nihilominus tamen aliquid hæreticis simile dicitis. Non enim arbitramini, quod ipse Christus crucifixus sit, sed Musulmani ceu honoraturi illum dicunt, Iudæos alium quendam Christi loco crucifixisse, cum imaginatione falsa decepti hunc Christum esse putauerint. Licet enim in Christo uniuersalem illam imaginationem siue phantasiam non proberis, cum tamen illum aliquo modo uel tempore à uera substantia degenerauisse dicatis, sine omni controuersia in eundem errorem inciditis. Si enim aliquādo uobis cum ipsis disputatio incideret, & illi quidē dixerint Christum per omnia hominem fuisse imaginatorium, uos uero his è contra responderitis, hunc reuera hominem uerum fuisse, in sola autem passione fuisse imaginatorium, aliumque loco illius crucifixum esse. Hi autem denuo obiecerint, Quod si uos particularem phantasiam uel imaginationem in Christo factam fuisse dicitis, cur nos qui uniuersalem asserimus, propter hoc à uobis damnamur? Particulare enim cum uniuersali nō pugnat. Te itaque interrogo, quam responsionem illis afferetis dignam & probabilem? Quam certè huc afferatis, nullam habetis omnino. Vides igitur quā peruerse Musulmanos instituerit, qui huiusmodi dogma dedit, siue inscius rerum, quæ non intellexit, docuerit: siue re omni cognita, ueritatem tamen occuluerit. Aliter uero nos Christiani ueritatem edocui ab ipsis prophetis, ex Euangelio quoque & discipulis à Christo institutis sic sentimus, et sic credimus, Quod filius Dei carne assumpta ex sancta & deipara uirgine homo uerus natus sit, & idem ipse uere sit mortuus, & non alius: & in cruce, & in passione & in morte eius gloriamur. Quod si uolueris Esaiam dicentem audi: Non est species ei, neque gloria. Et uidimus eum, ne habebat speciem, neque decorem. Sed species eius inhonorata, ac deficiens decor ipsius præ filiis hominum. Homo in plaga existens, & sciens ferre infirmitatem, quia auersa est facies eius, despecta est, & non est reputata. Hic peccata nostra portat, & pro nobis dolet, & nos putauimus eum esse in dolore & plaga à Deo, & in afflictione. ipse uulneratus est propter iniquitates nostras, & infirmatus est propter peccata nostra. Disciplina pacis nobis super eum: liuore eius nos sanati sumus.

22 Omnes tanquam oves errauimus. Homo in uia sua errauit, & Dominus tra-
 23 didit eum iniquitatibus nostris, & ipse propter afflictionem non aperuit os
 suum. Animaduertens nequa ratione fiat ut Christianos passionis Christi nō
 pudeat, quin potius in hac glorientur, & illam prædicent. Qua enim inter-
 pretatione uaticinium hoc præsens ipso sole splendidius indiget? Quis enim
 hominum pro alterius peccatis patitur, præterquam Deus? Nullus sanè. Cu-
 ius etiam hominis mors alterius fit resurrectio. Cuius egritudo alterius est sa-
 nitas. Fateri omnino oportet, quod hoc non sit alterius quam solius Christi.
 Ipse enim solus pro nobis passus est, & ipse contemptus est: sed contemptum
 hunc nihili duxit. Ipse peccatum è medio sustulit, & ipse pro nobis afflic-
 tus est, & ipse uulneratus est propter iniquitates nostras ut illas deleret, & liuore
 illius nos omnes sanati sumus. Moses uerò sic dixit: Videbitis uitam uestram
 Deut. 28 suspensam ante oculos uestros. Cuius enim uita suspendi potest ante oculos
 alicuius? Nullius omnino. Sed solus Christus in cruce suspensus est, qui est ui-
 ta mundi. Ipse enim de se dixit, Ego sum uita, ego sum uia, ego sum ueritas.
 Ioan. 14 Nunc nimirum intelligis, prophetas etiam de morte Christi, quemadmodum
 de reliquis omnibus, esse uaticinatos. Agnosce igitur, quod indubie Chri-
 stus ipse mortuus sit. Ille ipse enim crucifixus est, & mortuus, & non alius, ut
 uos dicere soletis. Et liuore illius omnes sanati sumus, et morte eius omnes su-
 mus uiuificati, & resurrectione illius omnes uicimus, & cruce illius abolita
 est diaboli tyrannis, mortisque potentia. Si uerò quis nunc obiiciat, Quis igitur
 contingit, ut homines etiam nunc moriantur, & diabolus adhuc liber sit? Ten-
 tare enim homines nequaquam desinit, sed summo studio omnes ad peccan-
 dum incitat. Huic nos licet respondemus. Hæc, quam nos mortem esse puta-
 mus, mors non est, sed somnus. Olim enim mors talis erat, quæ resurrectio-
 ne carebat, sed detinebatur in inferno anime: nunc uerò resurrectione nobis
 à Deo donata, tanquam ex somno resurrecturi sumus omnes homines, tam pii
 quam impii. Et considera quæso rem tremendam & horribilem. In hominem
 enim ratione & sensu præditum, ab Adamo mors regnauit, in omnem homi-
 nem: necerat resurrectio in hominibus sine Christo, quemadmodum pro-
 phetæ testati sunt. Per Christi uerò mortem mors illa deiecta est, & superata,
 uenitque resurrectio: & morte confRACTA liberatus est totus mundus à potestate
 Satanae, & credentes in Christum & non credentes, omnes inquam, à tyran-
 nide diaboli sunt liberati. Et sanè nisi Musulmani crederent resurrectionem
 esse, rationes certas afferremus, quibus eam possemus comprobare: cum ue-
 rò & ipsi eandem amplectantur & expectent, superuacaneum mihi uide-
 tur de illa multis differere. Cæterum hoc solum dicimus, quemadmodum acce-
 pimus et sumus edocti ex sacra scriptura, quam & Musulmani sacram esse fa-
 tentur, Christi resurrectio toti mundo utilitati fuit. De diabolo autem sic di-
 cimus. Quamuis adhuc nondum condemnatus sit in locum proprium pœ-
 nae, propterea quod iudicium, quod Christus iudicaturus est, nondum trans-
 actum sit, hoc tamen ueniente diabolus ignem hereditabit inextinguibilem,
 qui illum manet. Et quauis uideatur ille uiuere, pro mortuo tamen est habendus,
 perinde ac si homicida aliquis, aut fur, alius uel quispiam, qui capitale ali-
 quod commisit facinus, à rege capitis supplicio adiudicatus fuerit, licet post
 hanc à rege latam sententiam uiuat adhuc diebus aliquot in carcere, mor-
 tuis tamē adnumeratur, licet inter uiuos adhuc sit. Idem igitur hoc de diabo-
 lo

lo fieri intelligas. Postquam enim Christus resurrexit, ille perditus est. Cum autē in homines ea quæ facere solet, machinatur, non ceu potestatem aliquā habens, aut uirtutem, facit: sed tanquam malus aut fraudulentus, amicitiam simulat, eaq; consulit quæ hominibus interdicta sunt & noxia. Et quidem si aliquem sibi morigerum nactus fuerit, uidetur multum potuisse, & dedisse damnum. Si uerò ab aliquo non fuerit receptus, sed dimissus inanis & uacuuus, omni destitutus robore discedit, nec uires habet aliquas. Homo enim multoties ab homine cogitur ut inuitus faciat, quod nec uult, nec antē constituit: à diabolo autem non sic. uolens enim paret uano & noxio illius consilio. Qui uerò parēre noluerit, diabolus ceu rem nihili contemnit. Idem uero singuli homines à propria sua ratione patiuntur, quod à diabolo. Incidit enim homo in alicuius meditationem facinoris, uel honesti, uel turpis: & si quidem principem uel ducem, mentem uidelicet sanam habuerit, et prudentem, illa meditationes simul & harum causas diiudicat, bonumq; à malo discernit. Si uero dux hominis mens infirma fuerit & impotens, noxia pro utilibus amplectitur. Vides igitur diabolus uiribus carere, quamuis easdē habere uidetur: sed comminuta est & euanuit uniuersa tyrannis illius, Christo ex sepulchro resuscitato. Post secundum enim Christi aduentum relegabitur in tenebras exteriores, & in ignem inextinguibilem, prout commeritus est. En itaque, ut antē dictum est, sic factum esse apparet: quod scilicet ea quæ Christum attinent, ab initio paulatim apparuerunt: quanto autem propius appropinquauit tempus generationis huius, tanto clarius planiusq; prophetae de illo uaticinati sunt. Postquam autem Christus uenit, dedit is clauem scientiæ hominibus, ut pure & sine omni fuco ueritatem intelligerent: quin (si ueritas dicenda est) ipse Christus aperuit thesauros absconditos, & in medium deposuit ceu infinitum pelagus, ut quilibet ex hoc nemine prohibente hauriat, quæ illum oblectant, & iuuant. & hæc quidem talia sunt. Redeamus uero ad id unde sumus digressi.

Christo in cruce pendente, quidam militum aperuit latus illius lancea. De hoc igitur, ut supra monuimus, Zacharias dicit: Videbunt, in quem pupugerunt.

Zach. 12.

Mortuus est: de quo & Esaias dicit ea, quæ supra recensuimus. Dicit uero & admirandus ille Solomon, de iusto & celeberrimo Iob, tanquam sub persona Dei: Accinge tanquam uir lumbum tuum, & interrogabo te, tu autem mihi responde. Vbi eras cum fundarem ego terram? annuncia mihi, si scis, intellectum: quando facta sunt astra? Laudauerunt me uoce magna omnes angeli mei, & celebrauerunt hymnis. Conclusi autem mare portis, & posui illi terminos, dixiq; illi, Hucusque uenies, & non transgredieris, sed in teipso collidentur tibi fluctus tui. Annuncia mihi: Num tu accepto luto formasti animal, & sermone præditum posuisti illud super terram? Num in uestigijs abyssi deambulauisti? Aperiantur ne tibi præ timore ianua mortis, & ianitores inferni te uiso stupuerūt? Respondens uerò Iob, dixit Domino: Noui quod omnia possis, et impossibile tibi est nihil. Auditu enim auris audiui te prius, nunc uerò oculus meus uidit te. Audiuiisti ne de morte Domini prophetiā hanc clarissimam, & splendidissimam? Ipse enim Deus de se dicens, quod fundauerit terram, quod posuerit mari terminos, quod celebrauerint eum angeli sui: idem ille dicit ipsi Iob, Num accepto

Iob. 38.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

luto formauisti animal, & sermone præditum posuisti illud super terrā: num in uestigijs abyssi deambulauisti? Aperientur ne tibi præ timore ianua mortis, & num ianitores inferni te uiso stupuerunt: Quid quæso his innuit aliud, q̃. Ego Deus sum qui feci hæc, ego aperui portas mortis: timore enim mei apertæ sunt, & me uiso in inferno stupuerūt ianitores illius Verū tamen quid nam opus est hanc prophetiam interpretari? Talem enim esse uidemus, ut uel planè stupidus & rudis eam intelligat. Illud enim, Viso me ianitores inferni stupuerunt, Christi resurrectionem cum autoritate diuina potentiq̃ uirtute factam significat, præterea uniuersam illam inferni mortisq̃ destructionem. Quin & Dauid luculenter sic dicit, Non derelinques animam meam

Psal. 16.

in inferno, neq̃ dabis ut sanctus tuus uideat corruptionem. Tertia enim die resurrexit Dominus, nec corruptionem sensit corpus illius sacrosanctum. Mortuo enim illo, sanctissimum illius corpus Ioseph simul & Nicodemus, ut supra diximus, inuoluerunt sindone, myrrha & aromatibus. Et de sepultura illius Magi quoq̃ in Bethlehem uenientes prophetauerunt ipso nato, offerentes illi aurum, thus, & myrrham.

Dixerunt Iudei Pilato, lube muniri sepulchrum: & nisi munitum fuisset illud, occasionem habuissent resurrectionem cauillandi, dicentes, quod non adfuisset digna & sufficiens custodia. Verum cum omnifaria custodia & diligentia his commissa fuerit, nullam omnino occasionem reliquam habent resurrectioni illius contradicendi. Ita enim ut cupiebant, uolebantq̃, sepulchrum custodiri curauerunt. Lapis enim huic impositus est ingens, quem etiam sigillo obsignauerunt: quin & militum turmam ad custodiam huius constituerunt. Caterum ut ingratorum Iudæorum effrena obturentur labia, quid sit? & quale nam tempore resurrectionis Christi editur miraculū? Terræ motus fit ingens, & milites sepulchro custodiendo deputati mortuis redduntur similes. Christus uerò relicta sindone cum aromatibus quibus in

Psal. 30.

uolutus fuerat, surrexit ē sepulchro. Et de hoc Dauid, Vespere occinetur luctus, & mane exultatio. Ploratus quidem propter sepulturam, exultatio autē propter resurrectionem. Vidisti n̄ imò audiuiisti magis augustam illam, diuinam & potentem uirtutem et potentiam? An non obstupescis, et attonitus ad hæc redderis? Fatendum omnino est rem sic se habere, et nō aliter. Quomodo enim aliàs possibile fuerat, myrrha conditum corpus à sindone posse reuelli et euolui, eamq̃ euolutam inueniri integram puramq̃ cum tot uiscosis aromatibus? Hoc certè unum etiam est ex magnis illis et stupendis Christi miraculis. Sed et lapis deuolutus est, ne Iudæi putarent Christum, qui resurrexerat, adhuc in sepulchro iacere, uerum ut per terræ motum et lapidem, tum etiam sudarij et sindonis indicio cum aromatibus illic, ut diximus, iacentis in cognitionem peruenirent, et recordarentur uerborum Christi, Nemo tollit animam meam à me. Potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo rursus sumendi eam. Verum neq̃ sic intellexerūt miseri, sed pecunias dederunt militibus, qui Christi resurrectionem obscurarent.

Ioan. 10.

Christus porro cum resurrexisset, ueniens ad apostolos dixit, Pax uobis: Illi autem hoc uiso gauisi sunt. Vnus uerò horum Thomas fortè illa hora nō aderat illis. Cum autem de Christi resurrectione audiuiisset, dixit: Nisi ipse uidero in manibus illius signa clauorum, & immiserò manum meam in latus eius, non credam. Hisq̃ contrectatis Thomas, quod quærebat inuenit, & altum exclamauit, Dominus meus, & Deus meus. Neq̃ enim simplici quodam

dam & fortuito modo, tanquàm gratificaturi Christum apostoli Deum dice-
bant, & confitebantur: sed cum magna reuerentiâ & studio. Christus autem
dicit illi, Quia uidisti me, credidisti. Beati, qui non uidentes credunt. Post re-
surrectionē igitur Christus cum apostolis cōmoratus est dies quadraginta.
& cum docuisset eos, dedit illis potestatem contra dæmones, & uirtutem e-
dendi miracula, quæ Christus faciebat: et ut quæcunq; peccata in terra remit-
terent, ea in cœlo quoque essent remissa: & ut quæcunque in terra liga-
rent, in cœlo etiam essent ligata. Non tamen apostoli modo, uerum om-
nes Christo credentes, qui iuxta uerbum & euangelij doctrinam uiuūt, ean-
dem potestatem & uirtutem à Christo acceperunt, quam & apostoli, eadēq;
cum apostolis miracula sancti fecerunt.

Die autem quadragesima abiit Christus cum apostolis in monte Oliuarum Hierosolymæ uicinum, & dicit illis: Profecti docete omnes gentes. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui uero non crediderit, condemnabitur. Signa uerò credentes hæc consequentur. In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent: & si letale quipiam biberint, non nocebit eis: infirmis manus imponent, & sanabuntur. Vos autem sedete Hierosolymis, donec induamini uirtute ex alto. Et benedixit illis: & factum est inter benedicendum, secessit ab illis, & sublatus est in cælum. cum que ascendisset, consedit ad dextram Dei. Quamuis uerò & Musulmani dicant, Christum in cœlis esse, non tamen ueritatem ipsam attingunt.

Christum enim in cœlo dicunt esse hominem sanctumq; magnumq;, & sanctiorem omni homine: talem inquam ipsi Christum in cœlo esse fatentur, amplius uero nihil. Sed quemadmodum in omnibus ad Christum pertinentibus, ita etiam in hoc errant. Si uerò ueritatem discere uoles, Dauidem audi dicentem: Cantabo tibi in gentibus Domine, quoniam alto supra cœlos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua. Exaltare Deus supra cœlos, & super omnem terram gloria tua, Attende diligenter. De quo nam Dauid dicit, quod alto supra cœlos sit misericordia eius, & usque ad nubes ueritas illius? & quod exaltatus sit Deus supra cœlos, & super omnem terram gloria eius? Deus ubiq; est, & non est locus ubi Deus non sit. Hoc igitur haud dubie citra omnem controuersiam dicit de homine, quem filius & uerbum Dei assumpsit: qui antea quidem non erat in cœlo, sed in terra: nunc uerò subuectus est, & exaltatus, & consedit à dextris Dei patris, qui quidem in cœlo est, super terram uero gloria eius. Sed planius adhuc, & dilucidius idem Dauid dicit: Tollite portas principes uestras, & eleuamini portæ sempiternæ, & ingredietur rex gloriæ. Quis est ille rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Tollite principes portas uestras, & eleuamini portæ sempiternæ, & introibit rex gloriæ. Quis est ille rex gloriæ? Dominus uirtutum: hic est ille rex gloriæ. Quid tibi de hac prophetia uidetur? Dico sanè, quod si alius propheta nullus de Christo locutus esset, hæc sola prophetia multarum & magnarum loco esset. Demonstrauit enim propheta dicens, Tollite principes portas uestras, & eleuamini portæ sempiternæ, & introibit rex gloriæ: quod de illo loquatur, qui antè nunquam in cœlis fuerat, sed eo demū temporis articulo quo portæ cœlestes, id est angelicę uirtutes aperiri iubentur. Eo enim tempore ascendit rex gloriæ, quē uidentes obstupuerunt & interrogauerunt: Quis est ille rex gloriæ? Quibus hi, qui subuexerunt dominū gloriæ, responderūt, (quos propheta

ta Ezechiel uidit, ut pòst declarabitur) Dominus fortis & potens, dominus potens in bello. Quis autem in bello potens apparuit? Homo ille supernaturalis, quem assumpsit filius & uerbum Dei ex diua uirgine: hic etenim diabolum debellauit, & illius destruxit regnum, quo ab Adam temporibus usq; ad Christum regnauerat: quin & tyrannidem illius, qua genus humanum presserat, est amolitus. Quid enim noui est, si Deus diabolum uincat? Nihil omnino. Verum hoc magnū & admiratione dignum est apud angelos & homines, atq; humanae naturae potentiam excedit, ut homo uincat diabolum. Nam secundum humanitatem Christus diabolum deuicit, nō secundum diuinitatem. Quod enim bellum erat contra Deum? Propterea et Christus dixit, Venit mundi princeps (id est diabolus) & in me non habet quicq;. Licet enim omnes homines peccatores sint, in Christo tamē peccati signum inueniri non poterat, nec peccati indicium. & quamuis omnes deprehendamus à peccato uicti, et ligati quodammodo, per illud roborabatur & tyrannidem exercebat: homo autem ille supernaturalis & stupendus, quem filius Dei assumpsit, peccato non fuit obnoxius, sed illud uicit, inferniq; regna destruxit. Quapropter propheticus iste sermo, qui dicit, Dominus fortis & potens, dominus potens in bello: ostendit ipsum hominē. Cum uero dicit, Dominus uirtutum, hic est ille rex gloriae: ostendit ipsum Deum. Virtutes enim angelorum cohortes sunt. Quis autem angelorum dominus est? Deus nimirum. Vidēs quomodo unum eundemq; angelī, & omnes prophetae ante generationem illius & post illam, in morte illius & post resurrectionē, et deū & hominem praedicarint? Ezechiel porro sic dicit: Ego eram in medio captiuitatis iuxta fluuiū Chobar: & aperti sunt cœli, & uidi uisionē Dei, & facta est super me manus Domini. Et uidi nubem magnam, & splendor in circuitu ipsius & ignis fulgurās. Et in medio erat quasi similitudo quatuor animalū, & unicuiq; alae quatuor, & scintille quasi aes fulgurans, alaeq; illorū celeres. Et similitudo super caput animalū quasi firmamentū, quasi uisio crysalli horrendi. Et super firmamentum quod erat super caput illorum, tanquam similitudo throni in eo: & supra throni similitudinē tanquam similitudo hominis insidens. Et uidi ceu uisionem ignis intrinsecus in eo. Et licet praesens haec prophetia, copiosa, magna & admiranda sit, quam propter scripturae & interpretationis copiam omisimus, tamen ut ut haec sint, hoc solum considera, quod quatuor animalia (quae uates alata dicit alis quatuor, & subiungit postea, Et reliquae duae coniunctae ad inuicem) magna illa angelorum cohors est, quae per totam scripturam sacram Seraphim dicitur. Super caput autem horum uidit propheta similitudinē throni, & super thronum similitudinē hominis. Atqui hoc sanē interpretatione indiget. Quis enim ille homo est, quem maximī angelorum super caput suum gestant in throno sedentem? Non alius certe quam filius Dei, quem omnes prophetae Deum & hominem praedicauerunt. Et haec quidem haecenus. Tu uerò cum alijs obijcis: Cum Christiani affirmant Christum Deum esse, quomodo passus est? Deus enim pati nequit. Item, Si deus est, cur non uel nudo uerbo saluauit hominem, sed quasi impotētia impeditus, homo factus est, et mortuus, ut hominem saluaret? Et quod Deus non patiatur, te ipsum testem habeo, siquidē illud fateris. Verumtamen homine aliquo moriente, qui uel naturali morte per morbum deficit, uel uiolentia, gladio nimirum, aut alio casu fortuito incidente, corpus quidem patitur & moritur, anima uero pas-

passionis expers & immortalis manet. Quis igitur tam stultus est, ut diuinitatem passibilem esse arbitretur? Sed ne sic quidem diabolus hominem intentatum reliquit. Armenij enim Christum filium Dei esse confitentur, & deum. Addunt autem, quod sicut corpus illius passum sit, ita etiam eiusdem passa sit diuinitas. Quapropter illos & hæreticos esse iudicamus, & sub anathemate detinentur. Hoc uerò quod quæris, Cur Christus hominem non nudo uerbo seruauit? ego explicare non possum, sed nostram infirmitatem confiteor. Verum & tibi hoc idem consulo, ut ea quæ fidem merentur, credas: neque ea inquiras, quæ uiribus maiora sunt. Quis enim nouit mentem Domini? Si enim homines conspectis regis alicuius terreni operibus, opera quidē amant & amplectuntur, ulterius uerò non inquirunt, neque laboriosius curiosiusque ea inuestigant: quanto magis de rege regum, & domino dominantium? imò æterno coelorum rege inquirere, & curiosius inuestigare singula absurdum est? Et cum quæstio sit una, qua appareat Christum filium Dei esse: hæc autem sine omni controuersia comprobata sit, & sacris scripturis demonstrata, amplectere hæc, & animo reconde, quod cum Deus sit omnipotens, & cum mundum saluet, siue per angelum, siue per uerbum, uel alio modo quocunque, quem scit et agnouit, potuit hoc facere, et potest. Deus uerò non facit quæ illi possibilis sunt, sed quæcunque uult. quæcunque enim uult, eadem potest: non autem quæcunque potest, eadem uult. Possibile enim illi erat mundos creare infinitos: sed cum hoc nolit, unum creauit solum. Possibile item illi erat alias creare angelorum myriades, sed noluit.

Quapropter ne inquiras longius progrediundo. Cum enim latissime hæc rerum absurditas pateat, multa alia hinc absurda nascuntur. Et quomodo id fiat, considera. Qui enim hæc inquirere ausus fuerit, sic interrogare potest, Quando quidem Deus omnia etiam ante generationem ipsorum nouit, & præuidit diabolum casurum esse, cur quæso illum creauit? Et cum aduersus Deum elatus ex angelo & luce caligo & diabolus factus sit, cur Deus non totum perdidit, sed permisit potius, ut etiam hominem deceptum longissime à Deo abduceret? quin etiam adhuc omnes homines incitat ad peccatum, qui peccantes priuantur gloria Dei & paradiso? Sed & alia plurima absurda malacque emerfura sunt, si unum aliquod absurdum concedatur. Decet igitur ut per fidem suscipiamus ea quæ à Deo facta sunt, nec ea inquisitioni & curiositati nostræ permittamus. Propter nimiam tamen curiositatem tuam, rationem aliquam huius afferemus: quæ si ueritati fuerit consentanea, gloria sit & laus Deo sanctissimo: in hunc quippe solum referenda, qui ueritatem omnem cognouit. Moses scribit, quin potius Deus per Mosem loquitur: Diliges dominum Deum tuum ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua, & ex totis uiribus tuis. Sed & Christus in Euangelio dicit: Qui diligit me, diligetur à patre meo. Item Esaías: Hæc dicit Dominus, Num obliuiscetur mulier liberorum suorum? Verumtamen & si obliuiscatur mulier, ego tamen non obliuiscar, dicit Dominus. Et reuera quidem euenire uidemus, ut Dei amor, quo homines prosequitur, multis modis parentum in liberos amorem exuperet. Debet igitur omnis homo plus quam matrem, patrem, uxorem, liberos, fratres, imò plus quam suam ipsius animam, Deum diligere. Omnis enim hominis uirtus, omnis que actio huc tendit, huncque finem sibi habet propositum, ut Deum diligat.

Et quantocunque illum amore prosecutus fuerit, tanto & infinitis modis

Deut. 6.

Ioan. 14.

Esa. 49.

cc

cc

cc

cc

modis maiore diligetur à Domino. Quia igitur ratione : quo deniq; facto cō-
 motus homo, eò intellectus peruenire poterit ut Deum diligat : Si nimirum
 hæc meditetur, & animo suo reputet : En propter me peccatorem, transgres-
 forem diuinæ legis & præcepti, quem deceperat diabolus, longeq; à Deo ab-
 ductum occiderat, nostram carnem gestauit Deus, homo factus est, & pro-
 pter me mortem subiit, eiusq; mors uita nostra facta est, eiusq; resurrectio
 mihi paradysum regnumq; quodamiseram reddidit. Quod si hoc modo cō-
 siderare cœperit homo immensum Dei in humanum genus amorem & cha-
 ritatem, huius cōsideratione in amorem Dei deuenit, impletq; Dei præcepta,
 & uerba Euangelij: quibus ab ipso completis etiam ipse à Deo redamatur,
 ceu obseruator mandatorum Domini. tuncq; impletur sermo Domini per
 Moſen dīctus, Diliges dominum Deum tuum ex tota anima tua, & ex tota
 cogitatione tua, & ex totis uiribus tuis. Impletur & Christi uerbum, quod di-
 cit, Qui diligit me, diligetur à patre meo : & qui diligitur à patre, diligitur e-
 tiam à filio. Vnus enim Deus est, & pater, & filius. Et hac de causa Deus
 homo factus est. Præterea olim prophetis locutus est Deus, & apparuerunt
 illis uisiones : & nunc quidem in nube, ut ipsi Iob : nunc uero in igne & cali-
 gine, ut Moſi : aliàs uero in aura tenui, ut Helia. quemadmodum & Oſeas
 propheta dicit, Ego uisiones multiplicauī, & in manibus prophetarum assi-
 milatus sum. Assimilatus sum, inquit, non uisus sum, utpote uisiones adum-
 braturus. Nunc igitur cum humani generis amator sit, & misericors, homi-
 nemq; in tantum diligat quantum nulla lingua potest eloqui, nec ulla mens
 intelligere, quemadmodum antè per multifarias uisiones seruis suis sanctis
 conuersabatur, sic tunc per carnem ceu uelo intermediente nobis conuersa-
 tus est, et adhuc seruis suis & amicis est conuersaturus, quemadmodum illud
 ante resurrectionem suam ex mortuis, & post illam demonstrauit. Quin &
 adhuc speramus, quotquot Christum profiteamur, quod cum Dei filius &
 uerbum Deus fuerit, homo factus sit, & in mundum ueniens non uenerit ut
 mundum iudicaret, sed ut doceret mundum, quod ipse sit filius Dei, Deus
 nempe is qui à prophetis prædictus erat, & ut in illum crederent, omnesq; in
 illum credentes & baptizati saluarentur : qui uero non crederent, condem-
 narentur. Rursus autem certò futurum est, ut denuò redeat, non uelut antè,
 in uili figura, & statu humili, hominē quod externam specie attinet, sub qua
 Deus sit intelligendus : sed instar Dei manifesti, & ceu unigenitus Dei pa-
 tris filius, in gloria sua cū omnibus angelis, cunctisq; ordinibus cœlestium.
 quemadmodum Dauid dixit superius, quod ueniat ad iudicandum terram,
 & ad iudicandum orbem. Quin & ipsum Christum in Euangelijs dixisse
 scriptum est, Quod uenturus sit filius hominis in nubibus cœli in gloria sua,
 & omnes sancti angeli cum eo. Tunc sedebit super thronum gloriæ suæ, &
 congregabuntur coram eo omnes gentes, & separabit eos uelut pastor segre-
 gat oues ab hoëdis : & statuet oues quidem à dextris suis, iustos nimirū : hoë-
 dos uero, id est peccatores, à sinistris. Et dabit peccatoribus quidem pœnam
 æternam, iustis uero uitam sempiternam, paradysum et bona omnia. Verūta-
 men et Daniel sic dicit: Videbam donec throni ponerentur, et antiquus die-
 rum consedit. Thronus eius quasi flamma ignis, et rotæ eius ignis ardens :
 fluuius ignis trahebat præcedens illum. Mille millia ministrabant illi, et de-
 cies centena millia stabant ante illum. Iudiciū consedit, et libri aperti sunt.
 Videbam in uisione, et ecce cum nubibus cœli ueniebat quasi filius homi-
 nis,

nis, & usque ad antiquum dierum peruenit, & ante faciem illius allati sunt illi. Et ipsi data est potestas & gloria, & regnum: & omnes populi, tribus & linguae illi seruiunt, & potestas illius potestas sempiterna, quae non transibit, & regnum illius non corrumpetur. Horruit spiritus meus. Ego Daniel in uisione mea. Visiones capitis mei perturbauerunt me. Sed ecce diligenter obserua, quae hic à propheta dicta sunt: Videbā, inquit, donec throni sunt apposti, & antiquus dierū cōsedit. Quis est antiquus dierū? Deus. Qui nā ministrauerunt, uel seruiuerunt illi, & qui nam sunt astantes in mille millia, & decies centena millia? Omnes angeli. Quale est hoc iudiciū? Aliud nullū prae ter quod Dauid praedixit de Christo, quod ueniat ad iudicandū terrā, ad iudicandū orbē: & ipse Christus de se dicit, quod in illo iudicio iudicanda sit omnis terra. Vnū enim idemq; est patris & filij iudiciū. Quis uero est fluuius ille igneus, quem ante antiquū dierū egredientem uidit propheta? Hic nimirum, qui diabolum & omnes peccatores excepturus est. Qui nam libri sunt quos apertos esse legimus? Ipsa nimirum hominum facinora, quae omnia in die illo reteguntur. Quis uero est filius hominis, quē uidit in uisione sua Daniel uenientem in nubibus coeli, & pertingentem usq; ad antiquum dierum? cui etiam datus est principatus, honor & regnum, & omnes populi tribus & linguae adorant illum, & seruiunt illi: & cuius potestas, potestas est sempiterna, quae non transibit, & cuius regnum non corrumpetur? Sufficiens certe haec prophetia est, ut etiam planē stupidum ad sensum meliorem perducere posset, ut intelligeret Christum filium & uerbum Dei esse, qui subuehens in altum hominem, quē assumpsit, subduxit illum in nubes coeli ad Deum & patrem suum: & huic datus est honor, potestas & regnum: & hunc adorant omnes angeli Dei: hunc etiam adorant omnes tribus & linguae, quemadmodum in superioribus prophetae prophetauerunt. Et ille quidem est, qui cōsedit ad dexteram Dei, iuxta Dauidis uaticinium, & huius regnum est sempiternum, quod non transibit: & huius est potestas, quae non corrumpetur. In alium uero hominem haec minime competunt. Nō enim homo ullus ante solem natus est: uerum solus filius & uerbum Dei, secundum quod Deus est, non secundum humanam illius naturam. Nullus enim alius hominum potestatem sempiternā et regnum inconcussū habere potest, praeter solum hominem, quem assumpsit filius et uerbum Dei, qui ab illo etiam separari nequit. Haec omnia uidens Daniel, et admiratus haec, ut par erat, cum autem non posset magnum illud et inestimabile miraculum et mysterium percipere, dixit: Horruit spiritus meus. Ego Daniel in uisione mea. Visiones capitis mei cōturbauerunt me. Hunc uero, quo utso Daniel ille magnus spiritu suo horruit, & uisiones capitis sui cōturbauerunt eum, Musulmani Deum esse pernegant. Et quis tam stupidus, ut non uel maxime illos condemnauerit?

QVOD

QVOD POST DOMINI ASSVM

PTIONEM DVODECIM DISCIPVLI ILLIVS

totum orbem docuerint, miraculis simul fidem suam confir-

mantes. Tum de Deipara uirgine, de quaestione

Christi, cruce & imaginibus.

APOLOGIA TERTIA.

vod itaq; Christus filius Dei, & Deus & homo à sanctis simul & prophetis adeoq; ab ipso Deo patre prædicatus sit, sufficienter in præcedentibus demonstrauiamus. Nunc uero agendum reliquis etiam discussis, inspicimus ea que hæc insecuta sunt, negotia. Christus enim cum prædixisset se ascensurum ad patrem suum, in ipsa assumptionis hora dicit sanctis suis discipulis, & apostolis: Profecti in mundum uniuersum annunciate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. Vos uerò desidete Hierosolymis, donec induamini uirtute ex alto. Et cum adorauissent, abierunt. Post dies uero aliquot, cum apostoli unanimiter in eadem domo considerent, factus est sonus ceu flatus alicuius uehementis: & repleti sunt omnes diuina gratia. Non quod Christo adhuc in terris agenti impossibile fuerit gratiam illis dare: sed ut omnes intelligerent, unum Deum esse & patrem & filium, & unam eandemq; patris & filij naturam & potentiam. Dedit enim Christus apostolis cum in terris ageret, uirtutem & potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & aduersus omnem potestatem inimici, id est diaboli: misit uerò nunc etiā Deus pater illis gratiā suam. Et impleti diuina gratia, ut dictum est, apostoli, singuli illorum ea cognouerunt, quæ naturam excedunt, omnes scilicet omnium gentiū quæ sub cælo sunt linguas, quàm exactissimè. Causam uerò huius inspicite. Vt nimirum aggrederentur totius mundi doctrinam & functionem, data est ipsis omnium linguarum cognitio: ne interpreti indigerent, sed ut ipsi & interpretes essent, & doctores. Et docere cœperunt initio facto à Hierusalem. Sic enim scriptum erat ab Esaia: E' Sion egredietur lex, et uerbum Domini de Ierusalem. Iudæi uerò adhuc corde occæcato præditi, non intellexerunt. et impletum est in ipsis, quod in lege scribitur: Linguis nouis, & alijs labijs loquar populo isti, & neq; sic audient me, dicit Dominus. Et apostoli quidem populum docentes, iusserunt in Christum credere, illumq; confiteri, quod sit filius Dei uiuentis. Et facta sunt per illos miracula, & prodigia multa, non tamen ea qua Christus faciebat, autoritate & potestate, sed tanquam à seruis & ministris. in nomine enim Christi miracula edebant, sic dicendo: In nomine Iesu Christi uisum recipe: & uisum recepit cæcus: In nomine Iesu Christi filij Dei resurgat mortuus, & surrexit. Et hoc idem dixerunt cum sanaretur paralyticus. Quin in nomine Christi sanabant omnem morbum: & quotidie multæ hominum turbæ in Christum crediderunt. Tandem diuisi duodecim apostoli peragrauerunt totum orbem. Impij uerò eosdem multis malis & damnis afflixerunt, aliosq; in Christum credentes, ut quotidie diuersis in locis magnam occiderent Christianorū multitudinem. Vniuersus enim mundus idololatriæ deditus erat. Sed uno Christiano occiso, decē corā tyrannis

nis emerferunt: & si decē occiderentur, exurgebant centū: si mille, apparebāt decē millia: si decē millia, uiginti millia succedebant in martyriū. Ne uerō uerba mea à multis ceu ficta esse iudicentur, minus dico quā ueritas rei postulet. Sæpius enim uno die crediderunt hominum quinquaginta millia, & amplius. Et quemadmodum à creaturis ad ueram cognitionem peruenit Abraham iustus, & seruiuit coluitq; solum Deum uerum: sic etiam per Christi & apostolorum miracula gentes similiter in ueritatis cognitionem peruenerūt, eandemq; coluerunt, & perfecte confessi sunt Christum uerum esse mundi saluatorem, filiumq; Dei uiuentis, & uerum Deum. Vnde igitur hoc factum est: quā uirtute & potētia: quibus opibus & magnificentia: per quos nam philosophos & oratores: Per nullum prorsus: sed sola Dei uirtute, quam induerant duodecim apostoli, rudes antea, agrestes & infirmi. Sic enim dixerat illis Christus: Ecce mitto uos tanquam oues in medio luporum: ne solliciti sitis, quid dicatis, aut quid loquamini coram ipsis. Ego enim dabo uobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere, nec contradicere omnes qui sese opponunt uobis. Et sic euenisse legimus. Omnes enim philosophi, omnes rhetores, omnes magi, coram apostolis ceu pisces muti apparuerunt. Tunc impletum est illud Dauidis uaticinium: Et loquebar in testimonijs tuis coram regibus, & non confundebar. Quin & illud Esaia: Quā speciosi sunt pedes euangelizantium pacem, qui annunciant bona. Diuisi itaq; sunt apostoli, & dispersi in uniuersam terram: singuliq; in illis locis, ad quos peruenerāt, docuerunt euangelium. Et impleta est Dauidis prophetia dicens: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in terminos orbis uerba ipsorum. Considera igitur, uide & attende diligenter horum omnium quæ hic scripta sunt, ne unicam quidem dictionem aliunde quā ē Mose, Dauide, prophetis & Euangelio transcriptam esse, quæ omnia pro sanctis, iustis & bonis ipsi quoq; Musulmani uenerari solent. Ipse enim Mahomet, quem omnes Musulmani præceptorem suum agnoscunt, non potuit in uniuersum ueritatem occulere, uerū libros hos sanctos esse testatur. Quod si igitur libros dicunt sanctos & bonos, ea uerō quæ in his continentur, Musulmani contemnunt, necesse omnino fuerit ut cuncti homines illos condemnent, quin potius (si uerum dicere oportet) ut illorum ceu mente captorum misereantur, quod uos nimirum tot tantisq; donati occasionibus, quibus ueritatem & inuenire & cognoscere licet, quod Christus filius & uerbum Dei sit, relicta tamen ueritatis uia, à scopo uero aberraueritis. Sed redeundum eò unde digressi sumus.

Qui itaque apostolos persequebantur, & sua premebant tyrannide, hi ipsi tandem in Christum credebant, & confitebantur hunc esse filium Dei uiuentis, imò apostolorum loco illi ipsi præcones nominis Christi reddebantur. Et omnes quidem apostolos morte, qua Christum cōfessi sunt, sublatos esse, uerum est: non tamen in hos tantum sæuierunt impij, quantum in illos qui ab idololatria ad Christum conuersi fuerant. Atroces enim de illis pœnas sumebant. Membratim dissecabant eos: & quasi uno momento salui & integri apparuerunt. In caminos deiecerunt: sed tanquam aquas ingressi seruabantur. Plumbum liquefactum coacti bibebant: sed non ladebantur. In maris profundum demergebant: & in litus euaserunt. Et quis nam (ut dici solet) martyrum tormenta & tentationes posset exponere: Tandem autem mortui sunt, & tormenta uoluptatum loco, & mortem pro

uita aestimauerunt, ostenditque per martyres Christus suam ipsius diuinitatem & potentiam, quin fidem quoque & desiderium, quo erga illum tenebantur. Eo enim quod salui & illaesi seruarentur martyres Christi, apparebat potentia & diuinitas: per mortem uero quam sustinebant, illorum in Christum fides elucebat & charitas, quemadmodum postea planius demonstrabitur. Insignis enim certantium fortitudo, & horum fides instar facis fulgebat. Qui enim illos seruabat illaesos ex talibus tantisque tormentis, poterat omnino, ne morerentur, efficere. Sed quemadmodum in proprio corpore Christus fecit, ut ad solam qua Hebraeos compellauit interrogationem, Quem quaeritis? omnes conciderent: cumque ad eosdem diceret, Sinite hos abire, discipulis dimissis, se Christum scilicet apprehenderent: sicut inquam, in hoc potentia simul & uoluntas illius apparuit, ita etiam euenit in martyribus. seruabantur enim illaesi, diuina uirtute & potentia, in magnis poenis & tormentis: nihilominus tamen mortui sunt, ut illorum in Christum fides appareret, & uiuerent in aeternum uitam uere beatam & immortalem. His igitur uisis, qui idolis seruiebant, & intelligentes simul opera esse plus quam naturalia, quae Deus nimirum operaretur, conuersi sunt omnes reges, omnes praesides, omnes tyranni, uniuersa denique multitudo terram mareque inhabitans, Christum coluerunt, confessi sunt & crediderunt hunc filium Dei, & Deum uerum esse: & impletum est Dauidis aliorumque prophetarum oraculum, dicens: Adorabunt eum omnes reges terrae, omnes gentes seruiant illi, omnes gentes illum beatum dicent. Etiam si uero quidam inueniantur, qui Christum non credant filium Dei esse, non tamen propter hos prophetas mendacii arguere licebit: sed quemadmodum sol quidem totum orbem illuminare dicitur (quod & reuera fit) caeci tamen solē nec uident, nec ab hoc illuminantur: ita etiam in Christo solet euenire. Omnes reges terrae & uniuersus orbis adorauerunt illum, & Deum esse confessi sunt: qui uero illum non adorauerunt, uel qui prius quidem hoc adorato postea poenitentia ducti, dogmata eius impia esse aestimauerunt, tunc sane ueritatis cognitione non multum iuuantur. Quam ob rem? Omnis enim homo dum uiuit, opera facit quaecunque uult, & animo concipit tam ad salutem suam tendentia, quam ad damnationem et poenam. Poenitentia uero post mortem locus non est reliquus. Si igitur Christi fideles in boni cognitionem peruenerint, & crediderint in ipsum, en inuenerunt ueritatis uiam, & salutem suam acquisiuerunt: si uero in impietate sua perseverauerint, quid de illis postea fiat? qui intelligit, intelligat. Porro Dauid rursum sic dicit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilare Deo in uoce exultationis. Quoniam Dominus altissimus, terribilis, rex magnus super uniuersam terram. Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. Quoniam rex uniuersae terrae, Deus. Psallite prudenter. Regnauit Deus super gentes. Deus sedet super thronum sanctum suum, principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Quoniam Dei fortes terrae uehementer eleuati sunt. Nunc uero diligenter quae dicuntur perpendito. Omnes gentes, inquit, plaudite manibus, iubilare in uoce exultationis Deo. Non Iudaeos solos aduocat, nec Ismaelitas, nec alios alicuius partis terrae incolas, sed omnem quae soli subiacet terram conuocat ad hanc spirituales exultationem. Cum enim dicit, Omnes gentes, nullum hominem ex omnibus istis exclusit. Causa: Quia Dominus altissimus, terribilis, rex magnus super uniuersam terram. Sed dicat aliquis, Quando nam, o bone Dauid, Deus non erat altissimus?

mus: quando non erat terribilis & magnus? Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. En uides hic aliud explicatu difficilius, qui rem inexplicabilem interrogauisti, quando nempe Deus non fuerit altissimus, magnus & terribilis? Respondet enim, Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. Et rursum David inquit: Quoniam rex uniuersae terrae Deus. Psallite prudenter. Regnauit Deus super gentes. Deus sedet super thronum sancti sui. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Quoniam Dei fortes terrae uehementer exaltati sunt. Sed nunc agedum inspiciamus, quid nam sibi uelit propheticum oraculum.

Psalmus quidem carmen est concinnum, Deo consecratum. Et quemadmodum aliquis à trophaeo aut uictoria reuersus, praë ingenti gaudio nihil aliud dicit, quàm Vicimus hostes: rursum uero interrogatus, Quomodo & qua ratione illi uictoria obuenerit, eadem illa respondet, Vicimus hostes, uicimus inquam. Eodem modo propheta prudentibus oculis gentium conuersionem perspiciens, exclamauit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in uoce exultationis. id est, & qui antea fideles fuistis, & qui postea deum credidistis, omnes simul plaudite manibus: neque simpliciter sine ratione & ordine manibus uestris plaudatis, sed cum uoce exultationis, & laetitiae. Quapropter propheta quoque utoluptate ceu abreptus, dixit: Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. Quoniam Dominus altissimus, terribilis, rex magnus super uniuersam terram. Et quasi ipse exponens sua uerba, addit, Regnauit Deus supra gentes: id est, gentes prius diaboli tyrannide pressae, relictis nunc patrijs suis dijs, idolis scilicet inanimatis & mutis, declinauerunt, coluerunt & crediderunt soli uero & uiuenti Deo, illiusq; regno subiectae sunt, antea enim regno Dei indigni iudicabantur. Deus sedet super thronum sanctum suum. Omnis thronus gloriam significat, & requiem. Et quoniam Deus antea non celebrabatur à gentibus, sed à solis angelis & sanctis, gentes gloria Dei destituebantur: nunc uerò accedentes fruuntur omnes gloria Dei, & requieuit Deus in gentibus. Quoniam uero etiam hominum thronus gloriam habet, & honorem, quin & requiem, innocentiam autem à peccatis habere non potest, adiunxit, Super thronum sanctum suum. Humana enim omnia unà cum labili, & ad peccandum prompta natura etiam illud extraneum, incertum uel separabile habent, ut in prima Apologia diximus. Dei uerò thronus altus, & sublimis sanctusq; est, & magnificentiam gloriamq; suam habet naturalem & inseparabilem. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Qui nam sunt congregati illi principes? Reges terrae, & praesides tam parui quàm magni. Et quis nam est Deus Abraham? Num alius est praeter Deum illum uniuersorum, qui creauit coelum, & terram? & propterea Deum Abraham dixit? Absit blasphemia. Minime. Sed partim quidem Dominum & iudicem uniuersae terrae, qui miseretur & irascitur, uocauit Deum Abraham. qui illi in deuastatione Sodomarum apparuit, coram quo se terram & cinerem esse iudicauit, qui scilicet erat filius & uerbum Dei, quemadmodum in praecedentibus demonstratum est, & adhuc patebit: partim uero, ut quemadmodum Abraham Deo credidit, & reputata est illi

fides ad iusticiam: sic etiam omnibus gentibus, si deserto cultu patrio, imò (ut uera dicam) uano & falso, conuersæ fuerint ad Deum uerum, & Christum confessæ fuerint filium Dei esse, Deumq; uerum, etiam illis fides ad iusticiam reputabitur, ut & Abraham, & remissæ sunt illis omnes iniquitates, impietas & peccata ipsorum.

Præterea dicente tunc Deo ad Abraham, Patrem multarum gentium constitui te, & in semine tuo benedicentur omnes gentes: præuidens id quidem Dauid, quod Dei sermo ad Abraham factus, nondum impletus esset (nam omnes gentes ad fidem conuersæ, filij Abraham facti sunt) & quod gentes per fidem in Christum, qui est semen Abraham secundum carnem, qui & ipsius Dauidis regis est filius, saluandæ essent, dixit, Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham: in memoriam reuocans omnibus hominibus olim factam ipsius Abraham coram Deo adorationem, & Dei ad illum promissionem: & impletus uoluptate inenarrabili propheta, dixit: Psallite Deo nostro, psallite. Psallite regi nostro, psallite. Omnes gentes plaudite manibus. Deinde uerò docens dixit, Psallite prudenter. Quid nam hoc est, Psallite prudenter? id est, cordate, sapienter, cum uera scientia cognoscite quæ dicuntur, cognoscite inquam ea quæ fiunt, nec complodite manus uestras illicito & turbato modo, ut in commensationibus manibus plaudere solent insanientes: sed cum didiceritis antè unde nam hæc uictoria, unde libertas, unde hæc salus, exhibete magnificentiæ, exhibete gratiarum actionem Deo auctori uictoriæ. Plaudite manibus, edite uocem laudis & exultationis ipsi Deo Abraham: id est, illi qui enatus est ex semine Abraham secundum carnem, quem annunciauerunt omnes prophetae, quem demonstraerunt, quem confessi sunt Deum & hominem, qui sedit super thronum suum sanctum, hominem scilicet, quem ex diua assumpsit Virgine modo supernaturali. Psallite prudenter, in profundum animi nimirum uestre recondite, respicite repositam in prophetis oraculis coelestem margaritam, quæ à multis tanquam in ostreis honorata est. Psallite prudenter: thesaurus enim inexhaustus intra manus uestras est, quem euolutis patrum uaticinijs inuenietis, qui est Christus filius & uerbum Dei, creator omnis creaturæ. Verbo enim Domini cœli confirmati sunt, & spiritu oris sui omnis uirtus illorum. Vides ne quomodo nunc quidem Deum appellat Dauid, nunc uerò Deum & hominem: nunc etiam uerbum Dei, nunc etiam creatorem omnis creaturæ? Cum enim cœli creatorem dixit, omnis creaturæ creatorem esse declarauit. Qui enim cœlos fecit, idem est qui creauit angelos & homines:

Et Moses quidem inquit, In principio creauit Deus cœlum & terram: Dauid autem, Verbo (inquit) Domini cœli firmati sunt. Certè quem Mahometh uerbum Dei uocat, & Musulmani omnes, quem omnes Christiani ceu uerbum Dei & Deum adorant, de hoc eodem Dauid dicit, quod cœlos firmauerit: id est, creauerit. de hoc eodem Moses dicit, quod in principio condiderit cœlum & terram. Et quis tam stultus est ut dubitet, nec eum adoret, quem Dauid Deum esse prædicat? quem Moses Deum esse fatetur? Tu uerò cum de cœlis audis, non est quod plures cœlos esse existimes, sed unum, & non plures. Interpret enim Hebraicam

braicam phrasim secutus, iuxta illius leges & consuetudinem pluraliter transtulit. Videamus uerò de quibus nam David hæc dicat: Cuius fortes terræ ualde eleuati sunt. Qui nam? Discipuli illius pauci, qui modò erant humiles, indocti & rudes, nunc uero doctores totius orbis: qui persecutionem sustinuerunt ab omnibus, qui iniurijs affecti, qui colaphis cæsi, qui non habebant quò caput reclinarent, nunc sublimes & magni uidentur, & fortes Dei, & ad honoris fastigium eleuati. Omnes enim principes, omnes satrapæ, omnes reges terræ post Deum apostolos habent aduocatos, ipsosq; doctores & duces salutis suæ confitentur. Apostoli enim docuerunt euangelium omnem creaturam, miraculis simul illud comprobantes, ut diximus: & qui prius persecutores erant nominis Christi, nunc pro illo uitam deponunt: & qui prius in illum calumnias & tyrannidem exercebant, nunc per Christum & apostolos facti sunt pastores, doctores, & orbis luminaria ipso sole splendidiore: & qui modo idolorum erant cultores, nunc Christi sunt martyres, & accepta à Deo gratia (ut dictum est) miracula edere conspiciuntur. Martyres enim non uiui modò miracula & prodigia edebant, quibus uisis idololatæ obstupuerunt, sed etiam post mortem magna & stupenda miracula ediderunt. Viui enim adhuc in tyrannorum conspectu interrogabant idola, dicentes: In nomine Christi dicite ueritatem. Et responderunt idola, Christus est Deus uerus. Infideles autem his auditis magna uoce exclamabant, Magnus est Deus Christianorum, magna etiam fides ipsorum, & in Christum crediderunt. Et quidem quod omnes martyres Christi miracula ediderint, quæ propter nimiam copiam nunc omittuntur, constat. uerumtamen multis non pauca ab illius seculi scriptoribus collecta sunt, e quibus & hoc unum fuerit. Christi martyr Georgius, qui à nobis Christianis colitur (quem etiam ipsi Musulmani in honore habent, & ab illis Cheter Eliaz dicitur) tormentis & questionibus excruciatuſ est ab impijs & idololatræ, ut Christum abnegaret, & illorum Deos coleret adoraretq;. Hic uerò maluit infinitas mortes & infinita tormenta pro nomine Christi sustinere, quàm fidem suam in Christum reiſcere. Multis igitur tormentis & supplicijs excruciatuſ martyr, dicit tyranno: Euntes uideamus deos uestros. Hic uerò hoc audito, ualde gaudius est, existimans hunc dijs suis esse sacrificaturum. Omnibus uerò simul profectis, & tyranno quoq; cum turba sua hunc comitante, martyr Georgius ad aram accessit, & dicit uoce magna, In nomine Christi, o idola muta, ueritatem dicite. Quis nam Deus uerus est? Et repente idola loquendi facultate donata, dixerunt, Christus filius Dei, & huius pater Deus. Et rursum adiecit martyr: In nomine Christi terræ illis cõteramini. Et ipso effectu uerbum hoc comitante, omnia idola in terram conciderunt, & confracta sunt. Hominum uerò turbæ hoc miraculo uiso, magna & clara uoce exclamauerunt, Magna est fides Christianorum, & magnus est Deus Georgij.

Audiant, qui in Christum non credunt, & confundantur, quod pater mendacijs diabolus uerum oculere non potuit, sed à sancto increpatus, & à ueritate ceu flagellatus, Christum Deum esse uerum confessus est. Qui uerò non credunt, tanquàm in densissimis tenebris errantes obambulant. Porro Christo adhuc in terris agente, attulerunt illi parentes quidam filium qui dæmonio agitabatur, & orabant eum ut illum sana-

ret. Dæmon uerò, qui hominem occupauerat, uiso Christo exclamauit, dicens: Quid mihi tecum rei est fili Dei? Venisti ante tempus ad affligendum nos? Non enim unus tantum in homine erat diabolus, sed multi. Cum autem Iesus hunc increparet, ex homine digressi sunt, & sanitati restitutus est. Quem igitur Deus ipse testatus est, quem prædicauerunt prophetae, in quem uniuersus orbis credidit, quem & ipsi daemones licet inuiti Deum esse confessi sunt, cuius nomen horrent & tremunt, hunc inquam, qui non consentitur, non ne stulti sunt & seducti? Omnino certe. Tunc itaque implebitur in illis propheticum illud Dauidis oraculum: *Psal. 48* Homo in honore existens, non intellexit, comparatus est iumentis brutis, & similis his factus est. Et sanè felices essent, si pro brutis haberentur animalibus. Hæc enim cum non peccent, nec poenam etiam datura sunt. Væ autem in Christum non credentibus: utinam non nati essent homines isti.

Post mortem uerò martyrum concurrerunt ad sepulchra, & monumenta horum homines, & sanati sunt à morbis suis. Cæterum usque ad hodiernum diem infinita eduntur miracula circa sepulchra martyrum, & aliorum sanctorum, qui iuxta Euangelij præcepta uitam suam instituerunt. Quin & nunc modum non habent Dei homines, qui salutis studiosi sunt, & quidam agunt in montibus, illi uerò in speluncis, alij cum hominibus conuersantur, & uirtutem habent potentiamque edendi miracula, & edunt. Quid uerò tibi uidetur? Num propter falsum, fictum, & fucati Dei nomen cooperatus est duodecim apostolis Deus, indoctis illis, & rudibus, per infinita miracula, & conuertit uniuersum orbem ad fidem Christi, & Dei cognitionem, frenumque iniecit rhetoribus, & philosophis? Et quis tam miser qui hoc dixerit? Nobilissimæ enim omnium creaturarum sunt, angelus & homo. Cæterum & angelus, cum animo suo diuinitatem affectaret, à propria gloria excidit, & ex angelo diabolus factus est, & ex luce in tenebras mutatus. Similiter & homo, cum sanctus esset, & paradysum incolet, postquam diuinitatem affectare cepit, en statim è sancto peccator comparuit, & paradiso expulsus, ad terræ culturam condemnatus est. Et, quod calamitosissimum est, qui immortalis erat creatus, morti subiectus est, & audiuit: In sudore uultus tui comedes panem tuum: & quia terra es, in terram reuertèris. Sed quid de angelo & Adamo dicimus, quod propter diuinitatis affectationem hæc modò dicta passi sint, cum uel hi qui Mosi se opponere audebant, & incensum Deo offerre religionis gratia, quod non illis, sed solis licebat sacerdotibus, terræ hiatu aperto absorpti sint: Dathan nimirum, Abiron, & Core? Emicuit etiam ignis è terra, & combussit Ophnem & Phinees. Sacrificauit Ozias Iudæorum rex, & repentina lepra mulctatus est. Vides igitur, ut cum omne peccatum Deus ad tempus ferre soleat, & peccatoris poenitentiam expectare, hanc solum audaciam non fert, sed eo ipso momento Dei indignatio & ira in huiusmodi audentem oboritur.

Quandoquidem igitur, ut demonstratum est, Deus apostolis cooperatus est, & martyribus, in fidei Christianæ cōprobationē, qui in Christum nō credit, non credit Deo. Sic enim ipse Christus in Euāgelijs dixit: Qui nō credit filio, nec patri credit: & qui nō habet filiū, nec patrē habet, Quod si igitur Christus

flus non erat Deus, nec Dei filius, sed temeritate quadam hæc dicere ausus fuit, an non eadem pati debebat, quæ diabolus & Adam passi sunt? Sed cum Deus esset uerus, aperte omnes docuit, ut puram ueritatem agnoscerent, quin potius illius diuinitatem. Quãdoquidem igitur planè & confidenter se Deum esse dixit, & filium Dei altissimi: nec in abscondito & angulo obscuro, sed in medio omnium hoc dixit: cum denique & ipse Mahomet omnesque Musulmani confiteantur Christum uerbum Dei esse, & spiritum Dei, & animam Dei, omnes etiam Musulmani hac religione tenentur, ut sine omni dubitatione & curiosa inquisitione credant, sicuti de seipso Christus testatus est. Porro miraculo, quod annuatim Hierosolymis iuxta Christi sepulchrum tempore resurrectionis illius contingit, ut ipse nouisti, numquid contradicere potes? Non ignoras enim, quod Dei sic permittente iudicio, loco illi sacro Musulmani dominantur, & circa tempus resurrectionis Christi multam magnamque curam adhibent, & diligentiam, ne ullum aliquod lumen ardens conspiciatur. Fit igitur hoc sine omni controuersia diligentissime. Eo autem temporis articulo, quo Christiani, qui illic agunt, hymnum de Christi resurrectione compositum decantant, lumen cælo delabatur, uidente hoc Musulmanorum principe qui interea temporis ibi commoratur, incendens tres illas, quæ Christi sepulchro astant, lampades. Quid igitur tibi uidetur? Num falso dixit Christus se Deum esse, & Dei filium? Falso ne hoc Christiani credunt? Quomodo igitur eadem hora, qua illi Christum, ut diximus, Deum & Dei filium decantant, & creatorem omnis creaturæ, in copiosiore nimirum miraculi assertionem expositionemque, testante simul Deo hoc uerum esse, lumen cœlitus delapsum, lampades (ut dictum est) circa Christi sepulchrum astantes, incendit? Quemadmodum enim in Iordane cum Christus baptizaretur, uox cœlitus descendit, dicens, Hic est filius meus dilectus, Christum denotans: sic tempore supra memorato lumen cœlitus delabatur, asserens & testificans omnibus tam fidelibus quam infidelibus, quod ipse sit Christus, filius & uerbum Dei, uerus Deus & homo. Quis igitur tam miser, ut illum non adoret, & Deum esse confiteatur, & filium uerbumque Dei? Si autem fortasse multum indagando his (ut nimirum fieri solet) contradixerint, Christum hæc falso locutum esse, quid nam alia accusatione opus est? Ipsi enim seipso inculant, si eum, quem uerbum Dei, spiritum & animam Dei esse confitentur, mentiri dixerint. Quomodo autem possibile est, ut uerbum Dei mentiatur? Agnoscentes igitur infirmitatem suam, huc confugiunt, dicentes, quod Christiani Christum nimirum honoraturi dicant, hunc de seipso dixisse, quod filius Dei sit. Cum tamen hoc non ueritati consentaneum, sed calumnia sit. Christus enim non modo non dixit hoc, neque docuit, sed etiam à Iudæis interrogatus, negauit, dicens: Nō sum, uerum uos hoc dicitis. Et hic quidem uester prætextus est, & suffugium. Quidam enim Christum iniuria affecturi, manifestè hoc facere non potuerunt, timentes nimirum publicam subire hominum condemnationem: quapropter alia finxerunt ex alijs. Caterum quotquot ueritatis studiosi sunt, sciant ipsum Christum proprijs labijs non semel dixisse, bis uel aut ter, sed sæpius, totumque ferè Euangelium hoc unum dicit & docet, ut nimirum intelligant homines, solum & uerum Deum & filium, quem ante omnia sæcula uerum Deum genuit. Totius enim Euangelij finis & scopus hic est, ut scilicet omnis homo sese ab impietate ad Dei religionem conuertat, ut dictum est, & ut homi-

nes opera faciant salute digna. Quapropter Christus quotidie hoc dixit, & docuit, quod ab illo excipientes Apostoli Euangelium conscripserunt, & docuerunt in orbe universo: & propter hanc doctrinam, Euangelium & dogmata, occubuerunt ipsi simul & martyres. Porro & alij quidam hæreticorum de Christo dixerunt, quod Christus reuera quidem ante omnem fuerit creaturam, quodq; angelorum & Adami creator sit, coeli etiam, & terræ, omniscq; creaturæ: quod reuera sic, & non aliter est: eundem uerò filium Dei esse negauerunt. Qui sene hæreticorum multum damni ueræ fidei confessionibus intulerunt. Qui enim illo tempore imperio præerat, illorum astipulabatur sententiæ, illorumq; partes fouebat, & adiuuabat in tali dogmate. Quod si hi Euangelium summa ueneratione prosequentes, demonstrare poterant, nusquam de sese Christum dixisse quod Deus sit, & Dei filius, quā nam alia probatione opus erat quā hac? Hæc enim uel sola seruauisset eos præ cæteris argumentis omnibus. Cæterum Euangelium in precio habebant, & amplectebantur, sanctumq; nominabant, & legentes hoc perpetuò cum prophetarum scriptis miserrimi homines, nihilominus hæc ridicula et stulta protulerunt. Et alij quidem in hac hæresi diem obierunt, & anathemate tenentur, alij uerò uiuunt & Aegyptum incolunt, Arrianiq; , Iacobitæ, & Nestoriani dicuntur. Interrogentur itaque hi, & fatebuntur ueritatem omnem, quod Euangelium tale ab initio scriptum sit, quale hodierno die extat.

Dicitis præterea, Christianos in tres credere personas, Patrem, matrem, & filium. Et quoniam in omnibus quæ Christianorum dogmata spectant, prophanus es, ut in alijs, sic etiam hic erras. Sed audi. Nos equidem, qui Christum profitemur, unum Deum adoramus, creatorem omnium, uisibilem & inuisibilem: huiusq; uerbum & filium, Christum scilicet. Hæc uera sunt, nec sentimus aliter. Talem enim hunc credimus, & fatemur. Diuam uerò uirginem Mariam, creaturam Dei iudicamus, & Dei ancillam. Credimus autem, & confitemur, quod huic similis homo nec natus sit, nec posthac ex uiro & muliere nasciturus usq; ad consummationem sæculi. Et secundum humanam quidem naturam eam angelis inferiorem esse iudicamus, tanquā hominem: honore autem & sanctimonia ipsam omnibus angelis indubie præferimus, eo quod uerbum & filium Dei secundum carnem pepererit: omnesq; nos illam aduocatam & auxiliatricem agnoscimus. Orat & intercedit indelinerter pro peccatoribus. Miracula edit, & operatur admiratione & stupore digna. Hanc autem colimus non ut deum, sed ut matrem filij Dei secundum carnem. Cæterum anathema sit, quisquis uel duos uel tres plures uel Deos adorauerit. Sed adoramus unum Deum, creatorem coeli & terræ, omnium uisibilem & inuisibilem.

Affertis in accusationem nostri, quod Christus à Iudæis interrogatus, Num filius Dei es: negauerit, dicens: Vos hoc dicitis. Et hoc testimonij loco contra nos adducitis, ut ijs quæ à uobis dicta sunt, fidem facere possitis. Hæc autem propter scripturarum ignorantiam facitis. Si enim scripturas, ut fieri omnino oportet, excuteretis, inuestigaretisq; nequaquā seduceremini. Nunc autem nos accusatis de his, quæ uos ipsi non intelligitis. Veruntamen omitam dicere in presenti, quæ ab initio mundi de Christo testimonia dicta sunt, ipsum & Deum et Dei filium hominemq; esse cōprobantia: quia multa sunt. Quare his præteritis dicemus singularia quædam. Simul & hoc dico, Iudæos non alia de causa Christū crucifixisse, quā quod se Deum diceret, & homi-

nem,

nem Dei que filium. Et alicubi quidem dicebat: Qui me uidet, uidet patrem meum. Alibi uerò, Ego & pater unum sumus. Rursus alio in loco, Si me nouissetis, & patrem meum utique cognouissetis. Item: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum. Et alibi, Remittentur tibi peccata tua. Quæ omnia perpendentes Iudæi dicebant, Quem nā teipsum facis? cum homo sis, facis te Deum. Quid uerò Christus? Qui credit in me, etiam si moriatur, uiuet. Et quemadmodum pater suscitatur mortuos, & uiuificat: sic & filius, quos uoluerit, uiuificat. Et nemo uidit filium, nisi pater: nec patrem aliquis uidit, nisi filius, & cui filius uoluerit reuelare. Christus igitur hæc dicens, docensque homines, interrogatus ueritatem celaret? Et quis uel infans uel stultus hoc crederet? Si enim non erat Deus, nec Dei filius, non utique discipuli eius ab illo interrogati, quem me dicunt homines esse filium hominis? dixissent illi, Alij quidem te dicunt esse Heliam, alij Ieremiam, uel unum prophetarum. Et dixit illis Christus, Vos uerò quem me dicitis esse? Et respondens Petrus, dixit illi: Tu es Christus, filius Dei uiuentis. Dixisset tunc Christus Petro: Errauisti, impiè locutus es, & peruersè. Non enim filius Dei sum. Cum enim præceptor illorum Christus esset, ecquid aliud quàm ueritatem erat illos dociturus? Quid autem Christus Simoni Petro respondet? Beatus es Simon fili Iona. Quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est. Christus uerò non quasi ignorans interrogauit Petrum, quem nam illum esse dicerent homines: sed quemadmodum de Lazaro priusquàm moreretur dicebat, Lazarus amicus noster mortuus est, sed ab eo, & suscitabo illum. Profectus uero illuc interrogabat, Vbi posuistis eum? Deinde cum autoritate dixit: Lazare, exi foras. Et obediuit exanimis uerbo Domini, ut inquam Christus hæc fecit, ostendens suam diuinitatem, & humanitatem: sic etiam nunc interrogauit discipulos, ut ostenderet se Deum esse & hominem, & ut à paruis initijs ad fastigiū ueritatis perducerentur. Caterum post ipsam quoque resurrectionem, quid nam Thomas dixit, qui & ipse unus erat e duodecim discipulis? Qui contrectato Christi latere, planissime idem dixit: Dominus meus, & Deus meus. Quid autem illi Christus? Non dicit, Desine blasphemare. Sed quid? Quia uidisti me, credidisti. Beati qui non uident, & credunt. Quin in prædicationis initio, quid nam Nathanael ad Christum dicit? Ipse enim Nathanael legis doctor erat apud Iudæos, ueniensque ad Christum, interrogauit eum quæcunque uoluit & cupiebat: cum uerò ex Christo etiam ea cognouisset, quæ animo suo occultata tegebat, dicit ad Iesum, Tu es ille filius Dei, Tu es ille rex Izraelis. Num autem hunc Christus ceu male dicentem increpuit? Nequaquam. Quid uerò? Dicit illi Christus, quia dixi tibi quæ corde occultata tegebas, credis. Maiora his uidebis: Et cum Christus à Pilato interrogatus dixit, Tu dixisti: non negationis formula est, sed affirmationis, & confessionis, qua etiam ad Iudam usus est. Cum enim cum discipulis suis discubuiisset, dixit ad eos, Vnus uestrum prodet me. Et dixerunt singuli de sese, Num ego sum Dominus? & alius, Num ego sum? Dixit tandem & Iudas, Num ego sum? Dicit Christus, Tu dixisti. Hæc sanè non negandi figura, sed affirmandi erat, qua eadem Pilato respondit. Formula enim erat illi genti peculiaris, qua etiam ceu uulgari & usitata Christus usus est. Quemadmodum etiam apud Musulmanos frequenter in usu est. Si enim quis dicat alterum consulendo, Faciemus ne hoc aut illud? Tunc

Ioan. 14.

Ioan. 10.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

Matth. 9.

Ioan. 10.

Ioan. 11.

Ioan. 5.

Matth. 11.

Matth. 16.

Ioan. 20.

Ioan. 9.

Tūc pro eo quod alter dicere debebat, Fiat: dicit, Tu nouisti. Neq; hoc negā-
 di, sed assentiendi formula est. Ita & Christus hac illis usitata formula, Tu di-
 xisti, usus est. Nihilominus tamen Pilatus interrogauit Christū, dicēs, Tu ne
 es rex Iudæorum? Respondit illi Iesus, Regnum meum non est ex hoc mun-
 do. Si ex hoc mūdo esset regnum meū, ministri utiq; mei pugnaret pro me, ne
 Iudæis traderer. Nunc autē regnū meū non est hīc. Dixit illi Pilatus, Nū igit
 rex es tu? Respōdit Iesus, Tu dicis me regē esse, Ego in hoc natus sum, & pro-
 pterea in mundum uenī, ut testimonium feram ueritati. Omnis qui ex uerita-
 te est, audit uocem meā. Dicit illi Pilatus, Quid est ueritas? Vides ne quomo-
 do idem hīc planius demonstratum est? Christus omnino se regem esse com-
 probauit, & a Pilato interrogatus idem hoc respondit. Nam pro eo quod di-
 xisset, Certe rex sum: dixit, Tu dicis me regem esse. Quid ergo Pilatus respon-
 det Christo dicenti, Ego in hoc natus sum, & propterea in mundum uenī ut
 testimonium feram ueritati? Dicit illi, Quid est ueritas? Quasi dicat, Si in mū-
 do esset ueritas, nequaquam esses traditus in mortem: & quasi deplorans ue-
 ritatis interitum dixit, Quid est ueritas? Cæterum a principe sacerdotum
 quoq; interrogatus Christus, Adiuro te per Deum uiuentem ut nobis dicas,
 nū tu sis filius Dei: nihil aliud respōdit, quā Ego sum. Vides ne quomodo
 derebus sibi incognitis Musulmani homines laude dignos accusent. En nūc
 igit, siquidem ueritatem inquiris, ipsam agnoscito: nūc etenim nouisti. Igno-
 rantia enim non propter ueritatē oboritur, sed propter illos qui eā auersantur.

Quoniam uerō de cruce etiam nos in superioribus dicturos esse promi-
 simus, nunc quoq; de hac audias. Quemadmodum enim ea quæ Christum
 spectant, ab initio prædicta sunt a Mose, Dauide & prophetis, dicta sunt au-
 tem obscure quodammodo & tectē: ueruntamen sicut de passione & morte
 illius per tot prophetias exposuerunt, sic etiam de cruce. Et nunc qua ratio-
 ne hoc factum sit, perpēdito. Cum Moses Iudæos Aegypto educeret, exiue-
 rūt Aegyptij, & insecuti sunt eos, quos & affecuti sunt apud mare rubrum.
 Hebræi autem timore correpti, de uita desperauerunt. Moses itaq; orauit ad
 Dominum: & dixit illi Deus, Quid clamas ad me? Loquere filiis Izraēl, ut ac-
 cingantur. Et tu tolle uirgam tuam, & percute mare, & transibunt filij Izraēl
 per siccum. Moses igitur accepta uirga, percussit mare ictu recto, & diuisa est
 aqua maris, et stetit murus a dextris & murus a sinistris, & transiuit omnis po-
 pulus per siccum. Aegyptijs uerō hos persequentibus, et super siccum ingres-
 sis, dixit ad Mosē Dominus, & rursum percussit mare uirga sua, non quidē
 ictu recto, ut prius, sed transuerso: & aqua in locum suum reuerfa, submersit
 Aegyptiorum regem Pharaonem cum omnibus curribus suis, & uniuerso
 exercitu. Tunc sanē typus crucis per uirgam Mosi ligneam hoc edidit mira-
 culum, & sectio maris typum crucis designauit, uirga uerō ipsius ligni natu-
 ram. Insuper sicut Moses per typū crucis & ligni per mare liberauit Hebræos
 ex tristi Pharaonis seruitute & tyrannide: sic Christus per crucem & poten-
 tiam illius liberauit hominem ex tristi seruitute, & potestate diaboli. Præ-
 terea discedente Mose cum populo, in quodam loco Mara nuncupato, cum
 non inuenirent aquam ad bibendum (amaræ enim erant aquæ loci illius) o-
 stēdit Deus Mosi lignum, quo in aquas iniecto dulcescere cœperūt, & sic om-
 nīs Iudæorum populus saturatus est. Hoc nimirum innuente miraculo,
 quod diaboli, quæ in mundo fuit, amarulentia esset disparitura & immutā-
 da per crucem in magnam dulcedinem, & lætitiā, Porro progrediente Mo-
 se

se per desertum cum populo, serpentum multitudo in locum quendam incidit, quibus periclitabatur populus. Moses uero Dei iussu fecit serpentem aeneum, lignum que rectum terrae infixit, cui serpentem transuersum affixit, omnesque qui a serpentibus icti fuerant, uiso aeneo illo, sanabantur: nec ullus erat qui a serpentibus ictus, aeneo uiso non sanaretur. Nimirum, & illo miraculo hoc innuente, quod erectum lignum affixusque illi transuersus serpens crucis typum denotabat, aeneusque serpens haud dubie Christi typus erat. Quemadmodum enim serpens hic formam quidem serpentis habuit, uenenum uero nequaquam: sic etiam Christus homo quidem erat futurus, sed peccati expers: & quilibet diaboli morsu impetitus, si Christo respecto in illum crediderit, saluabitur: qui uero in illum non respexerit, nec crediderit, propter peccatum morietur. Insuper bello inter Iudaeos cum Amalekitis exorto, extendente Mose ad Deum manus suas, Hebraeorum milites Amalekitis superiores erant: hoc autem manus demittente, Amalekite Izraelem repellebant. Praecepit igitur Moses, ut se manus extendentem iuuarent, donec in uniuersum deuictus esset Amalek. Ecce etiam hac re manifeste crucis typum praeferebat, & eiusdem potentiam. Sed & beatus ille Iacob nepotibus suis benedicturus, manus suas in modum crucis transuersas ipsidem imposuit: crucis typum hac forma ostendens. Porro manifestius clariusque his Deus per prophetam Esaiam dicit: Gentes & reges, qui tibi non seruiert, peribunt, & gentes solitudine desolabuntur, in cupresso pinu & cedro simul, ut glorificent locum sanctum meum, & locum pedum meorum glorificabo. Attende igitur, & uide rem nouam, & admirabilem. Quemadmodum enim Christi passionem praedixerunt prophetae, & non solum hanc, uerum etiam eiusdem species, ut Dederunt mihi in cibum fel, & in siti mea potauerunt me aceto, & Perfoderunt manus meas & pedes meos, & diuiserunt uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem, & alia his similia: sic etiam crucis illius typum demonstrauerunt, et quod per hanc abolenda esset diaboli tyrannis. Sed & genus ligni Esaias notauit, dicens: In cupresso, pinu & cedro simul glorifices locum sanctum meum, & locum pedum meorum glorificabo. Ex his enim tribus ligni generibus crux compacta est, unum quidem erectum, secundum transuersum, tertium uero inferius, cui affixi sunt pedes Christi. Dauid uero sic exclamat: Exaltate Dominum Deum uestrum, & adorare scabellum pedum suorum, quoniam sanctus est. Nunc uero de cruce, ea quae dicta sunt sufficiant. Verum & Iacob benedicens, ut dictum est, filiis Ioseph, manus transuersas illis imposuit, & in modum crucis ipsidem benedixit. Praeuidentes enim prophetae, quod per crucem mors esset abolenda, & deiiciendus diabolus, prophetauerunt de hac, hanc adorauerunt, & ceu a longinquo illam uenerati sunt, ueluti & nos in praesenti facimus.

Num. 21

Exod. 17

Gen. 49

Esa. 60

Psal. 99

Post alia uero crimina, quibus a Musulmanis nos qui Christum profite-mur, accusamur, etiam in hoc ab ipsidem condemnatur, quod sanctorum adoremus imagines. Et quid adoramus? Prorsus non aliud quam ligna, colores & lapides. Quoniam uero omnia de quibus accusauerunt nos, non intellexerunt, sed iuxta cogitationes cordis sui dixerunt haec omnia: idem nunc etiam fit, quod imagines attinet. Quod si uero ueritatis studio teneris, audi quaso. Deus cum humani ingenij lubricitatem cognitam haberet, precepit in ueteri Testamento ut sacerdotes miracula ab illo edita describerent, eaque descripta semper a sacerdotum penderent manibus: ut quotidie tam sacerdotes quam

f popu-

populus uisis miraculis Dei descriptis, quæ per illos cõtingerant, in memoriã Dei reuocarentur, Deoq; gratiarum actionem & gloriam redderent, qui illos ex seruitute Phãraonis liberauerat, & deuicerat reges magnos & fortes, gentesq; robustas, quicq; urbes illorum populo Iudeorum tradiderat, quin & miracula per illos in deserto edidisset. Et factum est sicut præcepit illis Dominus. uidentes enim, quæ in sacerdotum manibus suspensa erant, Dei recordati sunt, & illi gratias egerunt. Eadem autem imaginum est ratio. Depingunt Christi natiuitatem, baptismum, crucem, resurrectionem: & uisis his turbæ hominum in Dei recordationem perueniunt, & meditari incipiunt, quomodo Christus, cum Deus esset, propter humani generis amorem carnẽ assumperit, & in carne passus sit, quæcunq; item alia Deus propter hominem fecerit, hinc illi gratias agunt, eum extollunt & glorificant. Quod idem in imagine Diuæ uirginis contingit, quæ filium & uerbum Dei secundum carnem peperit: tum quoque martyrum & sanctorum omnium. Et honorem imaginibus tribuimus, propter charitatem & honorem illorum, quibus imagines sunt positæ. Et quemadmodum olim Romæ, & alibi statuas ponebant uetustorum regum memoriæ, & imperatorum, statuis quæ uisis recordabantur egregiorum facinorum, quæ per has suggerebantur, & per imaginum magnificentiã et honorem in recordationem fortium gestorum ducebantur, illaq; uenerabantur, sicut in Regum statuis, ita in imaginibus contingit. Hæ enim perducentes animum nostrum ad ipsa illarum exemplaria, illorum ueneramur imagines. Et quemadmodum fieri solet, si regis mandatum perferatur ad aliquem (si modo moribus institutus fuerit, qui hoc suscipit) statim assurgit, & non modo amplexatur, sed & capiti illud imponit: nec tamen atramentum & chartam sic uenerari sibi uidetur, sed regi istum honorem tribuit. Eadem nobis est imaginum ratio. Quæ enim in columnis & tabulis prostant, à nobis coluntur: uetustate uero corruptas & abilitas, non amplius honoramus, sed iudicamus inutiles. Idem quoq; de cruce uidere licet. Quam diu enim lignum aliquod crucis figuram prætulit, adoratur, & honeste à nobis colitur: crucis aut figura cõfracta, ulterius lignum à nobis non adoratur. Verumtamen hoc exemplo tu & quilibet alius, qui inquirere uolet, deprehendere potest, quod quæ in urbibus usurpantur nominis, Christi imaginem insculptam, & formatam gerunt, quin & sanctæ matris illius, & aliorum sanctorum: non tamen propterea à nobis adorantur, nec propterea honor aliquis illis habetur: abijciuntur enim nonnunquam, & conculcantur, constantur item, & ex forma una mutantur in aliam, prout magistratus uoluntas decreuerit. Sed imaginibus, quæ nominatim sanctorum memoriæ dedicatæ sunt, non idem contingit: uerum cum honore, deuotione, et religione illas accedimus. Videntur itaq; mihi demonstrationes hæ sufficientes esse, quæ demonstrent simul, & dilucide ueritatem asserant. Hanc igitur qui uolet, agnoscat. Quod si autem rursus ueteris testamenti requiris testimonia, ut & in superioribus, en etiam illa accipe. Deus Mosi præcipiens, ut tabernaculum testimonij extrueret, iuxta formam sibi in monte propositam, tum etiam arcam, quæ sanè Christi & sanctæ matris illius typum præferebant (quæ quidem propter prolixitatem scripturæ, & interpretationis uolentes, ut etiam in alijs plurimis, omittimus) præcepit illi ut faceret imagines Cherubim, quæ poneret super arcam. Vides, ut omnia quæ Christianorum sunt, non simplici modo & casu fortuito fiant, sed

cum

cum scopo & fine diligenter considerato, dignaq; præmeditatione. Quapropter desiste tandem ab importunis & ineptis cauillationibus. Omnia enim quæ Christianos spectant, non casu nec frustra facta sunt, sed diligenti cura, & eximia, à maximo ad minimum usq; & ab eo tempore constituta, descripta & ordinata sunt, quæcunq; contigerunt.

QVOD DOLOSE ET PERNICIOSE

DOCVERIT MACHOMET, ET QVOD LEX ET TESTAMENTUM uetus non sint sublata per Christum, sed magis illustrata.

Insuper, quod in lege infirmum erat & impossibile, hoc Euangelium compleuit.

APOLOGIA QVARTA.

vandoquidem de alijs, quorū à uobis Musulmanis nos qui Christum profiteamur, accusamur, abunde satis demonstratum est, adeo ut iam omni reprehensione liberati simus, age quantum superest de reliquis nunc uideamus. Sunt uero hæc. Dixit Deus ipsi Machomet, Omnia feci propter te, & te propter me. Hoc uero Christiani pernegant. Quin & ipsius Machomet nomen scriptum in Euangelio extat, Christo nimirum ad Iudæos sic dicente: Bonum uobis nuncium prædico, ut illud cognoscatis, quoniam post me uenturus est apostolus & propheta. Idem etiam in Mosis ueteri Testamento scriptum est. Christiani uero inuidia moti, illud ex Euangelio eiecerunt. Cum tamē non in Euangelio tantum, & ueteri testamento Mahometi nomen scriptum inueniatur, sed etiam à dextris throni diuini partibus. Et Musulmanorum fides ab ipso Abraham auctore dependet. Christiani quoq; quia Mosis legem transgrediuntur, accusatione & reprehensione digni sunt: ipsi uero Musulmanos accusant, laude dignos et honore. Atqui hæc sunt, de quibus nos Christiani à Musulmanis accusamur. hæc uero sic confutamus. Deus indigus & alicuius rei inopia laborans, deus non est. Sed uerus Deus, creator cœli & terræ & omnium quæ in his creata sunt, quiq; creauit angelos & homines, nulla re prorsus indiget, sola autem bonitate sua & uoluntate creauit omnia. Cum uero hoc tam firmum sit, ut nemo qui negare possit, inueniatur, impie reuera locutus est Mahomet, quod Deus ad illum dixerit, Omnia creauit propter te, & te propter me. Deus enim nulla re prorsus indiget. Quod uero Musulmanorum fides ad Abraham authorem non possit referri, ueluti Mahomet tradit, ex sua ipsius persona redarguitur. Ipse enim author & legislator est legum huiusmodi. Quod si alius est, demonstretur. Ab Abrahami enim tempore usq; ad Mahomet anni elapsi sunt bis mille quingenti & octuaginta duo, quibus euolutis demum Mahomet ortus est. Musulmanorum igitur fides ab Abraham auctore non descendit. Quod si uero hoc fortasse propter circumcisionem dicitis, age ipse tibi circumcisionis rationem explicabo. Cum uidisset Abraham cœlum, solem, sidera, terram, mare, & quæ in ipsis sunt,

sunt, reputauit secum dicens, Vtq; hæc tanta & stupenda opera uel simplici modo & sua sponte exorta sunt, aut habent aliquem qui ipsa creauit. Contemplatus igitur, Et modò dictum est, creaturarum elegantiam, admiratione ductus obtupuit, & animo suo hæc uoluere cœpit: Nequaquam hæc creatorem alium habent, sed hæc ipsa nimirum dii sunt. In ea nim opinione & parentes illius, & omnes simulachrorum cultores tenebantur. Et licet hæc omnia Deus ualde bona creauisset, & suo digna opificio, ut horum contemplatione homines in Dei cognitionem perducerentur, horumq; creatorem & opificem celebrarent, laudibusq; ueherent (quæ sanè sola & non alia horum causa est) homines tamen à uero & recta cognitione aberrantes, & omissa creatoris omnium, Dei scilicet, cultura & religione, creaturam potius adorauerunt, & hanc plus quàm creatorem coluerunt. Abraham autem longe aliam uiam ingressus est. Cordatus enim prudensq; cum uideret, & intelligeret coelum quidem non immotum consistere, sed moueri continuè, interim uero solaribus radijs egere, qui hoc contemplationis causa illuminarent: tum etiam aërem huic subiectum cernens, & solem nunc quidem supra terram exoriri, nunc uero sub eandem abscondi, & quod hic nubibus nusquam præsentibus luceat, illis uero incidentibus obtenebretur: præterea mare uentis agitari, & terram aquis ad fructuum prouentum indigere conspicatus, omnia damnauit, utputa per se omni uirtute & potentia destituta, quæq; mutua opera indigeant, nec aliquam harum ex creaturis Deum esse existimauit. Deus enim nullius opera indiget. Deinde contemplatus, ne forte dum nullum ex singulis hisce Dei munus obire possit, omnia pariter coniuncta Dei nomen obtineant. Videns autem rursum arida cum humidis pugnare, frigida uero cum calidis, & ignis uirtutem aquis opprimi, rursum apud se meditatus est, deum sibi ipsi diuisum, & pugnantem secum, Deum esse non posse. Hinc uerò creaturarum ordinem & contemplationem longe optimam contemplatus, dubitare apud semetipsum cœpit. esse nimirum uirtutem quandam, quæ omnia intra se contineat & gubernet. Et cum omnes homines Deum esse confiteantur, singuli uero pro suo arbitrio & uoluntate alium aliumq; confiteantur, coniecit hinc omnes errare & mentiri. Restat itaq; quod non sit alius Deus uerus, quàm qui omnia condidit, quæ sanè illi seruiunt, illaq; agit & mouet, disponitq; pro suæ uoluntatis arbitrio. Hunc itaque Deum ipse adoro. Et in terram prolapsus Abraham, Deum solum uerumque adorauit. Deus autem benignissimus, qui per Esaïam prophetam dicit, Adhuc loquente te, ego adsum: id est, priusquam tuam ad merèctam iustamq; petitionem absolueris, tibi adsum: statim etiam suscepit Abrahami adorationem, fidemq;, quæ illi ad iusticiam reputata est præ cæteris omnibus uirtutibus, & in numerum amicorum Dei receptus est. Nos enim omnes indigemus scripturarum auxilio, propter infirmitatem nostram: iustus uerò Noë & Abraham, & qui illorum tempore floruerunt, pura mente præditi, scripturis non indigebant, sed hæc in ipsorum cordibus inscripta & adumbrata sunt. Tunc igitur dixit illi Deus: Non amplius uocabitur nomen tuum Abram, sed Abraham, eo quod patrem multarum gentium feci te. Tunc etiam promissiones illi dedit Deus, dicens: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et tunc ostendit Deus terram Abrahæ dicens, Tibi & semini tuo dabo eam, Vnde Abraham libertate sumpta, pro Sodomis

mis apud Deum intercessit, ut superius à nobis dictum est. Postquam uero iudicijs Dei ipsi soli notis (quis enim Dei mentem cognouit?) in Aegyptū paulo post transmittenda erat Abrahæ posteritas, ut illic annis uiuerent quadringentis & triginta (sic enim Deum ipsi Abrahæ dixisse legimus, Semen tuum erit in terra aliena, gentem uero cui seruient, ego iudicabo: quod & factum est Pharaonis temporibus) ne propter diuturnam Hebræorum cum Pharaonitis conuersationem uniti utrinque, Aegyptiorum ritus & idololatriam imbibere, circumcisio instituta est, tanquam signum & symbolum Hebræos ab Aegyptijs separans, ne hi in nuptiarum commercia & consensum cōuenirent: partim quidem propter causam, quam modò recensuimus: partim uero, ut tempore liberationis suæ Hebræi prompti essent, & agniti faciles. Si enim cum alienigenis fuissent uniti, quomodo conseruari potuisset Abrahæ semen & genus? Quapropter etiam in deserto errantes non circumcidebantur, annos sic agentes quadraginta: uerum in Aegypto, & postquam desertum egressi sunt, rursus circumcidi cœperunt. Et hic quidem unus, ut diximus, circumcisionis finis est. Alter uero hic est, ut circumcisi carne, temperantia & moderatione in unam politiam contraherentur, nec lasciuie essent, & molliculi, & propterea fornicationem suam ceu rem nihili reputarent: cæterum ut hinc paulatim ad augustiorem scientiam & politiam pertingerent, cum nimirum non in ueræ religionis signum circumcisio data sit, sed ijs tantum de causis, quas supra memorauimus. Quod uero ad Christi aduentum lex abrogata sit, & nulla maneat reliqua circumcisio, ex ijs quæ nunc dicuntur attendito. Baptismus quidem à Deo institutus, in ueræ religionis signum institutus est, & propterea omnes simul uiri, simul & mulieres baptisantur: & qui non baptisatus fuerit, uera religione caret. Circumcisio autem talis non est: soli enim uiri circumciduntur, mulieres autem nequaquam. Appareret enim hinc, quod uiri quidem ceu circumcisi pro orthodoxis haberentur, mulieres uero ceu incircumcisæ pro impijs. Intelligis ne quàm longe alia sit circumcisionis ratio quam Musulmani sequantur? Hi enim omnem incircumcisum pro impio iudicant. Sed ecce uos contra uos ipsos pugnat, & quæ ceu ueræ religionis signa ueneramini, eadem ex parte contemnitis. Sed non in his solis Musulmani sibi ipsis dissentire uidentur, sed etiam in alijs multis, quæ non opus est nunc de ipsis exponere. Dicamus tamen de hoc uno. Christus in Euangelio dicit: Qui non baptizatus fuerit, nō ad Deum pertinet, et salutem. Mahomet autem cum Euangelium sanctum, absolutum, bonumque esse confiteatur, Musulmani tamen circumcisos orthodoxorum loco iudicant, baptizatos autem impijs adnumerant. Si igitur Mahometem ut uera docentem amplectimini, qua ratione eos qui baptizati sunt, impios dicitis? nec Euangelij doctrinam sequimini, cogitatisque circumcisos quidem peruerse agere & sentire, baptizatos autem uere religiosos esse: sed his diuersum sentitis. Non ne constat uos uobis ipsis contrarios esse, & uos uos ipsos confutare? Sed hæc talia quidem sunt.

Quoniam uero Ismaël, quo Musulmani progenitore gaudent, cum Hebræis non in Aegyptum descendit, in illo etiam circumcisionis nulla erat utilitas, quemadmodum in Hebræis: non enim adnumeratur Abrahæ hæredibus. Deus enim præcepit Abrahæ, dicens: Ejice ancillam cum filio eius, nequaquam enim hæres erit ancillæ filius cum filio liberæ. Et eiecit

est ex domo Abrahamæ Ismaël cum matre sua Agar. Quod si tamen forte non, nunquam ad Abraham rediit, uisitationis causa uenit, non ut filius & semen hæresq; illius. Hæc igitur cum sic se habeant, undè nam fidem suam Musulmani desumpserint, non uideo. Propterea nullo indicio conijci potest, Musulmanorum fidem ante Mahometem ab Abraham auctore deriuari. Verum ipse huiusmodi dogmatum auctor est, & ex sui ingenij nidulo docuit quæcunq; docuit, & non ex Deo.

Quod uerò Musulmani tradunt, ipsius Mahometi nomen in Euangelio citari (dicente nimirum de hoc Christo, Annuncio uobis bonum, quoniam post me uenturus est apostolus & propheta, nomen illi Mahomet) Christianos uero inuidia motos illud expunxisse ex Euangelio: age dum etiam de hoc inquiramus, & uidetur mihi ueritatem non abscondam futuram: attente igitur hæc audias. Tres legislatores sunt, qui leges tulerunt uniuersales: Moses, quem secuta est Hebræorum gens: Christus, quem secuta sunt omnes gentes, & maxima Hebræorum in illum credentium multitudo (qui enim ex his non crediderunt, numero pauciores sunt illis qui crediderunt, & numeratu faciles:) & Mahomet, quem Musulmani secuti sunt. Præter autem illos tres, qui legem tulerit nullus est. Mosem uero à Deo missum esse, statim ab initio testimonijs comprobatur. Cum enim adhuc in Aegypto esset, fecit signa & miracula magna, & Aegyptum flagellauit, plagas illi inducens terribiles, percussit & sanauit, tum etiam futura ceu propheta prædixit: Quod si populum Dei dimittere uolueris, dimitte: quod si nolis, hæc & illa tibi & toti populo Aegypti euenient. Et Pharaon cum se uerbum Domini facturum esse promississet, à Mose sanatus est, utpote qui potestatem à Deo accepisset. Post hæc uero Moses eduxit brachio potenti gentem Hebræorum ex terra Aegypti, & Pharaonis seruitute. Eos autem insecutus Pharaon, à Mose submersus est in mari rubro cum omni suo exercitu. Deinde in desertis obambulauit annis quadraginta, miracula edens infinita. quin & coram tota Iudæorum gente in montem Sinai ascendit, sic ad illū dicentibus Iudæis: Ascende in montem, & Dei uoluntatem ediscito, nos enim Dei uocem audire non possumus, ne forte moriamur: populus uero stabat procul à monte, cum tremore adorans Deum cum Mose colloquentem. Moses autem Dei sermonibus auditis, eosdem Hebræis exposuit: & repente, quod dixerat, impletum est. Præterea nunquam per quadraginta hos annos locum mutauerunt citra Dei oraculum. Moses enim loquebatur, & Deus uoce sua respondit, ut scriptura testatur. Multis igitur testimonijs & miraculis instructus, legem Hebræis ^{scripsit} lit. & legem ab hoc latam, ceu diuinam, receperunt & uenerati sunt. Secutus nunc est Christus, omnium prophetarum probatus testimonijs. Et Moses quidem testimonium recepit iam octogenarius (tot enim iam annos natus erat, cum à Deo ut Israëllem Aegypto educeret, ordinaretur) Christus autem testimonijs probatus fuit ab ipsa mundi fundatione, & priusquam ille nasceretur. Statim enim Abraham temporibus declarari coeperunt illius testimonia, quemadmodum in superioribus demonstratum est. Jam uerò natus, semel atque iterum Dei patris testimonium accepit. Præterea miracula quoque edidit, non ueluti Moses in Aegypto & deserto, sed ingentia, & omnem superantia naturam, tantoq; illis maiora, quanto Dominus seruo est præstantior, Et post multa ista testimonia, post infinita &
plura

plus quàm naturalia miracula, Euangelij lex promulgata est. coluerūt etiam & amplexæ sunt hanc omnes gentes, & uniuersus orbis, atq; in Christum crediderunt, qui Euangelium dederat.

Mahomet autem quib; testimonijs instructus dogmata sua dedit, & Musulmanis legem suam promulgauit: Nullius certe alterius autoritate, sed sua propria hanc statuit. & hic ipse est, qui de se testimonium fert. In uniuersa enim sacra scriptura nullum de illo extat testimonium, sed quæ illi contraria sint. Moses enim de Christo ad Hebræorum populum sic dixit, Suscitabit Dominus Deus prophetam ex fratribus nostris tanquàm me. Omnis anima quæ non audiuerit prophetam illum, extirpabitur. Et licet in superioribus de his dixerimus, non tamen pigebit de hisdem denuò dicere. Cum enim Moses propheta dicit, Prophetam suscitabit Dominus Deus ex fratribus nostris: significauit ex Iudæis hunc prophetam oriundum esse. Et hunc audient, aliumq; uenientem non recipient, quin procul ab ipsis exhibilabunt. Christus Ioannem Zachariæ filium prophetam, & maximum prophetam testificaturus, dicit: Omnes prophetae usq; ad Ioannem prophetauerunt, à Ioanne uero regnum Dei annunciat. Iam ne intelligis, quomodo Moses Iudæorum populo præcipit, ut unicum tantummodo Hebræorum semine natum prophetam recipiant, alium uero nequaquam? Verū tamen omnes prophetae à Iudæorū populo nati sunt. Christus autē rursus hoc planius exposuit, Omnes prophetae usq; ad Ioannem, & ulterius non erunt. Quapropter qui Dei & prophetarum testimonio caruerit, & ipsius sacrae scripturae, à Deo nō est. Mahomet igitur cum non habeat sacrae scripturae testimonium, à Deo nō est missus. Christus uero non tantum hoc dixit, Omnes prophetae usq; ad Ioannem, & ulterius non erunt: sed & signum dedit hoc cognoscendi omnibus, dicens, Cauete à pseudoprophetis, qui ueniunt ad uos uestitu ouium, intus uero sunt lupi rapaces. à fructibus ipsorum cognoscetis illos. Inspiciamus igitur quis legis Mahometicæ fructus sit, & hoc diligenter enucleato elucebit ueritas. Mahomet dicit, Non ueni legem laturus per miracula, sed cum ense & gladio. Et qui nostræ legi, quæ diuina est, non paruerint, morte moriantur, aut tributa soluant, & qui tributum soluunt, in fide sua propria permaneant. Quod si Euangelium non iustum erat, sanctum & rectum, merito sane & decenter uenturus erat legislator, qui homines ueritatem & iusticiam doceret. Si uero iustum erat, & sanctum, imperfectum tamen: etiam sic iustū decensq; erat, ut legislator aliquis ueniens Euangelij defectum compleret. Cum autem & sanctum & iustum & perfectū rectumq; dicatur & sit, idemq; de hoc confiteatur Mahomet cum dicit, Euangelium à Deo datum est & sanctum & plenum & rectum, quid nam alio legislatore indigemus? Nihil prorsus. Porro importuna est & inutilis Mahometicæ legis promulgatio. Quod enim per omnia rectum est, nihil habet se rectius, & perfectio nihil est perfectius, nec ipso uero quicquam uerius.

Matth. 23.

Matth. 7.

Verumtamen discussis singulis, inspicimus quid nam legislatoris Mahomet uerba sibi uelint. Non aliud quidem certe, quàm cum se ab omni miraculorum uirtute & poenitentia alienissimum esse intelligeret, suam ipsius occultare uolens imbecillitatem, ne forte aliquando ab hominibus condemnaretur, dixit: Non ueni daturus legem per miracula, sed per ensē, & gladium: quemadmodum etiam in ipsis legis suæ expositionibus

tionibus statuit, ne legislatores & hæredes sui cum Christianis disputent. Quod sanè non alia de causa fecit, quàm ne illorum conuinceretur uanitas. Illud uero, quod legem ense & gladio se daturum promittit, cædes docet & rapinas. Et quis unquam audiuit aliquem hominum uel coactum credidisse? Fides animæ & mentis pars est. Et quoniam anima uel mens res sunt nullius seruitio subiectæ, quoniam nam modo Deus, qui has liberas creauerat, tanquam operis sui oblitus legislatorem erat missurus, qui has cogeret? Fides enim uoluntate & electione, tum libertate animæ & ipsius cognitione consistit: aliter uero nequaquam. Corpus enim seruit & uincitur, non unquam etiam ea quæ non uult, facit. de anima uero non sic sentiendum: sed in uoluntate, iudicio, cognitione & electione & in iudicio & ueritate horum, qui credunt illi, Deus est (est enim cordium scrutator) nec personam, sed cor respicit. Et quæ bruta animalia per legem naturæ non faciunt, ea legibus exigit Mahomet. Quis enim leonem à leone deuorari uidit, aut ab urso ursum, aut à pardali pardalim? Hic uerò manifeste homini, ut hominem occidat, præcipit. Et quis tam uanus, ut hunc à Deo esse crediturus sit? Deus enim rapinas & cædes non præcipit. Ad hæc scelus sceleri permutatur: Dicit enim, Aut moriantur, aut tributum soluant. Sic enim cædes permutatur auaricia. Non tamen inter hos terminos scelus consistit, sed extenditur longius. Quid enim tanta crudelitate & odio humani generis peius est, ut etiam illos trucidet, qui nihil mali admiserunt? Si enim Musulmanis in bellum profectis, aliquis illorum ceciderit, nequaquam seipsum, ut belli authores, reprehendendos existimant: sed super occisi cadauer singuli tot uiuentes trucidant, quot acquirere licuerit: & quò plus occiderint, eò magis occisi animam putant esse adiutam. Quod si uero homines proprios non habuerint, qui occisi animam iuuare cupit, Christianos ubicunque inuentos emittit, eosque aut super corpus occisi, aut super sepulchrum illius iugulat. Et à Deo esse dicitur, qui talia legibus suis statuit. Idem dicit: Qui cum scorto mercede soluta concubuerit, non peccat. at qui uirginē uel uiolauerit, peccat: qui autē cum illa sibi consentiente concubuerit, non peccat. Et qui captiuas in bello ceperit, his pro sua libidine nullo prohibere utatur. Quomodo igitur Deo authore id faciet, qui scortationes & uirginū uiolationes legibus confirmat? Et quod longe sceleratissimum est, his qui iuxta Dei præcepta in hoc sæculo uiixerint, illis singulis post obitum ipsorum balnea & domus augustas, mulieres denique & uirgines quàm plurimas à Deo dandas fore promittit: & quod idololatrarum Græcorum nominati theologi dicere nec ausi sunt, nec talia esse crediderunt. hæc Mahomet apertò ore legibus suis sancire non erubescit. Hi enim sentiunt, quod qui uitam suam honeste in hoc mundo transegerint, cum post obitum ipsorum, animæ illorum pure à corporibus liberatæ sint, tunc eos in deorum numerum referri, interque illos fortunatas insulas incolere, & cum illis exultare. Eorum uero qui impie hic uiuentes, impure simul & pollute obierint, animas in obscuros & tenebricosos locos discedere, & in fluuium perpetuis ardentem ignibus.

Et hæc quidem idololatrarum Græci tradunt. Mahomet uero, qui se orthodoxon esse, & Deo proximum dicit, huiusmodi absurda & turpia legibus constituit? Minime certe perpendit, quod omnia hæc odij, iræ, & peccati effectus sint. Siquidem ante Adami transgressionem, ubi tunc balnear?

balnea? ubi domus? ubi mulieres? Post peccatum uero & maledictionem, corpus contra animam instar feræ cuiusdam insurrexit: & cum hæc absoluta Dei consideratione careret, corpus uicit, animamq; sublimitate & magnificentia sua detraxit, & abduxit in absurdas & uanas corporis concupiscentias et uoluntates: tuncq; anima ceu mancipiū corporalium cupiditatum seruitio tradita est. Si igitur post mortuorum resurrectionem homines, qui iuxta Dei uoluntatem uiixerunt, non possessuri sunt beatam illam uitam, quam Adam progenitor noster ante transgressionem habuit & amisit, sed eandem omnino uitā, quam post maledictionem sustinuit, acquisituri sunt, Væ hominibus illis. Verum hoc pessimum est, quod non modo de misera hac & execrabili uita Mahometis absurda opinio fertur, quam Deum iustis daturum promittit, sed de longe miseriori & turpiori, quam hæc sit quam modo uiuimus. Adam enim post transgressionem, maledictionem & relegationem ex paradiso, Euam cognouit: uerum & hoc propter liberorum procreationem fecit, quos & progenuit. Ante transgressionem uero, angelicam uitam uiixerunt. Præterea Adam Eua cognita, etiam postea hæc eadem unica erat mulier, & non plures. Non enim unum marem creauerat Dominus, & multas fœminas: nec multos mares, & unam fœminam: sed unum uirum, Adamum: & unam mulierem, Euam. Humano autem genere iam multiplicato, & in lasciuas & iniquas operationes prolapsa, grauatus & indignatus est contra ipsos Deus, quemadmodum beatus ille Moses in ueteri Testamento describit, quod scilicet dixerit Deus: Non permanebit spiritus meus cum eis, quia caro sunt. quod nimirum toti carnales & terreni facti essent, non habentes convenientem ipsis boni memoriā, & quod in lasciuiam penitus incidissent. Tunc dicit ad Noë Deus, Quoniam te inueni iustum in generatione hac, arcam fac ligneam talem, &c. Et fecit Noë arcam iuxta uerbum Domini, & arcam ingressus est cum tribus filiis suis, Sem, Cham, & Iaphet: ingressa est & uxor Noë in arcam, & tres uxores filiorum Noë. Viden' ut à Deo iusti testimonium accipit Noë una uxore contentus: quin & singuli filiorum ipsius singulas, easq; solas, uxores habuerunt, & ab ira Dei seruati sunt, totum uero humanum genus diluuij aquis deletum est. Hoc certe uel planè insipidum docere queat, quod unam eamq; solam uxorem uiro esse conueniat, iustumq; sit mulierem quoque uni soli uiro coniungi. Verum & hoc, ut prædiximus, post transgressionem propter liberorum procreationem factum est. Mahomet uerò manifeste docet, quod ea quæ iustis à Deo tribuitur merces, balnea sint, & singulis uxores plures, domusq; pulchre instructæ. Quomodo igitur à Deo fuisse dicetur, qui talia instituit? Quin etiam uanus est, qui talia recipit, creditq;, quod ea quæ Dei ira peccatori poena euenit, tempore retributionis in boni & honesti mercedem sanctis iustisq; multipliciter retribuat. Sed attende his quæ facta sunt. Dicit Moses: Et ingressus est Noe in arcam, & filij eius, & uxor eius, & uxores filiorum illius. Et postea dicit: Et exiuit Noe de arca, & uxore eius, & filij illius, & uxores filiorum illius. Atque in introitu quidē dicit: Ingressus est Noe, & filij eius, & uxor illius, & uxores filiorum illius. In egressu uero non sic, sed, Egressus est Noë, & uxor eius, & filij illius, & uxores filiorum illius cum eo: non aliud nimirum hac loquendi figura innuens, quam quod iustum æquumque sit, uirum unam

habere

Gen. 6.

habere uxorem. Verumtamen tempus aliquando incidit, ut etiam ab illa abstinerere conveniat. Cum enim Moses inquit, Ingressus est Noë in arcam, & filij eius: filios illius seu murum interposuit, ipsum Noë ab uxore sua separantem. Dum uero rursus dicit, Egressus est Noë & uxor illius: significauit, quod ab hinc nihil impediat, quo minus uxori suæ coniungatur. Eadem etiam ratio est filiorum illius, & uxoribus illorum. Porro & ipse Moses in montem Sinai ascensurus, Iudæos sic compellat: Purificate uos ipsos singuli usque ad tertium diem, lauate uestimenta uestra, & uxorem ne tangatis. Quin & ipse Adam cum Euam uidisset, dixit, Hæc est os de ossibus meis, & caro de carne mea. Et propterea derelinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Considera igitur quomodo post peccatum demum & stoliditatem hominum, polygamia increuerit. Adam enim non dicit, Et erunt multæ mulieres cum uiro in carne una: sed duo, hoc est uir & mulier. Vna uero & plures inter se pugnant. Quamuis autem legislator Moses singulis Iudæorum uxores plures concesserit, in temporis successionem illud permisit: quemadmodum & in animalium sacrificijs factum est, ut eos ab impura filiorum cæde & oblatione abduceret. Sicut uero Christus adueniens animalium sacrificia prohibuit, legis scopum implendo: ita etiam uxoribus pluralitatem sustulit. Mahomet uero hic loco temperantiam intemperantiam legibus suis constituit, non in hoc tantum seculo, sed in futuro etiam hæc ab ipso Deo cum multo scenore rependi docens. Et uidere in illo licet illud Dauidis oraculum: Laudatur peccator in concupiscentijs animæ suæ. Et iniquus benedicitur, id est laudatur & celebratur, ab illis qui adulantur illi, & scelus ipsius irritant, & qui nec sensum quidem morbi propter silentium possunt habere: propterea etiam ille incurabilis existit. Quod enim morbi sensu caret, medicinam non querit, nec admittit. Et hoc omnium atrocissimum est, cum malicia laudatur, nec malitia esse creditur. Mahomet enim, de quo sermo est, hominum uoluntati et uoluptati inprimis studuit, & secundum has docuit, ut uoluptatis uir quam plurimos stultorum attraheret. Insuper, num soli uiri Deo curæ sunt, tanquam creaturæ ipsius, mulieres uero nequaquam, cum non sint Dei figmentum? Numque igitur uiri tantum talibus à Deo acceptis bonis fruuntur, mulieres uero nullis omnino? Quandoquidem autem una creatura est uiri & mulieris, idemque homo est omnis homo, si que omnes simili ratione iudicandi sunt, & simili ratione recepturi, qui quidem honeste uixerunt, bona: qui uero male, iram Dei, repletam poenamque: omnino manifeste constat, omnes homines idem iudicium subituros, tam uiros quam mulieres, cum una eademque horum natura sit: eodem etiam modo omnes iuxta opera sua, quæ patrauerunt, uel bona uel mala sunt recepturi. Restat igitur, quod & iustum & decorum est, ut mulieres eadem, quæ uiri, accipiant. Et quemadmodum unicuique, qui honeste uitam suam transegit, iuxta Mahometi leges mercedis loco multæ mulieres retribuantur: sic dentur etiam singulis, quæ honeste uixerunt, mulieribus plures uiri. Quod si hoc tanquam absurdum retinuit, eadem mente & iudicio de uiris quoque illum sentire & iudicare conueniebat. Præterea plures illi uiri unice dati mulieri, uel laudis gratia illi dantur (quod scilicet honeste uixerint) uel damnationis. Quod si ceu honeste uitæ suæ functi sic remunerantur, cur his non plures datæ sunt mulieres? benefi-

beneficij & mercedis gratia, ut dictum est: sed potius uiris multis mulier una? Si uero illud ceu condemnatis contingit, hæc eadem sanè beneficia laudis, & bonæ retributionis domicilia sunt, ueluti Mahomet enarrat. Quod idem de multis mulieribus uni uiro datis sentiendum est. Si enim uiris datur ceu damnationem merita, cur in easdem hæc conferuntur beneficia? Si autem laudem meruerunt, cur uni uiro multæ tribuuntur? Et quid nam hac confusione est absurdus, & magis deformis? Vides ne in quot absurda uel inuitus incidit, qui à uia uera aberrauit? Sed minime hæc ita sunt: non sunt, inquam, hæc. Quæ enim sanctis exoluitur retributio, nō in delicijs uersatur, potationibus, balneis, et mulieribus, quæ omnia peccati & iræ fructus sunt, ut dictum est: uerum retributio hæc sanctitas est, puritas, & uita angelica, gaudium & hilaritas, & exultatio, quam oculus non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis unquam ascendit. Vides itaque fructum legislatori huic ex sua lege prouenientem. Cognoscitur autem à fructu operum ratio illius, aut non? Et quis tam stupidus & excæcatus, ut hæc quæ dicta sunt non intelligat? Quomodo igitur Deum authorem referet, qui huiusmodi statuit? Et de his quid nam pluribus opus est?

De nomine uero Mahomet, scripto in dextra throni diuini parte, quid opus est uerborum apologiam contexere? Prudentes enim prudenter de hoc iudicabunt: stulti uero & stupidi, ut uoluerint. Non tamen, quasi nostri sermonis obliti, de Mahomete hæc quæ dicta sunt conscripsimus. Dixi enim, quod huius meæ ad te Apologiæ finis non sit, Musulmanos impugnare, & quæcunq; absurda, perniciofa malaq; dicant, faciantq; proferre: sed ut ostendam tantummodo, quod sine omni ratione & inique Christiani à Musulmanis accusentur: quod etiam fecimus. Quod si interim quædam de Mahomete diximus, ipsius rei argumentum nos dicere coëgit. Quandoquidem si de absurdis doctrinæ suæ scribere instituissemus, multa hic nobis dicenda essent. Quod uero Christus de Mahomete sermonem non habuerit, nec in Euangelio nomen illius fuerit inscriptum, sufficienter à nobis in superioribus dictum est: sed & ipsa ratio hoc manifestius comprobabit. Quæcunq; uiderunt apostoli & discipuli Christi, & quæcunq; ex ore illius audiuerunt, hæc & literis prodiderunt, & docuerunt. Ex illis itaq; Christi discipulis quatuor conscripserunt Euangelium. Vnus quidem Matthæus nomine, qui Hebraica lingua illud descripsit, in Palæstinæ institutionem, & Hierosolymæ, partium que Affricæ. Alter uero Marcus, Latino idiomate conscriptum uulgauit in Achaiam, Italiā et Romam, quin etiam in omnes gentes occidentales. Tertius Lucas lingua Græca usus est, quod in Asiam, Aethiopiam, Persiam, Indiamq; euulgatum est, & Arabiam. Quartus uero Ioannes, etiam ipse Græcis literis usus, Euangelium conscripsit, quod in Europæ aliquot partes diffusum est, & in insulas aliq; loca à Græcis habitata. Sic inquam, Euangelium dispersum est in mundum uniuersum, non ui & necessitate, non gladio & ense, sed apostoli cum charitate, mansuetudine & humilitate uerbum Dei prædicauerunt. Et contrario omnino modo res successit. Apostolis enim percussis & colaphos passis, calumniā pressis, et in persecutione simul docentibus prædicatio illorū nō intercidit: sed quotidie crescebat & augebatur Christi Euangelium. Quin & hi ipsi, qui magno studio & labore in hoc incumbabant ut Christi nomen occultaretur, ne quis homi-

num

num confiteretur illum Deum esse, & ut mortis supplicium subiret qui hoc faceret, hi ipsi inquam, ueritate cognita illi adiuncti sunt, eamque coluerunt, alij quidem ab apostolis, alij ab horum successoribus & discipulis edocti, & crediderunt Christum esse uerum Deum, & Dei uiuentis filium: quin etiā dolore & fletibus prosequerantur antea quos dies, quibus in tenebris & Satanæ erroribus ambulauerant. Deus autem benignus et misericors, ipsorum suscepit poenitentiam, ipsosque Christiani nominis persecutores pastorum officio dignatus est, & doctores preconesque Euangelij & nominis sui fecit. Omnes etiam Euangelium recipientes, describebant illud singuli, legebant, discebant, & in illo instituebantur, colebantque quæ in eo erant scripta, tum denique summo studio ignaros horum erudiebant. Et hoc modo Euangelium in orbem uniuersum dispersum est, omnesque illud habebant totius terræ incolæ. A Christi temporibus itaque usque ad ea quibus docere cepit Mahomet, anni elapsi sunt plus quingentis. Quis uero post Euangelij cognitionem intra quingentorum annorum spacium ausus fuisset expungere Mahometis nomen ex Euangelio, si modò in illo scriptum inueniebatur? partim quidem, quod qui unam tantum dictionem uel addere uel demere ausus fuisset, post hac Christiani nomen amisisset, partim uerò, ut demus impium quendam aliquam Euangelij dictionem expungere ausum fuisse, num uniuersum orbem unius ineptias secuturum fuisse putabimus? Nequaquam. Hinc igitur elucet, Mahometis nomen nusquam in Euangelio descriptum fuisse. Præterea si Mahometis nomen Euangelij libris inerat, illum sanè Christus uel bonum, uel malum esse fuerat testificaturus. Si bonum, recepturi hunc certe erant omnes reges terræ, omnes præsidēs, omnes Christiani, eum nimirum qui Christi testimonio esset comprobatus, ut scilicet illius etiam utilitate perfrueretur. Si uerò malum dixit, retinuisent nimirum illius signa et indicia, et ne ab hoc læderentur custodiuisent. Quod si igitur uel ut bonum recepturi, uel ut malum auersaturi, non eiecisset uniuersus orbis ex Euangelio Mahometis nomen, etiam hinc apparet huius nomen in Euangelio scriptum non fuisse. Porro nemo est qui alteri, priusquam is natus sit, inuideat. Quis igitur Mahometem inuidia esset persecutus, priusquam is nasceretur? Nemo prorsus. Et licet aliquis post natiuitatem illius hunc inuidia esset persecutus, num totus orbis unius contra Mahometem inuidie erat subscripturus? Et quis tam imprudens, ut hoc non impossibile fuisse iudicet? Quare etiam hinc colligitur, Mahometis nomen in Euangelio non fuisse descriptum. Præterea si quidem dicerent Ismaelitæ, quod in solo Euangelio Mahometis nomen scriptum inueniretur, quodque illud Christiani eraserint, sufficientes essent hæc, quas diximus, demonstrationes ad ueritatem comprobandum. et illorum refutandum mendacia. Cum uerò addunt, illud etiam in ueteri Testamento à Mose descripto extare, quomodo illud expunxerunt Hebræi? Illic etenim ne signum quidem de Mahomete inuenitur. Considera igitur qua fronte Musulmani dicant Christianos nomen illius inuidia motos ex Euangelio expunxisse? Hebræi uerò quam ob causam idem fecerunt? in circumcisione quippe, & in alijs quibusdam, cibis uidelicet alijsque ritibus, Musulmani cum Hebræis conueniunt. Nunc igitur uel hinc quoque constat, quod nec in ueteri Mosis testamento, nec in Euangelio, Mahometis nomen contineatur. Et hæc quidem hætenus: sufficiunt enim hæc, ut uel stupidissimum in ueritatis cognitionem inducant,

Inter alia uero omnia etiam in hoc Christiani à Musulmanis accusamur, quod spernentes legem à Mose latam, accusationem mereamur, cum tamen nos accusatione digni, Musulmanos accusemus summo celebrandos laudibus. Num itaq; laudandi sint, Musulmani, seu minus, singulatim in superioribus demonstratum est. Sed agendum de nobis ipsis nunc uideamus. Num soluta est à nobis Moſis lex? Quin potius ab Euangelio confirmata est, & id quod in lege infirmum erat & impossibile, hoc Euangelium compleuit. Omnis enim sermo, omnis scriptura, omnis actio cum fine certo dicitur, scribitur, & fit: & quemadmodum omnes fructus præcedit flos, ita omnium actionum dux est destinatus finis, apud cordatos homines. Et nunc diligenter, quæ dicuntur, considera, quomodo Adam nimirum à Deo formatus sit, & in paradysum collocatus, è quo propter diuinæ legis transgressionem extorris et exul factus sit, & maledictione à Deo suscepta & damnatione ut in eam terram redeat, è qua sumptus est, condemnetur. Quod sic euenisse uidemus. Mortem enim subiit, & defunctus in inferno detinebatur. Verumtamen opera diaboli totum genus humanum, & uniuersi simul inciderunt in facinora lasciuia & illicita: & hoc perniciosum illis erat, quod relicto cultu creatoris cœli & terræ, & Dei factoris sui, seducti diabolus coluerunt, & idola, ut in superioribus diximus & demonstrauius. Deus uero misericors, nequaquam uoluit creaturam suam ulterius diaboli tyrannide premi: hominemq; saluari uoluit. Quoniam uerò is ut sui iuris et liberi arbitrij sit, à Deo conditus est, nec ablatum ab ipso est antea illi concessum liberum arbitrium, sed semper liberum habens arbitrium permanſit: uoluit saluare Deus hominem, sed tamen sua ipsius, hominis scilicet uoluntate & arbitrio, nō ui & necessitate, ut Mahomet prædicat. Cum uerò omnes homines diuturno planè morbo lasciuia, & plus quàm naturalium uitiorum & idololatriæ laborauissent, ab eo tempore impossibile erat eosdem facile à tam diutino morbo liberari. Cœpit igitur Deus instar peritissimi medici paulatim curare genus hominum, Hebræorumq; gentem boni huius initium constituit, præcepitq; uni hominum iusto & sancto, Moſi scilicet, ut ex Dei oraculis exorsus Hebræorum gentem institueret: quod & fecit. Quoniam uerò omnia quæ lege & Euangelio continentur, huic meæ Apologiæ particulari inferere non facile licet, particularia tamen quædam ex his in medium afferemus. & quemadmodum ex uno calice omne quod in dolio est, uinum dijudicatur: sic ex his singularibus, quis nam legis & Euangelij scopus sit, cognoscere poterimus, & num alterum contradicat alteri. Diligenter itaq; his quæ dicuntur attendito. Moſes dicit, Non occides: Dicit Christus, Qui irascitur fratri suo ignis pœnam subibit. Et Moſes quidem dixit, Non occides: Christus uerò, Nō irascaris. Nouisti igitur, quod primò quidem sanguinis, qui circa cor est in homine, efferuescētia oboritur, qua homo incitatur ad iracundiā, ex quibus & ipsa cædes sequitur. Qui uero ratione animi æstum refrenauerit, si non ad iram cōmotus fuerit, quomodo in cædis crimen inciderit? Et Moſes quidē dicendo, Nō occides, hominem à malo & ipso peccato absterruit, ipsum uero non reddidit perfectū. non enim hoc homini multū profuerit, si à malo abſtineat, nisi etiam bonum operetur. Quapropter Christus non dixit, Non occides: sed, Quicumq; iratus fuerit fratri suo, &c. radicitus ipsum crimen euellens. Et lex quodammodo fructū aufert (cædes enim ire fructus est) Christus uero ipsam peccati arborē extirpat, id est animi æstum et iram, Et Moſes quidē dicens, Non occides, in hoc cōstitit, nec ultrò progres-

sus est. Christus uero non sic: sed cum dicit, Quicumq; irascitur fratri suo obnoxius est gehennae ignis: sic addit, Cum obtuleris munus tuum ad altare, & illic recordaris quod frater tuus aliquid habeat contra te, relinque munus tuum coram altari, & abi primum & reconcilieris cum fratre tuo, & tunc reuersus offer munus tuum: charitatem fratris sacrificio utiliore iudicans. Et sanè non dixit, Si tu habueris aliquid contra fratrem tuum (hoc enim antè prohibuit) quid igitur? Si habuerit frater tuus contra te. Non enim hunc modo à malo absterruit, sed & fratrem curari praecepit.

Dicit in lege Moses: Non peierabis, sed reddes Domino iuramenta tua. Periurium prohibens, iuramentum concedit. Christus autem in Euangelio: Ne iures omnino, sed sit uobis ita ita, & non non: quid nam innuente hoc uerbo? non aliud quàm ut ueraces simus, & fide digni, & ut loco multorum iuramentorum uerba nostra talia sint quae fidem possint mereri. Et sanè qui iurat, uel uolens uel inuitus, iurando potest fallere aut falli: qui uero in uniuersum non iurat, periurij periculum effugit.

Moses idem dicit, Oculum pro oculo, dentem pro dente: nec aliud respicit quàm ut timore contentiones & pugnas mutuas prohibeat. Christus autem in Euangelio: Quicumq; tibi alapam inflixerit in dextram maxillam tuam, obuerte illi & alteram. & qui te in iudicium uolet rapere, & tunicam tuam tollere, dimitte illi & pallium. Et quicumq; te adegerit ad milliare unum, abi cum illo duo. Nunc itaq; te interrogo, utrum ex duobus mandatis istis legislatoris finem plenè attingit, num scilicet ut prohibeantur, quin potius ut omnino tollantur mutuae lites, contentiones & pugnae? Euangelica haud dubie. Si quis enim propter ultionem oculo suo altero priuetur, aut dente, non ne ulciscitur, & temporis occasione id permittente alteri nocet, uel ad minimum irascitur, & iniuriarum memor est? Haud dubie. Qui uero paratus promptusq; ad hoc fuerit, & hoc studuerit semper, ut si quis illi alapam infligat, non modo sustineat à fratre illatam sibi iniuriam, sed cum humilitate alteram illi alapam obuertat: et cum re sic gesta huius philosophie studiosus fuerit, et percutientem sustinuerit, non ne sustulit hic & deuicit omne uitium, omnem contentionem & iram? Num hic ne, uel ipsa lex legislatoris finem propius attigit? Non ne diabolus letali afflixit uulnere, patrem pugnae & offendiculi? Diabolus enim coelo eiecit factus, cum angelus esset, deinde inuidia & odium. In diabolo enim ne uestigium quidem est charitatis. Non tamen in homine solummodo diaboli odium inuenitur: sed & daemones inter se mutuò alter alterius perditionem & exitium concupiscit. Propter inimicitiam uero & odium, quo in homines laborant, pacem inter se habere uidentur. Et quemadmodum inimici ira mutua inter se concertant, alterq; alterius querit perniciem & interitum. si uero in alios hostes iidem inciderint, omisso bello illo mutuo & intestino, cum illis congregiuntur: deinde uero rursum alter alterius mutuam perniciem sitire deprehenditur. Talis est etiam ea quae inter hos putatur esse coniunctio & concordia. in hominum enim perniciem, non uero & integro animo contrahitur. Vbi enim ueritas apud mendaciorum patrem locum habeat? Homo autem, qui alterius alapam sustinuerit, non ne facinus diabolo prorsus contrarium patrauit? Non ne coram fratre suo humiliatus est? imò magis coram Deo? Nonne fratrem dilexit, & propter charitatem fratri exhibitam diabolum confudit? Et quis tam insipiens ut de his dubitet? Et qui ad haec promptus talia dixerit & fecerit, quomodo fiet ut cum altero contentiones misceat?

Dicit

Dicit Moſes, Diliges proximum tuū, & odio habebis inimicum tuum. Quid' nam hæc legiſlatoris uerba aliud quàm ueritatem uolunt conſtituere? Quid uerò Chriſtus, Si dilexeritis eos qui uos diligunt, quæ nam ueſtra gratia eſt? Diligite inimicos ueſtros, Benefacite odio uos habentibus, & orate pro his qui uos execrantur. Quæ nam ex his legibus charitatem conſtituit? Vetuſt' ne an Euangelij lex? Illa enim poſt amicorum dilectionem propter multorum infirmitatem concedit quodammodo odium contra inimicos. Chriſtus uero cum dicit, Diligite inimicos ueſtros, & orate pro illis: odium omnino ex homine ſuſtulit. Qui enim hoſtem ſuum diligit, & pro illo orat, quomodo amicum aut alium hominem odio habebit?

Lex dicit, Non moechaberis: Chriſtus uero non ſic, ſed, Quicumq; uiderit mulierem ad concupiſcendum illam, iam adulterium cum illa comiſit in corde ſuo. En diligentia legis conſidera. Non legem modò prohibuit, ſed etiam laſcium oculum, & ipſum quodammodo animi affectum. Qui enim ſeipſum uſq; ad oculi commotionem cuſtodierit, quomodo in adulterij crimen incidet? Quemadmodum uero brutis animalibus his quidem ultricia, illis uero deſenſiora & protectoria arma data ſunt, ut leoni quidem ira & robur, apro dentes, boui cornua, lepori uero celeritas, idemq; caprea & ceruo: omnibus autem ſimul ſenſus quidam datus eſt, quo noxia omnia & uenenatos cibos auerſentur, utiles uero appetant: ſic & homini omniſi loco mens data eſt, quæ diſiudicare poteſt bonum à malo: & ab illis quidem abſtinere quæ animam ledunt, utilia uero & ſalutaria appetere. Quod ſi uero forte carnali cupiditate & diaboli affectu in animum cogitatio quædam incidit indecens, caprea uelocior turpem cogitationem eſſugere poteſt. Et ſi odio ſatanæ cogitatio hæc illum inſecuta fuerit, animi zelum & feruorem ſibi à Deo datum poſſidet in ſuum commodum: quo leonis aut urſi inſtar ſeſe defendit, cogitationem hanc hoſtiſq; bellum conculcare & extirpare concupiſcit. Homo autem non cuſtodienſ ſanum illud diuinæ gratiæ donarium, in illicitas & abſurdas actiones incidit, quemadmodum in ſuperioribus copioſius enarrauimus. Deus autem ſaluare uolens ſuam creaturam, hominē ſcilicet, legem Moſaicam miſit, ceu ducem quendam & præceptorem. Et quem admodum teneris adhuc infantibus cibus ſolidus non datur, ſed tenerior & concoctus facilis, paulo poſt autem ſolidior, hinc ruruſ ſolidior aliuſ, tandem etiam cibus perfectuſ: & ut imperfecta adhuc cognitione rerum præditis nondum philoſophiæ diſciplina præſcribitur, ſed primo quidem literarū elementa traduntur, & paulo poſt harum coniunctio & ſyllabæ: puero aut per ætatem & incrementum ad perfectiorem ætatem progreſſo, etiam philoſophiæ arcana proponuntur: ſic eadem mihi & legiſ ratio uidetur. Propter hominum enim infirmitatem lex ad manuſductionem boni data eſt, nō quidem ut hominem perfectum reddere poſſit, ſed quemadmodum in ſublimi ſcala primuſ gradus noſ à terra attollit, nec tamen hoc ad ſummum ſcalæ aſcenſum ſufficit, niſi multi ſimul ſuperati ſint propter altitudinem & ſublimitatem: ita etiam in ueteri lege contingit, ſancta quidem & iuſta & à Deo lata (unus enim idemq; Deus eſt, qui et legem et Euangelium promulgauit) ſed tamen propter hominum infirmitatem lex data eſt, pædagogum agens, et illoſ à terra ſubducens quaſi in primū ſcalæ gradum, hoc eſt abſtrahens illoſ à multis & ingentibus uitijſ, et à terra in qua uolutabantur: non tamen illoſ ad ſcalæ ſummitatem perducere potuit. Euangelium uerò hominē eue-

xit, & in summum collocauit scalæ fastigium, quod ad cœlum usque pertin-
git. Quod enim in lege infirmum erat & impossibile, Euangelium impleuit,
Sicuti demonstratum est. Dominus enim in Euangelij sic ait, Non ueni ut
legem destruam, sed ut impleam. Ante Euangelij enim tempora simul co-
gnoscebatur qui nam uisitorum multitudine esset obrutus. Post huius uero
annunciationem, libere sese uirginitatis politia protulit, & innumeri ex ho-
minibus uirgines inueniuntur & muliebris & uirilis sexus. Cessio tamen de
his dicere propter nimiam uerboositatem. Plurimi enim Christianorum uitā
agunt angelicam. Nouisti ne autem nunc quomodo una eademq; lex sit illa
à Mose lata antiquitus, & quam Christus in Euangelio tulit? Et quemadmo-
dum rex aliquis missis seruo suo nummis quinque, dicit illi, negociare & ope-
rare cum his quamdiu peregre abfuero. Hic uero gratis actis accipit, et nego-
tiatur. Cum uero denuò peregre profectus fuerit rex, eidem seruo alios cen-
tum tradidit, nec propterea quinque his ille priuatus est: sed nomen quidem
quinque nummorum defecit, nihilominus tamen hi quinque multipliciter in
ipsis centum continentur: et cum centum nummorum numerus nominatur,
necessariò cum his coniunctus est & unà intelligitur ipsorum quinque nume-
rus unà cum centenis: sic, inquam, in lege & Euangelio contingit. Lex qui-
dem abrogata dicitur, citra controuersiam tamen in ipso Euangelio contine-
tur ipsius legis finis, & multipliciter in hoc operatur, quemadmodum paulo
antè diximus. Et hæc quidē abrogata est non ceu mala, sed ceu inutilis, quod
præfens tempus attinet, nec usum habens aliquem. Et quemadmodū in den-
sissimis tenebris mediā nocte luna exorta tenebrarum profunditatem quasi
attenuat, aërem tamen non omnino dilucidum reddit: sol uero exortus in
tantum uniuersum orbem illuminat, ut etiam minimus in aëre puluisculus
per solis radios conspiciatur. & luna quidem insitum sibi propriūq; lu-
men non amisit, disparuit tamen & obtecta est, propter solis splendorem: sic
etiam in ueteri lege & euangelio contingit. Lex enim uetus idololatriæ qui-
dem tenebras depulit, non tamen in uniuersum illuminare & absolueri po-
tuit hominum animas: Euangelium uero illuminauit, docuit, absoluit, & ho-
mines in cœlum euexit, paradysumq; quam progenitor Adam amiserat, gra-
tuitò concessit. Et quis tam infelix, ut Euangelio relicto ad legem reuertatur,
& quasi denuò ceu infans lactis nutrimentum concupiscat, nec instar uiri ci-
bum solidiorem? uel quis ceu puer literarum elementa requirat, & non po-
tius ceu absoluta prudentia præditus philosophiam? Vel quis solari lumine
repudiato, lunarem amplectatur? Mihi sanè ea quæ scripsimus sufficere ui-
dentur, ut facile, quicumq; uoluerit huius rei ueritatem cognoscat, quin & tu
ipse. Si autem fortassis adhuc propter sacrificia, circūcisionem, sabbati ocium,
& ciborū discrimen ratio tua dubitat & uacillat, minime tamen hoc fieri con-
ueniebat, cū de maximis illis & necessarijs sufficienter dixerimus: uerumta-
men etiam de his, ut & reliquis, breuissime differamus.

Homines, ut supra diximus, humanas idolis uictimas immolabant, nec
alienigenas tantum, sed etiam proprios liberos. Et quemadmodum lignum
tortuosum integram & nimiam inflexionem sustinere non potest, sed illud
paulatim principio artificis arte & opportunitate ab inæqualitate priore im-
mutatur, deinde omnino in rectum extenditur ceu regula aliqua: ita etiam
in sacrificijs factum est. Concessit enim Deus primo tauros immolari, oves
& hircos, ut illos ab impijs hisce hominū immolationibus abduceret. Quid
enim

enim his deterius & iniquius? Hæc tamen concessit Deus, ut paulo post & ipsa abrogaret, & homines in notitiam sacrificandi laudem induceret. Sic enim per Dauidem Deus locutus est: Non suscipiam ex domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis capellas. Num edam taurorum carnes, & hircorum sanguinem bibam? Offer Deo sacrificium laudis, id est hymnum oris tui cum sincero & recto corde: & redde Domino vota tua, & inuoca me in die tribulationis tuæ, & eripiam te, & glorificabis me. Et hæc tanquam sub Dei persona dixit, auersantis animalium victimas. Per seipsum autem ad Deum sic dicit: Quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem tibi, Holocausta non comprobas. Sacrificium Deo, spiritus contritus. Cor contritum & humiliatum Dominus non despiciet. Viden' quomodo in omni negotio à summo ad infimum tandem propheta locuti sint? Si igitur de sacrificijs dilucide dixerunt, quod Deo non grata sint, sed temporanea quædam concessio, iam post inutilem animalium oblationem sacrificatur & cantatur per os & labia ex puro & sincero corde, quod & factum est. Qui enim ante idololatram, tyranni & persecutores Christi fuerant, qui Christum ignominia affecerant, conuersi doctores & præcones orbis facti sunt, & pro nomine Christi occubuerunt, seipso proponentes formulam eorum qui in Christum credunt, ut dictum est. De circumcisione autem copiosius in superioribus diximus. Verumtamen etiam nunc sic dicimus. Circumcisio cordis est circumcisio, non carnis. Abundantiam enim cordis circumcidere debent singuli, non carnis. Abundantia enim cordis peccatum est, quod concitauit diabolus & homo propter uoluptates. Quod uero Deus in homine fecit, non est superuacaneum. integrum enim est, & bonum, & abundans est nihil. Si itaq; homo cordis abundantiam circumciderit, id est peccatum, hic reuera uere circumcisus est. Si autem peccato obnoxius fuerit, & carne circumcisus, uana & inutilis est huius circumcisio. Sed & Moses sic inquit: Hodie itaq; circumcidite duritiam cordis uestri, & ceruicem uestram ne induretis amplius. Dominus enim Deus uester, hic Deus deorum est, & Dominus dominantium. Deus magnus & fortis. En qualem Moses circumcisionem faciat? Non carnis certe, sed cordis. Verum & martyr Christi Stephanus cum Hebræis disputans dixit, Duriceruice & incircumcisi corde, qui recepistis legem, & non obseruauistis eam. Sabbathum uero non casu aut fortuito institutum est, ut homines eo die ociosi desiderent (ocium enim per se uitio habetur) sed ut Iudæi omnino ab ijs quæ uitam attinent uacantes, spiritualia curarent. Et in hunc finem institutum est, ut sabbato quidem uacarent à curis uitam spectantibus, in concionem uero ardenti studio & cura abirent. Et clare constat, quod sacerdos in sabbato duplicem laborem absoluebat, et duplices oblationes immolabat. Iudei autem etiam hoc neglecto uoluptatibus magis studebant et delicijs. Quapropter & propheta increpans illos, dixit: Vae abeuntibus ad diem malum, qui appropinquatis & contingitis sabbata ficta. Et Iudæis quidem, ut diximus, sabbatum institutum est, ut à curis uictum spectantibus uacantes, ad conciones sacras studiose conuenirent. Christianis uero non similiter, utpote cum quotidie ad conciones & preces ipsis conuenire solenne sit. et sic laboratur ut hi quidem plus, illi uero minus singulis diebus orerent. Et quemadmodum in omnibus præceptis lex minimum illud & imperfectum exposuit, Euangelium uero uniuersale illud & totum: ita etiam in Sabbato fieri uideamus. Lex quidem sabbatum constituit, ut conciones adirent. Euangelium

Deut. 10

Act. 7.

uero quotidie hoc fieri uoluit, idq; non semel tantum in die, sed millies, si cui libuerit. Quod si uolueris, dicam id dilucidius. Iudæis ad Christum sabbato apportantibus magnam infirmorum multitudinem, claudorum, cæcorum, aridorum, paralyticorum, demoniacorum, aliorumq; uarijs morbis laborantium, omnes eadem ipsa hora sanauit. Iudæi uerò inuidia & ira pleni, cum aliud quod Christo obijcerent non haberent, dicunt illi, Non licet tibi hoc facere sabbato. Quin & Pharisei uidentes Christi discipulos sabbato spicas uellere & comedere, dixerunt eundem sermonem. Quid uerò ad hos Christus? Annon legistis quid fecerit Dauid, cum esuriret ipse, & qui cum eo erant? Quomodo ingressus sit in domū Dei, & panes propositionis comederit, & dederit his qui cum eo erant in die sabbati? Sabbatum enim propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum. Sed & alia quædam est sabbati ratio. Sex diebus Deus creauit omnia, & septimo quieuit ab operibus suis. Tum & Christus in sepulchrum depositus, sabbato quieuit. in parasceue enim laborauit: latroni enim salutem dedit. die uero dominico rursum operatus est, suscitando primum, ut Deus, proprium corpus, & multorum aliorum: deinde & apostolis apparens, confortauit illos, & cum his alios multos apostolos. Et quod septem exactis seculis, id est annorum septem millibus à creatione mundi, uniuersalis omnium hominū quies futura sit. Eò usq; enim omnis actio tam bona quàm mala extenditur: tempore autem illo resurrectio mortuorum & iudicium operum futurum est, & singulorū iuxta opera sua retributio. & hos quidem qui impie uixerunt, æterna manet damnatio: pios uero bonosq; uita æterna, paradysus & bonaq; plurima, quæ oculus non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt. En igitur quis ocij illius sabbatini finis sit, & quomodo errauerint ac adhuc errent, ueluti in omnibus alijs, miseri & stulti Iudæi.

De cibis uero ipsa ueritas sic se habet. Omnia quæ fecit Deus, ualde bona sunt: & si bona sunt, quomodo legislator ea pro malis & reiiciendis erat iudicaturus? Cum Deus ad illos dicat, Ecce dedi uobis omnia ad comedendū, ut herbas campī. Sed cum in deserto moraretur immorigera & ingrata Iudæorum gens, singulis diebus manna à Deo missum accipiebant: cæterum contra Mosē, imò ipsum Deum murmurabant quotidie, & suillas Aegypti carnes appetebant, quas antea comederant, & infinita alia (in primis tamen præ alijs suillarum carniū desiderio tenebantur.) Hac igitur de causa interdixit his legislator Mosēs, ne his uescerentur, ut eos ab omnibus Aegypti cupiditatibus abduceret. Sed de his ipsis audi. Quod enim uniuersus mundus in idololatriæ tenebras & barathrum inciderit, manifeste constat: in primis tamen omnium Aegyptij omnia ferè animalia adorabant, & deorum numero ascribebant. & quæcunq; hi tanquàm Deos uenerabantur, hæc Mosēs legislator immolare iussit: è uolatilibus quidem turturem & columbam, è quadrupedibus uero bouem, ouem & capram. sed porco uesci prohibuit, quoniam huius cibus magni erat precij apud Aegyptios simul et infelicissimos Iudæos. Mosēs igitur ipsis immutare uolens Aegyptiorum ritus, ea immolare iussit quæ Aegyptijs pro dijs erant, ut intelligerent se frustra hæc colere & uenerari. Quæ uero chara habebant, & magni faciebant, cibi gratia, illorum esum interminatus est: in primis tamen suillarum carniū, propter insatiabiles harum cupiditates, ut dictum est. Christus uero nihil è cibis prohibuit, nec etiā apostoli, horumq; successores. Quod si uero aliqua

aliqua animalia sunt à quibus Christiani abstinent, hoc simpliciter diutinae consuetudinis & propriae uoluntatis gratia faciunt, non propter doctorum & Euangelij traditionem. Vetus enim lex hasce observationes habebat, Euangelium uero nequaquam: sed omnia in uniuscuiusque potestate & arbitrio sunt constituta. propter diutinam uero, ut dictum est, consuetudinem à quibusdam animalibus abstinent, ne illis uestuntur: quemadmodum qui penes nos sunt Monachi, ab omnium carnum esu abstinent, non quod has impuras & reiiciendas esse arbitrentur, sed uitam (ut dictum est) augustiorem sequi cupientes, & rempub. habere longe sublimiorem propter corporis sui tolerantiam carnibus abstinent. Et ecce ex his quae de lege scripsimus, iudicare potes, legem Euangelio contrariam non esse, nec Euangelium legis omnia enim haec sibi consentiunt. Legis uero infirmitatem Euangelium compleuit. Si enim lex perfecta fuisset, nequaquam sic per Ieremiam prophetam dixisset Dominus: Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & constituam super domum Izraël & domum Iuda foedus nouum: non secundum foedus quod pepigi cum patribus ipsorum, in diebus cum apprehenderem ego manum ipsorum, ut educerem eos de terra Aegypti: quoniam ipsi non perstiterunt in foedere meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc est foedus quod statuam domui Izraël post dies illos, dicit Dominus, Dabo leges meas in sensus illorum, & in cor ipsorum inscribam eas, & ero ipsis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Nec docebit unusquisque proximum suum, et quilibet fratrem suum, dicens, Cognosce Deum: quoniam omnes cognoscent me, à minimo ipsorum usque ad maximum illorum. Quoniam propitius ero iniquitatibus illorum, et peccatorum illorum & delictorum non amplius recordabor. Attende diligenter ad ea quae dicuntur. Dicit Deus, Ecce dies ueniunt, et constituam super domum Izraël et super domum Iuda foedus nouum. Dicendo, constituam foedus nouum, ostendit primum illud esse imperfectum, futurum uero illud fore perfectum. Cum item nouum dicit, ostendit alterum illud esse uetus, cuius nullus sit usus. Quin dilucidius adhuc dixit, Non secundum foedus, quod pepigi cum patribus illorum, quoniam non perstiterunt in foedere meo, & neglexi eos, dicit Dominus. Ommino autem hinc elucescit, quod uetus quidem foedus abrogauit, nouum uero gratuito concessit. Sed adhuc clarius de hoc locutus, sic dixit: Ero ipsis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum, & omnes cognoscent me à minimo ipsorum usque ad maximum. Quoniam propitius ero iniquitatibus ipsorum, & peccatorum illorum delictorumque non amplius recordabor. Vides quomodo Israelis quidem populum reprobauerit, proculque à se abegerit: & gentes, quibus nouum foedus, id est Euangelium traditum est, populum suum nominauerit: Et domum Izraël & Iuda de ipsis gentibus dicere uidetur Deus, de Hebraeorum uero gente nequaquam. Quos etenim Christus diaboli filios uocauit, quomodo pater huius Deus eosdem populum suum appellaret: aut Deus ipsorum esse diceretur? Similiter per Esaiam quoque sic inquit Deus: E' Zion exiit lex, & uerbum Domini de Ierusalē. Et quae nam lex alia de Zion & Ierusalē egressa est, praeterquam Christi doctrina et Euangelium? Mosaiica enim lex in monte Sinai promulgata est Iudeis, genti immorigere et ingrate: Christi autem doctrina & Euangelium ex Hierusalē. Verū tamen tute tecum considera, et uide. Quemadmodum homo tabernaculum quoddam umbratile extruens, de hoc non multum sollicitus est, in domo autem extruenda summo studio utitur, et in primis curat ut fundamentum positum sit firmum et stabile, ut forma domus sit comoda, et

Ierem. 31.

Esai. 2.

culmen imponat concinnum: quin etiam de elegantia domus non parum sollicitus est. in domo enim sua pater familias habitat. Sic etiam in ueteri lege & Euangelio contingit. Euangelium quidem, secundum quod in eo requiescere Deus uoluit, per omnia sanctum fecit, perfectum & iustum & stabile. In lege uero non sic: sed uolens hanc tantum non ceu inutilem abolere, quasi in transcurso ipsam tradidit, ut legis defectus per Euangelium implerentur & refarcirentur. Ceterum quemadmodum de Christo prophetae uaticinati sunt, & haec quidem sermonibus clavis exposuerunt, haec uero per aenigmata: non solum autem de Christo, sed etiam de Euangelio & illius discipulis apostolisque: sic etiam de lege. Et primo quidem cum Isaac benedicere uellet filio suo primogenito Esau, non complacitum est Deo in hoc: sed Iacobo post hunc nato benedixit. Et Esau quidem typus erat legis & populi Iudaici, Iacob uero typus Euangelij & populi ex gentibus collecti. Iudas uero Iacobi filius genuit Phares & Zara. Cum autem Zara ad nascendum egrediretur, manus quidem eius emicuit, corpus uero nequaquam. Cum autem obstetrix manum filo tincto religauisset, manus infantis rursus ingressa est: & postea natus est frater eius Phares: quo in lucem edito, tandem & Zara natus est. Hoc autem uiso obstetrix dixit, Quare propter te solutum est septum? Septum certe ab omnibus prophetis lex Mosaiica appellatur. Quis igitur exposuit obstetrici duos esse infantes? & quia nam de causa coccineo filo manum alterius religauit? Tum quid nam innuens dixit, Quare propter te dissolutum est septum? id est, quomodo tu typus legis factus es? Et quemadmodum qui modum apparuisti, deinde absconditus es, & frater qui posterior te erat, prior in lucem editus est: sic etiam septum, lex scilicet, quae prima esse apparebit, paulo post posteriores habebit partes. Lex uero Euangelij, quae postremo uentura est, ante hanc enascetur. Unde nam obstetrix edocta haec dixit? Diuina certe uirtute haec uaticinata est: et quae per prophetas loquitur Dei uirtus, per os etiam mulieris locuta est. Planius tamen adhuc & dilucidius per Ieremiam dixit Deus: Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & constituam super domum Izael & super domum Iuda foedus nouum, &c. ut superius dictum est. Viden' quomodo per figuras & prophetias manifeste & clare Deus legem demonstrauerit ociosam quidem esse, & imperfectam: euangelium uero efficax & perfectum? Nihilominus miseri & excacati Iudaei nec imperfectam & impotentem legem obseruant, sed quotidie uel primi illius transgressores esse deprehenduntur (non accuso illos peccatorum, quis enim a peccatis abstinere poterit? sed de lege dico, quod illam transgrediantur) & iidem si maxime uellent facere ea quae legis sunt, non tamen possunt. Et uide qua ratione hoc fiat. Deus constituit & decreuit, ut Hierosolyma omnium, quas gens Hebraeorum habet, urbium sit metropolis, in qua Solomon templum adificauit, praecipitque Deus ut intra templum sacrificia fiant, & oblationes pro peccatis hominum: extra Hierosolymam uero & templum hoc sacrificia nulla esse offerenda. Quandoquidem igitur Hierosolymarum urbs destructa est, et templum subuersum, neque iam sacerdotum habent ad sanctificationem sui, neque modum offerendi Deo, quid nam ipsis est reliqui? Nihil omnino. Propter haec itaque & alia multa, quae nunc exacte scribere non est opus, neque Christiani esse deprehenduntur, quia euangelium non recipiunt: neque haeretici, quia nullum prorsus sequuntur haeresum doctorem: neque Musulmani, quia Mahometem non sectantur: neque Iudaei, cum

nulla

Gen. 27

Gen. 18

nulla, quæ legis sunt, faciant: sed tales esse conuincuntur miseri, qui quid colant credant, ue ignorent, sed in perditione uiuunt. Viden? quomodo à ue-
ra & recta uia aberrantes, cum se rectà incedere arbitrantur, in barathro &
perditione esse conspiciuntur. Et hæc quidem hæcenus.

Quoniam uero in omnibus, quæ prius ad nos partim scripsisti, partim ore
retulerunt tui ad nos nuncijs, uoluntati tuæ obsecuti, copiosius nos defendi-
mus, nunc age tui sermonis memineris. In fine enim literarum tuarum sic di-
xisti, Prudenti uel una sufficit oratio: quod reuera sic est. Si igitur prudenti uel
una sufficit oratio, ut tu ipse testaris, et ipsa docet ueritas, prudens uero aliquis
multis sermonibus. auditis bonis uerisq; nec illos receperit, uel decerpserit fructum
eorum illorum, nonne merito accusandus & reprehendendus fuerit. Vbi igitur
nostre hæc literæ, hæcq; nostra apologia ad te peruenerint, adhortor ut dili-
genter hæc consideres, & per singula uerba discutias, latentem thesaurum in
his haud dubie inuenturus. Non enim animi nostri foetus sunt, sed ex libris
Mosaicis, sed ex Davidis Psalterio, sed ex prophetis & Euangelio desumpta,
quæ et ipse Mahomet & omnes Musulmani sancta & iusta esse cōfidentur &
dicunt. Et hæc ipsa sunt, quæ uerbotenus ostendunt Christum filium Dei es-
se, & eundem Deum simul & hominem. Ipse enim est, qui ab omnibus pro-
phetis Deus est prædicatus. Is est quem Abraham, utpote Deum, adorauit, &
iudicem omnis terræ dixit. Is est quem cantu celebrauerunt angeli, & quem
uirtutes supernæ in nubibus suis gestauerunt, quem uidit Daniel uenien-
tem in nubibus ad iudicandum orbem. Is est, cui omnis creatura seruit, illius
dicto obediens, uenti scilicet, mare, & reliqua. Is est, quo uiso infernus regnum
suum amisit: cæterum & ante mortem cum tremore implebat huius impe-
rium, dimittens Lazarum, & alios. Hoc testantur infinita illa, quæ fecit, mi-
racula. Et quid dicā amplius? Is est, qui à Deo patre testimonium sapientis ac-
cepit. De hoc David dixit: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo
in uoce exultationis. Quoniam rex uniuersæ terræ Deus. Psallite pruden-
ter. Deus regnauit super gentes: quemadmodum in superioribus copiosius
dictum est. Non enim de Deo patre dixit, nec de Dei filio, quod prius quidē
non existens rex uniuersæ terræ, postea uero regnum super omnes gentes
& omnem terram acceperit: sed hæc propter hominem, quem assumpsit fi-
lius & uerbum Dei, propheta dixit, qui nec regnabat, nec à gentibus om-
niq; terra adorabatur, eo quod nondum esset natus. Post natiuitatem au-
tem illius data est illi gloria, honor & potestas, ut dixit Daniel, & regnum.
Cæterum & ipse David eodem loco: quin & ipse Christus post resurrectio-
nem quasi obsignans huiusmodi prophetias, dixit apostolis: Data est mihi
omnis potestas in coelo & in terra. Profecti, docete omnes gentes: qui cre-
diderit & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condem-
nabitur. Vides ne quanta cum simplicitate & luce appareat, quod de homi-
ne, quæ filius & uerbum Dei assumpsit ex diua Virgine, eadē dicunt prophe-
tæ, sed & ipse Christus: & de illo extant omnia testimonia propter hominū
infirmiorem. Ipse enim filius Dei secundum diuinitatem testimonio non
indiget. Quo enim testimonio Deus indigeat? Verumtamen quemadmo-
dū de Christi incarnatione, cruce & passione, resurrectione itē & assumptio-
ne, de lege quoq; & alijs uaticinijs sunt prædicta, uisiones uisæ, typi facti: sic
etiā de baptismo prophetiæ & typi sunt propositi, quæ tamē omnia ppter ni-
miā copiam, ut etiā in alijs, omisimus. De his tamē quedā particulariter pstrin-
gamus.

Matth. 28

gamus. Moses ille magnus, si non potuisset per mare rubrum Hebræorum gentem traducere, perissent sanè Pharaonis manibus. Iosue etiā filius Nun, nisi Iordanem in diuersas partes secuisset, non ingressi fuissent Iudæi terram promissam: arca uero propius propiusq; ad Iordanem fluuium allata, aquæ diuise sunt, & per siccum transiuit omnis Iudæorum populus: & arca typus erat diuæ Virginis Mariæ, quæ filium & uerbum Dei secundum carnem peperit. Cæterum & propheta Helias extruxit altare, & lignis holocaustisq; simul impositis, nullum omnino ignem inferebat, sed cum altare aqua perfundisset, orabat, cœloq; delapsus ignis sacrificium consumpsit. Vides ne igitur quomodo omnia, quæ Christiani colunt, primis illis & uetustis testimonijs comprobata sunt? Hæc enim & alia multa baptismum denotabant. Sine hoc enim hominem saluari, est impossibile. Quapropter & ipse Christus dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluabitur: qui uero non crediderit, condemnabitur. Cum uero hæc omnia sic se habeant, nonne ridiculum fuerit, quod libros quidem summo honore prosequimini, Deum uerò in his celebratum contemnitis, dicentes hominem esse, & non Deum? Licet itaq; q̃ fulissime fieri potuit, non scripsimus, propter nimiam scripturæ copiam, tardumq; infirmitatis tuæ iudicium, nihilominus tamen hæc tanta scripsimus, ut uel stupidissimo ad rectum uerumq; discendum sufficiat. Et ecce idem in te hodie, quod et in Iudæos, competit. de illis enim dixit Dominus: Dabo illis famem, sed non famem panis & aquæ, sed famem audiendi uerba Domini. Et sic omnino euenit. A tempore enim illo, quo Christus mortem subiit, in iram inciderunt irreconciliabilem & sempiternam: ex tunc omnis sanctificatio omnisq; doctrinā ab illis defecit. Idem igitur & in te contingit. Nam in hodiernum diem usq; uerbum Dei nec audiuiisti, nec edoctus es: sed in stultitia ambulauisti, & tenebris. Nunc uerò missa tibi sunt Dei oracula, sanctorum & prophetarum dogmata: hæc igitur attente considera, & sine diligenter inspecto & accurata inquisitione stude, ne posthac in tenebris ambules, ne illud Dauidis in te impleatur oraculum, dicens, Filij hominū quousq; aggrauatis cor: quā diu diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? Et cognoscite, quod Deus mirifice extulit sanctum suum, id est Christum. Quin & illud magni illius & admirandi Solomonis, dicens: In animam maiorem leuolam sapientia Dei non transit, nec in corpus peccatis deditum. Ne similis fias deserto & solitudini spinas producenti, & tribulos: sed potius similis sis terræ fructiferæ, quæ semen susceptum trigecuplum, sexagecuplū, & centuplum rependit. Sic tu recepto Euangelij uerbo fructū proferas centuplum. Deum obtestor creatorem cœli & terræ, ut is oculos tuos aperiat, & dilatet cor tuum, ut facias opera tibi salutaria, quo paradysum et omnia bona in hac reposita possidere queas.

A M E N.

ALCORANI, ID EST LEGIS PER

MAHOMETEM LATÆ CAPITA, QVÆ PRI-
ma oratione confutantur, sunt hæc.

- Q**uod Mahomet tempore epilepsie, cum spumans hinc inde uolueretur, dixerit sibi archangelum Gabrielem se conuenientem uidisse. 1
Quod librum conscripserit, Arabice Corran dictum, Græce uero, legem Dei salutiferam. 2
Quod prophetam Dei & apostolum se nominauerit. 3
Quod Mosaica, Psalterium & prophetica scripta, iusta, sancta & uera nominauerit, præcipue uero Euangelium confessus sit iustum, sanctum, rectum, uerum & perfectum esse, & (ut in capite Iona reperitur) Dei cōmonitiones uocauerit. 4
Quod non à Mahomete solo, sed etiam ab alijs lex illa lata sit. 5
Quod à Mahomete promulgata lex ore ad aures à diabolo lata sit. 6
Quod quidam dignitate Chalibas existens, id est summus doctor, religionem Christianam receperit. 7
Quod Mahomet cū in hæreticos quosdam Nestorianos & Arrianos, quin etiam Iudæos aliquos incidisset, omnem horum maliciam collegerit. 8
Quod iactabundus de se dixerit: Si omnes homines conueniant, omnes spiritus & angeli, non poterunt Alcorranum meo similem constituere. 9
Quod in fastigio dexteræ partis throni diuini Mahometis nomen inscriptum sit. 10
Quod legem non per miracula daturus uenerit, sed per gladium: et quod nō credentibus illi, aut mortis supplicium ferendum, aut tributa pendenda sint. 11
Quod interdixerit, ne quis suæ sectæ uel ordinis cum aliquo Christianorum disputet. 12
Quod Noë & Abraham, ipsi denique apostoli, eiusdem quam ipse postea promulgauit doctrinæ sectatores fuerint. 13

ORATIONIS II. CAPITA.

- Q**uod ea quæ in Mosaicis præceptis, prophetis, psalterio & Euangelio continentur, sancta, iusta & Dei traditiones nominet, amplectatur & obseruet: quodque illius sectatores non sint, qui hæc non impleuerint. 1
Quod legis suæ sectatores in partes septuaginta tres sint diuidendi, quarum unica sola sit saluanda, reliquas uero igni tradendas fore. 2
Quod nisi à Deo esset Alcorran, multa in eo essent sibi inuicem contraria. 3
Quod cum Gabriele ad Deum ascendens, in angelum inciderit decies milenis uicibus maiorem toto mundo, desilentem peccata sua: qui sua ipsius intercessione ueniam apud Deum impetrauerit. 4
Quod ipse scopus & sigillum sit prophetarum. 5
Quod rapinas, cædes & periuria prohibeat, eademque rursus permittat. 6

Quod

- 7 Quod Deus illi permiserit peierare.
- 8 Quod Deus secum collocutus, dixerit se lusus gratia mundum condidisse.
- 9 Quod in capite Mipara, id est iuuenca dicto, Iudaeos & Christianos salutē consecuturos esse dixerit: in capite uero Amram, contra asserit, neminem sine Ismaelitarum lege seruari posse.
- 10 Quod ante ipsum nemo possit paradysum ingredi. Et rursus dicit, quod Deus illi multas mulieres uirosq; ante se paradysum ingressos ostenderit.
- 11 Quod Deus post resurrectionē domus elegantes, balnea & hortos, pluresq; mulieres se daturum promittat Mahometicae legis sectatoribus.
- 12 Quod in capite Sad, angelos ex igne, homines uero ex puluere factos esse affirmet.
- 13 Quod in capite Emele, quod muscam significat, de Solomone et muscis mendacium prodat stolidum, quod & fatetur.
- 14 Quod in capite Rubeso, de Solomone & uerme tradat, superiori mendacio simillima.
- 15 Quod in libro Enarrationum, causam ponit, cur illis uino interdictum sit.
- 16 Quod coelum hoc creatum, ex fumo factum sit: mare autem, ex monte quodam Caph nominato.
- 17 Quod solem, lunam, lumine & uirtute aequales esse dicat.
- 18 Quod à Gabriele, ut coelum ascenderet, uocatus, ex Dei manu sibi imposita tantam frigoris uim senserit, ut quae ad medullam dorsi usque penetraverit.
- 19 Quod in capite Sad tradat, daemones cum angeli essent, à Deo ut Adamum adorarent esse constitutos: cumq; hoc aliorum angelorum more facere noluerint, propterea daemones esse factos.
- 20 Causam tradit, propter quam suillis carnibus interdictum sit.
- 21 Quod Deus in finem mundi omne hominum & angelorum genus occisurus sit.
- 22 Quod librum conscripserit, duodecim millia sermonum continentem: è quibus ter mille quidem ueri sint, ceteri autem falsi.
- 23 Quod in capite Ceramar dicat, se lunam in duas partes dissecuisse, quarum altera quidem in tunicam illius, altera uero in terram deciderit: deinde uero integram rursus restituisse.
- 24 Quod Deus & angeli pro Mahomete orent.
- 25 Quod in capite Helmaida, quod si interpreteris, mensam significat, affirmet, Hebraeos & Christianos non esse filios Dei, nec amicos eius, eò quod affligantur.

ORATIONIS III. CAPITA.

- 1 **Q**uod impossibile sit Deum habere filium, sine muliere.
- 2 Quod si filium Deus habuerit, erit inter utrosq; dissidium.
- 3 Quod in capitulo Elnesa, quod mulieres significat, dicat, Christum esse uerbum Dei, animam Dei, & spiritum Dei.
- 4 Quod Christum ex uirgine citra uirilem operam genitum esse testetur.
- 5 Quod neget Christum & Deum esse & Dei filium, illius etiam incarnationem. Eundem uero nudum tantummodo, ut Nestorius, hominem uocat: sanctum uero, & cunctis hominibus excellentiorem.
- 6 Non Christum, sed alium loco illius crucifixum esse,

Quod

Quod Deus Christum ad se in cœlos uocauerit, hunc autem in fine mundi uenturum esse, & Antichristum occisurum, quo factio & ipse Christus moriturus sit.

Christianos Deiparam uirginem in Deos retulisse, eamque sororem esse Mosi & Aaronis.

ORATIONIS IIII. CAPITA.

Quod in cœlos surreptus Mahomet, coram Deo steterit, & audiuerit uaria, rursumque in terram delatus sit.

Dæmones etiam salutem esse consecuturos.

Alcorani interpretationem neminem intelligere, nec ipsum quidem Mahometem, sed solum Deum.

IN MAHOMETEM ORATIO

PRIMA.

QUIS QVIS alteri contradicere proposuit, scopum unum prefixum habet, ut sua quidem confirmet, & obiecta destruat. Quandoquidem ergo de fide in Christum sufficienter disseruimus, & quam rectissime, ut mihi simul & ueritati uideatur, confisi agedum sancto spiritui, ab illis quidem contempto, a nobis autem honorato, uideamus quæ nam sint uerba illa, quæ contra Deum & ueritatem euomuit perditionis filius Mahomet: non obliti interim huius, quod supra diximus, non scilicet nostri instituti esse, ut in uniuersum omnia quæ a Mahomete absurde instituta sunt redarguamus, sed ea tantum refutabimus, quæ blasphema in Christum & illius in carne conuersationem impie & imprudenter quidam infremuerunt. Et ne ceu infirmiores certamen detrectare uideamur, nunc illud Deo auxiliante subibimus, ut in utilitatem quærentium se ueritas eluceat.

Regnante Heraclio Romanorum rege, homo fuit perniciosus & uersanus, quos quidem suum posuit in cœlum, & contra altissimum iniqua locutus est, lingua autem illius transiit in terram: quem sane non errauerit quisquam, ut mihi uideatur, si diaboli primogenitum & filium perditionis patremque simul & filium mendacii uocauerit: nomen illi Mahomet, Arabs natione, peruersus ingenio, & animo peruersior. Hic hæreticis quibusdam conuersatus, & ab iisdem institutus, semen excepit, quod in docentis & edocti cordibus arauerat & seminarat zizaniarum seminator, & spinas tribulosque protulit centuplo plures. Omnem enim ferè hæresim in unum colligens, & hac cum sui ingenij figmentis permixta, mixturam ex his fecit unam, animarum uenenum scilicet. Deinde aliquos nactus homines quidē nomine, re ipsa autem a pecudibus nihil differentes, in illos uirus impietatis suæ euomuit: homines nimirum pastores, penes quos non aliud quam perpetuam cum pecudibus conuersationem deprehenderat. Vnde enim in his esset uera ratio: ubi doctrinarum lectio? Neque enim, si quid ex his omnibus esset, iudicare poterat, sed instar ferarum agrestes, immites, continue in montibus & inter greges uersabantur: quos sane si quis definiuerit, animalia esse sermone prædita, non rationalia, mortalia, mente & omni scientia destituta, nequaquam a uero aberrauerit. Quid enim deterius est homine, qui ratione & eruditione destitutus est? Verūtamen cum nec pessimus quisque omni bono in uniuersum careat,

h nihil

nihil tamen hoc profuerit. En enim miseri Arabes dum bona quærunt, in mala inciderunt, & uiam salutis appetentes in profundum perditionis delapsi sunt. Mahomet enim hos ex uia ueritatis seductos in montes abduxit & solitudines, locosque quos non inspicit Dominus, ut non immerito orare debuissent, dicendo, Custodi nos à laqueo quem posuerunt nobis, & ab offendiculis operantium iniquitatem. Constitue Domine legislatorem super nos. Non tamen propterea pro iustis habebuntur, ut qui fortasse Dei uoluntatem, iustum, sanctum, deoque placitum ignorauerint. In uniuersam enim terram exiuit apostolorum sonus, & Euangelium in totum orbem annuntiatum est & Iudæis & gentibus, in testimonium ipsis. Quale uero gentium testimonium? Ipsum Euangelium, ipsa prædicatio, ipsa doctrina sapientum apostolorum, qui Euangelium annunciauerunt omni creaturæ, è quibus alij quidem ueritate cognita adorauerunt colueruntque solum Deum uerum: alij uero ad ea quæ dicebantur, non intenti erant: alij rursus ad tempus fideles, postea in perditionis barathrum reuersi sunt, & quamuis idololatræ non fuerint, ut prius, in aliud tamen præcipitium à priori nihil differens inciderunt. Hic itaque primum parentem suum diabolum scilicet imitatus, qui ceu fulgur cælo delapsus, postquam à propria domo deiectus est, nullum hominem non tentat, uerum uniuersos ignis gehennæ & tenebrarum cohæredes facere conatur, & peregrinos alienosque à Deo reddere: sic ille inquam infelix Mahomet, non destituit curare quomodo omnes homines à Dei familia abstraheret. Et cum omnis homo delictorum suorum rationem redditurus sit in die iudicii, quam obsecro apologiam instituet stultus Mahomet, qui tantam hominem multitudinem à Deo abalienauit? Licet enim nemo è manu Dei eripere possit eum, qui salute dignus est, hic tamen Dei inimicus apparet, quantum uis re ipsa infirmus sit.

1. Hic morbo caduco laboras, morbi tempore hinc inde uoluebatur spumas. Quid ergo impietatis inuentor comminiscitur? Simulat se non à morbo, sed à Deo detineri, dicebat enim se, quod archangeli Gabrielis conspectum ferre nequirit, ceu mortuum collabi: post uisionem uero diuinam, diuinorumque dogmatum cognitionem ad sese redire: destinatum, scilicet se à Deo esse, ut quaecumque uideret & audiret & à Deo disceret, in uniuersi mundi utilitatem manifestaret. Et primo quidem semetipsum prophetam appellauit, & dei apostolum: deinde librum diuinorum dogmatum collectionem dictum conscripsit, Arabice uero Alcorranum, & legem Dei salutiferam. Quæ uero ratione tam impudenter hic se prophetam appellauerit, non intelligo.
2. Nomina enim quædam significationem habent à loco, ut Romani, Græci, Macedones: quædam substantialem, ut Petrus, Paulus, Socrates: alia rursus patronymicam, ut Pelopidæ, Cecropidæ: alia uero à scientia aliqua, ut philosophus, dux, medicus: alia ab officio, ut apostolus, doctor, discipulus: alia rursus ab officio simul & uirtute donorum, ut propheta, meditatiuus, miraculorum editor. Si ergo impudens ille se solum apostolum uocauisset, mendacium suum aliquousque oculuisset, ceu irreprehensibile. Propheta autem quomodo dici poterit, omni prophetia destitutus? Omnes enim prophetae de Christo uaticinati sunt, item de Iudæis aliisqueque argumentis, quæ quidem partim ferè priusquam uaticinium proferretur, facta sunt: partim post tempus certum: partim in longum tempus differebantur: omnes tamen prophetiæ impletæ sunt. Hic uero impudens mendacii deprehensionem non

ueritus,

ueritus, tam impudenter prophetae nomen sibi uendicat, qui non modo quam longissime à prophetico dono remotus est, sed ne pseudopphetis illis, qui olim seducebant populum, similis: sed simpliciter & absolute sese prophetam & apostolum nominauit. Et forte respondeat aliquis de pseudo prophetis dicens: Si mendaces erant, quomodo potuerunt seducere populum? Hæc uero quæstio non omni ratione caret. nam & nos hanc soluturos esse speramus. Deus Hebræorum gentem brachio excelsio Aegypto educens, post multa illa & eximia, quæ in ipsos contulit, dona, etiam prophetas illis dedit, ut populo Dei præcepta annuntiarent. Et his quandoque dicebat: Hæc dicit Dominus, Si uolueritis audire me, bona terræ comedetis: quod si me nolueritis audire, gladius uos deuorabit: tali nimirum prophetia doctrinam cum misericordia simul & minis continente. Quandoque autem propter iniquitates ipsorum & peccata, prophetae manifestam in illos Dei uenturam iram annuntiabant, per bellum & captiuitatem. Tunc itaque propter ueritatis austeritatem Dei uerbis per prophetas annuntiatis non attendebant, sed illorum magis inhiabant sermonibus, qui dicebant, Hæc dicit Dominus, pax pax. Et contemptis ueris prophetis, iniquitati adhærebant. Quapropter cōcessit Deus hoc, & ingressus est spiritus seductor in pseudopphetas, & quandoque mendaces illi uera prædicabant, mentiebantur autem milles, Deo hæc omnia sic in illorum commodum administrante. Hi autem ueris neglectis, mendacibus adhærebant, quemadmodum etiam ad ludæorum regem Achab quidam pseudoppheta Sedechias nomine adueniens, factis cornibus ferreis coram rege astitit, dicens: Hæc dicit Dominus, Cornibus istis uentilabis Syriam, ô rex. Hic autem illius uerbis persuasus, cum populo egressus, propriam quoque uitam perdidit. Et hi quidem permissione singula hæc faciebant, & infidelium uindicta aliorum erat admonitio. Quæcunque autem uanus hic fecit, omnia ad interitum & perditionem sui temporis hominum, & sequentium se instituit. Scripsit sanè Mahomet librū, quem legem Dei salutiferam, & diuinorum præceptorum collectionem nominauit, ueluti in præcedentibus dictum est. Hic inquam uniuersum legis per ipsum latæ negotium tribus modis stabiliiuit, pœna nempe & tyrannide, mendacio & impostura & hypocrisis, uoluptate permixta, de quibus etiā superius in quarta Apologia diximus, quantum tunc licuit: uerum & nunc nō pigebit eadem dicere, quæ Deus ori nostro indiderit. Magnus ille & beatus Moses, ut neminē lateret, à Deo ut filios Israel Aegypto educeret, missus erat, instructus antè miraculis, signis et prodigijs. Post exitum uero Aegypti, & illam in deserto commorationem, imò errores, nihil minora prioribus istis miraculis per istū Deus exhibuit, sed maiora multo haud dubie. Post tantam igitur miraculorum uirtutem locutus cum illo est Dominus, non in angulo, aut abscondito: sed coram totis castris, & omni ludæorum multitudine (opera enim lucis in luce exhibentur.) & tunc per Mosem seruum illius lex lata est, & sanè confirmata, ratificata & constabillata est omnibus ceu lex à Deo cœlitus demissa. Post huius autem promulgationem, ne tunc quidem miracula cessauerunt, sed & hoc uiuente & defuncto, per Iosue filium Nun, aliosque similiter facta sunt. Quin & prophetae magnis & stupendis miraculis editis claruerunt ad ueræ fidei certitudinē. Helias quidem tribus annis, & paulo amplius, cœlos conclusos aperuit, mortuos suscitauit, sacrificium aquis incēdit. Similiter & Heliseus, & alij. In consummatione autem sæculorum descendēs Christus,

tur, summo labore sese in Arabum lingua exercuit. Hic discussis simul & exactissime deprehensis ijs quæ in Ismaëliitarum lege continentur, eadem in Latinam linguam & Arabica transtulit. Lex itaque Ismaëliitarum Alcorranum dicta, & à Mahomete promulgata, non ab ipso sola lata est, uerumetiam ab alijs quibusdam, utpote genero illius Ala, & alijs septem, quorum nomina sunt, Naphe, Eon, Oma, Elresar, Afer, filij Cheter, & filij Amer. Cum igitur hi quidem hoc, alij uero illud reciperent, & singuli proprium aliquid statuerent, post mortem Halæ & Mahometis factiones, contentiones, bella & cædes successoribus horum inciderunt. Verum hodie quidem bella mutua sopita sunt, dissidium uero & dissensio perdurauit adhuc: & alij quidem hoc, alij uero illud recipiunt. Cæterum lex illa principio à dæmone lata est: Omnis enim iniquitas & peccatum dæmones habet adiutores, & cooperarios. In lege uero hac non item: sed ore ad aurem à dæmone dictata est: quemadmodum etiam hi qui in Babylone ueritatis studiosiores sunt, ueritatem non occulunt, sed singuli ijs quibus confidunt, dicunt hoc, & fatentur doctrinam hanc à Deo non promanauisse, rationibus consentaneis hoc demonstrantes: timore mortis autem cedunt, & sequuntur impietatem. Non paruum tamē ex horum impietate argumentum colligitur, quod qui tales sunt, Christianorum dogmata omnino ignorēt. Præterea quidam ex doctoribus horum in dignitate Chalibaru constitutus, nomine * cū iam expiraret, crucem penes se ferre deprehensus est. Qua in pectore illius inuenta, intelligētes hunc occulte Christianum fuisse, non eò loci ubi Chalibades sepeliri solenne est, illum sepelierunt, sed in alio ab hoc semotum. Qui enim inter hos sapientiores & prudentiores sunt, non ignorant errorem suum, & imposturam: sed partim quidem propter timorem prædictum, partim uero quia humanam gloriam magis amant quam gloriam Dei, oclusis animæ oculis in tenebris obambulāt, & timore mortis huius corporalis animæ mortem acquirunt. In Christianis autem contrā fieri solet: timore enim mortis animæ, corporalem illam & externam cum uoluptate contemnunt. Christianorum enim fides longe lateq; ab his discrepat. Arciam enim & angustam Christus dicit uiam esse, quæ nos ad uitam deducit. Et legem quidem, ut diximus, à dæmone didicit: nihilominus tamen in hereticos quosdā incidens, reliqua assumpsit: & à Iacobo quidem Baenra in Nestorij dogmatibus institutus est, quem & postea occidit: à Iudæis autem quibusdā, Phinees nimirum & Audio, quem ipse mutato nomine Audulam uocauit, atq; Salom, quem Perselem cognominauit, multa etiam transumpsit, sicq; etiam in Nestorianos aliquot incidens omnium impietate collegit. Quapropter in Alcorano multa inuenire licet, ex modo dictis descripta heresibus. Si enim mores bonos corrumpere malorum conuersatio potest, quāto magis si ea in prauos mores inciderit. Cum igitur legē à dæmone accepisset Mahomet, quid aliud illū facere aut dicere oportebat, quā ea quæ sui erāt magistri? Et quēadmodum ille fastu laborās, postquam lapsus est, statim mētiri cœpit, sic etiam Mahomet ex superbia & mēdacio loqui cœpit & scribere. De seipso enim iactābundus dicit in hunc modū: Si omnes homines conueniāt, omnes spiritus & omnes angeli talem, qualem ego, Alcorranum componere non poterūt. Item in capite Elasiar, quasi persona Dei loquens, sic inquit: Quod si hunc Alcorranum in aliquem montium immitteremus, timore illius & religione erga illum disrumperetur. Non tamen ex his tantummodo uerbis, illius iactantia

stantia deprehenditur, sed etiam in alijs multis effertur, sicuti paulo post nostra oratio exponet. A solo Deo enim dicit Alcorranum intelligi, ab hominibus uero nequaquam. Ceterum agnoscat uanissimus doctor, quod sapientia sua non est supernis est, sed terrena, animalis & daemoniaca. Dominus enim, inquit Dauid, ducet mansuetos in iudicio, docebit mansuetos uias suas. Superbis uero, inquit Solomon, resistit Dominus: humilibus uero dat gratiam. Si enim immundus coram Deo reputatur, quisquis animo extollitur, quis nam hunc mundare poterit? Et si Dominus superbis resistit, quis huic auxiliaturus est? Et si Dominus ducit mansuetos in iudicio, & mansuetos docet uias suas, arrogantem & superbum quis ducet in uiam salutis & ueritatis? Quid uero de mendacio is, qui hoc ceu basim & fundamentum suum collocauit, & a quo nihil sine mendacio dictum sit? Ceterum alia quidem in uniuersum & omnino falsa & ficta sunt, alia uero, ueritatis aliquod uestigium nactus, prodigiosa omnino & absurda fingit. Et quemadmodum nullus est sensuum, qui non tactu instar uehiculi uratur: sic nullus est ab hoc dictus sermo, qui non aut manifeste mendax & falsus sit, aut ex mendacio & ueritate mixtus. Quis enim uel tantilla cognitione praeditus, non iudicaret inter simplex figmentum, falsumque: quod Deo obiectans, de Alcorra no quasi in propria persona loquitur, Quod si in aliquem montium miserimus illum, dirumpetur utique praetimore & religione huius: quin etiam hoc de archangelo Gabriel, quem sub tempore morbi sui secum loquentem inducit. Praeterea, quod de nomine suo Mahomet effinxit, quod ex aeterno scriptum inueniatur in fastigio dextrae partis throni diuini: quodque de illo uaticinatus Christus filius Israel dixerit, Annuncio uobis, apostolum Dei uenturum post me, nomen illi Mahomet. Cum uero nec in ueteri nec in nouo Testamento huiusmodi scriptura inueniatur, & mendacium sit apertissimum, dixerunt finxeruntque successores huius, quosdam inuidia motos illud expunxisse, Iudaeos quidem ex ueteri Testamento, Christianos autem ex Euangelio. Nos uero dilucide hoc in quarta Apologia confutato, demonstrauimus quam aperte hoc falsum sit: quapropter superuacaneum & importunum existimo, eadem & de iisdem saepius disputare.

Ad haec, Non ueni, inquit, per miracula, sed per gladium & supplicia, ijsque qui nostrae legi & doctrinae non obediunt, mortis poena constitutur, aut tributa pendant. Quid nam hoc? Non aliud certe, quam tegere uolens suam ipsius stultitiam & infirmitatem, cum nec scripturarum nec miraculorum auctoritate fidem inueniret, caedes adornat, ut timore reprehensionem effugeret, quod etiam euenit. Timore enim mortis confutationem, imò ueritatem deuiterunt, & mendacium amplexati sunt, atque perditionem: adeo ut & successores huius eo tempore, quo doctrinam suam explicant, strictum gladium in medium illorum deponant, tanquam sub Mahometis persona dicentes: Haec dicit propheta, Quoad gladius permanet, en etiam mea lex permanet: gladio autem sublato, etiam illa destruetur. Et quod peccatores quidem gladium suum contra Dauidem strinxerint, & intenderint arcus suos ad ferendum rectos corde, manifestò constat. Sed gladius ipsorum transeat in cor eorum, & arcus illorum conterantur. Quoniam brachia peccatorum conterentur, iniqui uero expellentur, & semen impiorum extirpabitur. Paucorum enim est, & numeratu facilius, eos de foelicitate in mortem deicere. Quapro-

pter veritatis testes & magni & sancti, & regni Dei haeredes facti sunt.

21 Porro etiam hoc praecipit Mahomet, ne quisquam sui ordinis cum aliquo Christianorū disputet, suam ipsius infirmitatem metuens. Quin idem rursus alibi interdicit, ne quis disputet verbis duris & acerbis cum aliquo alterius sectae homine, sed blandis: Nō enim, inquit, hominis est componere, sed solius Dei: & Singuli de seipsis solis, et non de alijs rationem reddāt. En sibiipso contradicens, & contrarius. Non enim in hoc tantum capite, sed in tota lege sua instabilis, inordinatus & dissimilis sibi apparet, & in omnibus fere scriptis suis ipse seipsum confutare deprehenditur. Quemadmodū enim mente captus & ignorans quae nam argumenta sint & dogmata, de quibus dicere instituit, quae nam sint media, & qui nam finis: sic etiam in scriptis suis agit. non enim tantummodo quae in uno scripsit capite, in altero destruit & impugnat: sed saepius, quae in principio eiusdem capituli confirmavit, circa finem confutat & subvertit. Vix enim & difficulter in capita & ordinem digesta sunt, quae ille tradidit: adeo ut contradictionis ratio ordinē praecedat. Idem enim hic qui praecipit, ne cum aliquibus alterius doctrinae discipulis digladietur verbis asperis durisque, sed blandis & mansuetis, (ut etiam in capite Elteniū seipsum laudans dicit, Non hoc cogentium est, &c.) quin etiam in capite Elmipacara, quod bouem significat, sic ait, In lege Dei non est vis, quoniam quod aequum est, iam ante definitum est: hic idem inquam, sui quasi oblitus, praecipit dicens, Nostrae legi non obediētes, mortis supplicium maneat, aut tributa soluant. Et quid morte uiolentius est, o legis lator uanissime? Et quomodo a Deo ortum esse diceretur, quod scelus scelere compensat? Avaritia enim cadis furorem mitigat. Natura enim humana, quin potius homines, & naturae illius formator & opifex Deus, talem constituit hominem, ut una cum alijs animae illius indiderit concupiscentiam, animi zelum & feruorem, atque rationem: ut per concupiscentiae affectum amet & diligat summum bonum, quod est ipse Deus, omnemque iustitiam & uirtutem, quae instar scalae sunt animam ad ipsum Deum perducen-
tis. Quod si autem forte concupiscentia a uero & recto amore declinauerit, & pro dextris in contraria coeperit nutare, zelus iste animi contra daemone-
m permoueatur, & humani generis perditorem serpentem persecutus, concupiscentiae superatae dux sit in uia recta & erroribus carente. Quod si uero etiam hic animi zelus ociosus & desidiosus permanserit, aut permotus non contra serpentem, sed hominem sibi cognatum insurgat, tunc ratio, id est dux & princeps ipsa mens instar iudicis fortis et incorrupti, hunc intra terminos consistere iubeat, singulaque suum ordinem custodire. Quapropter etiam omnium opifex concupiscentiae sedem in iecore constituit, quod, cordi subiacet: irā uero aut animi zelū in corde collocauit, quod iecore ceu principalior pars, est superius: rationis uero sedē fecit cerebrū, quod omnium summū est, ceu rex quispiam, dux & princeps in omnia potestatem habens, non solū ab his quae circa se sunt propter liberū sui arbitrium honoratū, sed ab omni natura sensu praedita: quadmodū in Adamo, in Noē, alijsque tā inueteri quam in nouo Testamento declaratū est. Quapropter quilibet homo contra affectus irā uti debet, & aduersus quālibet rem quae ipsum a Deo abducit. Mahomet uero non contra affectus, sed cognatum sibi hominē hac tanquam fera immitissima & crudelissima usus est: nisi quod avaritia, ut dictum est, irā nonnihil mitigauit. Idem uero rursus in capite Em, tanquam omnium oblitus,

oblitus, sic dixit: Eorum qui deum alium quam hunc recipiunt, tu pædagogus non es, nec procurator: quoniam deus hoc sibi ipsi reseruauit. Et quis nam alius Mahometis accusator tam grauis fuerit, quam ipse est suus ipsius? Volens enim scripturis contradicere, quas antea iustas & sanctas uocauit, non his tantum contradicere deprehenditur, sed in omnibus ferè ipse sibi ipsi est contrarius. In capite enim Elnesa, quod mulieres significat, sic inquit: Nisi à Deo esset Alcorranum, multa in eo inuenirentur contradictoria. Cum sanè ipsemet non posset suis oculis scripturas intueri, necessariò cõfugit ad mendacia, quasi ea quæ dicuntur, à Deo sint. Et quomodo à Deo esses mendacij minister & pater? Vbi enim mendaciũ, ibi Deus locũ non habet: & ubi Deus est, ibi mendacium defecit. Tenebræ enim luminis præsentiam non sustinent, quemadmodum nec morbus sanitate succedente subsistit. Præterea ducem & magistrum se dicens esse legis, quam iniquis tulit, Alcorrani ipsum non puduit. 13 Dicit enim, quod Noë, Abraham, Isaac, Iacob, sed & ipsius Christi apostoli eiusdem legis sectatores fuerint. Et quomodo eiusdem dogmatis apostoli fuerunt, qui priusquam tu nascereris, annis uiixerunt circiter septingentis, si tu dogmatis huius author es? Quomodo uero Abraham, Isaac & Iacob, tot ante hos sæculis natì: quomodo iterum Noë, qui ante hos uixit annis circiter quadringentis? Quod si tu igitur author & inuentor impietatis es, (ut etiam es reuera) falso dicis illos impuri dogmatis assecras fuisse. Si uerò, ut facis, illos eadem sentire asseris, rursus mendacij cõuinceris, quod te legis auctorem nomines. Nec enim poterit fons ex uno eodemque canali aquam dulcem simul & amaram effundere, uel uerũ & falsum. Sed quod ipse per ignorantiam tibi contradicas, uerum est. Quoniam fides non uì, nec necessitate datur, sed electionis & uoluntatis est. Corporalia enim uim sentiunt: anima uero, & quæ illius sunt, non item. Sed anima quodammodo sui iuris est, & libera: quod enim credit, & uult, illud amat & amplectitur. Quod autè uì contingit, motum à seipso non habet: quod autem propriæ naturæ repugnat, & aliunde mouetur, firmum non est: & quod firmum non est, nec etiam stabile erit. Euangelij autem lex & firma est, & stabilis, propter proprii iuris potestatem, & ipsius uoluntatem animæ. Qui enim potest, inquit Christus, capere, Matth. 19. Mahometis lex nec firma est, nec stabilis. eo quod per gladiũ & uim administraretur: licet Dei iudicijs huius impietas dilatata, & uiribus aucta sit. Sed quātum à cœlo terra distat, tantum Dei consilia ab humanis differunt, & illius cogitationes ab humanis cogitationibus, quemadmodũ & ipse Deus per Esaiam prophetam manifeste declarauit. Propterea nos quoque cum Paulo theologo dicimus, O profunditatem diuitiarũ sapientiæ & cognitionis Dei: quàm abscondita sunt iudicia illius, & non inuestigabiles uia eius? Quis enim nouit mentem Domini? Aut quis illi fuit à consilijs? Nouit enim Dominus pios custodire, iniquos uero seruare ad diem iudicii, puniendos igne sempiterno. Lux enim impiorum extinguitur. Insuper hoc dicit Mahomet: Non ueni legẽ confirmaturus miraculis, sed per gladiũ. Et hoc uere dixit. Miraculorum enim uirtus, diuinorũ est munerũ & dorum. Et quæ nam boni cum malo est communio? Nulla omnino. Sed quemadmodum malum tanquam non à Deo factum, non proprie per se subsistit, sed propter boni interitum & defectum, tanquam per accidens in ijs quibus contingit perspicitur: ita mihi de Mahometis doctrina factum uidetur, quod interitu & defectu uerorum Dei dogmatum, per accidens noua & pere.

& peregrina lex eruperit, quin potius à ueritate & Deo aliena. Quantum enim hoc malum est, tanta etiam est absurditas, & inordinata rerum confusio. Quemadmodum enim malum propter boni defectum apparet, ipsum uero per se substantia caret: & morbus propter sanitatis, confusioq; propter ordinis defectum enascitur, sic & Mahometis lex propter ueræ legis defectum per accidens enata conspicitur, rectum simulans, cum ipsa per se mera sit ab surditas & confusio, animæq; morbus, imò mors. Tantum enim Mahometis lex boni particeps est, in quantum quis sibi bene facere uidetur. Nullus enim malum, ut re ipsa est, conspiciens, ea quæ cōmittit, faceret. Suam igitur ipsius infirmitatem perspectam habens, mendacium assumit. simulat autē diuinam legem esse, quæ ab ipso traduntur: quoniam à Deo, ut dictum est, miraculorum testimonia non habebat. Sed quid de miraculorum testimoniijs loquor? Ex charismatis enim et dotibus, quas à Deo habebant apostoli, minimum & postremum erat inter omnia, linguarum cognitio: & hanc quidem ceu doctores orbis habebant, ut quocunq; proficiscerentur, gentis linguam nossent quam exactissime, (nisi enim quæ dicebantur intellexissent, uarijs opus fuisset interpretibus, ad eorum quæ utrinq; dicebantur declarationem.) Quomodo igitur hic se catholicum & uniuersi orbis doctorem nominat, qui ex omnibus donis, ne minimo quidem instructus est? Ipse enim de seipso inquit, quod aliam quam solam Arabum linguam non nouerit: quare & Alcorranum eadem lingua promulgauerit, ut ipse dilucide confessus est. Quapropter ad gladij pœnam confugit, & cœdem: nec immerito. Huius enim præceptor et pater homicida erat ab initio, & in ueritate non stetit. De monis enim uitium menti bonæ repugnare oportet: animæ uero uitium rationi, corpori, & ipsi naturæ contrarium est. quæ manifeste in Mahometis doctrina apparent. Absurditas enim & confusio, falsum deniq; & mentis excæcatio clare cognoscuntur. Videamus autem, quomodo ab hoc, quod præter naturam est, doceatur, & quale illud sit considera. Natura seipsam interimere nequit: sed cum ipsa sit ratio, omnia cum ratione facit. Mahomet uero hic quæ bruta animalia non faciunt, (quis enim animal aliquod uidit aliud quod eiusdem secum est generis interficere?) hominē similiter, ut ipse, Dei manu formatū, sine omni commiseratione occidere docuit: qui omnibus feris apparet ferocior & immitior, ut ex eo quod modò dicitur, clarius apparebit. Fertur enim ab ipsis, Adductum quondam esse ad ipsum Mahometem, patruū illius, & dixisse illi, Quid mihi eueniet, o nepos, si uestre legi non paruero? Hic uero respondit: Non aliud, o patre, quam quod occidam te. Ille uero, An non alia pœna restat? Non alia, respondit. Patruus, Obtemperabo tibi itaq; inquit, in quibuscunq; uolueris: lingua aut sola, nō corde, idq; metu gladij cōpulsus. Coactus tamē ab illo etiā filius Catēpladæ, dixit: Domine, scias me solo mortis timore doctrinā hanc recipere. Ceterū & filius Empiastæ idē dicit, Timore mortis & gladij doctrinā hanc subeo. Deinde clam literas mittit in regionē Mechæ, ne errent, sed prospiciāt sibi quomodo gladij periculū possint effugere. Hæc omnia ex Alcorrano & alijs libris desumpta sunt. Veruntamē in capite Bouis, concedit, quæ contra naturā ad faciendum nefaria sunt, quæ etiam dicta sunt turpissima. Quoscunq; enim apprehenderit impietas, in hos ceu morbus omne malum exercet. Dissimilium enim commixtio naturalium facultatum ad illicita est commotio, quod et ipsa intemperantia efficit. Huius uerò scopus non fuit alius, quam ut naturalium simul

Simul & innaturalium uoluptatum promissione conciliaret sibi stultam & insanam hominum multitudinem, quod & factum est.

IN MAHOMETEM ORATIO

SECUNDA.

VERITAS quidem una est & simplex, falsum uero multiplex & uarium: & qui in ueritate ambulat, in luce uersatur & securitate: falsi uero studiosus in tenebris obambulat, & quò nam uadat non nouit. Quapropter & Mahomet contempta ueritate, & recepto mendacio, nihil sani nihilq; humane salutis consentaneum docuit, uerum hoc solum stultile deprahenditur, ut hominum uulgus sibi adiungeret. Et uirtutum quidem fuit negligentissimus, ut humilitatis, longanimitatis, pacis & charitatis in proximum: nec aliquid utile commodumq; conscripsit. Ne uero redarguerentur illius mendacia & uanitates, per uetus & nouum Testamentum: nonnunquam alia sapientiae alienae dogmata nullo modo probabilia, quae ab alijs conscripta sunt, adiunxit. Eripse quidem inuitus & nolens & quasi diuina uirtute percitus saepius scribendo ostendit, Mosis traditiones & prophetarum, quin & Psalterium ipsumq; Euangelium sancta esse, & à Deo tradita: praecipue uero & luculenter ipsum Euangelium sanctum, perfectum, rectumq;, & commonitiones Dei uocat in Alcorrano. Et cum ueritatem non posset omnino abscondere, dicit: Nam & ipsemet quae in his scripta sunt, obseruo & facio. Et quoniam iustam, sanctam, rectam & à Deo traditam confitetur ueterem nouamq; scripturam, ipse seipsum huic obstringit etiam inuitus, & per omnia haec seruare debebat. Mentionem uero uirtutum, quae in sacris continentur, non facit, quae hominem à terra subuectum, coelestem pos sunt efficere: sed quodcumq; illi in mentem incidit, illud approbat, docetq;: & nunc quidem approbat monetq;, ut nec ueterem nec nouam scripturam suscipiant: nunc uero, ut easdem recipiant. Quemadmodum in capite Helmaida, quod mensam interpretantur, sic inquit: Libri societas nulla est, nisi Euangelium & legem impleant. Libri autem societas secundum illud dicuntur, Mahometis sectatores. Porro post multa prodigiosa uerba sua etià hoc addit, quod in partes septuagintatres diuidendi sint legis suae sectatores, e quibus una tantum eadem sola seruanda sit, reliquas autem igni tradendas. Quia nam contra huiusmodi stulta & omni statu carentia uerba confutatio ne opus est: Nulla prorsus. Verum hoc solū, qui uera sapiat adiecerit, quod & illa unica pars ab igne aeterno consumenda sit, nisi fidem recipiat ueram & irreprehensibilem. Insuper quemadmodum ubiq; fere ipse sibi contrarius est, sic etiam in capite Elnesa, quod mulieres significat, ipse seipsum confutat. dicit enim: Nisi à Deo esset Alcorranum traditum, multa in eo essent sibi inuicem contraria: cum contradictorijs planè refertum sit. In locis enim diuersis inquit, Quod Deus errantem non ducat: & idem denuò docens dicit, Orate ut ducamini ex tenebris in lucem, & ex uiarum tesquis uel salebris in rectas semitas. Quin de seipso testatur, quod in errore fuerit, (erat enim idololatra) & quod Deus eum reuocatum ad tanti prophetae dignitatem constituerit, ut ad coelum septimum usq; peruenerit, obuiamq; sit factus angelo cuidam millies maiori uniuerso mundo, qui peccata sua deplorans, per hunc

- 4 hunc ueniam à Deo rogauerit. Item, quod cum Gabriele ad Deum ascen-
dens, in angelum inciderit decies millenis uicibus maiorem mundo uniuersum: qui & ipse peccata sua deplorans apud Deum, se intercessore usus sit, &
5 ueniam impetrauerit. Porro de seipso dicit, quod finis, sigillum & silentium sit omnium prophetarum, & propterea nemini post hunc prophetare licitum esse: quare morte moriatur, quisquis prophetauerit. Fertur uero post hunc in Babylone quendam exortum esse nomine Solem, (quod scalam significat) qui se prophetam dixerit, & à Babylonijs pro propheta receptum esse, sed à Scythijs cesum una cum turba illum sequente. Et quis nam mendacia, fabulas & uanitates à Mahomete conscriptas enumerauerit? Tanta enim & tot sunt, tam innumerabilia & prolixitate uerbosa, ut etiam summi apud eos perditissimorum dogmatum doctores, quos illi Helphocaa, id est eximios nominant, inter se non consentiant aliquando in Alcorrani enarratione, nec in aeternum consensuri uidentur. Quidam enim Mahometi adherent, quidam Halae, alij uero alij: sed & hi ipsi inter se mutuò dissentiunt. Agnoscens igitur propriam infirmitatem calumniator hic, hancq; simul occultare uolens, in capite Helaram sic dicit: Nemo praeter solum Deum Alcorrani enarrationem intelligit. Agnoscens enim legis suae inutilitatem, sed & falsitatem, confusionem quoque & dissimilitudinem, quod quae multa summa reprehensione digna conscripisset, hoc dixit. Sapientes uero & prudentiores illius gentis, qui Graecorum sapientia instituti sunt (sunt enim quidam qui Euangelium & Moysis scripta perlegunt) ea quae à Mahomete scripta sunt, condemnant, & pro infirmis reiiciunt. Vnde apud Sarracenos lege cautum est, ut si quis in uniuersum dubitet, aut quaestionem dubiam de
6 Alcorrano moueat, extemplo morte moriatur. Insuper dicit: Ne committatis rapinas & caedes, nec periuria: quoniam Deus hac moleste fert. quod si tamen forte feceritis, Deus benignus est, & misericors, illa quae condonaturus est. Item in capite Helmaida, quod mensam significat, dicit, Deum periurij fraudem in nobis nihili aestimare, pro transgressione autem illius satisfactionem esse decem pauperum cibationem, totidem quae uestitum, aut pro his unius captiui redemptionem. Qui uero neutrum ex his facere potest, ter ieiunato. Habent etiam iuramentum, quod non facile fallunt: quam
7 quam etiam hoc nonnunquam contingere soleat. Insuper, cum iurauisset Mahomet, se non coiturum cum Iacobitissa quadam nomine Maria, permisit illi Deus, ne quod iurauerat ratum haberet: sed ad eum accessit, ut in capite Elmetaare clarissime testatur. Testes autem huiusmodi permissionis & periurij citantur angeli, Michael scilicet & Gabriel. Ad haec Deum sapientius cum illo collocutum, dixisse refert, quod lusus gratia mundum creauerit. Et cordatus quilibet, quae hic dicuntur, perpendat, quomodo omnem concedat licentiam, ut quam plurimos ad se attrahat. Et Domino dicente arctam & angustam esse uiam quae ad uitam perducit, latam uero & spaciosam quae ducit ad perditionem: & reuera in illum conuenit hoc, Viam
8 praeceptorum tuorum nolo cognoscere. Item in capite Mipacara, quod iuuentam interpretantur, Iudaeos & Christianos saluandos esse dicit. In capite uero Amram, rursus inquit, quod nemo saluari possit sine ijs quae Ismaelitarum lege continentur. Præterea inquit, quod nemo ante separatum possit ingredi. Idem uero ipse paulo post dicit, quasi huius prioris oblitus, quod Dominus ipsum assumptum in paradysum duxerit, ostendens
9 ritq;

ritque ibi viros & mulieres multas. Et interrogauit eum, Domine, quid hoc est? Et respondit illi Deus, Ne mireris, nam & hi tui sectatores sunt. Quod uero tradit Deum sibi dixisse, quod lusus gratia hominem fecerit, duas ob causas docet Mahomet: partim quidem ut ostenderet, Deum non magni estimare hominum salutem, & propterea singulis pro libidine sua intrepidum esse uiuendum: partim uero, ut saluatoris Christi incarnationem suggilleret. Reuera certe sepulchrum apertum: est guttur illius, & lingua eius dolosa. Venenum aspidis sub labijs illius. Instrumentum enim perditionis existens, uana & falsa eructauit uerba. quaecunque enim sceleratissima profari uoluit, Deum loquentem inducit. Quidam enim homines uasa sunt electionis, & misericordiae: quidam uero uasa irae, & perditionis. Propter capacitatem enim uasa nominantur. Extrinsecus enim excipiunt tam bonum quam malum. Angeli quidem cognitionem suam habent de supernis: homines uero ex sacra scriptura, alijsque extrinsecus accidentibus cognitionem colligunt, & per multa differentia in unam ueram cognitionem perducuntur: quapropter et uasa dicuntur. Miser itaque hic diaboli doctrina suscepta, cum omne uenenum suis dogmatibus miscuisset, unam (ut dictum est) impietatis mixturam adorna- uit, quam propinauit sibi credentibus, & morum animas aegritudine affectas, diabolo ceu sacrificium obtulit. Animae enim aegritudo, non quemadmodum in corporibus macies et pinguedo in substantiam suam transiens contingit, sed est ad corporalia illa & momentanea permissio. Quapropter animae functiones omnino immutari possunt. Adulteria enim, scortationes et uoluptates omnes mundo annexae sunt. Et amicitia mundi huius inimicitia est erga Deum. Quapropter & ipse omnibus, ommissis, uulgi hominum uoluptatibus permisit, et non uiuos modo istis addixit, uerum etiam post mortem illas permansuras esse pollicitus est. Quod scilicet sectatoribus illius post mortuorum resurrectione Deus daturus sit ueneres, et mulieres quam plurimas singulis, domus ite instructissimas, balnea & hortos, uestes et delicias, et alia his similia pollicebatur, Cyrinthus haeticus secutus, & alios quosdam ueteres, sicque sine quodam modo felicitatis uoluptatem esse docuit. Verum nos de his singulatim in quarta Apologia iam ante diximus: quapropter non nostri instituti est, in uniuersum omnes Mahometis impias opiniones reprehendere. Quoniam uero nobis uisum est has copiosius reuocare, sic dicimus. Idem ille Mahomet in Alcorrano sic dicit, Quod Deus mortem occisurus sit: quo facto, homines immortales & integros esse resurrecturos. Cum itaque res ita se habeat, quid opus est delicijs & rebus ueneris, cum generatio non sit necessaria? Alimentum enim propter corporis imminutionem factum est, ut defectum impleat. Et uiri cum muliere congressus propter liberorum procreationem concessus est. Quandoquidem uero hic idem confitetur, quod omnes resurrecturi sint immortales, frustraneum certe est alimentum, frustraneum etiam rei uenerae studium. Vt autem hoc concedamus, necessario tamen generatio inde sequetur. Homines uero hic generatos natura aut mortales aut immortales nasci oportet. Quod si mortales, qui sit ut ex immortalibus mortales nascantur? Si uero & hi ipsi qui nascuntur, immortales sunt, en nouum quendam generationis modum induxit. Beatus autem Moses hominum generationem exponens, sic inquit: Deus e puluere de terra sumpto formauit Adam, a seipso uero spiritu illi indito, factus est in animam uiuentem. Ex costa uero Adam formauit Euan: ex utrisque uero simul ipsum Seth, et omnes

omnes homines. Mortales igitur cum essent, etiam ipsi mortales genuerunt. Cui dogmati assentit David, testimonium ferunt prophete, & hoc ipse Christus confirmat. Non enim uero hunc generandi modum unde nam sceleratus ille incitatus docuerit, non intelligo: nisi forte propria ratione, & a patre suo diabolo permotus. Sed en absurdū hoc cōsidera. Si enim parentes immortales, filios etiā immortales genuerunt, en generationis modus exortus est, qui nec mortē sentit, nec resurrectionē. Quod si uero ipsi immortales, filios mortales genuerunt: quomodo filios diuersā ab ipsis naturā genuerunt? Natura enim omnis sibi simile generare consuevit. Vt uero etiā hoc cōcedamus: quomodo mors interfecta (ut antea posuisti) post resurrectionem denuo uires exercebit? lam ne intelligis, quomodo Mahometis doctrina sacre scripturæ contraria, etiam sibi mutuo repugnet? Ipse enim unam eamq; solam dicit fore resurrectionis diem. Ecce autem si mortales nascuntur, morientur necessario. Cum autem alia resurrectio nulla sit, & hi in æternum mortui iaceant, quis beatitudinis finem ipsam mortalitatem dixerit? Præterea sanctorum animæ quia nunc a corporibus separatae sunt, uoluptatibus carerent, & propterea etiam beatitudine destituerentur, iuxta Mahometis sententiam: & ante illas, ipsi angeli. Sed hoc nequaquā est, non est inquam. Frustratum enim est insciens cor illius, & dum se sapientem putauit, omnium stultissimus apparuit. Beatitudinis enim finis, non uoluptas est: sed ut homo, quantum fieri potest, Deo similis fiat, Deum cognoscat, illiq; uniatur. Hoc inquam, summum & angelī & hominis bonum est, & summa felicitas. Mahomet uero cum quæ nam dicat, ignoret, manifeste diuinæ repugnat iusticiæ. Iusticiæ enim diuina est, quæ omnia digne distribuit, & quæ immortalia sunt in æternum conseruat, temporanea uero hæc ad tempus, et reliqua suo quo debent ordine. Et primo quidem supremis ordinibus ea dantur, quæ conueniunt: deinde animabus & corporibus, post hæc etiam naturæ, quæ illam spectat. En igitur proportionem, pulchritudinem, ordinem & administrationem iustitiam, quæ in singulis adhibetur. Nec ueteres quosdam philosophos sequaris, qui & ipsi stupidi sunt: uerum tamen frigida quadam oratione dicunt, felicitatem esse mentis cognitionem: cum ipsi, mea sententiā, mente careant. Cum enim illi existiment nihil interesse inter mentem & intelligentiam, ignorant quod inter hæc Deus est summum bonum, & beatitudinis felicitatisq; caput. Quantum enim aliquis Deo appropinquat, tantum beatus est, gloriosus & felix. Mihi uerò dubitare contingit, quare non cædes etiam & rapinas post resurrectionem fore dixerit. Cum enim uoluptatum gratia & amore diuitiarum omnia bella moueantur, etiam illic idem dicere oportebat: quoniam qui plures in se uoluptates transfert, alijs multo est beator.

12 Quin ille idem dicit in capite Sad, Angelos quidem ex igne creatos esse, hominem uero ex puluere. Et quemadmodum corpus ex terra compactum est, ita etiam angelos ex igne ceu materia compositos putat: ē uerbis nimirum propheta hunc errorem hauriens, qui dicit, Qui fecit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. non intelligens miser, quod cœlestes animi spiritus dicuntur propter celeritatem & uelocitatem, leuem etiam & incorpoream substantiam. Ignis autem flammam uocari propter claritatem, strenuitatem, repentinum motum, uimq; purgatoriam, & fortassis etiam propter corrumpendi potētiā. Quemadmodum & supremi ordines, qui immediate maiestatis diuinæ splendorem sustinent, Seraphim ab Hebræis dicuntur;

dicuntur, id est flammæ ardentes & calescentes, propter motum illum sempiternum circa diuinam, & indefinentem, propterq; calorem, uelocitatem & feruorem continui, irrequieti & indefessi motus. Si enim ignis ille materialis proprietatem habet illuminariam & purgatoriam, ut in auro, corrumpendi uero uirtutem in omnia adulterina, quanto magis coelestes illi principatus, sancti nimirum angeli, uirtutem illuminandi & purgandi, & efficaciam ad illuminandum & purgandum illuminatione & purgatione dignos (quales nimirum sancti sunt, & prophetae) habebunt: corrumpendi uero & uastandi potentiam, ut contra Senacherib Assyriorum regem? His itaq; non intellectis, stolidus angelorum naturam ex igne constare putauit. De fabulis uero & prodigijs, quæ prodigiose edidit, dixitq; a uetularum ebriosarum deliramentis nihil differentibus, quid plura dicere opus est? Dicit enim in capite Emele, quod si interpreteris muscam significat, Solomonem magnum angelorum, hominum & brutorum animalium exercitum collegisse. Qui in expeditionem egressi, ingentem ceum muscarum fluuium inuenerunt: dixitq; musca, Omusca, ingredimini uos in antra uestra, ne uos perdat Solomon, & illius exercitus. Et musca subrisit.

Insuper in capite Rubesa dicit, uermiculum quendam daemonibus Solomonis mortem denunciauisse: cuius rei narratio talis est. Cum Solomon scipioni suo inniteretur, tanto repente dolore correptus est, ut confestim expiraret: diuino tamen quodam miraculo non corruit. Huic uero ministrantes daemones, cum illum sic stare cernerent, uiuere adhuc arbitrati sunt. Prorepsit autem e terra uermis, scipionem illius arrodens: quo simul corroso, Solomon concidit. Daemones uero accurrentes, ut eum obijssent cognouerunt, ex eo tempore cunctis suis uiribus humano generi nocere coeperunt.

Porro in libro Enarrationum Mahomet ipse causam reddit, quare ipsis uino interdictum sit. Dicit enim, Deum in terras duos emisisse angelos, ad bene imperandum & iudicandum: quorum nomina erant Arot & Marot. Mulier autem quaedam actionem habens forensensem, illos accedens, ad prandium inuitauit, & uinum (quod illis ne biberent praeceperat Dominus) apposuit, qui ubi inebriati sunt, eandem opprimere ui conati sunt. Illa uero libidini illorum non consensit: sed conscenso coelo, res suas exposuit. Deus uero hac simul uisa, & causa quam habebat cognita, ipsam fecit Luciferum, ut tam in coelo inter stellas formosa esset, quam in terra inter mulieres fuerat. Angelis uero qui peccauerant optionem obtulit, utrum in hoc an futuro saeculo puniri uellent. eosq; cum in hoc saeculo puniri nallent, ex pedibus ferrea catena in Babylonis puteum suspendit, usq; ad diem iudicii.

Dicit praeterea, coelum hoc creatum ex fumo factum esse: unde apparet, quod coelum aliud, quod non creatum sit, esse putauerit nouus ille legislator, quod nullus hominum unquam cognouit: in cuius differentiam coelum hoc, quod coram uidemus, creatum uocat, quasi ex maris exhalatione fumus talis exortus sit. Mare autem ex monte Caph prodijisse docet, qui totum orbem circumdat, & coelum sustinet. Deinde solem & lunam aequales fuisse dicit luce simul et uirtute, nullamq; inter diem noctemq; fuisse differentiam, sed Gabriele quondam uolitante alam illius fortuito lunæ propius admotam & impaciam, corpus illius obscurauisse.

Insuper dicit, quod cum a Gabriele, ut Deum conueniret, uocatus in coelum

- lum fuerit, Deum manum suam super ipsum Mahometem imposuisse: se uero tantam sensisse frigoris uim, ut hæc ad dorsi quoque medullam penetraverit. Quod autem hoc illius figmentum sit, manifeste constat. Verumtamē & Anthropomorphitarum sententiam secutus, hæc dicit, qui Deum fingūt corporeum: ignorans nimirum miser illud, Suscepisti iniquitatem, quoniā
- 19 ero tibi similis. Item in capite Sad dicit Mahomet, dæmones, cum angeli fuerint, ut Adamum adorarent à Deo institutos esse: mutatos autem esse in dæmones, cum hoc officij detrectarent, nec illum more aliorum uellēt adorare. Atqui hæc opinio huic impio propria & peculiaris est. Dicit præterea Mahomet, ex stercore elephantis porcum enatum esse, ex stercore autem porci murem, selem autem ex fronte leonis. Causa autem huius talis refertur. Cū Noë in arca esset unā cum filiis suis & animalibus, illis ad naturæ officium abeuntibus arca inclinabatur: in primis autem, si abiret elephas. Nimio itaque timore Noë correptus, Deum consuluit, qui dixit, Profectus culum illius & stercoreis meatum adora. Quod cum fecisset, simul exiuit stercus, & cum illo porcus ingens, qui cū rostro stercora rimaret, scrutareturque, mus prodijt, qui arcæ tabulata cœpit arrodere: qua de causa maxime territi sunt. Noë autem de hoc denuò consulente Dominum, leo in frontem percussus est, & statim ex naribus illius felis profiliit. Et hanc ille rationem adducit, propter quam suillæ carnes ab his pro immundis habeantur. Dicit item, quod Deus in consummatione mundi occisurus sit omne genus & angelo-
- 20 rum & hominum, & quod nemo uiuens præter unum Deum & mortem (quam angelum quendam Hadriel nomine esse dicit) relinquendus sit. Et tunc præcipiet Hadrieli Dominus, ut occidat seipsum. Quo facto, clamabit uoce alta Dominus, & dicet, Vbi sunt satrapæ mundi & principes? Et post hæc omnes suscitabit. Quid uero, quisquis mentis compos fuerit, de tot tantisque nugis dicet: Non aliud certe, meo uidere, quàm quod ipse Mahometes
- 21 testatur, qui ait se librum conscripsisse duodecim millia sermonum mirabilium continentem: à discipulis uero suis rogatum, ut hæc ipsis exponeret, dixisse illis, quod ex his quidem ter mille ueri sint, reliqui uero falsi. Hincque enit, ut si qui Ismaëlitæ cum aliquibus disputauerint, et falsum esse couincatur quod ab ipsis allatum est, intrepide dicant, ea ex falsis Mahometis sermonibus, & non ex ueris desumpta esse. Quod si is forte Lucianū imitatus, de seipso dixisset hanc unam solamque esse ueritatem, quod omnia quæ in Alcorrano descripta sunt falsa sint, ueniam certe, quæ in hoc continentur, possent mereri. Quemadmodū hic facit. Veras narrationes nominat, quæ à se dicuntur mendacia. In principio enim libri sui sic dicit: Vnicam hanc ueritatem dicturus sum, omnia nimirum quæ hic describuntur, falsa esse. Et deinde quæcunque ridicula sunt, per lusum ascribit. Cum uero hic tanta cum impudentia falsum doceat, nec Deum ueritus nec homines, quā nam uenia infelix dignus fuerit? Præterea in capite Ceramar, quod lunam interpre-
- 22 tantur, dixit: Quod Mahometis discipuli cum lunam coitui uicinam uiderent, dixerint illi, Ostende nobis prodigium aliquod. Tunc ipse duobus digitis suis Lunæ innuit. quo facto, hæc in duas partes dissecta est, & alterum quidem frustum in montem Helicain (qui ab uno latere ciuitati Mechæ adiacet) decidit: alterum uero in alium montem Erythron nomine, qui ab altero latere eiusdem ciuitatis situs est. Et luna sic dissecta in Mahometis tu-
- 23 nicam

micam collecta est, qui eandem integram restituit. Qua autem confutatione in huiusmodi figmenta & fabulas opus est? Verumtamen quisquis studiosus fuerit, intelligat miracula non in alicuius rei specimen fieri solere: sed alia quidem propter aliquam utilitatem animæ fiunt, ut de Christo & Nathaniel legimus. Nathaniel enim auditis quæ à Christo fiebant miraculis, & arcanis animi sui, uerum suum Dominum agnouit, & Christum confessus est esse Dei filium & præceptorem Israël, id est Deum & hominem. alia uero in utilitatem corporum fiunt, ut infinita infirmorum multitudo à Christo sanata, & esus panum: alia rursus propter utrumque contingunt, corpus nimirum & animam: ut in paralytico contigit, cui primum peccata remissa sunt, & fidem remissionis peccatorum etiam dissoluti corporis sanitas secuta est. Item in eo, qui à natiuitate sua cæcus fuerat. Post sanitatem enim oculorum acquisitam, is quoque proprium suum formatorem & creatorem agnouit, ipsumque adorauit. alia rursus miraculorum propter usum aliquem facta sunt, ut à Mose in Aegypto & deserto: item à Iosue filio Nun, qui solem in bello consistere fecit: sacerdotum quoque in Iericho. Hoc uero lunæ prodigiū, quæ de causa factum est? Propter nullum certe commodum, nec usum: sed in hoc tantum, ut Mahometis discipuli omnia ea quæ in mentem inciderent, effutirent, aliæque quæ ab ipsis uana falsæque dicuntur. Vnum tamen bene facere uidentur, quod mentiri scopum sibi proposuerunt, & perpetuò mentiuntur. Hic enim idem est, qui dixit, Non ueni per miracula daturus legem, sed per gladium. Et si hoc uerum est, quæ nam ratione hoc stupendum in luna miraculū edidit? Adeo omnia uana & falsa sunt, quæ ab ipsis dicuntur. Cum malitia enim cōuersantes, ignorantia seruiunt. Cognitione enim ignorantiam gignere nequit, ut nec lux tenebras. Malicia uero ignorantiam parere solet. Porro in capite Elezap sic dicit, Deus & angeli semper pro Mahomete & illius sectatoribus orant. Quid dicis o homo? Num Deus pro aliorum salute orat? Et si orat, aut seipsum orat, aut alium. Si seipsum, absurdum omnino est quod dicitur. & quæ nam sic est orationis utilitas? Et hoc modo nec propriam uoluntatem perficit. Quod si alterum orat, alium omnino, ut uidetur, Deum maiorem se habere deprehenditur. Sine omni enim controuersia, quod maius est, à minori oratur. Et ecce iuxta tuā opinionem, o Mahomet, duo Dī sunt: hic quidem maior, ille uero minor: & hic quidem orare uidetur, ille uero alterius preces suscipere. Et tu ipse Deum creatorem cœli & terræ, illum inquam fateris, ipsumque adorando colis, quem tamen pro te orare affirmas. Quem enim alium Deum facis, qui cœli & terræ creatoris preces suscipiat? Quis nam ille Deus sit, non intelligo. Ego autem cum magno illo Mose consentiens dico, Dī, qui non fecerunt cœlum & terram, pereant. Sed dicunt fortassis Mahometistæ, Qua ratione igitur uos Christiani dicitis Christum, quem similiter ut Deum adoratis, pro crucifigētibz se orauisse? Eiusdem certe criminis, cuius nos accusatis, uos ipsi uel nolentes rei esse deprehendimini. Si enim Christus, iuxta uestram sententiam, Deus est, quare non libere & proprio iure crucifigentium se delicta remisit? Quod si Deus non est, cur illum ceu Deum adoratis? Si autē ille Deus est, & nihilominus, ut uidere licet, orare deprehenditur, alio certe Deo se maiore habet opus. En igitur iuxta tuam quoque opinionem Deus maior & minor est. Audiant uero nunc diligenter, qui hanc quæstionem mouent. Dominus in Euangelio apostolis sic ait: In cathedra Moſis ſederunt ſcribæ & phariſæi: omnia igitur

Ioan. 1.

Matth. 14.

Matth. 9.

Ioan. 9.

24

cc

Matth. 23.

cc

i 3 quæ

quæ uos iusserint seruare, seruare, & facite illa: secundum opera autē illorū ne feceritis. dicunt enim, & nō faciunt. Quid nam hæc uerba innuūt? Non aliud quā quod scribæ & pharisæi solo nomine doctores sint, re ipsa uero nequaquā. Christus autem operibus quoq; artes docuit, et nōnunquā Christus facere aliquid prius, deinde docere conspicitur: nonnunquā uero facere, & silere: adeo ut & ipsum silentium alterius doctrinæ locū suppleat.

Matth. 5. Et aliquando quidem dicebat: Luceat lux uestra corā hominibus, ut uideāt opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est. aliquando

Matth. 6. uero rursus: Non sciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Inter docendum enim, cum dicit, Si quis te adegerit ad miliare unum, abi cum eo duo: & uolenti tunicam tuam auferre, dimitte etiā pallium. & percutienti te in maxillam, obuerte & alteram (aliāq; omnia, quæ uerborum causa omittimus) tunc dixit illis: Quod si dilexeritis amicos uestros, quod uestrum est præmīum? Et si mutuum dederitis his à quibus uos recepturos esse speratis, quod nam uestrum est præmīum? Quin potius mutuum date illis, à quibus uos nō recepturos speratis: & diligite inimicos uestros, & orate pro execrantibus uos. Cum igitur reliqua omnia etiā factis docuisset, & ipsa facta uerū annuntiarent: amorem autem hostibus exhibendum uerbis tantummodo docuerat, facta autem adhuc laterent, nec manifesta essent: tempore passionis orauit pro crucifigentibus se, & quæ in illo latebat erga inimicos charitas, in lucē se protulit. Quin & beatus ille Lucas regi Theophilo sic dicit: Superiore quidem uolumine, id est euangelio, diximus de omnibus quæ cœpit Iesus tum facere, tū docere. Quibus uerbis non aliud innuit, quā quod Christum à stulte docentium scribarū & pharisæorum similitudine separat, & ostendit hunc doctorem uerum, qui dicat simul & faciat, qui faciat & doceat. Orauit quidem Christus pro his qui crucifigebant se, sed ut homo: Non enim instar Dei sine corpore in terris uersabatur, neq; tamen homo nudus, ut Nestorius & uos dicere soletis, sed Deus & homo. Et nunc quidem ceu Deus operabatur: ut cum dicit, Volo, mundus sis: & Remittuntur tibi peccata tua. nunc uero ceu Deus & homo, ut cum cæcum tetigit, & sanatus est. Et in filia Centurionis per contactum quidem ostendit se hominem esse: per illud autem, quod dicit, Tibi dico, respice & surge, suam ipsius diuinitatem declarauit. Nonnunquā uero solam suam humanitatem demonstrauit: ut cum esuriuit, laborauit, fleuit propter Lazarum.

Perfectus enim Deus, & perfectus homo erat. Et quemadmodum instar Dei propria sua potestate, quæcunq; uolebat & illi libitum erat, faciebat: sic ut homo, omnia humana (excepto peccato, quod sancta eius anima non cognouit: & ægritudine, quæ sanctum illius corpus non attigit) quæ hominis sunt, suscepit. Et quemadmodum peccati uestigium non erat in sancta Domini anima, sic nec ægritudo in sancto illius corpore. Peccatum enim ordinis turbatio & boni defectus est: & humorum inordinata confusio, sanitatisq; defectus, ægritudo. Sed quomodo inordinatæ confusionis & ægritudinis species in corpore creantis ordinem, morbum & omnem infirmitatem fannantis conspiceretur? Quando quidem igitur, ut dictum est, Deus erat & homo, orauit quidem humano more, quia tempus reuelandi charitatem interiorē aduenerat. Ipse enim est qui dicit: Maiorem hac charitatem nemo habet, quā ut ponat aliquis animam pro amico suo: id est, uitam. Hic uero non

non modo pro amicis suis uitam suam morti exposuit, sed nihilo minus pro inimicis suis, pro illis nempe qui crucifixerunt eum, & omnibus Iudæis: quin etiam pro toto mundo, quemadmodum propheta prædicauerunt, & res ipsa edocuit, ueritasque emouit sole splendidiore. Ut enim lapis emissus, si in solidum inciderit, in emittentem retorquetur: ita & Saluatoris oratio, infirmorum istorum & impiorum animas omni ferro duriores nata, in eum qui hanc habuit reuersa est. Quapropter & David uaticinatus dixit: Insurgentes in me testes iniqui, quæ non nouerunt, interrogauerunt me. Retribuerunt mihi malum pro bono, & orbitatem animæ meæ. Ego uero cum illi obturbarent me, induebam sacco, & humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meum reuertetur. En Christi oratio rursus ad illum reuersa est. Quam ob rem? Quia non inuenit poenitentiae locum in animabus crucifigentium illum. Si enim poenitentia in illis inuenta fuisset, peccatum utique illorum esset sublatum. Quod etiam si non factum sit, nihilominus tamen etiam Christus discipulos ad prædicationem emittens, sic inquit: Ingressi in domum, salutate illam. & siquidem domus fuerit digna, ueniat pax uestra super eam. si uero non digna fuerit, pax uestra ad uos reuertatur. Et qui non susceperit uos, nec audierit sermones uestros, egressi ex domo & ciuitate illa, excutite puluerem pedum uestrorum, in testimonium ipsis. Amen dico uobis, tolerabilius erit Sodomis, & Gomorrhæ in die iudicii, quam ciuitati illi. Et uide, non pace modo ut & precibus priuati sunt, sed etiam Sodomis collati. Intelligis ne ut quæ de Christo feruntur, à principio ab omnibus prophetis descripta sunt? quæ sane propter nimiam copiam præterimus. Si quis enim ueritatis studiosus fuerit, ipsam inueniet. Exemplo autem utor (non enim absurdum fuerit, ab obscurioribus similitudinibus ad omnium authorem ascendere) Quem admodum enim apud Græcos quidam in statu, quos nonnulli Mercurios uocauerunt, in illis inquam, quantum foris apparet, omnino inornata & deformia sunt omnia: statu autem apertis, illarum imagines perpulchræ apparent. Ita mihi de Christo fieri uidetur. Quæ enim extrinsecus dicuntur, & apparent, parua uidentur & exigua: quæ uero in his intelliguntur, magna sunt, & plus quam naturalia. Verum hoc exemplum sufficiens non est. Qui enim ueritatem, ut dictum est, inquit, non solum quæ in his intelliguntur Christi opera magna, plus quam naturalia & stupenda, Deoque digna inueniet: sed etiam illius humana, quæ omnem cognitionem & intellectum angelorum & hominum excedunt. Et quemadmodum ex his, quæ uidentur creaturis, cœli & terræ aliorumque opifex Deus apparet (illud enim Deo proprium est, ut ipse quidem non uideatur, talis uero esse colligatur ex operibus) sic etiam in Christi miraculis Deum esse apparet, eum qui talia autoritate propria operatur. Quapropter ipse Saluator dixit: Si mihi non creditis, operibus credite.

Præterea in capite Helmaida, quod mensam significat, dicit, Christianos & Hebræos non esse filios & amicos Dei, eo quod peccatorum suorum gratia castigantur. Ego autem potius contrarium dico. Pater enim filium, qui illi curæ est, castigat, modo charitatem habeat. Quem enim legitime castigat aliquis, quam proprium filium? Et de Hebræis quidem uere dixit, licet ignarus ueritatem locutus sit, nesciuit enim discernere

Psalm. 35.

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

"

inter profanum & sanctum. Hebraei enim olim Dei iram senserunt, sed non implacabilem (habebant enim perpetuo prophetas, purificationes & sacerdotum) castigante quidem eos Deo corporaliter, quod uero animam attinet, illos non deserente: quin potius ostendere adoptionis gratiam ab illis nondum defecisse. Post crucem uero et passionem Domini absoluta horum desertio facta est, animarum simul et corporum, & ceu ingratos maximo peccato, & parridas maximo facinore, & Dei occisores summa impietate factos Deus abdicauit, proculque a se repulit, absolute & omnino illos deserens, omnes Hebraeos potestati aliorum subijciendo, & constituendo eos seruos omnium fere gentium. Et haec quidem corporum est derelictio. Animarum autem perditionis, & uniuersalis repulse, non in hoc modo sed etiam futuro saeculo, lignum est, quod ab ipsis sacerdotum defecerit, purificatio, sacrificium & templum, & ceu uas inutile & impurum reiecti sunt. Quapropter & Da-

Psal. 69. uid uaticinatus sic dixit: Coram te omnes, Domine, qui praemunt me: op-
 „ probrium expectauit anima mea, & miseriam. Et expectaui condolentem,
 „ sed non erat: et consolatorem, sed non inueni. Et dederunt mihi in cibum fel,
 „ & in siti mea propinauerunt mihi acetum. Fiat mensa illorum coram ipsis in
 „ laqueum, et in retributionem, et in offendiculum. Excæcentur oculi illorum
 „ ne uideant, & tergum ipsorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam,
 „ & furor irae tuae apprehendat eos. Fiat habitatio illorum deserta, & in taber-
 „ naculis illorum non sit inhabitans. Quid nam haec prophetia innuit? Dice-

Psal. 74 rectionem ostendere, sic dixit: Deus iudex est, hunc humiliat, hunc exaltat.
 „ Quia poculum in manu Domini uini meri, plenum mixto. Et inclinauit ex
 „ illo in hoc, uerumtamen fex illius non est exinanita. Omnes peccatores ter-
 „ rae bibent. Rursum in alio psalmo sic dixit: Deus iudex iustus, fortis & lon-
 „ ganimis. nec iram inducens quotidie. Nisi conuersi fueritis, exacuet gladium
 „ suum. Nunc igitur, quae restant, diligenter accipe. Propheta dixit Deum esse
 „ iudicem: sed etiam iustum esse notauit. Quoniam uero quidam hominum
 „ iudices sunt, alij quidem iusti, alij uero iniusti, eo quod iustum uocauit, osten-
 „ dit Deum omnis iniustitiae esse expertem. Cum autem fortem uocat, osten-
 „ dit quod iusticiam suam possit constituere. Cumque longanimem dicit, osten-
 „ dit quod non ex abrupto Deus iudicia sua exequatur, sed mansuete & cle-
 „ menter: quapropter iram suam peccatoribus non quotidie inducit. Cur?
 „ Eo quod peccatorum poenitentiam expectet. Nunc uero gladium suum acuit,
 „ id est potentiam suam puniendi proferet contra eos qui a peccatis ad poeni-
 „ tentiam nolunt conuerti. Rursum cum dicit Deum esse iudicem, mox sub-
 „ iungit: Hunc humiliat, hunc exaltat. Post haec uero dicit, Poculum in manu
 „ Domini, uini meri, plenum mixto: & inclinauit ex hoc in hoc, uerum-
 „ tamen fex illius non est exinanita. Bibent omnes peccatores terrae. Quid
 „ nam haec prophetia significat? Non aliud quam quod superius dictum
 „ est: Nisi conuersi fueritis, gladium suum exacuet. sic & hic dicit, quod po-
 „ culum in manu Domini uini meri, plenum mixto: id est, plenum furo-
 „ ris. sed etiam misericordiae (hoc enim mixtum significat) declinante ni-
 „ mirum hoc ex abrupto ad longanimitatem, uel remissionem. siue, pro-
 „ pter opera quidem peccatorum furore plenum: propter Dei uero in ho-
 „ mines amorem, mixtum est misericordia illius, expectantis peccatorum poe-
 „ nitentiam. quemadmodum in Niniuitis, ipsa clementia peccatum exu-
 „ peran-

perante propter poenitentiam. Quamuis autē Hebræorū castigatio austerā fuerit propter captiuitatem semel atq; iterum ipsis inductā, non tamen fex exinanita est, id est sordes infimę et finis furoris. Id enim perfectē denotatur. Et cum propter idololatriam, & iniquitates ipsorum captiui abducti sint, propter Deū tamen in homines amorem denuo redierunt ad pristinam suā libertatem & conditionem: & biberunt quidem ceu peccatores ex poculo hoc uinum, non tamen merum, sed amore & misericordia temperatū. Postquam uero immane illud ausi sunt facinus, et in Christū tanta exercuerunt, Deiq; occisores facti sunt, intendit etiam in illos Deus arcum suum, cum stultorum illorum conuersionem expectauisset annis quadraginta: a tempore scilicet eo quo Saluator passus est, usq; ad Vespasiani et Titi tēpora. Cum autem peccatum horum omni poenitentia careret, incurabilia ista mala passi sunt. Et tunc impleta est Dauidis prophetia, ea quę ab illis in Christum facta sunt exponens. Postquam enim tragicę & ampliter ea quę facta sunt exposuit, utpote, Contra te Domine omnes qui pręmunt me. &, Opprobrium expectauit anima mea & miseriam. &, Expectaui condolentem, sed non erat, & consolatores, sed non inueni. &, Dederunt mihi in cibum fel, & in siti mea propinauerunt mihi acetum: Tunc, quę illis euentura sint mala, enumerat. Fiat mensa illorum coram ipsis in laqueum, & in retributionē, et in offendiculum. Mensa enim cibum impositum gestat ad impletionem deficientis corporis: habet etiam fruitionem, delicias & laticiam. Colligens igitur in unum propheta omnes Hebræorum delicias, omnem laticiam & fruitionem, mensa uocabulo utitur: ostendere hoc uolens, quod illis omnia in contrarium cessura sint. Et quemadmodum animalia quędam laqueis capta, ueniente uenatore & illa incipiente mactare, singula alterius exitum uident, nec tamen sibi ipsis nec reliquis animalibus concaptiuis suis subuenire possunt: ita etiam Iudæis continget. Coram ipsis enim cædentur amici & fratres, parentes & liberi, eo quod nemo sit qui eos eripere uel adiuuare possit. Simul uero causam calamitatis ostendens inquit, In retributionem: id est propter mortem Domino ab ipsis illatam. Excæcentur oculi eorum ne uideant, & dorsum illorum semper incurua. Obtenebratos itaq; oculos habentes, nec intelligebant, uidebant ue rationalem iusticię solem, Christū. Tergum illorum semper incurua: nō scilicet ab ipsis auferatur perpetuę seruitutis iugum. Et hoc grauissimum est, quod loco colophonis omnibus adiicitur: Et effundatur in illos ira tua, & æstus uel furor irę tuę apprehendat eos. Aestus enim animi ue furor, cōmotio cordis est ad rem aliquam: quem motum aliud quoddam extinguit, ut in Nineuitis, poenitentia, sicut dictum est. Ira uero huius commotionis effectus est, quem & fecem nominauit, quemadmodum de Sodomitis quoq; est dictum. Sed perpendas nunc prophete oraculum. Non dicit, Funde furorem tuum: sed, Effunde furorem tuum & iram tuam. Articulus enim hoc loco immoderatam iram Dei & furorem significat, extremum excidium & desertionem animarū simul & corporū, aduersus eos qui tunc tēporis extabant, illosq; qui in posterū horū dogmata sunt secuturi. Fiat habitatio illorū deserta, in tabernaculis illorū nō sit qui inhabitet. Quod & euenit. Hęc autē prophete oratio nō execrandi formula est, sed prophetię elocutio. Vbi enim est Hierusalem? ubi templum? ubi sacrificium & oblatio? Omnia hęc exinanita sunt, ac si nunquam extitissent,

titissent. Et nisi templum reedificare conati essent, possent quidem dicere: Si conari uoluissimus, potuissimus utiq; & absolvere. nunc uero conspiciuntur non semel, aut his, sed etiam tertio id tentauisse, nec unquam uoti compotes facti sunt. Existimabant enim miserrimi homines, se templum reparaturos regnante Adriano Romanorum rege: deinde sub Constantino Magno: sed ab utroque ceu proterui & contumaces puniti sunt. Hostis uero Christi & defector Iulianus, una cum Iudæis summo studio in hoc incubuit, pecuniam deposuit, artifices conuocauit, omniaq; egit, fecit & procurauit, ceu insanus & mente captus, ut Christi destrueret sententiam, quæ templum illud reparari non permittebat. Cæterum qui sapientes capis in uersutia sua, statim ei re ipsa ostendit Dei suffragia longe omnium esse fortissima. Vt enim stultum & uasani studio aggressi sunt, fundamentisq; erutis manus ædificio admouere uoluerunt, ignis e fundamentis emicans plurimos consumpsit, horumq; conatum & uasaniam repulit. Rex uero uasani quocunq; pedes ferebant, transfuga aufugit, Dei iudicio territus. Sed ne sic tamen infelix ille cessit. Paulisper itaq; huic loco immorantes, etiam aliorum prophetarum ad Hebræos oracula inspiciamus. Dicit enim Esaias, Scio quod durus es, & neruus ferreus collum tuum: id est inflexibile. et frons tua ænea, id est impudens. Et Daniel: Venerunt super nos mala, qualia non facta sunt sub cælo, secundum ea quæ facta sunt in Hierusalem. Quæ nam illa? Quæ nimirum & Moses prædixerat, & Ieremias exposuit. Et ille quidem sic inquit: Tenera & delicata ualde, cuius pes non experientiam sumpsit ascendere in sellam, propter teneritatem & molliciem, mensam attinget illicitam, & deuorabit liberos suos. Quod etiam in Hierusalem factum est, in excidio à Romanis illato. Matres enim liberos suos deuorauerunt. Ieremias uero oraculum hoc exponens, dixit: Manus matrum miseratium aggressæ sunt liberos suos. Sed & Malachias propheta sic inquit: Si suscipiam ex uobis faciem uestram, dicit Dominus omnipotens, quia ab ortu in occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium mundum. Vos autem prophanatis illud, Quando itaq; hæc impleta sunt? Omnino post Christi crucem, & resurrectionem. Non enim Hierosolyma tantum, ubi Moses Dei cultum, & non alibi fieri præceperat, sed in omnem quæ sol intuetur terram, Dei gloria dilatata est. Hoc enim innuit quod dicitur, Ab ortu solis usq; ad occasum: id est, in toto mundo. Nec cõrcta est prophetia dixisse illud, Ab ortu solis usq; ad occasum, ne Iudæi hæc calumniantes dicrent, se per uniuersum orbem habitare, & prophetam de ipsis locutum esse. Verum addit, Nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum & sacrificium mundum offertur nomini meo. Vos autem prophanauistis illud. Non ut ceu sacrificio Hebræorum contaminato & prophano, Deus sic per prophetam locutus sit, sed propter mores hæc offerentium. Verum si quis forte & hoc dixerit, non multum mea errauerit sententia. Veteri sacrificio cum nouo comparato, magna inter hæc differentia animaduertetur. Et quemadmodum angelos corporeos ad Dei incorpoream substantiam collatos, corporeos esse iudicamus: sic etiã in ueteris & noui sacrificij collatione cõtingit. In illo enim sanguis tauro rum & hircorũ, & tabo cinisq; iuuenca: hic autem filius Dei, & sanguis Christi, Ecce igitur differentiã. Quapropter & Dauid uaticinatus dixit, Non suscipiam

scipiam ex domo tua vitulos, neque capellas ex gregibus tuis. Quoniam meae *psalm. 50.*
 sunt omnes ferae campi, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnes
 uolucres coeli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam
 tibi. Mea enim est terra, & plenitudo eius. Num edam carnes taurorum, &
 sanguinem hircorum bibam? Offer Deo sacrificium laudis, & redde altissi-
 mo uota tua: & inuocabis me in die tribulationis tuae, & eruam te, & glorifi-
 cabis me. Vides ne ut sacrificium quod auris constat & hircis, non appro-
 bat: illud uero quod laudem continet, recipit. Quin & Sophonias sic ait: Ap- *Soph. 2.*
 parebit Dominus super omnes gentes, & extirpabit omnes deos gentium:
 & adorabunt eum unusquisque de loco suo. Et hic quoque Hierosolymam ne-
 glexit, omnem uero locum gentium ad Dei culturam uenientium in me-
 dium adduxit. Omnibus tamen his sic ratis firmisque, non tamen poenitentiae
 turris & praesidium concidit, nec ianua adhuc clausa est, neque Hebraeis neque
 Ismaelitis, sed nec ulli qui intrare uoluerit. Et sic de Iudaeis quidem uere hoc
 dixit Mahomet: licet ipse quid nam dicatur, ignorauerit, ut dictum est.

De Christianis autem non sic. Nec enim ut ipse putauit, propter pecca-
 torum castigationem, non pro filiis & amicis Dei iudicandi sunt. Pro-
 cul enim a scopo aberrauit, putans propterea quod Ismaelitae nonnul-
 los Christianorum affligant, ipsos quidem laudi dignos, & quasi filios
 & amicos Dei, punire Christianos a Deo omnino repudiatos. Sed aliter
 longe se habet negotium. Maxima enim Christianorum multitudo sum-
 ma pace fruitur, quos Deus iudicio suo sibi soli noto non sinit pertur-
 bari ab impijs. qui licet contra hos expeditionem facerent, fortiores sane
 stabiliioresque aranearum telae apparent omni impiorum militia & fortitu-
 dine. Confiteor tamen multos Christianorum propter peccata nostra in ma-
 nus impiorum traditos esse, in suorum correctionem, & aliorum exem-
 plum & resipiscantiam. Neque sane existiment Christianos, qui in illorum sunt
 manibus, propter horum uirtutem traditos esse. Sed ueluti flagellum & lo-
 rum correctionis a Deo & iudicati & missi sunt (castigatione enim dignos
 castigant) sunt tamen interim Deo exosi & abominabiles. Quid enim locu-
 stae sunt, et cruce, & bruchi? Magna nimirum Dei potentia. Quid item ful-
 mina & grando, alique quae nonnunquam per elementa fiunt castigationes?
 Num igitur amici Dei & filij Dei iudicantur? Quibus ipsa ueritas sic re-
 spondet: Nouit Deus omnia, etiam ante generationem illorum. Quemad-
 modum enim de Esau & Iacobo dixit, priusquam hi nascerentur, Iacob di-
 lexi, Esau autem odio habui: sic etiam eos qui abnegata uera & irreprehen-
 sibili Christianorum fide ad contrariam deflexerunt, priusquam nasceren-
 tur, perditionis & Satanae instrumenta iudicauit. Et licet illic inueniantur, siue
 hic, nihilominus poena digni deprehenduntur: quod in illis uidere est, qui
 in captiuitate aut nati sunt, aut postea nascentur. Verumtamen ex his qui
 Christum abnegauerunt, nascuntur aliquando sancti & boni uiri: quem-
 admodum ex Esau iustus ille Iob, & martyres ex idololatriis. Verum de his
 quidem haec dicta sint. De ijs uero qui religionem propriam & pietatem
 inter impios custodiunt, quid nam dicere opus est? Non ne admirandi &
 laude digni sunt? Nec minus de illis sic iudicandum, qui in libertate religionis
 agunt. Hi siquidem nondum probati sunt, & propterea quales nam sint igno-
 rat: a Deo autem, et illo solo cognoscunt. Illi uero instar auri in fornace puri esse
 declarantur, quemadmodum illi in Babylone pueri. Nec sane ad salutem satis effi-

Prouerb. 3.

cax est ipsa dogmatum fides, nisi operibus fuerit temperata. Ostende enim mihi, dicit oraculum, fidem tuam ex operibus tuis, & ego tibi ostendam fidem meam ex operibus meis. Videamus igitur quæ nam opera apud Deum recipiantur, & qui nam hi sint qui Dei meminerunt. num scilicet hi qui in delicijs & libertate uiuunt, an qui in afflictione & miseria? Hi certe haud dubie. Ait enim, Domine in afflictione tui recordati sumus. Et, Qui in lachrymis seminant metunt in exultatione. Et tribulationes multæ iustorum, mors autem peccatorum mala. Licet enim in hac uita foelici successu ferantur, & perinde ac si quis laudetur quod prudens sit, fortis, temperans & iustus, alius uero nihili hæc faciens, pinguem se esse gloriatur & corpulentum: sic de seipsis sentiunt miserrimi homines, ac ueris inexhaustisq; diuitijs cõtemptis, illas quæ somnia simulant, amplectuntur: & preciosa illa margarita, Christo nimirum, relicta, conchas uel lapillos congregant. Quid autem de oraculo illo prophetico iudicant, quod dicit, Quem diligit Dominus cum castigat, & flagellat quem filij loco adoptat? Christiani itaq; non traduntur tanquam reiecti & deserti à Deo, ut Mahomet aperte testatur: sed ceu filij causa correctionis (ut superius dilucide demonstratum est) & propter aliorum resipiscenciam & utilitatem. Habeet enim Christiani, qui inter gentes agunt, patriarchas, sacerdotes, pontifices, per quos sanctificantur, omniaq; quæ Christianis solennia sunt, administrant, in ipsorum quidem utilitatem, insignnum uerò quod ab adoptione filiorum Dei non, nec ab illius amicitia exciderint. Agnoscant igitur omnino, quod iusti quidem sapius in manus impiorum tradantur, non ut glorificentur impij, sed ut probentur pij, & auro puriores reddantur. Quid autem de iusto illo Iob dicemus? (omitto enim dicere de patriarcha Abraham, cum & ille ad tempus inter impios conuersatus sit) et sanè de ferreo illo et adamantino Iob interrogo: Num ceu desertus et à Deo reiectus diabolo traditus est? et tot tantisq; malis mobilibus simul immobilibusq; flagellatus est, liberorum scilicet amissione, et proprii corporis afflictione? Diabolus uerò qui iustū flagellabat, num tanquam amicus Dei affligebat hunc, Deo quidem ante generationem huius notum, sanctumq; ab illo iudicatum, hominibus autem ignotum? Quapropter Deus eum in medium statuit instar columnæ et statuæ cuiusdam animatæ; in exemplum et utilitatem posteritati. Miror sanè nisi de hoc sic quoq; loqui audeant. Inquirendum tamen est, et res ipsa indicat, quales de Deo & diabolo opiniones habeat Mahomet. Summa enim dicendi libertate contendit, etiam daemones saluandos fore, Originem nimirum secutus. Quin etiam in lege à se lata, Alcorranum nimirum, sic inquit: Magna daemonum multitudo cum hæc legi audiisset, admirata est, et propter hoc gauisa est, qui etiam illi credentes salutem consecuti sunt. Quomodo autem aliquis saluari poterit, nisi prius resipiscens opera fecit quæ illum rite cum Deo uniant? Tunc enim in Dei amicitiam recipitur, cum illi unitus fuerit: Deo autem unitus, hæres salutis est, regni coelorum, uitæq; æternæ. Huiusmodi inquam, de diabolo opiniones concepit filius illius Mahomet, ut quamuis aperte dicere uereatur diabolum Dei amicum esse, re ipsa tamen illud affirmet.

IN MAHOMETEM ORATIO

TERTIA.

VANDO QUIDEM de absurdis quibusdam Mahometis opinionibus diximus superius, inspiciamus nunc quænam de saluatore nostro Christo & uero Deo nostro miser ille sentiat, doceatq. Reuera enim hoc uerum est, Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Hic enim trinitatem negat, Deum tamen esse fatetur creatorem cœli & terræ, angelorum & hominum, omnisq. creaturæ, filium non habentem, utpote cum sine muliere hunc genuisse nō sit possibile, hæretici Carpocratis opinionem secutus, carnalem arbitratus esse Dei generationem. Quapropter etiam dissidia inter Deum patrem & filium esse potuisse existimauit. Quod si impossibile est ut Deus sine muliere filium habeat, dicant etiam illum nec creatorem esse, nec opificem sine proposita sibi materia, iuxta insipientium Græcorum doctrinam. Si uero Deus filium habuerit, etiam dissidia inter illos exoriantur, ut in capite Helmonijm asserit, ludæos simul & ipsum secutus Carpocratem. Nos uero de his singulatim in apologia diximus, quapropter ut supra quoq. diximus, non instituimus de his copiosius contendere. Quoniam uero in præsentī huic manifeste contradicimus, audiant quæso Mahometistæ. Mahomet hic Christum nec Deum esse sentit, nec dei filiū, sed nudum hominem, ut & reliquos omnes, sed sanctum, omnibusq. hominibus sine controuersia excellentiorem, ut etiam Nestorius sensit. In capite autem Elnesa, quod mulieres significat, sic ait, quod Christus Iesus filius Mariæ sermo Dei sit, anima Dei, & spiritus Dei. Incipiamus ergo ab ipsius Mahometis confessione. Quod si ut ad prophetas sermo Dei factus est, & prophetae illum hominibus annunciauerunt: sic etiam Christus acceptum a Deo sermonem homines docuit, & propterea, ut Mahomet hunc nominare solet, propheta dicitur, omniumq. maximus, imò ipse Dei sermo, qui sit quod nullus unquam prophetarū sermo Dei dictus sit, sed singuli nominis proprii significationem retinuerint. Quod si autem hæc ratio nulla fuerit, sed si propterea sermo Dei dicitur, quod archangelus Gabriel adueniens uirgini gratia plenæ faustum illud nunciū annunciauit, oportebat certe & Samsonem Manoæ filium eodem nomine appellari, quoniam & ipse ex promissione Dei natus est. Angelus enim adueniens, illius generationem exposuit. Quin & Zachariæ filium Ioannem similiter ex promissione natum, sermonem Dei uocari oportet, propterea quod ipsius natiuitas Zachariæ per angelū annunciata sit. Quandoquidem igitur nec propheta aliquis sermo Dei uocatus est, nec aliquis ex promissione natus: certe nec Christus sermo Dei dicitur propterea, quod angelus uirgini Mariæ salutē dixerit, aut quod is regnum Dei annunciauerit. Sed alia quadam ratione, quam ignorauit Mahomet, hoc nomen accepit. Si enim nouisset eum, a blasphemijs certe in illum iactis abstinuisset. Cum enim ex scripturis audiuisset Christum esse sermonem, illud quidem quod dicebatur confessus est, illius uero sensum nec recepit, nec Christum Deum esse confessus est, ne fortē duos Deos adorare deprehenderetur. Ecce autem timuit, ubi timor non erat: non enim intellexit substantiarum discrimen, nec ipsam substantiam. Christus enim sermo dicitur, & celebratur; non modo quod mentis & rationis & sapientiæ
k dux est,

dux est, uerum etiam quod omnium causas, id est exempla, quæ etiam idæas dixerunt, æternas nimirum considerationes & consilia in seipso solo præsumpsit, & quod ex eo ipso sermone hoc ipsum quod sermonem habent & angeli & homines acceperunt, & quod per omnia penetrat, ut uaticinia tradunt, usque ad omnem finem. Et præterea quod super omnem simplicitatem diuinus sermo expanditur, & omnino super omnia iuxta illum omnem substantiam excedentem est absolutus. Quandoquidem igitur ut dictum est, neque ut propheta sermo nominatur, neque ex promissione, manifeste nunc patet, quod ceu naturalis sermo Dei Christus dicatur & sit, quapropter etiam filius Dei dicitur & est. Quemadmodum enim sermo mentis effectus est, sic etiam Christus ab æterno, & sine passione, ante sæcula è Deo genitus, filius illius nominatur. Nec enim dicere fas est, sæcula attigisse æternam illam ante omnia sæcula generationem. Num itaque aliquando deprehenditur Deum sermone caruisse, insipientem, impotentem, fontemque siccum aquis destitutum fuisse? Sed quemadmodum Christus sermo Dei nominatur, sic etiam sapientia & potentia dicitur. Et Deus quidem aut antea sermone caruit, insipiens fuit & impotens, postea uero, ut homines solent, sapientiam, sermonem & potentiam assumpsit, tuncque perfectus redditus est: aut cum ab æterno ante omnia sæcula perfectus esset, suum ipsius sermonem genuit. Et si quidem post tempus aliquod aut articulum temporis sermonem ex se progeniuit, quomodo Deus erat antequam qui sermone carebat? Quantulumcunque enim quis à corporibus abstulerit, corpus imperfectum redditur: à naturis autem incorporeis si uel minimam abstuleris portionem, totum perdidisti. Quod si igitur hoc de angelis incorporeis recte dicitur, quanto magis hoc in Deo absurdum erit, qui ab omni incorporea substantia, omni simplicitate & natura supra omnem substantiam exemptus est? Si enim sermonem non habebat, & postea ipsum assumpsit, possibile etiam ut illum perdat quemadmodum assumpsit: (quæ enim apposita sunt ad aliquid, etiam auferri posse constat.) Quod si uero ab æterno & ante omnia sæcula ceu perfectus Deus perfectum quoque suum sermonem genuit, pater qui æternus erat, filium quoque & sermonem suum æternum esse declarauit, & saluator expressa imago & splendor patris est naturalis, & in imaginem hanc semper respiciens pater seipsum semper aspicit: stulte igitur Mahomet tradit, Deum non posse filium habere sine muliere. Hoc idem ceu forte argumentum repetit. In hunc autem (quantum conicio) errorem incidit, quod Deum corporeum esse putaret & propterea supernam quoque illam generationem corpoream esse existimauit. Et fieri potest ut quemadmodum de Deo dixit, quod in ipso non sit accidens, & necessario neque substantia neque uita, eo quod non comedat, nec spiraret, ita etiam negauerit Deum habere filium. Quandoquidem uero idem ille Mahomet Christum animam Dei & spiritum Dei dilucide dicit, uocatque, concedamus nos quoque rem ita ut dicit se habere. Et si spiritus Dei & anima Dei, creatura esse potest & est, ecce igitur iam contingit ut Deus iuxta Mahometis opinionem aliquando spiritu caruerit, & anima, & per creaturas plene absolutus sit, & quod aut ipse imperfectus seipsum condiderit, perfectumque fecerit, aut alium sui creatorem habeat. En rei absurditatem considera. Si uero Deus nunquam caruit spiritu, nec anima, sed his semper fuit præditus: sequitur, quod Christus semper, non secundum humanam naturam, sed diuinam, cum Deo fuerit, siue sermonem siue sapientiam siue potentiam

nam hunc nominaueris. Semper inquam ex Deo est, & cum eo. Sapiens enim nunquā sine sua est sapientia, neq̃ robustus sine suo robore, neq̃ mens sine sua ratione, ut nec sol sine suo radio. Si igitur hanc animam siue spiritum Dei dixeris, eundem etiam sermonem esse dicere licet. Si enim animam Deus habuerit, præstantissima in illo pars ipsa anima esse deprehendetur. Et uide, ex ipsa ueritate, imò ex ipsa Mahometis confessione demonstratum est, Christum eiusdem & unius cum Deo naturæ esse, & eundem Deum patrem habere genitorem ab æterno ante sæcula, filiumq̃ Dei esse genuinum, & Deum. quemadmodum ipse in Euangelij sic ait, Ego & pater unum sumus: id est, unus Deus, nō secundum personas, ut dicit Sabellius, sed secundum unam eandemq̃ diuinitatem. Et Dei ille contemplator Moses ait, In principio creauit Deus cælum & terrā. Et propheta Dauid, Omnia fecisti in sapientia. & Sermonem Domini cœli firmati sunt. Huius etiam filius Solomon, admiratione omni dignus: Deus in sapientia fundauit terram, cœlos autem parauit in prudentia. Eloquentissimus autem ille Esaias, Deus æternus qui parauit extrema terræ. Beatus uero Ioannes Zebedei filius, (quem etiam tonitruum filium Dominus nominauit, eo quod supernam illam generationem tonitruum clarius orbi ebuccinauerit) in Euangelio sic ait, In principio erat sermo, & sermo erat apud Deū, & Deus erat ille sermo. Omnia per illum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est. Viden' quomodo propter temporis importunitatem propheta obscurius locuti sint, Ioannes autem clare, aperto (quod aiunt) capite altum exclamauerit: Et ueterum quidem prophetarum alius sermonem, alius sapientiam, alius prudentiam, alius creatorem hunc nominauit: Hic uero Deum, non cælans arcanū hoc, quod propter temporis importunitatem tam diu latuerat, cum nōdum fas iustumq̃ esset uelum auferri. Quin & ipse filius Dei & Deus quasi per ænigmata annūciatus esse uidebatur: quapropter tonitruum filius hoc, In principio erat sermo, &c. clarius prædicauit. Et quemadmodū sol densissima nube & tempestate tectus, obscurus est, propriam tamen lucem suam penes se habere uidetur, tempestate uero soluta & puro aëre reuerso omnibus radios suos copiosissime immittit, ita etiam mea de sermone & filio Dei fertur sententia. Deus enim existens uerus ante sæcula, filius Dei, & creator omnis creaturæ, (quemadmodum in superioribus Apologijs, & in presenti quoq̃ demonstratum est) latebat tamen sub nube ignorantia, & idololatriæ tempestate, cum patre & spiritu. postquā autem uer apparuit, id est huius in carne administratio, & secundum carnem ex muliere natus est, sancta scilicet uirgine Deipara Maria, tunc apparuit gratia Dei omnibus salutaris hominib. & adorauit creatura creatorem suum, solumq̃ uerū Deum glorificauerūt, patremq̃ Domini nostri Iesu Christi, & ipsum filium & sermonē patris, sanctumq̃ & uiuificantem spiritum, unā uidelicet sanctam, consubstantialē, indiuisam & inconfusam trinitatem, unum nempe Deum. Et tunc uisa est Christi gloria, uelut gloria unigeniti à patre. Et tunc emisit diuinos suos radios, tenebrasq̃ ignorantia illuminauit, frigidasq̃ & mortuas animas calore fidei uiuificauit.

Præterea Mahomet Carpocratis hæretici opinionem secutus, Christum ex uirgine natum sine uirili opera confitetur, Deum uero & Dei filium esse negat. Duobus hic argumentis usus. Quod nec Christus hoc unquam de se dixerit, Et quod Iudæis dixerit, adorate Deum meum & Deū uestrum, Do-

minū meū & Dominū uestrū. Impij autē scopus unus semper est, ut pro uirili
sua persuadeat cunctis hominibus ut credant Christum nec Deum esse, nec
Dei filium, sed sanctū quidem, & prophetā omnibus prophetis superiorē,
hominemq; cunctis hominibus excellentiorem, Deum uero nequaquam.
Stultus autem hic diabolum imitatus, homines contra Christum persuade-
re conatur. Quemadmodum enim is omni modo conatur singulos homi-
nes seducere, & uel fide, uel operibus à Deo alienare: sic & Mahomet omni
studio in hoc unum intentus uidetur, ut omnes homines à uero Deo quā-
longissimē abducatur, partim quidem fide, partim uerò operibus: Deum au-
tem adorare docet, quem sua ipsius ratio effinxit. Et dæmones quidem uiso
Domino, ipsum Dei filium uel nolentes confessi sunt, (nō enim ut ueri ado-
ratores hunc confessi sunt, sed ut hi qui ueritatem occultare non poterant,
dixerunt, Quid nobis tecum rei est fili Dei? Venisti ante tempus ad crucian-
dum nos?) Mahomet uerò dæmones impietate superat, qui Christum nec
Dei filium, nec iudicem esse affirmet. Sed ad illum Esaias dixerit, Cū diabo-
lo corrupta est sciētia tua cum decore tuo, &c. Et meritò sanē de Mahomete,
discipulisq; suis dicat aliquis, gentem esse quæ consiliū amiserit, & in qua
non sit scientia. Nos uerò sic dicimus: Quod si fides (ut scriptura docet)
sine operibus mortua est, multo magis opera sine fide mortua sunt. Vbi ue-
rò nec fides nec opera præstō sunt, quid nam illis iudicandum est? Quemad-
modum enim corpus sine anima mortuum est, sic & anima sine fide & ope-
ribus. Si enim fides adfuerit, licet uulneretur anima, sanationis tamen uias
habet, per pœnitentiam scilicet & opera. Fide autem absente, omnis actio
aut uirtus, quæ in speciem esse uidetur, uana est, & inanis. Fide enim præ-
sente etiam uirtus adest, licet aliquando uirtutis defectus, id est peccatum
oboriatur. Vbi uero fides non est, nec uirtus est. Vbi autem uirtus non fue-
rit, nec illius defectus est. Vbi igitur uirtus non est, nec fides est, nec pecca-
tum, sed nuda & mera impietas. Quapropter & Esaias ait: Nisi credideritis,
non intelligetis. Fides itaq; & spes eorum est quæ non uidentur, nō eorum
quæ demonstrantur: sed imprimis donum Dei est fides illa Christianorum
in sacrosanctam trinitatem. Quod enim uidet aliquis, cur sperat? Et quod ui-
det aliquis, cur credit? Verumtamē quemadmodū apud nos sol omnia quæ
cunq; contingere potest, illuminat, & lucem habet in uniuersum mundum
uisibilem, multiplicem, sursum & deorsum propriorum radiorum splendo-
rem dispergens: & si cui non adfuerit, non propter huius illuminatoriae uir-
tutis infirmitatem hoc fit, sed propter uisus incommoditatem: multa enim
quæ talia sunt, radius solaris transiens non illuminat, cum alia illuminet: sic
etiam rationalis ille iustitiæ sol Christus, in se credentes luce implet rationa-
li, omnemq; ignorātiā & errorem ex animabus, quibus inciderit, expellit,
& uitiosos illarum oculos purgat. Et quemadmodum ignorantia errantes
& seductos dissipat hinc inde, sic rationalis lucis præsentia eos qui illuminā-
tur colligit, & in unum coniungit. Quapropter ipse Christus inquit, Ego
sum lux mundi. Et qui in me credit, non ambulabit in tenebris: errorū nem-
pe: sed habebit lucem uitæ. & reliqua, quæ oratio nostra paulo post exponet.
Quoniam igitur in capite Helmaida, ut dictum est, duabus cōtra Christum
demonstrationibus innititur Mahomet, ostendens hunc Deum non esse,
eo quod Christus nusquam dixerit se Deum esse: tum quod ludæis præce-
perit, Adorate Deum meum & Deum uestrum, Dominum meum & Do-
minum

Ioh. 8.

minum uestrum : agendum de prima iam uideamus, dein Deo uolente etiam secundam discutiemus. Incipiamus itaque ab ipsa Mahometis confessione. Hic Christum sermonem Dei, animam Dei, & spiritum Dei, ut dictum est, uocat. Item quæ de Christo & apostolis in Euangelio describuntur, iusta, sancta, perfecta & uera esse cōfiteretur: & bene. Veritas enim Domini manet in æternum. A sermone quippe Dei mendacium exire nequit: idem enim esset dicere Deum non esse Deum, & ueritatem mendacium, lucem uel tenebras. Mahomet igitur absurditate rei intellecta, ad hoc cōfugit, Christum nusquam de se quod Deus sit dixisse. Nos itaque in prima, secunda & tertia Apologia copiose simul & clare demonstrauius, ab ipso Adamo usque ad Christi generationem, quod prophete omnes uaticinati sint, quod patres uiderint, quod ipse Deus & pater de Christo locutus sit, & quod manifeste citraque omnem controuersiam demonstratus & declaratus sit Deus & Dei filius, & filius hominis. Post baptismum uero Ioannis, & mortem illius, ipse etiam Christus regnum Dei prædicare cœpit. Sed quod inter prædicandum non frequenter exclamauerit, Ego Deus sum qui uobiscum loquor, uerum est: quemadmodum nec rex obambulans clamat, Ego rex sum: uerum tamen ex magnificentia & gloria authoritatis & potentie illius omnes hunc à seruis possunt discernere: sic etiam in Christo fit. Quamuis enim ore suo non frequenter dixerit, Ego Deus sum: operibus tamen hoc idem demonstrauit. Neque tamen suam diuinitatem occuluit, neque etiam Deum patrem suum: nec etiam illos inhibuit, qui se & Deum esse, & Dei filium confessi sunt. Nathaniel enim dicens, Tu es filius Dei, tu es rex Israël: non reprehensus est, ut hi qui Lycaoniae Paulum & Barnabam deos esse sentiebant, ipsisque tanquam dijs sacrificaturi erant, increpati sunt ab ipsis dicentibus, Desistite à re tam absurda, nos etenim homines sumus iisdem quibus & uos malis obnoxij: & priusquam loquerentur, uestimenta sua dilaniauerunt. Verum Nathanielis confessio recepta simul & laudata est. Adhæc Domino discipulos suos interrogante, Quem nam me dicunt homines esse filium hominis: cum non opus haberet hæc interrogare, qui omnia priusquam ipsi nascerentur, iam ante nouerat: sed cum illos in sublimiorem cognitionem uellet inducere. Discipulisque uarias aliorum sententias de illo exponētibz, Petrus etiam adiiciens, Tu es Christus filius Dei uiuentis: non audiuit à Christo, Erras o Petre, ne erres, magister enim tuus sum, audi & agnosce ueritatem cum omnibus his, non sum filius Dei, impossibile enim est ut Deus filium habeat. Sed quid? Dicit illi Christus, Beatus es Simon fili Iona. Quoniam caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est, confirmans omnino illius sermonem. In gratiam uero & præmium ueræ & indubitatae confessionis, dedit illi clauēs regni cœlorum. Item octauo post Christi resurrectionem die, cum Thomas Christi manus latusque contrectauisset, & cognouisset hunc sine omni controuersia esse Christum, altum exclamauit, Dominus meus, Deus meus. Quid uero Christus ad Thomam? Quoniam uidisti me, credidisti. Beati qui non uident, & credunt. Et hæc quidem illi tradiderunt. Videamus uero ea quæ Christus de seipso protulit. Amen Amen dico uobis, inquit, uenit hora & nunc est, quando mortui audient uocem filij Dei, & qui audiuerint, uiuent. Sicut enim pater uitam habet in seipso, sic etiam filio dedit, ut uitam habeat in seipso. Et potestatem dedit illi ut faciat iudiciū: quia filius hominis est. Ne miremini illud: Quoniam ueniet hora, quando omnes

Act. 14.

Ioan. 5.

k qui

qui in monumentis sunt, audient uocem eius: & egrediētur hi quidem qui bona fecerunt, ad resurrectionem uitae: qui uero mala operati sunt, in resurrectionē iudicij. Et rursus: Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam aeternam. Quid uobis uidetur? Num Christus se Deum dicit, & Dei filium, an non? In eo certe quod dicit, Venit hora quando mortui audiēt uocem filij Dei, ostēdit Deū habere filium, qui est ipse Christus. Illud uero, Audient mortui uocem eius, & uiuēt: ostendit eū Dominū esse, & potestātē habere uitae & mortis & nunc & semper. Quemadmodum enim pater uitam habet in seipso, sic & filius. Cū uero ait, ad faciendū iudiciū: secundū huius aduentum significauit, & iudiciū quod facturū est, quemadmodū in secunda Apologia luculēter demonstratū est. Eo autē quod dicit, Quia filius hominis est: ne miremini hoc. Veniet enim hora, qua hi qui in monumētis sunt, audient uocē eius, & exhibunt in resurrectionē, iudiciū & retributionem. Seipsum Deum esse ostendit, sed etiā hominē. Hae enim omnia Dei opera sunt. Quapropter & uetus scriptura Theologiae nomen accepit, utpote quae Dei sermones contineat: noua quoque idem nominis habet, cū & ipsa similiter eosdē cōprehendat, imprimis uero Theurgia uocatur, eo quod Christus opere & factis compleuerit, quae olim à prophetis erant praedicta: & summa cum bonitate administrauit ea quae inter nos humilia erant, cum diuinis suis supremē cōiungens, secundū patris bene placitū & spiritus cooperationē.

Vnde meritō sanē dixerimus, Magnifica sunt opera tua Domine, omnia fecisti sapienter. Cum itaque Christus Deus sit, ut demonstratum est, & Dei filius, est etiam homo, hominisque filius secundū carnē, & praedicatus est à conditione mūdi, & apparuit ex uerbis prophetarū & uisionibus, quin ipso Deo patre illud de ipso testāte. Tempore autē hoc postulante, Christus hoc ipsum dilucide declarauit uerbis simul & operibus, omniaque comprehendens dixit: Qui credit in me, habet uitam aeternam. his inquam, diuisit uitam animae ab hac corporali. Haec enim ubi ad tempus uisa fuerit, transit: animae autem uita sempiterna est, quemadmodū & mors illius. Nihilominus tamē corpus illud corruptibile & mortale Creator huius, Deus nimirū, non derelinquet in morte & corruptione: sed postquam illud incorruptibili & immortalī naturae induerit, integri & immortales resuscitati, iuxta oraculum, cum Deo erimus. Per ipsa igitur uerba quae antea saepius locutus est, nihilque minus ex his quae nos nō adscripsimus, Christus seipsum manifeste Deum & hominem esse declarauit. Ceterum cū illi qui à natiuitate sua caecus extiterat, sanitatem & uisum restituisset, cū ille iam uideret, sic ad eū dixit, Credis ne in filiū Dei?

Ille uero ait, Et quis nam est Domine ut credā in illum? Dixit autē illi Iesus, Et uidisti eum, & qui loquitur tecū, ille est. Ille uero dixit, Credo Domine, & adorauit illum. Ceterū Mahomet quosdam accusans dicit, Reiecerunt ea quae non intelligūt, nec possunt enarrare. Hoc ipsi imprimis cōtigit, cū Christum negauit esse Dei filium, nec incarnatum credidit. Propter immensam enim stoliditatem illud negauit. Quin & trinitatis mysterium non admisit. non enim poterat personarum discrimen, ut dictum est, sine substantiarū discrimine consistens intelligere. Mirabilis, inquit, facta est scientia tua à me, multum confortata est. non potero ad ipsam. Quid enim aliud est quā incomprehensibilis & intellectu impossibilis Dei cognitio, quae ignorantiae confertur propter summam illam praeter omni cognitione mundana excellentiam? Ignorantia enim Dei non secundum priuationem, sed excellentiam dicitur.

dicitur. Propter excellēs enim & inaccessible lumen Dei, illud tenebras no-
 minauerunt. Quod enim uideri nequit, à tenebris ferè nihil differt. Posuit e-
 nim, inquit, tenebras absconsionem sui. Verum etiam Dei sapientiam & sci-
 entiam, omnem angelorum hominumq; excedentem intellectum, quæ nec
 ratione nec sermone explicari potest, Theologi stultitiam uocauerunt. Qua
 propter etiam sermonis Dei incarnationem illi iidem Theologi uanitatē di-
 xerunt, cum plena sit, imò abundantissima sapientia, uirtute & salute. Si igitur
 apud Theologos mirabilis facta est Dei scientia, propter incomprehen-
 sibilem illam rationem, siq; agnoscetes infirmitatem suam confessi sunt, di-
 centes se non posse ad ipsam, quomodo uel uestigium cognitionis diuinæ
 inueniri liceret apud impietatis & mendacij inuentorem? Et qui cibos quos
 comedit ignorat, quo nempe modo in humores diuidantur, Deum conatur
 inuestigare. Oculis igitur animæ & mentis suæ oculis, non cognouit solē
 iustitiæ: quapropter etiam reprobauit ipsum iustitiæ solem, filium scilicet &
 sermonem Dei, cumq; hoc patrem simul & spiritum. Qui enim filium non
 habet, inquit Saluator, neq; patrem habet. Qui uero nec filium nec patrē ha-
 bet, necessariò etiā spiritu sancto caret. Cum hæc igitur ita se habeant, impie
 reuera locutus est Mahomet, qd Saluator nihil in uniuersum de se dixerit,
 quod Deus sit, uel Dei filius. Verum de his quidem sic. Nunc autem secun-
 dam inspiciamus Mahometis demonstrationem, qua dicit Christum cū Iu-
 dæis disputantem sic dixisse, Adorate Deum meum & Deum uestrū, & Do-
 minum meū & Dominū uestrum. Nos itaq; antè de Mahomete diximus,
 quod nonnunquam quidem impudenter mentiatur, nōnunquam uero ue-
 ritati falsum admisceat: quod idem in præsentī hoc argumento facit. Hunc
 enim sibi finem proposuit, ut pro uirili sua uniuerso mundo persuadeat, ut
 Christum nec Deum nec Dei filium esse confiteantur: quapropter etiā hīc,
 quicquid in mētem uenit, loquitur. Præcipue autem falsum est, quod ad Iu-
 dæos Christus hæc dixerit: deinde Christi sermo etiam talis non est. Cate-
 rum post resurrectionem causa futuræ suæ assumptionis dixit discipulis su-
 is, Ascendo ad patrem meum & patrem uestrum, & Deum meū & Deum
 uestrum. Et quemadmodum in multis alijs Christus & Deus & homo de-
 claratur: ita etiam in hoc ipso sermone. Cum enim Christus hoc dicit, Ascen-
 do ad patrem meum & patrem uestrum, ostendit uerum illius patrem De-
 um esse, & Christum eiusdem esse naturæ & substantiæ. Quapropter distin-
 ctim dixit, Ascendo ad patrem meum. Si enim ipse alijs tātummodo similis
 esset, in genere hanc locutionem in prima persona protulisset, dicens, Ascen-
 do ad patrem nostrū. Cum uero distinctim dicat, Ascendo ad patrem meū,
 in prima persona, deinde Et patrē uestrū, quasi in secunda: nihil aliud omni-
 no dixit, nec aliud significauit q̃ quod ipse Christus natura sit Dei filius: alijs
 uero omnes, gratia. Sicut & illud, Ego dixi Dñi estis, & omnes filij altissimi.
 Eundē igitur similē modū hoc notat, Deū meū & Deū uestrū. Et quod ceu
 homo hoc dixerit, Deum meū, per omnia clarū est. Verū neq; hoc similiter
 ut omnes homines dixit. De omnibus enim sanctis hominib. dicit, Deū esse
 deum ipsoꝝ, per gratiā scilicet: ut cum dicitur, Deus Abraham & Isaac & Iacob,
 & his similitum. Prius enim mundati & abluti à proprijs peccatis, & miseri-
 cordiæ uasa facti, gratiam Dei suscipiunt, & filij Dei redduntur, Deusq; illo-
 rum Deus esse dicitur. In Christo autem non sic, sed Deus pater illius esse
 dicitur. Quapropter proles ex persona patris est, & una natura, una substan-

Ioh. 20.

Psalm. 82.

tia, diuinitas & potentia patris est & filij. Deus uero Christi esse dicitur, propter unionem filij cum eodem cognomento secundum substantiam, non secundum sanctorum consuetudinem. Quare etiam de hoc distinctim dixit, Ascendo ad Deum meum & Deum uestrum. Vides, quomodo ea quae humilia in Christo sunt, sensum habent magnum, eximium & admirandum. Ex his ergo, quae Christus quidem bene locutus est, male uero citauit Mahomet, constat Christum Deum esse & hominem. Negat praeterea Mahomet Christum filium Dei esse & Deum, negat etiam quod incarnatus sit, nudum uero dicit hominem secundum Nestorij sententiam, & ex uirgine natum; sanctissimum uero esse omnium hominum, sapientem, & prophetam omnium prophetarum maximum. Et manifeste hunc hominibus excellentiorem esse dicit, Deum uero Deique filium non esse. Cum itaque uniuersa secundae & tertiae Apologiae tractatio in hoc uersetur, ut ostendatur, Christum & Deum esse & Dei filium, & quod Deus existens extremis temporibus ex sancta uirgine assumpta carne homo factus sit perfectus, quemadmodum & homo perfectus est: superuacaneum & nimis longum uidetur fore, si eadem rursus aggredieremur. Illic enim manifeste demonstratum est, Christum & Deum esse & hominem. Rursum dicit Mahomet, Non Christum a Iudaeis occisum & crucifixum esse, sed alium quendam illi similem: & quod per imaginationem falsam uideatur, Christum esse crucifixum, Manicheorum opinionem secutus. Quemadmodum hoc eius studium esse percipitur, quod omnibus persuadeat ne Christum Deum Deique filium esse admittant: ita etiam omni studio in hoc est, ut illius incarnati omnem administrationem subuertat, simul & illius mortem. Nos itaque de eodem in secunda Apologia diximus, multisque argumentis & demonstrationibus euicimus, quod Christus Deus & Dei filius perfectusque homo sit. Verumtamen etiam nunc in praesenti sic dicimus. Homo cum per gratiam Dei imago esset, diaboli inuidia instigante, Dei preceptum transgressus, maledictionem a Deo accepit, & paradiso eiectus est, mortemque acquisiuit. Filius uero Dei, imago Dei naturaliter existens, eam quae secundum gratiam erat Dei imaginem induit, id est humanam naturam, ipsamque saluauit, & in pristina beatitudinem restituit. Insuper quemadmodum oratio per linguae instrumentum ipsius animi meditationes exponit: sic etiam sermo Dei patris, per carnem patris sui consilia reuelauit, illiusque diuinitatem. Et quemadmodum rege aliquo unam domum populosissimae ciuitatis inhabitante tota ciuitas hostibus terribilior redditur: sic Christo unum inhabitante corpus, omnis humana natura diabolo formidabilior facta est. Et hoc ex martyribus & sanctis clare colligit, qui mortem ceu rem nihili & somnum iudicauerunt, demonibus uero ceu seruis suis praeceperunt. Sicut igitur occultare conatur, quod Christus Deus & Dei filius sit, sic etiam incarnationem illius, quin & mortem & resurrectionem huius obscurare nititur, & propterea illum dicit non esse crucifixum. Caterum hoc manifeste falsum est. Et primo, quod si non crucifixus est, cuius rei gratia Christiani in Christum rem sinxerunt iniuriolissimam? Crucis enim mortem inhonestam & infamem esse ducebant, & propterea infelices Iudaei Christum dominum gloriae hoc mortis genere condemnauerunt. Verum intelligant, quod per crucis tropheum & salutarem mortem, quae ipsa etiam Dei infirmitas dici solent, dissolutae sint omnes malae & aduersae potestates. Per crucem tenebras mundi depulit, & lucem scientiae reduxit. Per crucem & mortem illius crux confecta est, nec amplius mors est, nec diaboli tyrannis. Et corpus quidem Christi mortuum est, sepultum est, & resurrexit: diuini-

diuinitas uerò illius passionis expers permansit. Quemadmodum enim regis mandatum in charta descriptum, etiam charta corrupta, incurrupum & inuolutum permanet: sic etiam in Christo cōtigit. corpus quidem illius corruptionem suscepit, & mortuum est, corruptionem uerò absolutam minime: diuinitas autem illius passione omni caruit. Deus enim non patitur. Secundò, ipsi etiam Iudæi omnes Christi mortem testantur. nam dicunt se illum ceu maleficum occidisse. Tertiò, non in abstruso & abscondito loco mortuus est, ut mors illius cæleretur, & unà cum mortē illius quoq; resurrectionis: sed secundum diuinā ordinationem mors Domini in tempus paschæ incidit, ut iuxta consuetudinem omnis Iudæorum multitudo congregaretur, duodecim scilicet tribus: omnibusq; mors Christi innotescere, ne forte locum inuenirent aliquem, qui Saluatoris mortem cuperet cælare, ut in præfenti conatur Mahomet. Quartò, quod non morte naturali obiit, sed Iudæis mortis suæ arbitrium permisit: quemadmodum generosus athleta non ipse concertatorem & colluctatorem eligit, sed cum uno quolibet congreditur: sic etiam Christus, qui solo uerbo in terram prostrauerat quærentes se, omnem potestatem Iudæis permisit, qui & ipsi crucis mortem elegerunt, ignorantes miseri etiam mortem hanc prophetiæ figuram implere. Dauid enim inquit, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Quid nam hoc uaticinio innuēte? Non aliud certe, quam quod ueluti angulus duos coniungit & colligat parietes, unumq; facit: sic & Christus, quem scriptura petram uocauit, quam reprobauerunt, & ceu inutilem reiecerunt, nulliusq; precij ædificatores Iudæi, qui sanè confirmauerunt Dei oracula in ædificationem & salutem gentis suæ: hic inquam Christus factus est in caput anguli, id est coniunxit uetus Testamentū, & gētes, & his utrinque coniunctis unam fecit domum in habitaculum Dei: & extensis in cruce manibus, distātia inter se collegit, et in unum nouum hominem unamq; fidem cōstituit. Sed & aërem quoniā princeps aëris infecerat diabolus, sanctificauit Christus per suum in crucis summitatem ascensum. Poterit uerò aliquis & hoc dicere, quod Christus non mortuus sit, ea qua Ioannes & Esaias morte obierunt, (e quibus ille quidem capite truncatus, hic uero ferra lignea mediis dissectus est) sed corpus saluum & integrum conseruans, docuit hoc factio nos, quod ecclesiam, quia corpus Christi est, non liceat maleuolis in diuersas partes discindere. Insuper dicit, Deum ad se, id est in celos uocauisse Christum, deinde uerò & ipsam moriturum: hæreticis Donatistis cōsentiens, quæ hæresis Dei de Christo confessionē destruit. Quod enim in celos assumptus sit Christus, testatur, nec eundē negat denuò uenturum. quod uero ceu Deus & iudex uniuersæ terræ uenturus sit, abnegat: sed instar Heliae & Enoch Christum uenturum esse prædicat. Illius morte autem antè negata, nunc dicit etiā Christum moriturū, ubi Antichristum occiderit. Quoniam uerò superius sæpe & multifariam de Christo diximus, sufficiunt ea quæ dicta sunt, in tantæ impietatis confutationem & solutionem. Et hæc sanè sunt quæ de Christo à Mahomete sunt tradita. De sancta uerò Maria uirgine & Deipara dicit, quod Christiani illam in deos referant. Quoniam uerò etiam de hac absurditate in tertia Apologia diximus sufficienter, plura non dicemus: ea enim quæ dicta sunt, huc sufficiunt. Item in capitulo Amram, de uirgine sancta Maria Deipara dicit, eam filiā esse ipsius Amram, qui pater est Moysi & Aaronis, Quemadmodum etiam in capite

Matth. 27.

7

pute Mariam clare dicit, Christi matrem Mariam Moſis & Aaronis ſorem fuiſſe. Quod ſanè Amram Moſis & Aaronis parens fuerit, uerum eſt. Cuius autem filia ſit Deipara uirgo, & è quibus nata, omnibus manuſtum eſt. Moſis enim ſoror Maria in deſerto mortua eſt. Annis autè ab hinc elapſis mille quingentis nata eſt Deipara uirgo. En tam ſcitè ſtultus hic in toto opere ſuo ueritatem obſeruat.

IN MAHOMETEM ORATIO

QVARTA.

PROKCT. 18.

MPIUS, ut admirandus ille Solomon teſtatur, cū in profundum peccatorum incidere, contemnit illud. Et quis impius magis ipſo Mahomet? Et quod nam peccatorū profundum eſt, quæ deniq; tenebræ, in quas inſœlix hic non incidere? Inter alia enim figmenta & prodigia falſa, etiam hanc uifionem finxit nefandam, quæ uerbotenus apud illum in Capite filiorum Iſraël talis legitur: Laus illi, qui fecit tranſire ſeruum ſuum unius noctis tēpore ex oratorio Elarā, quod eſt templū urbis Mechæ, uſq; ad oratorium longiſſime diſtans, templū ſcilicet ſanctū in Hieruſalem, quam benediximus. Quodam die cum Mahomet iuxta tempus conſtitutū cecinſſet, dixit hominib. Intelligite homines. Cū heri à uobis diſceſſiſſem, uenit ad me poſt ueſperinam pſalmodiam angelus Gabriel, dixitq; mihi: Mahomet, Dominus præcipit tibi ut illum inuiſas. Cui dixi, Et ubi uidebo illum? Et reſpondit Gabriel, In eo loco quem inhabitat. Et tunc iumentum adduxit mihi maius quidem aſino, mulo autem minus, cui nomen Emparak. & dixit ad me, Conſcēde hoc, & ad domum ſanctam pergito. Iumentū uero à me iam aſcēſuro aufugit. cui dixit angelus, Conſiſte, Mahomet enim iſ eſt qui te conſcendet. Et reſpondit iumentū, Num in huius gratiam ſum miſſum? Reſpondit uero Gabriel, Ita. Et dixit iumentum, Nequaquam ut me conſcendat admifero, niſi prius pro me Deum orauerit. Ego autem pro iumento Deum oraui, & conſcendi illud: quod me inſidente, gradu molli in cedebat, ungulam ſuam in horizontē uifus fui ſuper inſigēdo: unde minori temporis interuallo, quàm lapidis iactus abſolui poſſit, ad domum ſanctam peruenimus unà cum Gabriele angelo. qui duxit me ad rupem quādā, quæ erat in domo Dei Hieroſolymæ. Et dixit mihi Gabriel, Deſcēde, quoniā de petra hac cœlum petes. Et deſcendi. Angelus uero Gabriel circulo quodam ad rupem alligauit iumentum Emparak, & me humeris ſuis ſublatū ad cœlum uſq; portauit. Quò cum peruiſſem, pulſauit fores Gabriel. cui dictum eſt, Quis eſ? Reſpondit iſ, Ego ſum Gabriel. Et ruruſ dictum eſt illi, Et quis tibi comes? Reſpondit iſ, Mahomet. Dixit ruruſ ianitor, Num in huius gratiam ablegatus eras? Et dixit Gabriel, Eram. Quo dicto, portam nobis aperuit, & uidi turbā angelorum, quibus bis incuruatis genibus preces obtuli. Poſt hæc uero ſuſcepit me Gabriel, & ad cœlum ſecūdum perduxit, cuius interuallum à primo erat iter annorum quingentorum. Et quemadmodum apud primum cœlū fores pulſauit, reſponſumq; accepit: eadem ratione ad cœlum uſq; ſeptimū peruenimus, in quo uidere licebat angelorum turbam, quorum ſinguli millenis uicibus toto mundo maiores erant, & quibus quilibet ſeptingēta millia habuit capita, & in unoquoq; capite ſeptingenta

tingenta myriadum ora, & in unoquoque ore mille & septingētas linguas laudantes Deum septingentis myriadum idiomatis. Et uidit quendam angelum lugentem, causamque luctus sui inquisiuit: quam hic respondit peccatum esse. Ipse autem intercessit pro illo. Et sic me, inquit, Gabriel alteri commisit angelo, qui idem alteri, & sic deinceps, donec coram Deo & tribunali ipsius constituti. Et tetigit me manu sua Deus inter scapulas, donec frigus manus sue penetravit ad medullam spinæ meæ. Et dixit mihi Deus, Imposui uota tibi & populo tuo. Descendenti uero mihi ad cœlum quartum usque, consuluit Moses ut redirem ad Deum, alleuiaturus populum qui ad uota hæc sufficere nullo modo posset. unde primo reditu remissionem decem uotorum impetraui: quin in tertium quintumque reditum usque ita uotorum numerus imminutus est, ut paucissima superessent. Dicente autem Mose, populum nec hoc modo ferre posse, me autem toties ad Deum reuerti pudebat, nec amplius adij, sed consensu iumento Emparak, in ædē ciuitatis Mechæ festinās reuersus sum. Tēpus uero omnium horum minus erat quæ decima noctis portio. A Mahomete uero hanc uisionem enarrante, multa defecerunt hominum millia, qui dicebant illi, Ascende hodie in cœlum nobis uidentibus, ut angelos occurrentes tibi uideamus. Nonne tuum ipsius agnoscis mendacium? Et dixit Mahomet: Laus Deo meo. Num ego alius quispiam sum quam unus hominum, & apostolus? Maiores uestri miraculis non crediderunt, nec uos ipsi creditis: nec crederis unquam, nisi per gladium. Et quid nam dicat aliquis de falsa hac & absurda uisione? Ex ipsius enim Mahometis uerbis convincitur. Is enim est qui dixit, cum spumans hinc inde uolueretur, quod uenientis ad se Gabrielis angeli à Deo missi aspectum sustinere non posset, & propterea cadere exanimi similem, audire autem se angeli sermones ceu tintinnabulum æneū resonans. Qui igitur unius angeli aspectum sustinere non potuit, quomodo tot angelorum splendore potuit intueri: quin etiā curiosius de his inquirere, tot capita numerare, & tot intra labia illorum linguas, tum etiā tam uarias hymnorum Dei uicissitudines et idiomata discernere? Non enim Gabrieli soli se anteponebat, sed etiā omnibus his ad quos Gabrieli non permittebatur ingredi, sed tanto illis erat inferior, ut ipsum Mahometē alteri angelo committeret, qui & ipse alteri, & sic deinceps se per singulos in angelorum turbā peruenisse, quos & ipsos tandē transcendērit, donec ad Deū perueniēs mutuo cum illo usus sit colloquio. Ad hæc se non modo omnibus his præfert, sed etiam am orantē se pro illis inducit. Cessō nūc dicere de magno illo Dei spectatore Mose, quem, ut ipse dicit, in quarto cœlo conspexit, cum ipse ad septimum usque ascēderit, & ad Deum usque peruenierit, cumque illo sit collocutus, & post hæc egressus sit, & descenderit ad cœlum quartum, ut dictum est: ubi & in Mosē incidērit, & hunc quoque illi consuluisset, ut reuersus oraret Deum pro populo, uotumque redderet leuius, populo nimirum infirmiore ad hoc existente. quo consilio usum ad Deum rediisse, & hæc orauisse ab illo: quod etiam illi concessum sit, uotique pondus alleuiatum. Cum uero Moses illum cogeret, denuo, et sic quinque uicibus ad Deum rediisse, uotumque denuo esse imminutum. Mose uero neque sic contento, sed suadente ut denuo reuerteretur, uotique remissionem maiorem impetraret, se non annuuisse, sed consensu iumento suo Emparak, in locum suum pristinum perrexisse. Inspice quæso mendacium omnis ignorantiae plenum. Deum, quem & ipse Mahomet creator cœli & terræ esse confitetur, corporeum facit, non incorporeum. Na-

men autem incorporeum est, quantitate caret, & magnitudine, nec specule ul-
la circumscribitur. Quod cum natura sua propria tale sit, quomodo ex mem-
bris consistet? Si quis enim hoc concesserit, quomodo incorporeum esse in-
telligetur? Quod enim figuram habet, omnino & quantitati subiaceret: quod
uero quantitatem habuerit, locum habeat oportet: quod autem in loco est, ne-
cessario circumscribitur. Quomodo autem aliquis hæc corporea & corporis
propria, sanctæ illi & incorporeæ naturæ Dei tribuerit, qui modo ratione
non careat? Et patriarcha quidem Abraham in ueteri illa Dei apparitione,
seipsum terram & cinerem esse reputauit, dixitque. Daniele autem, qui talis tan-
tusque erat, uidente angelum, conuersa est gloria ipsius in corruptionem: id est,
paulisper uitam suam abiecit. Dauid autem dicit: Qui in terram despiciens,
ipsam temere facit. Mahomet uero omnibus angelicis uirtutibus superior
factus, immediate cum Deo collocutus est, & pro angelis & uniuerso mun-
do preces obtulit, & uotis suis potitus est. Caterum miror, qui fiat ut teme-
rarius ille & arrogans non hæc etiam dicere ausus fuerit, quod Dei naturam
deprehenderit, qualem & Deus ipse nouit. Verum qui habitat in cœlis, ir-
ridebit eum, & qui cum eo sunt, & Dominus subsannat eos. Præterea,
num Deus populi uires nouisset non poterat, sed ceruici illorum legem por-
tatu impossibilem imposituit. Et qualis nam Deus hic, qui nec creaturam su-
am agnoscit, nec creaturæ suæ uires? Quod si uero Deus cum uerus sit, & om-
nia priusquam generentur agnoscat, legem quidem Moysi dedit imperfe-
ctam propter hominum infirmitatem, perfectam uero per Euangelium, quo-
modo perfectam illam, aut obliuione aut poenitentia ductus in imperfectam
denuo reduxit? Perfectum enim tunc perfectum est, si nec defectus aliquis
insit, nec superfluum aliquid aut superuacaneum, ut de Euangelio ipsa ueri-
tas testatur. quin et ipse Mahomet hoc perfectum, uerum, sanctum, salutem
& uiam uocat. Mahometistæ uero iustificantes impium, dicunt Christum
magna docuisse, & impossibilia. Quis enim proximum ut seipsum amare
potest? & Deum ex toto corde suum? Quis potest pro persecutoribus suis &
calumniatoribus orare? Quis potest diligere inimicos suos, &c. Quapropter
misi, inquit, Deus Mahometem & Alcorranum, remissionis & relaxatio-
nis gratia, quo homines facilius legem ad salutem ipsorum impleant. Quod
si quidem Christus non declaratus esset Deus & Dei filius, sed nudus tan-
tum homo, ut & Moses, demonstrationibus utique aliquibus opus esset ad ue-
ritatis declarationem: cum uero hunc Deum esse clarissime appareat, super-
uacaneum uidetur aliquam de hoc defensionem instituere. Secundum hoc
enim quod Deus & creator est, creaturæ suæ uires nouit. Verumtamen ex
ipsius Mahometis sermonibus rei absurditatem colligamus. Is est, qui testa-
tur & dicit, Christum sermonem Dei esse, spiritum Dei, & animam Dei.
Quod si sermo & ratio Dei est, cur quæso, qui omnia nouit, hæc sine omni
ratione fecit? Dei enim ratio nunquam aliquid ignorare uidetur. Non enim
secundum quod filius Dei est, Deo & patri minor est: neque secundum quod
sermo est, uel ratio illius. Et si anima Dei & spiritus Dei est, cur animabus &
spiritibus hominum pondus imposuit portatu impossibile? Ad hæc idem di-
cit affectis suis, quod nullius sint ualoris nisi Moysi legem, Euangelium & Al-
corranum impleuerint. Quod si igitur Euangelium grauius docet, & portatu
difficilia, quomodo præceptor uester hoc uobis præcipit, quod nisi implea-
tis ueterem legem & Euangelium, nihil sit: id est, nulla in uobis sit utilitas?

Quod

Quod si autem Euangelium perfectum est (ut nemo negat) frustra iustificatur Alchorranum, quod concessionis & remissionis causa latum sit: & reuera mendacij insimulatis Euangelium & Christum. Quomodo enim Euangelium perfectum esse posset, si indigeret emendatione? Item, si Gabriel hunc humeris suis sustulit, quid nam iumento opus erat, quo ex Mecha Hierosolymam usque ueheretur? Item, quis nam dimensus itineris interuallum, quod inter coelum primum & secundum est, deprehendit illud quingentorum annorum spacio constare, & illud Mahometi retulit? Item, si per pedum gressus interuallum hoc mensuratum est, quomodo corpus crassum densumque ea calcauit, quae supra caelos sunt, ut hic prodigiose fingit? Et si hoc quidem impossibile est, angeli uero & animae hominum illuc ascendunt, quomodo quae incorporea sunt, corporeo gressu metiuntur ea quae supra caelos sunt constituta? cum minimo temporis spacio ea quae sub coelo sunt transire possint, utpote aërem, aethera, & alia his similia? Item quomodo in ascensu ut coelum ascenderet, angelorum opera usus est: in descensu autem nequaquam, sed solo iumento Emparak, ut saluus in Mecham reduceretur? Et quis tam stolidus, ut talia non condemnet? Quapropter interdicunt assecrae illius, ne quis cum aliquibus disputet, redargutionem merentes: utpote cum non ignorent praeceptoris sui uanitatem. Verumtamē & hi inter se mutuo dissentiunt, et alij quidem mortis metu uel inuiti sequuntur: & si forte liberi & sui iuris essent, confestim Christianis ascriberentur. alij uero errore seducti, pro firmis, ueris & confessis retinent Mahometis mendacia & prodigiosa figmenta. alij rursus a lege patria propter maiorum reuerentiam desistere nolunt: uerum illis defensionem coram Deo pro se subeundam imponunt. alij quoque propter uiuendi licentiam & libertatem, uoluptatumque concessionem errori renunciare nolunt, pluris nimirum facientes impuritatem & stulticiam: non ignari interim, quod quae dicuntur, a Deo non sint: dicunt tamen palam, ut ante dictum est, uias praeceptorum tuorum agnoscere nolo. Qua de causa nec sacra scripturam legere permittitur apud illos, ne per hanc praeceptoris sui stultitia appareat & confutetur. In capite Iona enim sic inquit: Quisquis deprehensus fuerit quod Alcorrano contradicat, mortis supplicium luito, nec alij quam illi credant. In capite autem Amram ait, Non alij credite nisi legem nostram sequenti. Et qui Euangelium salutem esse dicit, & uiam, nihilque esse Sarracenos nisi Euangelium legemque impleuerint: en deinde idem quasi proprii sermonis oblitus, in eodem sermone dicit, Mihi mea lex sit & uobis uestra. Vos ab his quae ipse facio imitantes estis, & ego ab ijs quae uos. Hoc itaque peruersae & errabundae mentis proprium est, ut non ab honesto tantum & bono dissentiat, sed ut nec secum unquam conuenire possit, qualis & Mahomet hic in toto suo opere deprehenditur. Christianorum uero scripta non sic. uerum omnis sacra scriptura tam uetus quam noua, singulae sibi inuicem quam exactissime consentiunt: & rursus utraque inter se mutuo eadem sentire & dicere deprehenduntur: & merito. Deuse enim ipse author & legislator est ueteris & noui Testamenti. Ego autem ipse fortassis cum Esaia & Dauide dixero: Quare, o domine, uia impiorum prosperatur? Mei autem penes moti sunt pedes, penes effusi sunt gressus mei. Quoniam zelauit super iniquos, pacem peccatorum uidens. Quoniam non est respectus in morte ipsorum, & firmamentum in plaga ipsorum. In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur. Ideo tenuit eos su

eos superbia ipsorum in finem. Operiti sunt iniquitate & impietate sua. Pro-
 dibit quasi ex adipe iniquitas ipsorum. Transierunt in affectum cordis, co-
 gitauerunt & locuti sunt in nequitia. Iniquitatem in excelsis locuti sunt.
 Posuerunt in coelum os suum, & lingua ipsorum transiuit in terram. Ve-
 rum tamen cum diuino Dauide etiam ipse clamabo: Propter dolos ipso-
 rum posuisti eis mala, Domine, deiecisti eos cum extollerentur. Quomodo
 facti sunt in desolationem? Subito defecerunt, perierunt propter iniqui-
 tatem suam ueluti somnium exurgentis. Domine, in ciuitate tua imaginem
 ipsorum ad nihilum rediges. Præterea in capite dicit Maho-
 met, quod & demones salutem sint consecuturi, Origenis hæresim secutus.
 & quantum alio in loco idem dicat, quod multi ex daemonibus, cum Maho-
 metis Alcorranum prælegi audiuisent, collaudauerunt, & admirati sunt: &
 cum credidissent, salutem sunt consecuti: nunc tamen non sic dicit, sed uni-
 uersaliter demones saluandos fore affirmat. Siquidem potest unus & is so-
 lus ex illorum numero saluari, omnes etiam saluari possunt. Sed quemadmo-
 dum ipse sibi ubique contrarius est, ita etiam hoc loco. Hic enim, omnesque hu-
 ius affectæ, Euangelium per omnia perfectum, sanctum & salutare, utpote
 Christi sermones, asserunt: nunc uero, ut & alias sapius, huic omnino con-
 tradicunt. Christus enim ad gehenna dignos sic dixit: Abite à me maledicti
 in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ipsius. His itaque uerbis
 nullum demonum à pœna exceptit: & merito. Qui enim saluatus est cum
 poenitentia, simul etiam ipse pro uirili salutis uiam per opera obseruat. In
 corpore enim non potest homo pro sui animi uoluntate uel in morbum non
 incidere, aut cum inciderit sua potestate ad pristinam ualetudinem reuerti. a-
 nimæ uero negotium longe secus habet. Omnis enim homo in sua potesta-
 te habet, ne in peccatum (qui animæ morbus est) incidat: cum uero pecca-
 uerit, sui arbitrij est, ut seipsum denuò reuocet, utque non modo ad pristinam
 animæ sanitatem reuertatur, sed etiam ut multis modis hanc superet, & uel
 per poenitentiam faciat fide digna & idonea: uel post secundam, quod dici-
 tur, nauigationem solummodo poenitentiam agere deprehenditur. Et Deus
 clementissimus, qui propter hominum salutem cœlos inclinauit, & descendens
 homo factus est, effudit misericordiam suam, quæ maior est omni opere an-
 gelorum simul & hominum, quam etiam omnibus antepōnit uirtutibus, &
 ad se omnes aduocat, amicosque suos constituit. In diabolo autem ubi poeni-
 tentia? ubi humilitas? ex hac enim poenitentia enascitur. Prius enim seip-
 sum homo ceu maleficum condemnat, deinde peccatorum à se commissio-
 rum agit poenitentiam. Diabolus autem contra. Quin potius amat pecca-
 tum quod admisit, & pro uirili humanæ perditionis propinator & coopera-
 rius esse uidetur. Quæ igitur Dei cum diabolo est communio? Stulte igitur
 Mahomet, etiam demones saluari asseruit.

Porro etiam hoc de Alcorrano Mahomet dicit, Neminem mortalium,
 nec seipsum quoque interpretatione & sensum huius percipere, præter solum
 Deum. Quod si hoc uerum est, quæ nam est Alcorrani utilitas? Fortassis
 enim sic prodesse poterat, si quæ à Deo dicta sunt, intelligerent. Cum uero
 ipse etiam Mahomet testetur, neminem mortalium ea quæ Alcorrano conti-
 nentur intelligere, quæ nam huius est utilitas? Nulla prorsus. Et quæ nam
 demonstratio hac euidentior est, quod lex à Mahomete lata Deum non ha-
 beat authorem? Deus enim leges non frustra sancit. En igitur manifeste cō-
 stat,

stāt, Alcorranum à Deo nō esse, uerum figmentum rationis huius infelicitissimum. Quod etiam ex ipso Alcorrano patet, cum nec ueteri nec nouo Testamento consentiat, ipso interim Mahomete cōfidente, scripturas et sanctas & bonas esse: & asseclas ipsius precij nullius esse, nisi & legem & Euangelium impleuerint. Item, ipse sibi ferē per omnia cōtradicit. Item, miraculum nullum edidit in dictorum suorum conprobationem. Item, mendacia continet manifesta, quod à Deo alienum est. Item, uiolentum est, & liberum destruit arbitrium, quod nec Deus ipse unquam subuertit. Tum etiam, nullo ordine confusum est. Quod autem ordine caret, à Deo longe lateq; discrepat. Deus enim nequaquam confusionis Deus est. Item, manifeste malum esse apparet. Et quomodo à Deo originem duceret, qui omnem probitatem & simplicitatem excedit? Item, confictas & prodigiosas uisiones continet. & quomodo id à Deo esset, ueritatis creatore & largitore? Omnium uero malorum extremum & primum est, quod à Deo Alcorranum latum esse tradant ipsi, Deo calumniam struentes. Miror sanē, & obstupesco, quī nam miseri Christo & doctrina illius neglecta, Mahometem secuti sint. Huius enim lex, quam Alcorranum uocant, hoc idem tradit, quod hoc per angelum matri IESU annunciatum sit, & quod spiritu sancto sit sanctificata, & uirtute diuina cōceperit, neq; naturæ efficacia, & Christum ex sanctissima uirgine omniumq; mulierum castissima esse genitum. In capite enim Aenesan dicit: O sodales libri, id est o fideles, nihil de Deo citra ueritatem dicite, quoniam Christus Iesus filius est Mariæ, apostolus Dei, et Dei sermo, quem huic uirgini indidit per spiritum sanctum. En igitur cum Deum nominauerit, et sermonem Dei, & sanctum spiritum (trinitatem nimirum, quæ tribus personis constat) non tamen miser hic animæ oculos aperuit, ut trinitatis lumen intueretur; nec immerito. Quemadmodum enim qui in utero materno priusquam in lucem edantur foetus delitescunt, uitam quidem habent, inutilem uero & irrationalem, animamq; quæ bonum à malo nequit discernere: & ante legitimum tempus editi, non homines, sed abortus sunt. Sic etiam omnis impius, qui nō regeneratus est per aquam & spiritum, id est per sanctum baptismum, cœlestem lucem uidere non potest, & ueritatis cognitionem. Quapropter oclusis animæ suæ oculis, miser hic in tenebris derelictus est, ut & pater eius diabolus. Spiritus sancti enim indefinenter in Alcorrano meminit. Dicit enim in capite Empiæ, sub persona Dei, Quoniam in Maria produximus ex spiritu sancto. Nec omnino dicere potest, Deum hæc de angelo quopiam dixisse. Et de Christo quidem talia. De Mahomete uero tale nihil dicit, uerum quod orphanus fuerit, et erro, à Deo collectus. Præterea Christum sermonem Dei nominat, ut modò diximus, & animā Dei, atq; prophetam omnium prophetarum maximum: Mahometem uero prophetam dicit simpliciter. Item Christum ex Abraham Isaac & Iacob genitū testantur, qui promissiones habuerunt: Mahomet uero ex Ismaële est, qui ex domo Abraham unā cum matre sua ancilla Agar eiectus est. Ad hæc Christus nunquam peccauit (sermo enim Dei, & illius spiritus, peccare non potest) Mahomet uero idololatra fuit, homicida, prædo, & intemperans, multisq; alijs peccatis adobrutus, propter quæ, ut ipse fatetur, Deus sui misertus est. Item, Christus horrenda & stupenda edidit miracula, ut etiam in capite Helmaida demonstratum est, quod Christus cæcos illuminauerit, leprosos mundauerit, mortuos suscitauit, aliaq; fecerit infinita: Mahomet uero nullū

in Alcorrani probationem miraculum edidit, præter illud de luna expositum, quod manifeste falsum est: & alia quædam fœda, quæ propter summam ipsorum infamiam silentio præterierunt. Præterea iuxta Euangelij & ipsius ueritatis testimonium Christus crucifixus est, mortuus & sepultus, resurrexit, & assumptus ad dextram patris sedet: iuxta Alcorrani uero sententiam, ceu honoraturi eum dicunt, quod non mortuus sit, assumptus tamen dicitur. Ecece quomodo Euangelica ueritate, et ipsius Mahometis fallacijs demonstratur, Christum uiuere. Mahomet uero hic, ut & omnes illius affecta fatentur mortuum esse, at non resurrexisse. Oportet igitur propter hæc omnia Christum adorare, nec Mahometi adhærere. Quomodo enim Dei oracula hominibus, diabolo per omnia simili, concederentur? Et si uoles, collatis utrisque proprietates horum cognoscamus. Diabolus elatus est et arrogans, similiter & Mahomet. Quis enim Mahomete maior est, qui coelis superatis, ut ipse de se dixit, & omnibus angelicis potestatibus, cum Deo collocutus est, & intercessor patronusque angelorum, qui ceciderunt, factus, quin etiam totius mundi aduocatus? Diabolus homicida est, & Mahomet legibus suis non morigeros morti adiudicauit. Diabolus seductor est, & Mahomet uoluptatibus concessis & ceu esca hamo affixa stultiores sibi conciliauit. Diabolus mendax est, non tamen in tantum quantum Mahomet, ut per totum Alcoranum clare ostenditur. Diabolus supputridus est, & hypocrita: & quis hoc magis quam Mahomet, qui humilitate simulata animi sublimitatem amplexus est? Diabolus uetitorum consultor est, quod imprimis facit Mahomet: nihil enim sani, nihil commodi, nihil Deo placens, sed omnia Deo legique diuinæ contraria docuit. Diabolus Dei nulla religione tenetur: & per omnia illi similis perditionis filius Mahomet. Deum enim adoratur & prædicat sphaericum, uel globosum, & frigidissimum. Deum inquam adoratur, qui nec genitus est, nec generatur: non intelligens infelix, quod corpus, non Deum adoret. Sphæra enim corporis species, & frigiditas corporis qualitas est. Quod uero Deum uocat nec generantem, nec generatum, nec corpus adoratur, nec Deum incorporeum uerum: sed Deum colit, quem impiorum fingunt somnia. Ridiculum enim omnino est, solem aliquem celebrare lumine carentem, & fontem aquis destitutum, & mentem ratione nulla præditam. Pereat itaque Deus huiusmodi. Christianorum uero Deus unus est, qui ante omnia de omnibus, in omnibus, & super omnia est in nomine patris filij, & spiritus sancti creditus & honoratus, unitas in trinitate, & trinitas in unitate inconfuse unita, & inseparatim distincta, eadem inquam unitas & trinitas omnipotens: pater principio carens, non modo tempore incircumscriptus, sed omni modo etiam causa carens: solus ipse causa, radix, & fons diuinitatis, quæ in filio & spiritu sancto cernitur: qui precor propitius nobis sit, & omnibus Christianis in die iudicii, intercessione benedictæ dominæ nostræ Deiparæ & uirginis Mariæ, omniumque sanctorum, Amen.

MEMORABILIVM ALIQVOT TAM VETERIS QVAM NOVI
Testamenti locorum, qui in præcedentib. Apologijs & Orationib.
explicantur, Index. a superiorem paginæ partem,
b inferiorem denotante.

Gen. 3. de Adæ lapsu.	28 a	Psal. 32. Verbo domini cæli firmati sunt,	
Gen. 6. de Noë & diluvio.	67 b	&c.	54 b
Gen. 13. Tibi dabo terram	6 b	Psal. 45. Auā filia & uide.	21 b
Gen. 18. Abraham stabat coram domino.	6 a	Psal. 47. Omnes gentes plaudite mani-	
Gen. 22. Ejce ancillam cum filio ipsius.	7 a	bus, &c.	53 a
Gen. 37. De uenditione Ioseph in Aegy-	31 b	Psal. 48. Homo in honore existēs.	56 a
ptum.		Psal. 68. Obscurentur oculi & forum, &	
Gen. 49. Non deficiet princeps ex Iuda.	7 b	dorsum eorum semper incurua.	7 b
Gen. 49. de Iacob, quomodo benedixerit ne-		Psal. 71. Deus iudicium tuum regi da,	
potibus suis.	61 b	&c.	10 b
Exod. 3. de rubo ardente.	16 b	Psal. 72. Adorabunt eum omnes reges ter-	
Exod. 14. Et tu tolle uirgam tuam.	60 b	ræ.	52 b
Exod. 15. Cum non inuenirent aquam ad bi-	60 b	Psal. 74. Deus iudex est.	164 b
bendum.		Psal. 97. Et adorent illum omnes angeli Dei,	
Exod. 17. de pugna contra Amalec.	61 a	&c.	10 b
Num. 21. de serpente æneo.	61 a	Psal. 110. Dixit dominus domino meo, sede	
Deut. 13. Prophetam ex fratribus uestris su-	10 a	à dextris meis.	11 a
scitabit dominus deus, sicut me.		Psal. 131. Ecce audiui eum in Ephra-	
Eodem : Omnis anima quæ non audiuerit	35 b	ta.	21 b
prophetam illum, extirpabitur.		Prouerb. 3. Quem diligit Dominus, eum ca-	
Deut. 28. Videbitis uitam uestram suspensam	42 a	stigmat.	108
ante oculos uestros.		Prou. 18. Impius cum in profundum peccato-	
3. Reg. 8. Et nunc o Domine deus Israël, ra-	16 a	rum inciderit.	118 a
tum fiat uerbum tuum.		Iob. 38. Accinge tanquam uir lumbum tuum,	
Esa. 2. E Zion exhibit lex.	79 b	&c.	43 b
Esa. 6. Oculos habentes non uidebunt.	34 a	Dan. 2. Videbas o rex, donec abscissus est à	
Esa. 7. Ecce uirgo erit prægnans.	17 b	monte lapis, &c.	17 a
Esa. 9. Puer natus est nobis.	17 b	Dan. 7. Et antiquus dierum consedit.	48 b
Eodem : Cuius principatus super humerum	15 a	Matth. 2. Magi uenerunt ab oriente.	20 b
illius.		Matth. 3. Ne dicatis intra uos ipsos, patrem	
Esa. 11. Exurget radix Iessæ.	7 b	habemus Abraham.	9 a
Esa. 53. Homo in plaga existens.	41 b (79 a)	Matth. 5. Non mœchaberis.	75 a
Hiere. 31. Ecce dies ueniunt, dicit Dominus.		Matth. 8. Iesu serua nos, perimus.	34 b
Baruch 3. Quoniam super terram uisus est,	16 a	Matth. 11. Omnes prophetæ usq; ad Ioan-	
& cum hominibus conuersatus est.		nem, &c.	67 a
Osea 12. In manibus prophetarum asimila-	43 a	Matth. 14. Iube me ad te uenire super aquas,	
tus sum.		&c.	34 b
Amos 8. Dabo illis famem, sed non famem	82 b	Matth. 17. Ascendit in montem Thabor.	35 a
panis & aquæ.		Matth. 21. Lapidem quæ reprobauerunt.	117 a
Malach. 1. Quia ab ortu in occasum nomen	106 b	Matth. 23. In cathedra Moysis sederunt scri-	
meum glorificatum.		bæ, &c.	101 b
Psal. 24. Tollite portas principes ue-	45 b	Marc. 8. Quot panes habetis?	33 b
stras.		Luc. 1. Et tu puer propheta altissimi uocaberis	

I N D E X.

ris, &c.	18 a	Ioan. 8. Vos facitis opera patris uestri diabo-	
Luc. 2. Gloria in excelsis Deo.	19 a & b	li, &c.	9 b
Luc. 2. Et tuam ipsius animam pertransibit		Ioan. 9. Abi, ablue in piscina Siloë.	33 a
glad. &c.	210 b	Ioan. 10. Ego & pater unum sumus.	111
Luc. 3. Tu es filius meus dilectus.	24 b	Ioan. 11. Laetare ueni foras.	33 b
Ioan. 1. In principio erat sermo.	111 a	Ioan. 14. Venit mundi princeps, & in me nō	
Ioan. 1. Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum		habet quicquam.	46 a
mundi.	24 a	Ioan. 20. Ascendo ad patrem meum & patrē	
Ioan. 1. Tu ne prophetaille?	10 b	uejrum, &c.	115 b

LOCORVM SCRIPTURAE SACRAE F I N I S.

Sum Jacobi Ryteri Basilensis
1569

BASILEAE, EX OFFICINA

IOANNIS OPORINI, ANNO SA-
LVTIS M. D. XLIII.

Mense Martio.

BRASILIAE. EX OFFICINA

LOANNIS GONCALVES

EVYI. N. D. XLI.

M. de A.

